HÜSEYİN ONUR ERCAN

Cânibî Ali Paşa

Habsburg Viyanası'nda Son Osmanlı Büyük Elçisi (1740-1741)



TARİH

vb.
VAKIFBANK KÜLTÜR YAYINLARI

CÂNİBÎ ALİ PAŞA

HABSBURG VİYANASI'NDA SON OSMANLI BÜYÜK ELÇİSİ

(1740-1741)

HÜSEYİN ONUR ERCAN

VakıfBank Kültür Yayınları: 0294
Tarih: 080

CÂNİBÎ ALİ PAŞA HABSBURG VİYANASI'NDA SON OSMANLI BÜYÜK ELÇİSİ (1740-1741)
HÜSEYİN ONUR ERCAN

Yayın Danışmanı
Ekrem Demirli

Proje Editörü
Dr. Mehmet Yılmaz Akbulut

Kapak ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Kapak Resmi
Cânibî Ali Paşa'nın çağdaş bir gravürü (1740-42) Johann Martin Bernigeroth, "Tschanibei Ally Bassa / Tuerckischer GrossBothschafter am Kaysers. Hofe.", (takriben 1740-1742), Yazarın koleksiyonundan.

VakıfBank Kültür Yayınları
İnkılap Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdeniz Caddesi
No:7/A1 – Kat 13
Ümraniye 34768 İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr - info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2024

ISBN 978-625-6647-15-2

Kitabın tüm yayın hakları VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevî ve mali hakları saklıdır.

Baskı
İmak Ofset Basım Yayın A.Ş.
Akçaburgaz Mh. 137. Sk. No:12
34522 Esenyurt / İstanbul / Türkiye
Tel: +90 444 62 18
Sertifika No: 71320

1. Baskı: Şubat 2024

CÂNİBÎ ALİ PAŞA

HABSBURG VİYANASI'NDA SON OSMANLI BÜYÜK ELÇİSİ (1740-1741)

HÜSEYİN ONUR ERCAN

vb.

HÜSEYİN ONUR ERCAN

2006 yılında İstanbul Üniversitesi Almanca Mütercim-Tercümanlık Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisans öğrenimini aynı üniversitenin Yeniçağ Tarihi Programı'nda 2010-2013 yıllarında Prof. Dr. Feridun M. Emecen danışmanlığında tamamladı. *Osmanlı-Habsburg Diplomasisi: Rudolf Schmid'in Nihai Raporunun Türkçeye Çevirisi ve Otuz Yıl Savaşları ile İlişkisi (1629-1643)* adlı yüksek lisans tezi kapsamında Erasmus Programı ile Viyana'da bulundu. 2019'da doktora derecesine, 2022 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından *Pasarofça Antlaşması, 1718: Diplomasi ve Barış* başlığıyla neşredilen, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Programı'nda Prof. Dr. Murat Uluskan danışmanlığındaki teziyle ulaştı. Doktora sırasında bir yıl süreliğine ve TÜBİTAK (2214-A) desteğiyle Viyana'da Prof. Dr. Claudia Römer danışmanlığında araştırma yaptı. Akademik çalışmaları ağırlıklı olarak Yeni Çağ Osmanlı-Habsburg ve Prusya diplomatik ilişkileri üzerinedir. Hâlen Türk-Alman Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktor öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Makaleleri dışında kitap çevirisi ve editörlükleri bulunmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Yazarın bu çalışması TÜBİTAK tarafından 2219-Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı'nı 2022/1 dönemi kapsamında desteklenmiştir.

Anneciğime...
Ruhu şâd, mekânı cennet ola

İÇİNDEKİLER

Takdim 13
Prof. Dr. Feridun M. Emecen

Önsöz 17
Giriş 23

BİRİNCİ BÖLÜM
BÜYÜK ELÇİLER, DİPLOMATİK MİSYON VE ZAMANIN RUHU

Kahire'den Viyana'ya "Cânib" Ali Efendi 49
Danimarka Asıllı Anton Corfiz Kont Von Ulfeld 61
Büyük Elçilerin Atanması 65
1740-41 Yıllarındaki Siyasî Hadiseler 69
Zamanın Ruhu ve Teşrifat Anlayışı 80

İKİNCİ BÖLÜM
CÂNİBÎ ALİ PAŞA'NIN VİYANA ELÇİLİĞİ

İstanbul'daki Hazırlıklar 91
Osmanlı Büyük Elçisi İçin Viyana'daki Hazırlıklar 104
İstanbul'dan Yolculuk ve Güzergâh 117
Muazzam Elçilik Kafilesinin Belgrad'a İntikali 122
Sava'da Tombaz Köprü Üzerinde Elçi Mübadelesi 131
Habsburg Başkenti Öncesi Son Durak: Schwechat 172
Teşrifat Toplantıları, Hastalık ve Protokol Krizi 175
Cânibî'nin Yazılı Beyanıyla Düğümün Çözülmesi 203

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CÂNİBÎ ALİ PAŞA'NIN VİYANA GÜNLERİ

Büyük Elçilik Alayının Şehre Girişi 209
Kayzer VI. Karl'ın Huzurunda 223
Diğer Diplomatik Temaslar, Osmanlı / Türk Tebaası ve Ticaret 242
Viyana'da Gündelik Yaşam 257
Tarassutla Memur Habsburglu Yüzbaşılarının Günlük Raporlarına (*Diarium*) Yansıyanlar 269
Kraliçe Maria Theresia Tarafından İlk Resmikabul 283
Kraliçe Maria Theresia'ya Veda Ziyareti 307
Belgrad Hududunda Dönüş Mübadelesi 313
Elçilik Avrupa Basınına Nasıl Yansıdı? 317

Sonuç 325
Hâşiye 331

Kaynakça 335
Dizin 349

GÖRSEL, TABLO VE KROKİLER

Görsel 1: Cânibî Ali Paşa'nın çağdaş bir gravürü (1740-42) 60
Görsel 2: Kont von Ulfeld'in çağdaş bir gravürü (tarihsiz) 63
Görsel 3: Kraliçe Maria Theresia'nın tahta cülûsuyla birlikte Habsburg Monarşisi'nin parçalanması tehdidini gösteren bir Felemenk el ilanından detay (1742) 72
Görsel 4: Hedâyâ-yı Hümâyûn (1 Eylül 1740) 93
Görsel 5: Osmanlı sefâret heyeti için Leopoldstadt'ta kiralanan konaklar ve kapasiteleri 115
Görsel 6-7: Osmanlı kafilesinin Zemun'daki mevcudunun dökümü (Temmuz 1740) 124-125
Görsel 8: Elçi mübadelesinin gerçekleşeceği tombaz köprünün çizimi (18 Mayıs 1740) 135
Görsel 9-11: Osmanlı kafilesinin teati sonrası mevcudunun dökümü (4 Temmuz 1740, Mohaç) 152-155
Görsel 12: VI. Karl'a arz edilen bir takrir ve kayzerî hatla derkenar şeklinde emirden detay (30 Temmuz 1740) 179
Görsel 13: Cânibî Ali Paşa'ya ait Almanca sağlık raporundan detay (4 Ağustos 1740, Schwechat) 188
Görsel 14: Cânibî Ali Paşa'nın şehre giriş protokolünü kabulüne dair beyanı (19 Ağustos 1740) 202
Görsel 15: Cânibî Ali Paşa'nın yazılı beyana attığı imza (19 Ağustos 1740) 206
Görsel 16: Cânibî Ali Paşa'nın Viyana'ya girişini tasvir eden çağdaş bir gravür (tarihsiz) 210

Görsel 17: Cânibî Ali Paşa'nın Viyana'ya girişini tasvir eden bir gravür (1744) 212
Görsel 18: Cânibî Ali Paşa'nın Viyana'ya girişini tasvir eden bir gravür (1740) 213
Görsel 19: Cânibî Ali Paşa'nın Viyana'ya girişini tasvir eden bir gravürden detay (1740) 214
Görsel 20: Kayzerî yazlık ve eğlence sarayı Schloss Favorita (Salomon Kleiner, 1725) 224
Görsel 21: Cânibî Ali Paşa'nın IV. Karl'ın huzuruna kabulünde uyacağı teşrifat kaideleri (1 Eylül 1740) 228
Görsel 22: Cânibî Ali Paşa tarafından 3 Eylül 1740'ta IV. Karl'a teslim edilen 8-17 Nisan 1740 tarihli nâme-i hümâyûn 238
Görsel 23: Leopoldstadt varoşundan suriçi Viyana'ya bakış (1730) 263
Görsel 24: Rotenturm'dan Leopoldstadt varoşuna bakış (1725) 265
Görsel 25: Kayzerî yüzbaşılarının tuttuğu günlük raporlardan bir örnek (6 Ekim 1740) 271
Görsel 26: Kraliçe Maria Theresia yirmi beş yaşında Macar –tâc giyme töreni– elbisesiyle (1742) 284
Görsel 27: I. Mahmud adına Maria Theresia'ya gönderilen 7-16 Şubat 1741 tarihli nâme-i hümâyûnun sureti 290
Görsel 28: Viyana imparatorluk sarayı Hofburg'un dış görüntüsü (1725) 299
Görsel 29: Viyana imparatorluk sarayı Hofburg'un iç avlusu ve –solda– Leopold Kanadı (1725) 300
Görsel 30: Viyana imparatorluk sarayı Hofburg'un iç avlusu ve –solda– Leopold Kanadı (günümüz) 300
Görsel 31: Hofburg'un iç avlusundaki merdivenli elçi kapısı – *Botschafterstiege* (güncel hâli) 301

TABLOLAR

Tablo 1: Cânibî Ali Paşa ve Kont von Ulfeld'in büyük elçilik misyonlarına ait zaman çizelgesi 66
Tablo 2: Hedâyâ-yı Hümâyûn listesi (Tahrîren fî sene 1153) 94
Tablo 3: Kont von Ulfeld'in İstanbul'a getirdiği hediyeler 100
Tablo 4: Osmanlı sefâretinin dönüş yolculuğunda kullanması için ısmarlanan gemiler (Şubat 1740) 105
Tablo 5: Osmanlı sefâreti için kiralanan konaklar ve kapasitelerinin dökümü (26 Nisan 1740) 116
Tablo 6: Osmanlı kafilesinin Zemun'daki mevcudunu gösteren listenin transkripsiyonu ve tercümesi 126
Tablo 7: Osmanlı kafilesinin teati sonrası mevcudunu gösteren listenin transkripsiyonu ve tercümesi 156
Tablo 8: Şehre giriş alayının düzeni 215
Tablo 9: 1740, 1748, 1758 ve 1792 yıllarında Osmanlı elçilerinin *Viyana Gazetesi*'nde yer bulan haber miktarları 318

ŞEMALAR

Şema 1: Çapalarla sabitlenmiş hâldeki mübadele mahallinin şeması 133
Şema 2: Elçi konağındaki divanhanede kimin nerede duracağını gösteren ve Ali Paşa'ya onaylatılan şema 220
Şema 3: Maria Theresia döneminin ilk yıllarında Leopold Kanadı'nın birinci katındaki erkek merasim dairelerinin şeması 302
Şema 4: Kraliçe Maria Theresia'nın huzura kabul düzeninin şeması (27 Nisan 1741) 305

KROKİLER

Büyük elçilik alayının Viyana girişinde ve şehir içinde kullandığı güzergâhlar

Kroki 1: Alayın Viyana'ya Giriş Güzergâhları 255
Kroki 2: Alayın Viyana İçindeki Güzergâhları 256

TAKDİM

PROF. DR. FERİDUN M. EMECEN

Küçük bir beylikten kısa süre içinde büyük bir imparatorluğa dönüşen Osmanlıların kuruluş yıllarında itibaren siyasi ilişkiler ağı içinde yoğun sayılabilecek diplomatik temaslarla giderek bu sahada hatırı sayılır bir tecrübe kazandıkları açıktır. Orhan Bey'in o dönemin Avrupası'nın diplomatik teamülleri ileri düzeyde olan İtalyan şehir devletleriyle ilişkileri yanında Bizans imparatoru Kantakuzenos'un en yakın müttefiki olarak dönemin siyasi hayatında dikkate değer bir konum kazandığı, karışık politik girişimler içinde yer aldığı (Cenova-Venedik ve Bizans) bilinmektedir. Bu çerçevede büyük bir imparatorluğa dönüşmesiyle Doğu'da ve Batı'da daima göz önüne alınması gereken, diplomasi teamülleri de bu zaman zarfında oluşan Osmanlılar, bilhassa XVII. yüzyıldan itibaren genel olarak bilhassa Batı dünyasında devletlerarası ilişkilerde mütekabiliyet prensibi içerisinde diplomasiye daha çok ağırlık verecekleri bir devre doğru adım atacaklardı. Orta Avrupa'dan çekilme döneminde genel olarak sahada değil diplomatik girişimler sonucu masa başında kazanılan zaferlere şahit olundukça diplomasiye daha çok ağırlık verilecek bir devrin kapıları ardına kadar açılmaya başlayacaktı. Bu bağlamda hiç şüphe yok ki diplomatik temsilciler olarak elçilerin artık hayati rol oynayacakları bir devreye giriliyordu, onlar sadece geçici temsilcilik değil giderek daimileşmeye başlayan ve devletlerin menfaatlerini savunacak, gittikleri yerlerde istihbarat toplayacak yeni vazifelerle mücehhez kılınıyorlardı. XVIII. yüzyılın diplo-

matik teamülleri içinde devleti temsil eden elçilerin hazırladıkları raporlar merkezde değerlendirilerek ileri vadede oluşacak dış siyasetin belirlenmesinde daha çok etkili olacaktı.

Hüseyin Onur Ercan tarafından kaleme alınan elinizdeki kitap da siyasetin/diplomasinin zaferini adeta ilan ettiği Aydınlanma çağının eşiğinde büyük bir birikime haiz bir elçinin faaliyetlerinin, gidiş, kabul ve dönüş macerasının yeni belgeler ışığında tesbitine dayanıyor. Bu elçi, zorlu ve çetin bir bürokratik ağ içinde kademe kademe yükselen, alışılmadık biçimde Tersane-i âmirede başlayan resmi memuriyet hayatında baş defterdarlığa kadar uzanan yükselişiyle döneminin parlak bürokratları arasında sivrilen Canibî lakaplı Ali Efendi'dir. Dönemin önemli devlet adamlarından Hekimoğlu Ali Paşa'nın sadaretinde onunla muhtemel tanışıklığının tesiriyle kendine yol bulduğu anlaşılan Ali Efendi'nin siyasi meselelerin çok kritik bir devresinde devleti temsil etmek üzere Viyana'ya gidişi ve faaliyetlerini yetkiyle ele alan bu çalışma, her şeyden önce kullanılan kaynak çeşitliliği ve bilhassa Habsburg arşivlerinin devreye sokulması ile ayrı bir kıymeti haiz bulunuyor.

Çalışma Osmanlı-Habsburg savaşını sona erdiren 1739 anlaşmasının ardından dış ilişkiler bağlamı içinde dönemin siyasi hadisatını irdeledikten sonra Ali Efendi'nin kariyerini ve niçin elçi olarak seçildiğini çok vazıh biçimde resmediyor, büyükelçilik atanma meselesini vukufla izah ediyor, hatta mukabil olarak yollanan Habsburg elçisinin durumuyla da kıyaslanarak karşılıklı diplomatik girişimin güzel bir tasvirini okuyucularına sunuyor. Ali Efendi'nin, Rumeli beylerbeyliği payesiyle paşa unvanını alarak görevlendirildiği büyükelçiliğine rast gelen 1740-1741 devresinde dikkat çekici siyasi sürece bakılarak elçiliğinin hangi şartlarla ve nasıl bir atmosferde vuku bulduğu temellendiriliyor. Habsburgların ciddi bir taht değişimi (Maria Teresia'nın tahta geçişi) ve krizi yaşadıkları bir zaman diliminde Babıali'nin bakı-

şı, buna karşılık Habsburgların endişeleri aktarılıyor, bu arada Osmanlı tarafının yaşadığı Doğu meselesinin mahiyeti bu gelişmelere dahil ederek elçilerin oynayacağı rollerin ne kadar hayati olduğuna temas ediliyor. Kitapta bundan sonra Habsburglar temelli olarak hayat tarzının nasıl bir değişim içinde olduğu konu ediliyor, Ali Paşa'nın Viyana günlerinin "zamanın ruhu" bağlamı içinde nasıl değerlendirilebileceğinin altı çiziliyor.

Aktarıldığına göre Canibî Ali Paşa bu büyük misyonunu hayli kalabalık bir heyetle 922 kişi ve 1200 binek ve yük hayvanıyla büyük bir kafile halinde gerçekleştirmişti. Yazar bunun lehte sonuçlanan Belgrad barışı (1739) dolayısıyla karşı tarafa bir gövde gösterisi yapma niyeti olarak açıklanmasını doğru bulmamaktadır. Çünkü Osmanlı elçilik heyetleri zaten bu şekilde devletin bizatihi kendi ihtişamını gösteren sembollerle yüklü kalabalık heyetlerden oluşmaktadır. Yine yapılan tesbite göre Canibî Ali Paşa'nın Viyana'da huzura kabulü meselesinde ciddi protokol krizleri yaşanmış; teşrifatın kendi devletlerinin üstünlüğüne yönelik hassasiyetleriyle bağlantılı bir perde arkası diplomatik tartışmalar husule gelmiştir. Kitapta bunlar orijinal raporlara ve günlüklere dayalı olarak çok dikkatli şekilde açıklanmaktadır. Yani yazara göre: "1740'ta artık yeni hiçbir şey olmayan Osmanlı elçiliklerinin yönetiminde kültürel uygulamalar sorunu düzenli olarak ortaya çıkıyordu."

Kitaptaki bu önemli tesbitleri uzatmak mümkündür, ama bu gibi bilgilerin takdirini okuyucuya bırakarak eserin tertibinden ve kurgusundan biraz söz etmek gerekir. Kitap meseleleri siyasi anlamda özetleyen ve kaynakların mahiyetini vurgulayan bir girişle başladıktan sonra ilk bölüm diplomatik misyon konusunu, elçilerin kariyer çizgisi içinde değerlendirmektedir. Burada bir taraftan Osmanlı elçisi Canibî Ali Paşa diğer tarafta ise Habsburg temsilcisi Anton Corfiz Kont von Ulfeld'in pozisyonlarına

karşılaştırmalı olarak temas edilmektedir. Ayrıca elçilerin 1740-41 devresindeki görevlerinin hangi siyasi temelde cereyan ettiği konusu da bu bölümde ele alınmış durumdadır. Buna şüphesiz karşılıklı teşrifatın zamanın ruhu içinde nasıl tanımlanabileceği de eklenmiştir. İkinci kısımda ise bu defa bir Osmanlı elçilik heyetinin Viyana'ya kadar uzanan yolculuk macerasının safhaları, teşrifat problemlerine hayli ayrıntılı şekilde değinilmiştir. Son bölümde ise Ali Paşa'nın Viyana'daki durumu, temasları, algılar, kabul merasimleri ve kamuya yankıları layıkıyla değerlendirilmiştir. Şu tesbitler kitabın değerini göstermeye yeterli görünür:

> *Osmanlı-Habsburg diplomatik ilişkiler tarihi özelinde bu karşılıklı son büyük elçilikler, aynı zamanda karşılıklı ihtişamın gerek serhaddeki mübadelede ve gerekse imparatorluk başkentlerinde son kez sahnelenmesi anlamına geliyordu. Dostluğu yeniden tesis ve barışı istihkâm ederken Bâbıâli hükûmeti, yarım asır öncesinin kaos yıllarının ve sonrasındaki kayıpların izlerini silmek için muhatabı nezdinde bilhassa güçlü bir intiba oluşturmak ve üstünlük kurmak istemiş görünmektedir. Bu intibaı tahkim etmek üzere Osmanlı büyük elçisinin de üzerine düşen vazifeyi eksiksiz, belki de fazlasıyla yerine getirdiği, dönemin resmî ve kamuya açık kaynaklarından okunabilmektedir.*

Kıymetli meslektaşım Hüseyin Onur Ercan'ın bu çalışmasının en değerli yanı Habsburg arşivlerini derinlemesine kullanması ve böylece karşılaştırmaya salih bir diplomatik çerçeveyi Canibî Ali Paşa üzerinden okuyucularına rahat okunup anlaşılabilir bir üslupla sunmuş olmasıdır. Ayrıca bu kitap Osmanlı-Habsburg diplomasi tarihi açısından önemli bir boşluğu dolduran, yer yer yapılan araştırmalardaki hataları tashih eden ve bu açıdan ciddi bir katkı sağlayan örnek bir çalışmayı da yansıtır.

ÖNSÖZ

Osmanlıların 1739 Belgrad Antlaşması'na kadar batı hududundaki hemcivarı Habsburglarla olan ilişkileri –en azından 1526'daki Mohaç Meydan Muharebesi'nden itibaren– iki yüzyılı aşkın bir zaman boyunca sürmüş, siyasî ve askerî bir rekabete sahne olmuştur. Bu ilişkinin tabii neticelerinden birini yoğun diplomaside ve karşılıklı gönderilen elçilerin sayısında görmek mümkündür. 1791 Ziştovi Antlaşması'na kadar *büyük*, *orta* ve *fevkalâde* gibi muhtelif zümreden İstanbul'a takriben 130 Habsburglu elçinin geldiği ve Osmanlılar tarafından Viyana'ya 80-90 elçinin gönderildiği maruftur. 1740 yılından 1741 yılına uzanan Cânibî Ali Paşa ile Kont von Ulfeld'in karşılıklı diplomatik misyonları, 1699'daki Karlofça Antlaşması'nın sağlamlaştırılması ve ahidnamenin tasdiki amacıyla İbrahim Paşa-Wolfgang von Oettingen-Wallerstein (1700) ve Pasarofça Antlaşması çerçevesinde Silahdar İbrahim Paşa-Damian Hugo von Virmont'tan (1719) sonra üçüncü, asıl önemlisi Osmanlı-Habsburg diplomatik ilişkiler tarihinin son *büyük elçi* mübadelesi vasfını taşıdığı gibi, heyet sayıları bakımından da elçiliklerin zirvesini teşkil etmektedir. Zira 1438'den itibaren neredeyse kesintisiz olarak Habsburg hanedanı tarafından idare edilen Kutsal Roma Alman İmparatorluğu 1806'da tarihe karışacak ve Cânibî Ali Paşa'dan sonra Viyana'ya ya orta elçiler (mesela 1748'de Mustafa Hattî, 1755'te Hacı Halil ve 1791'de Ebubekir Râtib Efendiler) ya da 1774'te Süleyman Efendi gibi fevkalâde elçi rütbesini hâmil diplomatlar gelecek, mütekabil surette Viyana tarafından da öyle yapılacaktır.

Osmanlı-Habsburg münasebetlerinde Bâbıâli lehinde neticelenen son mutabakat metni vasfındaki 1739 Belgrad Antlaşması'ndan sonra antlaşma gereğince vuku bulan büyük elçilik misyonları, taşıdıkları fârik ve kendine mahsus nitelikler muvacehesinde ne yerli ne de yabancı tarihçilerce yeterince incelenmemiştir. Bilhassa Osmanlı büyük elçisi Cânibî Ali Paşa, şimdiye kadar herhangi bir müstakil akademik çalışmaya konu olmamış gözükmektedir. Bu durumu iki sebebe bağlamak mümkündür: Birincisi, Cânibî Ali Paşa'ya ait, Mustafa Hattî Efendi'nin yazılmış olduğunu bildirdiği (*Viyana Sefâretnâmesi*, vr. 7a) takrir / sefâretnâme ne yazık ki kayıptır. İkinci olarak, sefârete dair belge yoğunluğu yerli araştırmacılarımız için ulaşılması daha güç olan Viyana'daki Avusturya Devlet Arşivi'nde mahfuzdur. Avusturya tarihçiliği bakımından ise bu konu –belki de hatırlanmak istenmeyecek 1737-1739 muharebelerindeki askerî hezimeti çağrıştırması sebebiyle– öncelikli çalışma konusu olarak görülmeyen evrak arasında kalmıştır. Denilebilir ki Belgrad'ın 1717'de Prens Eugen tarafından zabtı ve Habsburg topraklarına intikali gerek döneminde ve gerekse modern zamanlarda üzerinde ne kadar yazılıp-çizilmiş, yüceltilmiş ve geniş bir yankı uyandırmışsa, 1739'daki kaybı da aynı ölçüde görmezden gelinmiş, itibarsızlaştırılmış ve adetâ unutturulmaya çalışılmıştır.

Şimdiye kadar Habsburg elçisi Kont von Ulfeld hakkında Ulfeld'in elçilik heyetinden süvari yüzbaşısı Philipp Franz v. Gudenus'a ait günlüğe dayanan ve 1957 yılında neşredilen kitap (Philipp Franz Reichsfreiherr Gudenus, *Türkische Reise 1740/1741*, haz. Erwein Gordian ve Ernst Gudenus. Steiermark: A. Schodl Weiz) ile 2017'de Salzburg Üniversitesi'nde Christoph Würflinger tarafından hazırlanmış bir yüksek lisans tezi (*Symbolische Kommunikation in den habsburgisch-osmanischen Beziehungen. Die Großbotschaft Graf Ulfelds nach Konstantinopel 1740/41*) haricin-

de zikre değer çalışma bulunmazken, Osmanlı elçisi Cânibî Ali Paşa'nın elçiliğiyle doğrudan alâkalı tek örnek 2019 yılında neşredilen, Türkçe evraka dayanan, ihtiyatla yaklaşılması gereken ve sefâretin hazırlık-yolculuk bahsine sahip bir kitaptır (Tahir Sevinç, *Emni Mehmed Paşa ve Canibi Ali Paşa'nın Rusya ve Avusturya'ya Sefaret Hazırlık ve Yolculukları (1739-1741) (Osmanlı Arşiv Kaynaklarına Göre)*. Ankara: Gece Akademi). Kitabın ağırlığını Rusya elçisinin oluşturması gibi, Ali Paşa'nın –iaşe temini vb. yolculuk hazırlıkları bahsi hemen hemen hariç tutulmak kaydıyla– diplomatik misyonu hakkında ileri sürülenlerin büyük oranda maddî hatalarla dolu olması sebebiyle (fikir vermesi açısından sayfa 50'ye bakılabilir) referans olarak kullanılmaya elverişsiz olduğu söylenebilir. Görülüyor ki bunlar dışında yerli ve yabancı literatürde her iki diplomatik misyon, Faik Reşit Unat (*Osmanlı Sefirleri ve Sefâretnâmeleri*, nşr. Bekir Sıtkı Baykal. Ankara: TTK, 1968.) ve Karl Teply'nin ("Türkische Gesandtschaften nach Wien (1488-1792)" *Österreich in Geschichte und Literatur*, sy XX (1976): 14-32) çalışmalarından itibaren yeri geldiğinde birbirini tekrar eden üstünkörü anlatılarla zikredilen ve her hâlükârda yetersiz bir nazarla sunulan sıradan bir vakadan ibaret kalmış izlenimini verir. Böylece bugüne kadar ortaya konanlardan edinilen intiba, sırf sefâretnâmesine ulaşılamıyor diye, Cânibî Ali Paşa'nın Viyana sefâretinin sanki karanlıkta kalmaya mahkûm olduğu yönündedir.

Hâlbuki başta Viyana Sarayı tarafından üretilen –ve esasen 2018'de doktora tez çalışması çerçevesindeki araştırma sırasında fark ettiğim– hiç değilse birkaç bin varaktan mürekkep vesika (sözgelimi raporlar, teşrifat zabıtları, takrirler, mali dökümler), ayrıca dönemin diğer diplomatlarının yazdıkları, sefâret hakkında zengin bir koleksiyon oluşturmaktadır. Bir kere Cânibî Ali Paşa bizzat Kutsal Roma Alman İmparatoru VI.

Karl'ın emriyle göz hapsinde tutulmuştur, buna bağlı olarak kendisini tarassutla görevlendirilen ve birer haftalık nöbet değişimiyle vazife gören yarım düzine Viyana şehir muhafızı yüzbaşısı bilafasıla 16 Ağustos 1740'tan 25 Mayıs 1741'e, yani paşa Viyana'dan ayrılana kadar günlük şeklinde raporlar kaleme almıştır ve dolayısıyla büyük elçinin bu zaman zarfında hangi gün kiminle görüştüğü, konağından ayrılıp ayrılmadığı ve sefârette ne olup bittiği takip edilebilmektedir. Bununla birlikte bu günbegün tutulmuş raporların bugüne kadar –kısaca temas eden David Do Paço dışında– hiç değerlendirilmemiş, hatta varlığından bile söz edilmemiş olması ilginç olduğu kadar şaşırtıcıdır. Osmanlı arşivinde ise diplomatik misyonunu tamamlayıcı nitelikte ve daha çok büyük elçinin kendisine dair bilgiler bulunmaktadır. Arşiv vesikaları dışında dönemin ulaşılabilen yerli ve yabancı kitabî kaynaklarının da değerli ve aydınlatıcı bilgilerden hâli olmadığı görülmektedir. Bütün bu kesif ve bereketli kayıtlar, Habsburg Viyanası'ndaki son Osmanlı büyük elçiliğinin birçok bakımdan özel ve Osmanlı-Habsburg diplomasi tarihi için ihmal edilemeyecek derecede önemli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bunun dışında 1740-41 yıllarındaki girift diplomatik ilişkiler ağı ve siyasî süreç, Osmanlı heyetiyle kayzerî yetkililer arasında yılan hikâyesine dönen teşrifata ilişkin tartışmalar, yapılan pazarlıklar, devreye girdiği gibi bazen de fikir ve taraf değiştiren, İstanbul ve Viyana dışında Paris, Venedik ve Londra'yı da içine alacak şekilde genişleyen coğrafyadaki aktörler, ortaya bir bakıma 18. yüzyıl tarih vadisinde iz bırakmış, tabiri caizse sürükleyici bir diplomasi hikâyesi çıkarmaktadır.

Hâlihazırda emeği geçenleri zikredeceğim kısma geçmeden, evvela bu satırları yazmamı nasip eden, takdir ve tevfik sahibi Cenâb-ı Allah'a samimi ve namütenahi hamd ile başlarım.

TÜBİTAK tarafından 2219-Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı'nın 2022/1 dönemi kapsamında desteklenen bu çalışmaya Avusturya Devlet Arşivi evrakı, esas teşkil etmiştir. Bir yıllık yurt dışı çalışmasının maddî yükünün büyük bir bölümünü sırtımdan alan ve böylece bu araştırma projesini mümkün kılan değerli kurumumuz TÜBİTAK'a müteşekkirim. Proje danışmanı, Viyana Üniversitesi Filoloji ve Kültür Araştırmaları Fakültesi Dekan Yardımcısı Prof. Dr. Gisela Procházka-Eisl hocama desteğinden ötürü, bürokratik süreci kolaylaştırma lütfunda bulunan kıymetli hocalarım Milli Savunma Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Erhan Afyoncu ve Türk-Alman Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Cemal Yıldız'a ayrı ayrı nitelikli teşekkürlerimi arz ederim. Ana kaynaklar cümlesinden dönemin Osmanlı Türkçesi metinlerinin transkripsiyonunda yardımlarını gördüğüm muhterem hocam Prof. Dr. Feridun M. Emecen ve meslekdaşım Dr. Nihal Metin'e, Viyana Üniversitesi'nin değerli mütekait hocalarından Prof. Dr. Claudia Römer hocama İtalyanca ve Fransızca metinleri Almancaya çevirmekle önemli katkıda bulunduğu için ve Prof. Dr. Thomas Winkelbauer'e Almanca evrakta okunması müşkül ve hususî uzmanlık gerektiren imzaların deşifresinde katkı sağlamasından ötürü şükran duyduğumu belirtmek isterim. Hatırı sayılır bir zaman dilimi boyunca bir nevi mesaidaş olduğumuz Avusturya Devlet Arşivi'nin vasıflı ve yardımsever çalışanlarına, Vakıfbank Kültür Yayınları yetkililerine ve kitabın editörlüğünü üstlenen meslekdaşım Dr. Mehmet Yılmaz Akbulut'a iltifatları için teşekkürü borç bilirim.

Doçentlik çalışması olarak tasavvur ettiğim bu metnin husule gelmesi uğruna yeniden çıkılan sefer, aile efradının sıcaklığı ile çekilir ve kimi zaman unutulur hâle geldi; bunun için zevcem Ayşe Özge ve yavrularım Ömer Selim ile Âgâh Sinan'ı da burada zikretmek isterim. Bu vesileyle kitabın son okumasını yaparak

gönüllü ve candan editörlüğü ile birçok yazım yanlışının tashihine vesile olduğu için zevceme ayrıca müteşekkirim. Doğrudan dönemin ana kaynaklarına odaklanarak elden geldiğince *efrâdını câmi, ağyârını mâni* bir metin inşası çabasının neticesi olan elinizdeki kitap, literatürdeki söz konusu boşluğu bir nebze doldurmak için hazırlanmış bulunmaktadır. Bununla birlikte mevcut olduğu muhakkak kusurların tamamen bana ait olduğunu ifade ederim. Ümit ederim ki bakir bir konu mesabesindeki Cânibî Ali Paşa'nın Viyana büyük elçiliğini, zamana ve zemine irtibatlı tutarak dönemin kendi ana çerçevesi ve gerçekliği içerisinde, bunun yanında çoğu, literatürde ilk defa olmak üzere yer alan ilgili görsellerle zenginleştirerek ele alma çabamız, diplomasi tarihimizle ilgilenen akademik ve umumi okuyucu nezdinde hem bilgilendirici hem de zevkli bir metin olarak addedilir ve araladığımız pencere yeni çalışmalara ufak da olsa katkı sağlar.

Josefstadt-Viyana

GİRİŞ

Bârekallâh zihî fevz ü zafer
K'oldu şâhinşeh-i 'âlem mazhar
Tâc-bahşâ-yı şehân Mahmûd Hân
Dâd-ger [ü] dâver-i nusret-yâver

Etdi birden iki düşmânı şikest
Kesdi her yanda nice yüz bin ser
Gark u hark eyledi donanmasın
Moskov'un ceyşin edüp zîr ü zeber

Nemçe'nin aldı niçe kal'aların
Niçe taburunu bozdu yer yer
Dâ'imâ her yana bu târîh-veş
Ola mansûr şeh-i bahr u berr[1]

1. I. Mahmud'un sır kâtibi Sâlih Salâhî Efendi'nin 13 Ağustos 1738/26 R 1151 Çarşamba gününe ait rûznâme kaydında yer bulan ve son mısraına tarih düşülmüş olan (1151) şiir, bk. Selman Soydemir, "Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri (1730-1754) (İnceleme ve Çeviriyazı Metin)" (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2022), 611.

Ağustos 1734'te, Kuzey Afrika çöl kuşağında, kurak ve sıcak çöl ikliminin etkisi altında bulunan Mısır Eyaleti'nin idarî merkezi Kahire'de özel bir görevle Mısır hazinesinin teftişi ve eyalet çapında tam yetkili sıfatla[2] cizye toplamak için bulunan, Devlet-i Aliyye nezdinde "*sadâkat ve istikāmet ile kesb-i şân ü şöhret eylemiş*"[3] Cânibî Ali Efendi (en geç 1690-20 Nisan 1743)[4] Memluk ümerasıyla muhatap iken,[5] bundan tam altı yıl sonra yine Ağustos ayında, Osmanlıların iki defa muhasara ettiği Habsburg İmparatorluğu başkenti Beç'e (Viyana), hem de eşi benzeri görülmemiş kalabalık bir heyetin başındaki diplomat bir paşa olarak mutantan bir alayla girecekti. Erken modern dönem diplomasi pratikleri bakımından "yetişmiş insan"ın bu denli farklı coğrafya ve görevlerde istihdam edilmesi istisna sayılmaz, hele Osmanlılar için durum hiç şaşırtıcı değildir. Bu vakaya yakından baktığımızda bunun Cânibî'nin Osmanlı devlet ricâliyle olan yakın ilişkisiyle irtibatlı olduğu ve buna kişisel kariyerindeki değişikliklerle birlikte 1735-1739 yılları arasında cereyan eden bir dizi siyasî gelişmelerin zemin hazırladığı gözükmektedir. Önce söz konusu siyasî gelişmeleri hatırlayalım.

---

2. Padişahın ağzından yazılan fermânda geçtiği şekliyle "istiklâl-i tam ile", bk. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), C. ML. (Cevdet Maliye), nr. 170/7200 (29 Ra 1147 / 29 Ağustos 1734). Bu vesileyle, ağırlıklı olarak Osmanlı ve Habsburg arşiv vesikalarına dayanan metin boyunca –metnin akışını aksatmamak ve okuyucu açısından zorlayıcı olmaması için– kaynak dilini metne aynen tatbik etmekten özenle kaçınmaya gayret göstermekle beraber, görülmesinde fayda olabilecek ve basmakalıp sayılmayacak seçme bazı arkaik ifadelerin tırnak ve parantez içerisinde gösterilmesi yolunu tercih ettiğimizi belirtmek isterim.

3. Bk. *aynı belge*.

4. Biyografisi aşağıda verilmektedir.

5. Ali Efendi'nin Mısır cizyesini nizama sokması için emir veren bir diğer fermân için bk. BOA, C. ML, nr. 151/6377 (Ra 1147 / Ağustos 1734) aktaran Mehmet Yılmaz Akbulut, *Hekimoğlu Ali Paşa: Paşalar Çağının Şeyhülvüzerası* (İstanbul: Timaş Akademi, 2022), 479.

Çariçe Anna İvanovna (hsd.: 1730-1740) Osmanlı İmparatorluğu'na 1735 sonbaharında savaş açtığında Kutsal Roma Alman İmparatoru VI. Karl (hsd.: 1711-1740), Rusya'yla 1726'da akdedilmiş ittifaka binaen, önce iki taraf arasında başarısız bir arabuluculuk denemesi yaşadıktan sonra 1737 yılında çariçenin yanında savaşa girdi.[6] Bir yandan Avusturya,[7] diğer yandan Rusya[8] ile çarpışan Osmanlı kuvvetleri her iki cephede de mücadele ettikten sonra Fransa'nın arabuluculuğunda I. Mahmud (hsd.: 1730-1754) ile hasımları arasında Belgrad'da barış sağlandı. Belgrad'da önce 1 Eylül 1739'da beş madde ve bir hâtimeden oluşan bir ön barış / antlaşma ("*mukaddemât-ı sulhiye*", Alm. *Präliminarfrieden*) üzerinde mutabık olundu.[9] Öğle sularında Belgrad'daki Osmanlı ordugâhında gerçekleşen konferansta Latince temessüke imzayı, Habsburg (İmparatorluk) Viyana Sarayı tarafından hazırlanan 11 Ağustos 1739 tarihli *itimatnâme* ile –Belgrad'dan vazgeçilmemesi

6. "Ma'lûmu ne lâzım etmek i'lâm" (Muallim Nâci) fehvasınca burada savaşın ayrıntıları bahsine girilmeyecektir.

7. Belgrad kuşatmasından önce orduların askerî durumları, hazırlıkları ve lojistik faaliyetleri, iki taraf arasındaki muharebeler, Belgrad kuşatması ve barış sürecini ele alan –ve hâlen kitaplaşmayı bekleyen– mütemayiz Türkçe çalışma için bk. Hakan Karagöz, "1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi ve Belgrad'ın Geri Alınması" (Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2008).

8. Osmanlı arşiv belgelerine göre Rus cephesine yönelik sefer yolu, seferberlik, ordu ve mühimmat, iaşe, beslenme ve finansman için bk. Ömer Çağatay, "1736-1739 Osmanlı-Rus Savaşı ve Sefer Organizasyonu" (Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2022). Söz konusu Osmanlı-Rus Harbi'ne yönelik Rus arşiv belgelerini ve çağdaş kitabî kaynaklarını mündemiç –merhum Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'ın nitelikli çalışmalarını hatırlatacak– Türkçe eser boşluğu henüz doldurulamamıştır. Aynı şekilde Osmanlı-Rus müzakerelerine mutavassıt olmak üzere 1736 yılı ortalarında görevlendirilen Leopold v. Talman'ın katıldığı 1737 Nemirov Kongresi'nde, ayrıca muharebelerde yaşananlara dair bilgimiz oldukça yetersiz olup Rus kaynaklarının ne söylediği hakkında hâlâ bilgi sahibi değiliz.

9. Latince temessükün sureti için bk. OeStA, HHStA, Türkei V, 9: Varia und Collectanea Großbotschaft Ulfeld 4 (1739-1740), fol. 603-610.

talimatıyla birlikte–[10] müzakerelerde tek başına tam yetkili kılınan Kont Reinhard von Neipperg/Naÿperg (1684-1774) atmıştı. İmzayı Viyana'dan barışın gerçekleşmesi yönünde en son 28 Ağustos'ta aldığı emre binaen attığını ifade eden Neipperg'in aktardığına göre metnin birebir Türkçe tercümesi yapılmış ve Fransa'nın garantörlüğünü belgeleyen, Fransız elçi Louis-Sauveur Marki (*Marquis*) de Villeneuve'ün (1675-1745)[11] yanında bulunan Fransızca senet de istinsah edilmiş ve taraflara verilmişti.[12] Ertesi gün Kayzer (Alm. *Kaiser*, Grekçe *Kaisar*)[13] VI. Karl, Neipperg'den müzakerelerdeki

10. Bernd Rill, *Karl VI. Habsburg als barocke Großmacht* (Graz, Viyana, Köln: Styria, 1992), 326.

11. Fransa'nın 1728-1741 tarihleri arasında İstanbul'daki mukim elçisi. Belgrad Barışı'ndaki önemli rolü dolayısıyla Bâbıâli nezdinde memnuniyet sağlayan elçi, genişletilerek yenilenmesi arzusunda bulunduğu Fransız kapitülasyonları bahsinde karşılıksız bırakılmadı. 17 Mayıs 1740 tarihinde elçi tarafından Divân-ı Hümâyûn'a teslim edilen yeni ahidnâme-i hümâyûn için hazır olan mektup, 30 Mayıs 1740 tarihinde tasdiklenerek Divân-ı Hümâyûn defterlerine kaydolundu. 1740 ahidnâmesi "muahede" usulü dâhilinde tanzim edilen ve "kapitülasyon" adı ile bilinen en son ahidnâmedir. Böylece Fransızlar Osmanlı ülkesinde "*en ziyade müsâadeye mazhar ülke*" ayrıcalığını kazanmış oldu. Bâbıâli ayrıca hem iki devlet arasındaki dostluğu hem de yenilenen ahidnâmeyi teyit ettirmek, ama asıl olarak Belgrad Antlaşması şartlarına göre Azak kalesini hâlâ yıkmamış olan Rusya'yı şikâyet etmek üzere Yirmisekiz Çelebizâde Mehmet Sait Paşa'yı Paris'e gönderdi (Ağustos 1741-Temmuz 1742), bk. Ayşin Şişman, "Osmanlı-Fransız İlişkileri 1740-1789 (Konsolos Arzlarına Göre)" (Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2011), 22-23, 76.

12. OeStA, HHStA, Türkei V, 10, 7: Varia und Collectanea Großbotschaft Ulfeld 5, fol. 27-29, Kont von Neipperg'den Kayzer VI. Karl'a, 2 Eylül 1739 Belgrad.

13. Metin boyunca –önceki çalışmalarımızda olduğu gibi– niçin Kutsal Roma Alman İmparatoru'nun unvanını "kayser" değil de "kayzer" olarak yazmayı tercih ettiğimize temas etmek gerekirse, "kayser", bilindiği üzere Arapların Roma ve Bizans imparatorları için kullandıkları unvandır ve Osmanlı padişahları, kayserin hâkimiyetine son veren Fatih Sultan Mehmed'den itibaren, özellikle de 16. yüzyılda kayser unvanını benimsemişlerdir (bk. Işın Demirkent, "Kayser", *DİA*, c. 25 (2022): 94-95). Saniyen, Almancada "Kaiser" olarak yazılan ismin "Kayzer" şeklinde telaffuz edilmesidir. Üçüncü olarak 1719'daki Osmanlı büyük elçisi İbrahim Paşa'nın 28 Ocak 1726/24 Ca 1138 tarihli

tam yetkisini geri aldıysa da geç kalınmıştı.[14] Yaklaşık iki hafta süren görüşmeler neticesinde temessükün son hâlini almasıyla, Sadrazam İvaz Mehmed Paşa (sadaret dönemi: 23 Mart 1739-22 Haziran 1740)[15] ile Kont von Neipperg arasında ve garantörlük yetkisini haiz Fransız elçi Marki de Villeneuve'ün teminatı altında[16] sadrazamın otağında, delegeler arasındaki konuşmaları mükâleme kâtibi Nu'man Efendi kaydetmişti.[17] İmzaların atıldığı 18 Eylül 1739 (14 Ca 1152) Cuma günü ile birlikte 1736-1739 Osmanlı-Avusturya-Rus Savaşı son buldu.[18] Temessüklerin teatisinden sonra İvaz Paşa ta-

---

anonim sefâretnâmesinde VI. Karl'ın –kuvvetle muhtemel öyle duyulmuş olmasından ötürü– "kayzer" olarak nitelendirilmesidir, bk. Silâhdar İbrahim Paşa, "Reisebericht von (Silahdar) Ibrahim Pascha, osmanischer Botschafter in Wien nach dem Frieden von Passarowitz (1718), anonym, geschrieben am 28. Januar 1726", haz. Yasir Yılmaz, *Die Großbotschaften Damian Hugo von Virmonts und Ibrahim Paschas (1719/20)*, haz. Arno Strohmeyer, Stephan Kurz, Claudia Römer (Digitale Edition von Quellen zur habsburgisch-osmanischen Diplomatie 1500-1918, haz. Arno Strohmeyer, Projekt 1) (Viyana: 2022), vr. 15. Avusturya Milli Kütüphanesi'nde bulunan yazmanın (Mixt 224) dijital görüntüsü, transkripsiyonu ve İngilizce tercümesi için bk. https://gams.uni-graz.at/o:vipa.tr.osm; daha önceden yapılan Almanca tercümesi için bk. Friedrich Kraelitz-Greifenhorst, *Bericht über den Zug des Gross-Botschafters Ibrahim Pascha nach Wien im Jahr 1719* (Viyana: Alfred Hölder, 1908).

14. Rill, *Karl VI. Habsburg*, 327.

15. Fikret Sarıcaoğlu, "Hacı İvaz Paşa", *DİA*, c. 14 (1996): 488.

16. Viyana'da VI. Karl ve Saray Harp Şûrâsı başkanının imzaladığı 15 Kasım 1738 tarihli Latince tam yetki belgesinin Almanca tercümesi için bk. Laugier, *Geschichte der Unterhandlungen*, c. 2, 224-227. St. Petersburg'da Çariçe Anna'nın bahşettiği 9 Nisan 1739 tarihli İtalyanca tam yetki belgesinin Almanca tercümesi için bk. Laugier, *Geschichte der Unterhandlungen*, c. 2, 227-231.

17. Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi*, 599. Bu kişi daha sonra Osmanlı-Avusturya sınır görüşmelerinde muhaddid Mevkûfâtî Mehmed Efendi'nin heyetine molla olarak katılan Ebû Sehîl Nu'man Efendi olmalıdır.

18. BOA, A.DVNS.DVE.d, *Nemçelü Ahidnamesi*, nr. 57/1, 185-191; BOA, *A.DVNS.NMH.d*, nr. 1, 84-90; Latince nüsha için bk. OeStA, HHStA, OMeA, ÄZA 39 (Friedensvertrag von Belgrad), fol. 1r-15r, 18 mensis Septembris anno 1739 Belgradum. Neipperg'e teslim edilen temessükün transkripsiyonu için bk. Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi: Sâmi ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte*, ed. Mesut

rafından Neipperg'e kürk ve adamlarına hilat, Osmanlı delegelerine, mükâkeleme kâtibi ve divan tercümanına samur kürk ve sair hizmetkârlara hilat giydirildi.[19] Böylece Bâbıâli için batıda uzun bir sulh dönemi başladı; bu dönem Rusya ile 1768 ve Avusturya ile 1787 yılına kadar kesintisiz sürecekti.

Barışın Avrupa matbuatındaki öncü çağdaş kaynağı, dönemin Fransız tarihçilerinden, mimarî teorisyen ve klasisizmin fikir babalarından Marc-Antoine Laugier (1713-1769) imzasını taşımaktadır. Laugier eserinin önsözünde, müzakerelerde arabulucu olarak sultan, kayzer ve çariçe tarafından resmen tanınan Marki de Villeneuve'ün raporlarına dayandırarak ele aldığını söylediği diplomatik süreç, eserin ekinde tüm antlaşmaların tercümeleri olduğu hâlde, ölümünden hemen önce iki cilt hâlinde Paris'te[20] ve hemen ertesi yıl Almanca tercümesiyle Leipzig'de basıldı.[21] Bu sayede Belgrad Antlaşması'nın meydana gelmesinde büyük rol oynadığı anlaşılan Fransız arabulucunun zaviyesinden eşsiz ve hacimli –Hammer Tarihi'ne de kaynak teşkil eden– bir anlatıya sahip olundu.

18 Eylül 1739'da müzakerelerde Rusya'yı temsil etmek üzere St. Petersburg'dan Haziran sonunda yolcu edilen[22] ve ilginç bir kariyere sahip olduğu görülen murahhas Carlo de Cagnoni[23]

Aydıner (İstanbul: Kitabevi, 2008), 577-591.

19. Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi*, 599.

20. Marc-Antoine Laugier, *Histoire Des Négociations Pour La Paix Conclue A Belgrade, Le 18 Septembre 1739: Entre l'Empereur, la Russie & la Porte Ottomane, par la médiation, & sous la garantie de la France* (Paris: Duchesne, 1768).

21. Marc-Antoine Laugier, *Geschichte der Unterhandlungen des Belgrader Friedens, welcher den 18. September 1739 zwischen dem Kaiser, Rußland und der Ottomannischen Pforte durch Vermittelung und unter der Garantie des französischen Hofes abgeschlossen worden*, (Leipzig: Christian Gottlob Hilscher, 1769).

22. Laugier, *Geschichte der Unterhandlungen*, c. 2, 69.

23. İtalya'nın güneyinde –muhtemelen yüzyıl başlarında– doğmuş olan Cagnoni/Cagnioni/Chagnony, 1736 yılından itibaren Rus diplomasisindeki görevine

(döneminde Kanowski şeklinde de zikredilmektedir)[24] nezaretinde, on beş madde ve bir hâtimeden oluşan İtalyanca ve Türkçe temessükler[25] mutavassıt Marki de Villeneuve ile Sadrazam İvaz Paşa tarafından imzalanıp değiş-tokuş edildi. Bu antlaşmada Villeneuve'ün, dolayısıyla Fransa'nın garantörlük taahhüdü, ancak çariçenin onaylaması şartıyla geçerli olacaktı.[26] 18 Eylül'de herhangi bir merasim olmaksızın saat sabah 6'da, hem Avusturya hem de Rusya ile kesin barış imzalanır imzalanmaz sadrazam ordu-yı hümâyûn ile İstanbul istikametinde Niş'e[27] ve Neipperg Avusturya hududuna doğru yola çıkarken, Villeneuve tarafından görevlendirilen dört kurye ise Versailles, Viyana ve St. Petersburg saraylarına, ayrıca Mareşal Kont von Münnich'in karargâhına doğru yola çıkarak –Laugier'e kalırsa Villeneuve'ün "her zamanki tarafsızlığı ve açık sözlülüğüyle"–[28] müzakerelerin nihaî sonucunu özetledi-

---

başladıktan sonra diplomatik kariyerini Prusya'da sürdürdü. 1745'te Prusya elçisi olarak Dresden'de bulundu. Tüccar olarak da tanınan Cagnoni, Prusya hükûmeti tarafından İspanya-Prusya ticarî ilişkileriyle ilgilenmesi için (Büyük Friedrich, Silezyalı bez tüccarlarını Hamburg'u atlayarak doğrudan İspanya ile ticaret yapmaya ikna etmeye çalışıyordu) 1749'da Madrid'e elçi olarak gönderildi. Berlin'de kralın mahrem-i esrarı oldu ve 1752-1762 yılları arasında Berlin Akademisi'nin yöneticiliğini yaptı. 1790'da Napoli'de vefat etti, bk. Werner Hartkopf, *Die Berliner Akademie der Wissenschaften: Ihre Mitglieder und Preisträger 1700-1990* (Berlin: Akademie Verlag, 1992), 54. Cagnoni'nin Belgrad Antlaşması'ndaki rolüne ilişkin herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır; dönemin ulaşılabilen kitabî kaynakları da bu hususta fazla bilgi vermemektedir. Sulh münasebetiyle Villeneuve ile birlikte İstanbul'da da bulunmuş olan bu murahhasın faaliyetlerinin müstakil olarak ele alınması, Osmanlı-Rus ilişkileri tarihine katkı sağlayabilir.

24. Laugier, *Geschichte der Unterhandlungen*, c. 2, 61.

25. Ruslar için hazırlanan temessükün transkripsiyonu için bk. Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi*, 592-598; Almancası için bk. Laugier, *Geschichte der Unterhandlungen*, c. 2, 261-274.

26. Laugier, *Geschichte der Unterhandlungen*, c. 2, 65.

27. Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi*, 599.

28. Lavender Cassels, *The Struggle for the Ottoman Empire, 1717-1740* (New York: Thomas Y. Crowell, 1967), 196.

ği mesajları taşıdılar. Ayrılmadan evvel Neipperg ve sadrazamın peşinden gidecek Villeneuve'e samur kürk giydirildi ve sadrazam nâmına birer adet zengin koşum takımı geçirilmiş at hediye edildi. Rus murahhas Cagnoni'ye bir hermin kürk giydirildi ve maiyetine çok sayıda kaftan dağıtıldı.[29] Dönemin Yunan tarihçisi Dapontès, Çariçe Anna İvanovna'nın Belgrad Antlaşması'yla alâkalı mektupları 16 Ekim 1740 tarihinde Niş'e ulaşınca barışla ilgili başka bir konferans düzenlendiğini, antlaşmaya yeni maddeler eklendikten sonra Rusya'dan adı geçen mektupları getiren Baron Carlo de Cagnoni'nin yine sadrazam tarafından kaftan ile onurlandırılarak bu ülkeye geri döndüğünü yazar.[30]

1737-1739 Osmanlı-Habsburg savaşındaki başarısızlıkları sebebiyle kayzerî ordudan üç general, ordunun 1737 yılındaki başkumandanı Friedrich Heinrich von Seckendorf (sefer sonunda yerine Maria Theresia'nın zevci Franz Lothringen getirilecekti), Belgrad seferi komutanı Feldmareşal Olivier Wallis (1673-1744) ve onun emri altında bulunan antlaşmayı esasen tam yetkili olmadığı hâlde imzalayan Neipperg sorumlu bulunup VI. Karl'ın emriyle 1739 sonunda tutuklandı.[31] Ayrıca Neipperg ön antlaşmayı imzalamada acele ettiği suçlamasıyla karşı karşıya kaldı.[32] Maria Theresia 24 Ekim 1740 tarihli imparatorluk divanında aldığı kararla bu üç ismi affedecek ve askerî unvanlarını da iade edecekti.[33] Alman kamuoyuna derin hayal kırıklığı olarak yansıyan Belgrad Barışı,[34]

---

29. Laugier, *Geschichte der Unterhandlungen*, c. 2, 65.

30. Konstantínos Kaisários Dapontès, *Ephémerides Daces ou Chronique de la Guerre de quatre ans (1736-1739)*, c. 1, haz. Émile Legrand (Paris: E. Leroux, 1880), 357.

31. Karagöz, "1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi", 90-91, 291.

32. Laugier, *Geschichte der Unterhandlungen*, c. 2, 73.

33. Alfred Ritter v. Arneth, *Maria Theresia's erste Regierungsjahre*, c. I (Viyana: Wilhelm Braumüller, 1863), 93.

34. "1739'daki Belgrad Barışı Kutsal İmparatorluk'ta çok büyük bir şok olarak algılandı ve Alman siyasî dergileri buna açıkça tanıklık etti. Üzücü olan toprak

büyük oranda –başta Sadrazam İvaz Mehmed Paşa olmak üzere– diplomatik melekeleri kuvvetli ve karar alma yetkilerini haiz Osmanlıların kararlı ve ısrarcı tavırları neticesinde hem Avusturya hem de Rusya'nın önüne konulan maddeleri taşıyan bir antlaşma olup muhataplara bir oldubitti (*fait accompli*) ile imzalatılmış gözükmektedir.[35]

18 Eylül 1739'da Belgrad'da 27 yıl geçerli olmak üzere imzalanan temessüklerin hükümdarlar tarafından onaylanması ve bunların karşılaştırılıp mübadelesi bahsine kısaca değinirsek, I. Mahmud tarafından tasdik edilen ve Nemçe Çâsârı'na hitaben hazırlanan ahidnâme kısa bir süre sonra hazır edildiği[36] ve Kayzer VI. Karl'ın imzasını taşıyan tasdiknâmenin hemen hemen aynı zamanda, 2 Ekim 1739 tarihli olduğu görülmektedir.[37] Antlaşmaların onaylı nüshalarının mübadelesi ise antlaşmanın yirmi ikinci maddesi gereğince İstanbul'da ve Fransız elçinin aracılığıyla gerçekleşecekti. Bu iş için Saray Harp Şûrâsı sekreteri Caspar Momarz[38]

---

kayıplarından ziyade, imparatorluk ordusunun yıllardır zayıf ve savunulamaz olarak görülen bir düşman karşısında geri çekilmiş olmasıydı.", bk. Ivan Parvev, *Land in Sicht: Südosteuropa in den deutschen politischen Zeitschriften des 18. Jahrhunderts*, haz. Heinz Duchhardt (Mainz: Philipp von Zabern, 2008), 136.

35. Cassels, *The Struggle*, 197-206.

36. BOA, *A.DVNS.NMH.d*, nr. 7, 518-524 (Evâhir-i C 1152 / 24 Eylül-3 Ekim 1739, İstanbul). 7 numaralı defterin tanıtımını üstlenen bir yazıda ilgili yere ve devamında birçok yere ait sayfa numaraları ve dolayısıyla özet bilgileri defterin kendisiyle örtüşmemektedir, krş. Havvanur Sarı, "Osmanlı Diplomasisinde Bir Kaynak: Nâmei-Hümâyûn Defterleri ve 7 Numaralı Defterin Tanıtımı", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları*, c. 6 sy 6 10 (2020): 1-26. Başlık aynen aktarılmıştır.

37. "[...] *milâd-ı hazret-i İsa'nın bin yedi yüz otuz dokuz senesinde mâh-ı teşrîn-i evvelinin ikinci gününde Roma imparatorluğumuzun yirmi sekizinci ve İspanya krallığımızın otuz altıncı Macar ve Çeh krallığımızın yirmi sekizinci senelerinde makarr-ı hükûmetimiz olan Beç şehrinde tahrir olunmuştur.*", bk. BOA, *A.DVNS.NMH.d*, nr. 7, 524-533 (2 Ekim 1739, Viyana). Kayzerin imzayı 22 Ekim 1739 tarihinde attığı bilgisi –hem bundan iki gün önce dünyadan göçtüğünden– sehven verilmiş olmalı, krş. Karagöz, "1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi", 283.

38. Caspar Momarz hakkında aşağıda bilgi verilecektir.

yanında kayzerin tasdikli nüshası olduğu hâlde İstanbul'a gönderildi. Bu arada Avusturya dışişlerinden sorumlu İmparatorluk Sarayı Birinci Nâzırı (*Obersthofkanzler*) Kont Philipp von Sinzendorf (8 Ocak 1715-8 Şubat 1742),[39] Avusturya'nın Rusya'yla olan savunma-saldırı kapsamındaki ittifakını (1726) hatırlayarak, Belgrad Barışı'nın söz konusu ittifakın geçerliliğini bozmadığını bildiren 13 Ekim tarihli resmî bir yazı hazırladı[40] ve bunu kuryeyle İstanbul'a gönderdi. Sadrazam İvaz Mehmed Paşa ordu-yı hümâyûn ile İstanbul'a 28 Ekim'de vardıktan birkaç gün sonra Momarz tasdiknâmeyi, ayrıca Kont von Sinzendorf'tan ulaşan senedi Marki de Villeneuve'e teslim etti. Villeneuve'ün de hazır bulunduğu Bâbıâli ile kayzerî yetkililerin buluşmasında karşılıklı tasdiknâmeler İstanbul'da 3 Ekim'de sadrazamın huzurunda mukayese edildiğinde, Neipperg ile Caspar Momarz'ın dikkatleri sonucu, Türkçe ile Latince nüshalar arasında üçüncü maddede tutarsızlık olduğu ortaya çıktı.[41] Viyana Sarayı, Türkçe nüshanın Latince nüshayla birebir örtüşmesini ve daha önce akdedilen maddelere ilave olarak –Sinzdendorf'un kayzerden aldığı talimatları Villeneuve'e mektup yoluyla bildirdiği şekilde– Küçük Eflak / Avusturya Eflakı'ndaki askerî yolların tahrip edilmesini, Osmanlıların harap hâldeki Belgrad Kalesi tahkimatlarını hiçbir zaman yeniden inşa etmemesini,[42] son olarak, yeni kalelerin inşa edilmesi serbestliği-

---

39. Kont Philipp Ludwig Wenzel von Sinzendorf (1671-1742), Avusturyalı diplomat ve devlet adamı, 1705'ten itibaren nâzır. Biyografisi için bk. Von Györy, "Sinzendorff, Philipp Ludwig Graf von", *Allgemeine Deutsche Biographie*, c. 34 (1892): 408-412.

40. Senedin Latinceden Almancaya çevirisi için bk. Laugier, *Geschichte der Unterhandlungen*, c. 2, 259-261.

41. Laugier, *Geschichte der Unterhandlungen*, c. 2, 78-81. Ayrıntılar için bk. Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi*, 664-665.

42. Hammer, Bâbıâli tarafından reddedilecek bu tahkimat bahsinden söz etmez, krş. Hammer-Purgstall, *GOR*, c. 7 (1831), 542.

nin tanınmasını istiyordu. Laugier'e bakılırsa Türkler Belgrad'ın tahkimatına ilişkin isteği duymak dahi istemiyordu; Osmanlı ekâbiri –büyük ihtimalle sadrazam– kayzerin sınırının Temeşvar ve Petrovaradin bölgelerinde zaten emniyette olduğunu, hatta kayzer isterse bunları daha da tahkim edebileceğini söyledikten sonra, Türklerin sınırlarını muhafaza etmek konusunda özgürlüklerinin ellerinden alınmasının söz konusu olamayacağını ifade ederek kayzerin arzusunu reddetti ve Villeneuve'e, böyle bir maddenin asla yazılamayacağını belirtti. Antlaşmaların tutarsızlığı konusunda ise divan tercümanı iki metnin Belgrad'da birbiriyle uyumlu bir şekilde yazıldığını, Momarz'ın şimdi başka bir Latince metin getirdiğini ileri sürmüştü. Bunun üzerine Villeneuve, esas metnin Latince yazıldığı ve Türkçesinin buna göre tanzim edilirken sehven hata yapılmış olabileceğini söyledi. Osmanlı murahhasları da metnin ilk olarak Latince hazırlandığı hususunu tasdik etti.[43] Osmanlı bürokrasisinden yetişen ve 1739-1743/1152-1156 yılları arasını vak'anüvis olarak kaleme alan Subhî Mehmed Efendi'den[44] söz konusu divan tercümanın on beş yıldan beri baştercümanlık yapan Aleksandra (Aleksandr) isimli İskerlet hanedanından (Fenerli) olduğunu öğrenmekteyiz.[45] Selefi vak'anüvislerden Çelebizâde'ye baktığımızda İskerletzâde Aleksandr'ın 25 Ekim 1726/8 S 1139 tarihinde baştercümanlığa getirildiği ve on yıldır bu görevde bulunan Boğdan Voyvodası İskerletzâde Ligor Eşkuye'nin (Eşfo/Gika) kardeşi olduğu görülmektedir.[46]

43. Laugier, *Geschichte der Unterhandlungen*, c. 2, 81-82.

44. Erhan Afyoncu, "Subhî Mehmed Efendi", *DİA*, c. 37 (2009): 449.

45. Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi*, 663.

46. Çelebizâde İsmaîl Âsım Efendi, *Tarih-i Raşid ve Zeyli*, c. III, haz. haz. Abdülkadir Özcan, Baki Çakır, Yunus Uğur, Ahmet Zeki İzgöer (İstanbul: Klasik, 2013), 1513.

Bir dizi müzakereler neticesinde ve ortaya çıkan bazı düzenlemeler ele alındıktan sonra[47] Belgrad ahidnâmelerinin mübadelesi için Tersâne-i Âmire'de 5 Kasım 1739/3 Ş 1152'de resmî bir tören tertiplendi. Bu tören sırasında hazır bulunan ve töreni "kongre" olarak tanımlayan Fransız elçi Marki de Villeneuve, kaptan-ı deryânın makamında gerçekleşen töreni –başka kaynaklardan ziyadesiyle– detaylı bir biçimde kâğıda dökmüş, Laugier de elçinin naklettiklerini eserine dercetmiştir.[48] Modern literatürde daha önce rastlamadığımız bu orijinal anlatıyı Türkçeye tercüme ederek ilk defa burada vermekte fayda görüyoruz: 5 Kasım günü Villeneuve, çok sayıda yeniçeri ve çavuş, ayrıca çavuşbaşı, Galata voyvodası, kapıcılar kethüdası (metinde "kapıcılar kâhyası" şeklinde geçer) ve kapıcılar kâtibi tarafından Pera'daki Fransız Sarayı'ndan alınır ve tersaneye götürülür. Girişte bahriyeliler iki sıra hâlinde dizilmiştir. Avluda atından inen elçi içeriye alınır ve önce bir bekleme salonunda dinlendirilir. Ardından büyük bir salona götürülür, bu sırada sadrazam (İvaz Mehmed Paşa) içeriye girer ve her zamanki yerine yerleşir. Villeneuve sadrazamın karşısına ve daha önce olduğu gibi tabureye değil, bu defa, altın şeritle müzeyyen kolçaklı bir sandalyeye oturtulur. Mutat ikramlardan sonra yedi adet sofrada yemek yenilir. İlkinde sadrazam, elçi ve kaymakam, ikincisinde kaptan-ı deryâ, yeniçeri ağası, kadı Es'ad Efendi ve elçinin oğlu yer alır. Diğer beş sofra yan odaya hazırlanmış olup her birinde Bâbıâli'nin önde gelen isimleri ve yanlarında elçinin maiyeti bulunur. Yemek sırasında sazlı-sözlü müzik çalar.

47. Yani Pasarofça Antlaşması'ndan sonra yapılan ve Küçük Eflak ile Erdel arasındaki iletişimi sağlayan Küçük Eflak'taki yolların tahribatı ve bir daha inşa edilmeyecek olması, 21 Temmuz 1718 tarihli Pasarofça Antlaşması'nın Belgrad Barışı'na taslak olarak hizmet etmesi ve kale inşası serbestliğinin tanınması, bk. Villeneuve'ün kendi kaleminden, bk. Laugier, *Geschichte der Unterhandlungen*, c. 2, 258-259 (5 Kasım 1739, kongrenin vuku bulduğu Tersâne-i Âmire'de, İstanbul).
48. Laugier, *Geschichte der Unterhandlungen*, c. 2, 84-87.

Yemekten sonra büyük salonda toplanılır ve müzik kesilir. Çavuşbaşı elindeki bastonu yere vurur, öne çıkar ve imzalanacak olan antlaşmalarda kullanılmak üzere mühr-i hümâyûnu getirir. Sağ elinde tuttuğu mührü kulak hizasına kaldırdığında herkes saygıdan ötürü ayağa kalkar. Çavuşbaşı mührü sadrazama takdim ettiğinde sadrazam onu öpüp alnına koyar ve reisülküttâba (Mustafa Efendi) verir. Reisülküttâb ahidnâme-i hümâyûnu mühürler ve mührü çavuşbaşıya teslim eder. Ardından reisülküttâb mühür vurulmuş ahidnâmeyi sadrazama uzatır. Sadrazam onu öpüp alnına koyar, başına değdirir ve bir adım öne gelir, bu sırada Villeneuve aynı şekilde sadrazama doğru adım atar. Karşılıklı durduklarında Belgrad Antlaşmaları'nı teati ederler ve tekrar yerlerine otururlar. Birbirlerine bu hayırlı işin hitama ermesinden ötürü tebriklerini sunduktan sonra elçiye sadrazam tarafından altın ve gümüş işlemeli, sultanın sadrazama hediye ettiği cinsten, samur kürk giydirilir. Böylesi bir ihsan görülmüş değildir. Villeneuve'ün oğluna kakım kürk hediye edilirken maiyete kaftan ve mendiller dağıtılır. Tersanenin, kalyonların, sarayın, Tophâne'nin her bir topu kutlama atışı gerçekleştirir. Villeneuve sadrazamdan aldığı mükemmel koşumlu hediye at üstünde Fransız Sarayı'na döner. Ayrıca bu vesileyle ve Fransız elçiye tazimen zindandan otuz iki Alman esir serbest bırakılır ve kendisine gönderilir.

Villeneuve, teslim aldığı Osmanî belgeleri kayzerî tercüman Caspar Momarz aracılığıyla Viyana'ya gönderdi.[49] Diğer yandan Rusya ile de tasdiknâmeler 12 Aralık 1739 / 11 Ramazan 1152'de yine tersanede ve kaptan-ı deryânın ev sahipliğinde teati edildi. Villeneuve Avusturya'yla olduğu gibi bu defa çariçenin tasdiknâmesini sadrazama teslim etti ve sadrazamdan nâme-i hümâyûnu teslim

49. OeStA, HHStA, Türkei V, 10, 14: Varia und Collectanea Großbotschaft Ulfeld, m harfi altında (defterde sayfa numarası bulunmamaktadır).

aldı. Hizmetinden ötürü Villeneuve'e samur kürk ve beyzadelere ve kırk kişi adamlarına çok kıymetli kaftanlar giydirildi.[50]

Bir sonraki ve Belgrad Antlaşması'yla alâkalı son aşama, Osmanlı-Avusturya-Rusya savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni sınırların antlaşmanın şartları gereğince tespiti ve taraflar arasında tasdiki idi. Osmanlıların Avusturya ve Rusya ile ilgili yeni sınırların tespiti için ayrı ayrı heyetler oluşturuldu. Osmanlı-Avusturya sınır görüşmelerinde muhaddid olarak Mevkûfâtî Mehmed Efendi tayin oldu ve heyete molla olarak katılan Ebû Sehîl Nu'man Efendi, bu görüşmeleri raporladı. Osmanlı-Rus sınır görüşmeleri içinse Mevkûfâtî Ahmed Merâmî Efendi birinci muhaddid ve ikinci muhaddid olarak kethüda bey kâtibi –ve 1748'de Viyana elçisi olacak– Mustafa Hattî Efendi tayin oldu ve müzakereleri kaydetti.[51] Osmanlı-Avusturya arasındaki yeni sınırın tespiti çalışmaları, Belgrad akdini müteakiben 1740 ilkbaharında başladı. Hududun tespitine yönelik ölçüm ve işaretlemelerin (humka) gerçekleştiği saha çalışmalarını Mevkûfâtî Mehmed Efendi[52] ile Tümgeneral Ba-

50. Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi*, 608.

51. Her iki rapor da neşredilmiş bulunmaktadır, bk. Erich Prokosch, *Molla und Diplomat: Der Bericht des Ebû Sehil Nu'mân Efendi über die österreichisch-osmanische Grenzziehung nach dem Belgrader Frieden 1740/41* (Graz: Styria, 1972); Ali İbrahim Savaş, "Takrîr-i Ahmed Merâmî Efendi (Azak Muhaddidi Ahmed Merâmî Efendi'nin 1740/1741 Sınır Tespit Çalışmaları Hakkındaki Raporu)", *TTK Belgeler*, C XVI, sy 20, 1994-1995, 151-173 ve sy 20'den ayrı basım, (Ankara: 1996), 219-253. Hattî Efendi'nin elçiliği hakkında Osmanlı diplomasi tarihi bakımından Habsburg arşivlerinden geniş bir şekilde yararlanmasıyla temayüz eden bir eser için bk. Hakan Karagöz, *Habsburg Gözüyle Bir Osmanli Elçisi: Mustafa Hatti Efendi'nin Viyana Günleri (1748)* (İstanbul: Kitabevi, 2014).

52. "Tiryâkî" lakaplı Elhâc Meḥmed Efendi (1680-1751), mevkûfatçılıktan sonra yeniçeri kâtipliği ve sadaret kethüdalığı vazifelerine getirildi. 1746'da bir yıllığına sadarette bulundu, bk. Prokosch, *Molla und Diplomat*, 246-247.

ron von Engelshofen[53] idaresinde iki tarafın komisyonu yürüttü.[54] Engelshofen Sava Nehri hattındaki sınır tahdidine vazife edilirken, kayzeri Temeşvar Banatı'nda Tuğgeneral (*Generalfeldwachtmeister*)[55] Ottavio Enea Joseph Kont von Piccolomini (1698-1757) temsil edecekti. Her ikisi de 1740 yılının Ocak ayında Saray Harp Şûrâsı tarafından atandı ve her türlü masrafları Habsburg maliyesi tarafından herhangi bir kısıtlama olmaksızın ödenecekti.[56] Muhaddidlerin yerinde tespit edip haritaladıkları –Belgrad'daki Harp Adası / Büyük Ostrovo Adası[57] hâriç– yeni sınırlar meselesinden yeni bir münakaşa doğdu. Bosna sınırını belirlemekle vazifelendirilen Mehmed Sa'îd Efendi kayzerî muhaddidlerle biraraya geldiğinde, Novi Kalesi'ne 160 saat mesafedeki kale, palanka ve kasabanın Avusturya'ya ait olduğu iddiasıyla karşılaştı. Kayzerin 8 Mart 1740'ta, Mehmed Sa'îd Efendi ile yürütülecek tahdid-i hudud çalışmalarında tam yetkili kimse olarak atadığı Mareşal (*Feldmarschallleutnant*)[58] Asca-

53. Franz Anton Leopold Pontz Freiherr von Engelshofen (1692-1761), Temeşvar Kalesi komutanı.

54. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 223/2 (Korrespondenzen des Großbotschafters Graf Ulfeldt), fol. 69^{r}-70^{r}, Engelshofen'dan Belgrad Seraskeri Ali Paşa'ya, 6 Haziran 1740 Ostrova.

55. Avusturya ordusundaki en düşük rütbeli general, bk. Karagöz, "1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi", 327.

56. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1182, fol. 16^{v}, saray maliyesinin 13 Ocak 1740 tarihli protokol kaydı, Viyana.

57. Harp Adası'na dair sınır tespiti, ada üzerinde aynı muhaddidler ve sahadaki mühendisler vasıtasıyla 13 Mayıs 1740'ta tamamlandı ve Almanca olarak kâğıda geçirildi. Belge Türkçe'ye Belgrad'da 25 Mayıs 1740'ta, Macaristan ordusunda kayzerî tercüman Johann Andreas Schmid tarafından çevrildi, bk. Prokosch, *Molla und Diplomat*, 232-237. Belgrad Kalesi'nin kuzey batısında bulunan Harp Adası'nın stratejik önemi için bk. Karagöz, "1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi", 214.

58. İkinci büyük rütbeli asker, bk. Karagöz, "1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi", 327.

nio Marki de Guadagni,[59] 21 Nisan'da Belgrad'a ulaşmış ve bunu Mehmed Sa'îd Efendi'ye haber vermiş, ayrıca Viyana Sarayı'na heyetler arası sınır çalışmalarının başlayacağı tarih olarak bir sonraki Mayıs ayının başını işaret etmişti.[60] Sınır meselesindeki ihtilaf[61] İstanbul'a taşındı. Osmanlı murahhasları, kayzerî murahhaslar Kont von Ulfeld (1699-1760)[62] ve Villeneuve ile müteaddit kereler toplanıp müzakere ettilerse de, kayzerî taraf ısrarından vazgeçmedi. Hadisenin büyümesi üzerine Sadrazam Şehlâ Ahmed Paşa (22 Haziran 1740-28 Nisan 1742),[63] bu işten sorumlu tuttuğu Reisülküttâb Mustafa Efendi'yi görevinden azletti ve yerine Mehmed Râgıb Efendi'yi getirdi (5 Şubat 1741/19 Za 1153).[64] Sadrazamın hışmına aynı gün asıl uğrayan ise divan tercümanı oldu. Birkaç ay evvel ahidnâmelerin mübadelesi sırasındaki tercüme hatasından ötürü adı çıkmış olan İskerletzâde Aleksandr, şimdi hudut meselesinde –Subhî Efendi'nin aktardığına göre– ahidnâme-i hümâyûnun bazı mahallerini tercüme ederken değiştirip bozarak nice bin zahmet ve sıkıntıya sebep olduğu için, ayrıca Hıristiyan milletine casusluk yaptığı ve böylece Devlet-i Aliyye'ye düşmanlık göstermiş olması hasebiyle muhzır ağa hapsine kaldırıldı ve yine aynı gün tüm nakdine ve malına da el konuldu. Ardından 21 Şubat 1741/ 5 Z 1153 Salı günü sadrazam, Sultan I. Mahmud Soğukçeşme'ye vardığında huzuruna varıp İskerletzâde'nin hıyanetini arz edip katlini istedi. Alınan müsaadeyle on beş yıllık baştercümanın cezası böylece

59. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 223/1 (1740 Guadagni), fol. 1r.

60. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 223/1 (1740 Guadagni), fol. 4r-5r, Guadagni'den VI. Karl'a, 28 Nisan 1740 Belgrad.

61. Tümgeneral Engelshofen ile Saray Harp Şûrâsı arasındaki yazışmalar ile sınır müzakere ve ihtilafının ayrıntıları için bk. OeStA, HHStA, Türkei V, 9: Varia und Collectanea Großbotschaft Ulfeld 4 (1739-1740), fol. 1-829.

62. Biyografisi aşağıda verilmektedir.

63. Feridun M. Emecen, "Ahmed Paşa, Şehlâ", *DİA*, c. 2 (1989): 114.

64. Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi*, 662-663, 666.

kesilmiş oldu. Padişahın pencereden takip ettiği ikindi vaktinden önceki infazda Aleksandr'ın boynu vuruldu.[65]

Yeni hudutlar 2 Mart 1741 / 14 Z 1153 tarihinde tanzim edilen, dört madde ve bir hâtimeden oluşan *hudud* veya *sınırnâme* ile belgelendi ve Sadrazam Ahmed Paşa tarafından (belgede "Elhâc Ahmed" unvanıyla zikredilir)[66] Kont von Ulfeld'e teslim edildi.[67] Çünkü Ulfeld, sınırnâme metninde yer aldığı gibi, Belgrad Antlaşması sonrasında atandığı büyük elçilikle İstanbul'da bulunduğu sırada vefat eden Roma kayzerinin kızı Kraliçe Maria Theresia'nın iradesiyle önce büyük elçiliği tasdiklenmiş, ayrıca sınırnâmeye ilişkin müzakerelerde ve sınırnâmeyi onaylama konusunda da tam yetkili olarak görevlendirilmişti.[68] Bu müzakereler ve sınırnâmenin son hâlini alması, Belgrad Antlaşması'nın mutavassatı ve garantörü Fransa Kralı XV. Louis (1715-1774) tarafından atanan ve İstanbul'da fevkalâde elçi olarak bulunan Marki de Villeneuve'ün nezaretinde gerçekleşmişti.[69] Kont von Ulfeld İstanbul'da bulunduğu ve henüz sultan tarafından da veda huzuruna kabul edilmediği için (pa-

65. Soydemir, "Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri", 652; Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi*, 663-664.

66. Prokosch, *Molla und Diplomat*, 225.

67. Ulfeld'e verilen "*tahdîd-i hudûd ve temyîz-i sınura*" dair temessük sureti için bk. Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi*, 667-672; ayrıca Rumeli valisi ve Belgrad muhafızı Vezir Ahmed Paşa'ya hükümde de 2 Mart 1741'de ruhsatnâmesine binaen Nemçe elçisiyle temessüklerin alınıp verildiği yazılıdır, bk. Medine Sevici, "147 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (Sayfa Aralığı 311-467)" (Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi, 2022), 261, hk. 1255 (Evâsıt-ı Z 1153 / 27 Şubat-8 Mart 1741). Yeni oluşan sınırla ilgili hazırlanmış bir harita için bk. Karagöz, "1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi", 481. Arazi ve sınır tespitine tayin olunan muhaddidlerin bu vazifeyi nasıl ifa ettiklerini açıklayan ilam için bk. BOA, Cevdet Hariciye (C. HR), nr. 125/6243 (29 Ra 1154 / 4 Haziran 1741).

68. Prokosch, *Molla und Diplomat*, 226.

69. Laugier, *Geschichte der Unterhandlungen*, c. 2, 258.

yitahttan 4 Mayıs 1741 Perşembe günü ayrılacaktı)[70] sınırnâmeyi hiç geciktirmeden posta yoluyla Viyana'ya sevk etti. Binaenaleyh bu mühim vesika yaklaşık bir ay sonra 5 Nisan 1741'de Viyana'da Şark Dilleri Dairesi'nin ikinci sekreteri Joseph Peter von Schwachheim (1707-1775) tarafından Almancaya tercüme edilmiş bulunmaktaydı.[71] 2 Mart 1741 tarihli sınırnâme aynı zamanda Belgrad Antlaşması'nın kesin olarak nihayete ermesi anlamına geliyordu. I. Mahmud'un sır kâtibi Ömer Ağa'nın kaleminden çıkan rûznâmeden öğrendiğimize göre 2 Mart'ta Ulfeld'le Çerâğan Sahilsarayı'nda görüştükten ve "sulha hitâm verdikden sonra" Sadrazam Ahmed Paşa, yanında Habsburglar adına Ulfeld'den tasdikli temessük olduğu hâlde, Reisülküttâb Mehmed Râgıb Efendi ile birlikte sultanın huzuruna vardı. Râgıb Efendi temessükü sesli okuduktan sonra sadrazama serâser kaplı samur kürk giydirildi.[72]

Osmanlı-Avusturya sınırının çizilmesi, resmen kabulü ve sınırnâmelerin mübadelesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Prusya'nın yaptığı gibi savaş açması ihtimalini zayıflattığı için, Viyana Sarayı'nda aylardır hâkim olan endişenin de ortadan kalkması

---

70. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 222/3 (Nisan-Haziran 1740), fol. 77r, Schwachheim'dan Kont von Ulfeld'e, 30 Mayıs 1741 Budin (Mayıs 1741'e ait bu belge ilginç bir şekilde Mayıs 1740 klasöründe yer almaktadır); Philipp Franz Reichsfreiherr Gudenus, *Türkische Reise 1740/1741*, haz. Erwein Gordian ve Ernst Gudenus (Steiermark: A. Schodl Weiz, 1957), 128. Bu ehemmiyetli yayından istifadeyi mümkün kılan meslekdaşım Abdullah Güllüoğlu'na müteşekkirim. Viyana Gazetesi'nde 2 Mayıs 1741 Salı günü bilgisi verilmektedir, krş. *Wienerisches Diarium*, nr. 51, 28 Haziran 1741. Bu durum basit bir baskı hatasından ileri gelmiş olabileceği gibi, Kont von Ulfeld'in Viyana'ya sevk ettiği raporlarda önce bu tarihi vermesi, ancak yolculuk hazırlıklarının uzamasıyla 4 Mayıs'ta yola revan olmasına rağmen, İstanbul-Viyana arasındaki mesafe sebebiyle güncel bilginin ulaşmamış olmasıyla açıklanabilir.

71. Prokosch, *Molla und Diplomat*, 225-231.

72. Soydemir, "Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri", 652.

anlamına geliyordu. Böylece Münih, Paris ve Berlin'deki rakipleriyle çetin bir mücadele içerisindeki Maria Theresia, aralarındaki barışı sürdürmek konusunda İstanbul'un ne kadar istekli olduğunu ve veraset meselesinden yararlanmak suretiyle yaralı Habsburglara savaş açmayı isteyip istemediğini nihayet öğrenmiş, en azından doğu sınırlarının güvenliği meselesinde rahatlamış oluyordu.

Yirmi üç madde ile bir hâtimeden oluşan ve yirmi yedi yıl geçerli olmak üzere imzalanan Belgrad Barışı'yla Rusya, Azak'ın yıkılması ve tarafların bölgeden uzak durmasını sağlama başarısını gösterse de en başta stratejik hedefi olan Karadeniz'e açılmayı yine gerçekleştirememiş, Rusya'nın bunun için 1774 yılını beklemesi gerekecekti.[73] Rusya tehlikesinin farkında olan Osmanlıların Belgrad'daki barış görüşmeleri sırasında Ruslarla ilgili tüm çabası da, Rusya'nın denize doğru ilerlemesini engellemeye yönelikti ve tam da istedikleri gibi oldu. Bu nedenle Belgrad Antlaşması yaygın bir şekilde Osmanlılar için bir zafer, Rusların ise içine gömüldükleri bir mezar olarak kabul edilmektedir.[74] Belgrad Antlaşması, ordu-yı hümâyûna karşı nice zaferleriyle ün kazanmış büyük komutan Prens Eugen'den (ö. 21 Nisan 1736) yoksun olarak Osmanlılar karşısında askerî hezimet yaşayan Habsburglar içinse Orta Avrupa'nın en önemli askerî üssü Belgrad ile beraber Prens Eugen'in 1716-1717 yılları arasında Balkanlarda kazanmış olduğu ve 21 Temmuz 1718 tarihinde imzalanan Pasarofça Antlaşması[75]

73. Kemal Beydilli, "Rusya", *DİA*, c. 35 (2008): 255.

74. Aleksander Halenko, "Towards Towards the Character of Ottoman Policy in the Northern Black Sea Region After the Treaty of Belgrade (1739)", *Oriente Moderno* (Nuova serie, *The Ottoman Empire in the Eighteenth Century*), sy 79/1 (1999): 101.

75. Pasarofça Antlaşması hakkında monografik bir çalışma için bk. Hüseyin Onur Ercan, *Pasarofça Antlaşması, 1718: Diplomasi ve Barış* (Ankara: TTK, 2022).

ile resmen topraklarına kattığı Küçük Eflak (*Kleine Wallachei*) gibi diğer önemli bölgelerin Osmanlılara devri anlamına geliyordu.

Avusturyalı tarihçi Hammer'in ifadesiyle "Belgrad Barışı, Osmanlılar için en övgüye değer olanlardan biri ve Avusturya için, Rusya'nın Prut Barışı'ndan daha az aleyhte değildir".[76] Yine Avusturyalı askerî tarihçi Hochedlinger'e göre "bu Türk savaşı Avusturya için yıkıcı, Rusya içinse bir hayal kırıklığı"[77], bir başkasının ifadesiyle de "Kayzerin hayatı boyunca karşılaştığı en büyük mağlubiyet" idi.[78] Devlet-i Aliyye'nin bilhassa stratejik ve jeopolitik önemi yüksek Belgrad'ı geri alıp vüs'atini sağlamlaştırması Habsburgların güneydoğu Avrupa'daki gücünü kırmış, bu istikametteki planlarını baltalamış, Avrupa'da itibarını zedelemiş, Prens Eugen sonrası kayzerî ordunun esaslı zafiyetleri olduğunu göstermiş ve buna bağlı olarak düşmanlarının iştahını kabartmıştı. Çağdaş kaynaklar ve modern Alman tarihçilerinin fikir birliği içinde oldukları hususlardan ikisi, Belgrad'ın kaybının bir felâket ve hayal kırıklığı olması ile Viyana Sarayı'nın ve en başta Maria Theresia'nın Avusturya Veraset Savaşları sırasında Osmanlıların Belgrad Barışı'nı bozarak Macaristan'a saldırabileceği hususunda büyük endişe yaşadığı yönündedir. Bu noktadan hareketle, K. A. Roider'in öne sürdüklerinin şaşırtıcı biçimde başka cihette olması dikkat çekicidir. Zira ona göre Avusturyalı devlet adamları Osmanlı İmpa-

---

76. "*Der Friede von Belgrad ist für die Pforte einer der rühmlichsten und für Oesterreich nicht minder nachtheilig, als für Russland der Friede am Pruth*", bk. Joseph v. Hammer-Purgstall, *Geschichte des Osmanischen Reiches* (*GOR*), c. 7 (Pest: Hartleben's, 1831), 544.

77. Michael Hochedlinger, "Die französisch-türkischen Beziehungen 1525-1792 als Instrument antihabsburgischer Politik: von der "osmanischen Diversion" zur Rettung des "kranken Mannes am Bosporus"" (Yüksek Lisans Tezi, Viyana Üniversitesi, 1991), 123.

78. Rill, *Karl VI. Habsburg*, 326.

ratorluğu'nu hâlâ çok zayıf görüyor ve bu mücadelede verilen kayıpların yakın gelecekte geri alınabileceğini varsayıyorlardı. Avusturya'nın güneydoğu Avrupa'daki genişlemesini 18. yüzyılın geri kalanının büyük bölümünde gerçekten sona erdiren ve 1739'da kaybedilen toprakların erken geri alınmasını engelleyen olay da Belgrad Antlaşması değil, 1740 yılında Prusya'nın Silezya'yı işgaliydi. Dahası, Viyana'ya göre Osmanlı Devleti zaten zararsız ve Rumeli eyaletleri de hemen hemen fethe açık görünüyordu.[79] Hâlbuki Osmanlı savaşından sonra Habsburg silahlı kuvvetlerinin çoğu hâlâ konuşlandığı Macaristan'daydı ve bunların bir kısmı –Silezya işgaline rağmen– 1741 Mart'ına kadar burada kalacaktı, çünkü Viyana ne Macaristan'a ne de Türk barışına güvenileceğini düşünüyordu.[80] Zaten Viyana'nın, ordu-yı hümâyûnun 1741'in sefer mevsiminde yönünü Macaristan istikametine yöneltebileceğinden derin kaygılar taşıdığı 1740-41 kışı boyunca kaleme alınmış sayfalar dolusu evraka açıkça yansımıştı.

Bu hususta asıl önemli bilgileri, dönemin bir şahidi, Venedik Cumhuriyeti'nin Viyana'daki diplomatik temsilcisi olarak Ekim 1740'tan beri Viyana tarafından resmen tanınan,[81] ilk resmikabulünü 24 Nisan 1741'de gerçekleştiren[82] ve mukim elçilik görevini Ocak 1744'e kadar sürdüren Pietro Andrea Capello'nun (1700-1763) nihaî raporunda buluyoruz. Belgrad Ant-

79. Karl A. Roider, "The Perils of Eighteenth-Century Peacemaking: Austria and the Treaty of Belgrade, 1739", *Central European History* 5, sy 3 (1972): 206-207.

80. Michael Hochedlinger, *Austria's wars of emergence 1683-1795* (Londra ve New York: Routledge, 2003), 248.

81. OeStA, HHStA, SB, Nl. Arneth 8b/2: Berichte des venet. Botschafters Capello, fol. 1.

82. Marina Beck, *Macht-Räume Maria Theresias: Funktion und Zeremoniell in ihren Residenzen, Jagd- und Lustschlössern* (Berlin, Münih: Deutscher Kunstverlag, 2017), 213-214.

laşması'ndan bir yıl sonraki atmosferi, soyluların da girme ruhsatına sahip olduğu diplomatik çevrelerde konuşulanları ve tabii ki sarayda olup biteni yerinden takip edip Venedik'e bildiren Capello, Habsburgların 1737-1739 savaşına hiçbir tavsiyeye kulak asmadan girdiğini, Türklere karşı yürütülen savaşın kayzerin toprak, subay, asker ve servet kaybetmesine neden olduğunu yazdıktan sonra dikkat çekici bir yorumda bulunur. Venedik elçisi, VI. Karl'ın Türklere karşı yürüttüğü son savaşın, ne kadar mutsuz bir şekilde yürütülmüş ve imparatorluk sarayı barışı temin adına feda etmek zorunda kaldıklarından (toprak, itibar, para vb.) ne kadar kötü etkilenmiş olursa olsun, Avusturya hanedanı için daha sonraki sonuçlarında yine de yararlı etkileri bulunduğunu öne sürer. Zira Capello'ya göre, Osmanlılar Belgrad sınır kalesini ve daha önce Avusturya'ya kaybettikleri toprakların çoğunu Belgrad Barışı ile geri almamış olsalardı, imparatorun ölümünden sonra veliahtının içine düştüğü sıkıntıdan yarar sağlamadan kurtulmasına izin vermeyeceklerdi. Büyük bir orduyla Macaristan'a saldırması durumunda Osmanlılar, Habsburgların tüm düzenli birlikleri evvelden ülkeyi terk ettiğinden, sadece eskisinden çok daha fazla ilerleme kaydetmekle kalmayacak, aynı zamanda Macarların Maria Theresia'nın düşmanlarına karşı emrinde olmasının da önüne geçmiş olacaktı.[83]

Bunun dışında Belgrad Antlaşması'nın Osmanlı-Habsburg ticarî ilişkilerine bakan yönüne de değinmek lâzımdır. Bilindiği üzere Habsburglar, 27 Temmuz 1718 Pasarofça Ticaret Antlaşması ile Osmanlı coğrafyasında ticaret yapabilmek için geniş hak ve özgürlükler elde etmiş, 1726 yılındaki Paseporte

83. Alfred Ritter v. Arneth, *Fontes rerum Austriacarum. Österreichische Geschichtsquellen. Zweite Abtheilung, Diplomataria et Acta*, c. 22 (Viyana: K.K. Hof- und Staatsdruckerie, 1863), 226 vd.

ve Patente Sözleşmesi ile Osmanlıların kontrolü altında bulunan Akdeniz'de ve Osmanlı kara coğrafyasında Avusturya'ya tâbî tüccarların seyahatleri ve alışverişleri sırasında emniyet ve huzurlarının teminatına sahip olmuştur. Hemen akabinde 1727 Osmanlı-Avusturya Seyr ü Sefain Sözleşmesi ile de Avusturya ticaret gemilerinin Cezayir, Tunus ve Trablusgarb limanlarına sığınabilmeleri ve Akdeniz'de serbestçe dolaşabilmeleri mümkün hâle gelmiştir. Belgrad Antlaşması'yla başlayan barış dönemiyle birlikte Osmanlı-Habsburg ticarî ilişkilerinin daha da geliştiği, yapılan antlaşma ve ticarî konvansiyonlar ile ticarî ilişkilerin usul ve boyutlarının belirlendiği ve bu sayede Avusturya'nın ticaret hacminin arttığı bilinmektedir.[84]

Bu girizgâhtan sonra dikkatimizi, Habsburglarla akdedilen Belgrad Antlaşması'nın bizi asıl olarak ilgilendiren yirmi ve yirmi birinci maddelerine çevirebiliriz. Bu maddelerin 21 Temmuz 1718 tarihli Pasarofça Antlaşması'nın on yedinci ve on sekizinci maddeleriyle hemen hemen aynı olduğu açıktır.[85] Özetle bu maddelere göre dostluğun ve barışın sağlamlaştırılması için iki taraf birbirine büyük elçiler gönderecek, vardıklarında ve geldiklerinde kendilerine iyi muamele gösterilecek ve ikramlarda bulunulacaktı. Dostluğun nişanesi olarak her tarafın şanına lâyık hediyeler verilecek, büyük elçiler yola çıkarken haberleşmek suretiyle Belgrad sınırında mübadele olacaktı:

> "*Yirminci madde: İşbu musâlaha ve mevâdd'a ve dostluk ve meveddetin mâbeyninde istihkâm ve istikrârıçün tarafeynden büyük elçiler ta'yîn ü irsâl olunup vardıklarında ve geldiklerinde merâsim-i mu'tâd üzre hüsn-i mu'âmele ile i'zâz ve ikrâm ve istikbâl ü teşyî' olunalar. Ve dostluk nişânesiçün*

84. İlber Ortaylı, *Ottoman Studies* (İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2010), 111-125.
85. Ercan, *Pasarofça Antlaşması*, 283.

hüsn-i ihtiyâre ta'lîk olunup her tarafın şânına lâyık hedâyâ ile büyük elçilerin hareketi günü mâbeynde mukaddem haberleşüp inşâallâhû te'âlâ mâh-ı eyyârda Belgrad hudûdunda tarafeynden ri'âyet olunan resm-i kadîm üzre mübâdele olunup âsitânelere vusûllerinde tarafeyne nâfi' ve dostluğa muvâfık olan ahvâli mürâ'at olunduğu üzre arz u i'lâm itmeleri câ'iz ola.

"Yirminci birinci madde: Tarafeyn elçileri gelüp-gidüp ve meks eyledüklerinde kadîmü'l-eyyâmdan berü olıgeldiği merâsim ve rütbelerine ve i'tibâr olundukları minvâl üzre bundan böyle tarafeynden gözedile ve müşârün-ileyh Roma İmparatoru tarafından gelen elçi ve kapu kethüdâsı ve gayri âdemleri istedikleri libâsı giydiklerine kimesne bir dürlü mâni' olmaya. Elçileri ve kapu kethüdâları ve maslahatgüzârları sâ'ir Devlet-i 'Aliyye'min dostları olan kralların elçileri ve maslahâtgüzârları gibi mu'âf ve müsellem ve âsûde-hâl olup, müşârün-ileyh Roma İmparatoru'nun rütbesine ve tesadduruna göre âdet-i hasene-i şehriyârî olan resm üzre ri'âyet olunalar ve tercemânları istihdâm eyleyeler. Ulakları ve gayri âdemleri Beç'ten Âsitâne-i sa'âdet'e ve Âsitâne-i sa'âdetten Beç cânîbine varup geldiklerinde kānûn-ı kadîm üzre yol emirleri virilüp emîn ü sâlim varalar ve geleler ve iktizâ eyledikde kendülere mu'âvenet oluna."[86]

Seçildikleri büyük elçilik misyonunu yerine getirmek üzere ertesi yıl 1740 ilkbaharında, sabık yüzyılda doğmuş iki tecrübeli devlet adamı, Cânibî Ali Paşa ve Kont (*Graf*) Anton Corfiz von Ulfeld, hazırlıklarını tamamlayıp kalabalık kafileleriyle biri İs-

86. BOA, *A.DVNS.NMH.d*, nr. 7, 523.

tanbul'dan 7 Nisan'da, diğeri Viyana istikametinden 18 Mayıs'ta[87] yola çıkacak ve Haziran'da serhadde buluşacaktı.[88]

87. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 222/3 (Nisan-Haziran 1740), fol. 77', Diarium der reiß nach Constantinopel.

88. Diğer yandan yine taraflar arasındaki münasebetlerin düzenlenmesi için Rusya'ya defter emîni Mehmed Emnî Efendi –tıpkı Ali Paşa gibi beylerbeyilik payesi verilmek suretiyle büyük elçi olarak– gönderildi. Onun İstanbul Davudpaşa sahrasından ayrılışı Cânibî'den bir ay sonra 11 Mayıs 1740 (14 S 1153) Çarşamba gününe tesadüf eder, bk. Münir Aktepe, *Mehmed Emnî Beyefendi (Paşa)'nin Rusya Sefâreti ve Sefâret-nâmesi* (Ankara: TTK, 1994), 12. Emnî Paşa'ya karşılık Rusya'dan büyük elçi Kont Romanzoff memur edildi, bk. Hammer-Purgstall, *GOR*, c. 8 (1832), 9.

BİRİNCİ BÖLÜM

BÜYÜK ELÇİLER, DİPLOMATİK MİSYON VE ZAMANIN RUHU

KAHİRE'DEN VİYANA'YA "CÂNİB" ALİ EFENDİ

Hayatının ilk yıllarına dair devrin Türkçe kaynaklarında bilgiye rastlanmamakla birlikte, 1741 yılına ait bir Alman kaynağında onun hakkında çarpıcı bilgiler bulunmaktadır. Saray tarihçisi, dil öğretmeni ve gazeteci David Fassmann'a (1683-1744)[1] göre Ali Efendi, halkın hakkında konuştuğu ve kamuya açık haberlerde yazıldığı şekliyle esasen Avusturya'da ve Viyana'ya çok uzak olmayan bir yerde doğmuş, dört-beş yaşlarındayken Macaristan'a götürülmüş ve orada Türklerin eline geçmiştir. Sünnet edilip İslâm dinine göre yetiştirilmiştir. Dahası Fassmann, Viyana'daki fakir Hristiyanlara her zaman ve yüksek miktarda sadaka dağıttığını söylediği Cânibî'nin, bu nedenle belki gizli bir Hristiyan, ama her hâlükârda eskiden Hristiyan dinine mensup olduğu iddiasındadır.[2] 1744'te

1. Fassmann, Berlin ve Leipzig başta olmak üzere Avrupa'nın çeşitli saray ve şehirlerinde bulunmuş, geniş bir sosyal ağa sahip, birçok hamisi olmuş, siyasî havadis ve hiciv metinleriyle beraber tanınmış kişiler hakkında yazdıklarıyla ünlenmiş bir Saksonya asıllı bir Almandır, bk. Stephanie Dreyfürst, *Stimmen aus dem Jenseits: David Fassmanns historisch-politisches Journal "Gespräche in dem Reiche derer Todten" (1718-1740)* (Berlin: De Gruyter, 2014), 13-27.

2. David Fassmann, *Hof-, Kriegs- und Staats-Gespräche, Zwischen Personen allerley Standes, und von unterschiedenen Völckern, Dritte Zusammenkunfft, Eines Ungarischen Magnaten, mit einem vornehmen Kurländer, Wobey Sie einander allerley Nachrichten und Schriften, die jetzigen Conjuncturen und Staats-Begebenheiten betreffende communiciren, vieles erklären und Reflexiones darüber machen. Endlich aber folgt der Rest von der Kern-Historie Kaysers Caroli VI.* (Hamburg ve Rudolstadt: 1741), 300.

yayınlanmış bir diğer Alman kaynağında ise Ali Efendi'yle alâkalı fevkalâde ilginç bir bilgi verilir, bu da Ali Efendi'nin devşirme olabileceği ihtimalini akla getirir. Buna göre Ali Efendi, ileri yaşta bir kimse olup Türkçenin yanı sıra Latince, Fransızca ve İtalyanca dillerine vâkıftır. Ayrıca onu gören kişilere göre, sadece ifade ve jestlere bakıldığında son derece huysuz biridir.[3]

19. yüzyılda yaşamış Viyana şehir tarihçisi Moriz Bermann (1823-1895) daha ayrıntılı malumat sunar. Bermann, Ali Efendi'nin Avusturyalılar için son derece ilginç bir zat olduğunu, 1679 yılında –Viyana'ya 16 kilometre mesafede bulunan– Perchtoldsdorf köyünde doğduğu, II. Viyana Kuşatması sırasında Türklerin eline geçen ve Osmanlı topraklarına götürülen çocuklar arasında bulunduğunu ileri sürer ve 1740 yılının Viyana basınında, "Bu yıl bu sarayda bulunmuş olan en seçkin nâzır, Türk Büyük Elçisiydi" şeklinde tarif edildiğini aktarır. Başka rivayetlere göre ise yine Avusturya'da fakat Petersdorf veya Mödlingen'de doğduğunu ve dört yaşındayken Türkiye'ye götürüldüğünü söyler. Ali Efendi'yi ilerlemiş yaşta, Türk âdetine göre bırakılmış uzun bıyıklı, sıska ve uzun boylu tarif ederken yüzünde çelişkili bir zihnin işaretlerini taşıdığını belirtir. Merasimlerdeki inatçılığı ve yanındaki Mağribi kadınlardan oluşan maiyetiyle Leh kraliyet sarayında sivrildiği söylenen bir dönmenin, Cânibî'nin bizzat kendisi olduğu düşünülmektedir. Yine Bermann'da da Ali Efendi'nin Türkçe dışında Latince, Fransızca ve İtalyanca bildiği bilgisine rastlamaktayız.[4]

---

3. Conrad Schönleben, *Neu-eröffneter Historischer Bilder-Saal, Das ist: Kurtze, deutliche und unpartheyische Beschreibung der Historiae Universalis, Enthaltend Die Geschichten / welche sich unter Carolo VI und Carolo VII von dem Jar 1734 bis auf das Jahr 1743 vornemlich in Europa, auch sonst hin und wieder in der Welt und in der Kirche zugetragen*, c. 10/2 (Nürnberg: Johann Leonard Buggel ve Johann Andreas Seiß, 1744), 849.

4. Moriz Bermann, *Maria Theresia und Kaiser Josef II. in ihrem Leben und Wirken* (Viyana, Pest, Leipzig: Hartleben's, 1881), 408-410.

Yerli literatürde Ali Efendi hakkında en tafsilatlı biyografik malumat Mehmed Süreyya tarafından verilen kayıttır.[5] Ayrıca Mehmet Z. Pakalın'ın, büyük oranda dönemin vak'anüvis kroniğine dayandırarak hazırladığı bir biyografik anlatısı bulunmaktadır.[6] Cânibî'nin nesebi ve aslen nereli olduğuyla alâkalı olarak, sadece İ. H. Danişmend tarafından milliyeti için "*Türk (?)*" şeklinde müphem bir veri sunulmaktadır.[7] Söz konusu literatür bize Cânibî Ali Efendi hakkında –ve ancak 1732 yılından sonrasına dair– kabaca bir çerçeve oluşturabilmeye imkân tanısa da bu literatürün tek başına yeterli olmadığı, ayrıntılı bir biyografi için dönemin ana kaynaklarına başvurmanın gerektiği muhakkaktır.

Ali Efendi'nin muhallefâtı sayesinde bugüne kadar bilmediklerimizi öğrenebilmekteyiz. Böylece Cânibî Ali Efendi'nin vefatından bir buçuk ay sonra 6 Haziran 1743 / 13 Ra 1156[8] ve daha sonra 29 Şubat 1744 / 15 M 1157[9] tarihli ve kızı Hatice Hanım'ın miras hakkını önce kavakçı, sonra keresteci taifesinden almasıyla alâkalı tereke kayıtlarından hareketle Mehmed oğlu Ömer Efendi oğlu olduğu ortaya çıkmış bulunmaktadır. Eğer yabancı kaynakların, kendisinin Avusturyalı olduğu yönündeki rivayetleri doğru olsaydı, küçükken evlat edinilmişliği veya gayrimüslim kökeni bu kayıtlardan belli olabilirdi. Binaenaleyh Ali Efendi'nin Türk menşeinden şüphe yoktur. Bundan başka

5. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, ed. Seyyit Ali Kahraman, c. 1 (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 257.

6. Mehmet Zeki Pakalın, *Maliye Teşkilâtı Tarihi (1442-1930)*, c. II (Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını, 1977), 179-185.

7. İsmail Hami Danişmend, *Osmanlı Devlet Erkânı* (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971), 289.

8. BOA, Bab-ı Defteri Başmuhasebe Muhallefat Halifeliği (D.BŞM.MHF), nr. 34/67.

9. BOA, D.BŞM.MHF, nr. 35/81.

zevcesinin Gülsüm Hatun ve kayınpederinin Derviş Mehmed Ağa isimli bir zat, harem kethüdasının Halil oğlu İbrahim Ağa ve kendisinin İstanbul'da Kumkapı dolaylarında bulunan Kazganî Sa'di Mahallesi ahalisinden olduğu görülmektedir.[10]

Ali Efendi'nin "Cânib / Cânibî" lakabı ise Tersâne-i Âmire'de başlayan kariyerine istinaden kullanılmış gözükmektedir. Zira burada yetişip "Tersâne-cânibi" olduğu açıktır.[11] Ali Efendi'nin literatürde (sözgelimi F. R. Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefâretnâmeleri*) maruf biçimde "Canibî" veya "Cânibî" olarak zikredilmesi söz konusuysa da Osmanlı defter kayıtlarına göre zamanında kaydedilen tam ismi "Cânib Ali Efendi"dir.[12] Bununla beraber lakabının "Cânibî" şeklinde yazılışının mesela Sultan I. Mahmud'un sır kâtiplerinin kaleme aldıkları rûznâmede geçiyor olması,[13] zamanında bu şekilde de anıldığını ispatlar. Yabancı kaynaklarda Ali Efendi'ye ilişkin sıkça rastlanan hesap uzmanı nitelemesi ise doğrudur, zira Tersâne-i Âmire'nin mali hesaplarını kontrol etmek üzere "Cânib Efendi Dairesi" denilen bir muhasebe dairesi bulunuyordu[14] ve "cânib" unvanı, donanmaya ait levazımın hıfzına ve idaresine memur ve bahriyeye mensup

---

10. "[...] *mahmiyye-i İstanbul'da Kumkapı kurbunda Kazganî Sa'di mahallesi ahâlisinden olup şıkk-ı evvel defterdârı iken bundan akdem intikāl-i dâr-ı bekā iden merhûm el-Hâc Ali Efendi bin merhûm Ömer Efendi'nin sa'âdethânelerine varup [...] merhûm-ı mezbûr el-Hâc Ali Efendi ibnü'l -merhûm Ömer Efendi bin Mehmed zimmetinde* [...]", bk. BOA, D.BŞM.MHF, nr. 34/67.

11. Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'i't-Tevârih*, haz. M. Münir Aktepe, c. I (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1976), 32, 99.

12. BOA, A.DVNS.NŞT.d, nr. 2, 47. Belgenin görüntüsünü istifademe sunan meslekdaşım Dr. Mehmet Yılmaz Akbulut'a teşekkür ederim.

13. Soydemir, "Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri", 415, 731, 733, 776, 784, 838, 842, 899, 984.

14. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı* (Ankara: TTK, 1988), 355, 425-426.

büyükçe bir vazife sahibine verilirdi. Cânib, tersanede Kurşunlu mahzenine gelen mühimmatın ve yaptırılan gemi ve sair levazımın hesaplarını tutardı.[15]

Ali Efendi, 18. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin siyasetini belirleyen en güçlü paşalardan biri olan Hekimoğlu Ali Paşa'nın (1689-1758) sadarete ilk defa atandığı 12 Mart 1732'den[16] kısa bir süre sonra, 8 Eylül 1732 / Evâsıt-ı Ra 1145 tarihinde Üçanbarlı Mehmed Efendi'nin vefatıyla boşalan defterdarlığa (*defterdar-ı şıkk-ı evvel*),[17] başka türlü söylersek bürokratik yapının en üst makamlarından birine terfi edildi. Bu atama Ali Efendi'nin –aşağı yukarı aynı yaşlarda olduğu söylenebilecek– sadrazam Hekimoğlu ile yakın bir ilişkisi olduğuna, dolayısıyla Hekimoğlu hükümetinin bürokrat ekibinden sayılabileceğine işaret etmektedir.[18] M. Süreyya'nın ifadesiyle "muhasip ve tedbirli"[19] bir zat olan Ali Efendi'nin defterdarlığa getirilmesini vak'anüvis Subhî Mehmed Efendi yükselmeye istidatlı olmasına bağlamakta ve bu özelliğinden dolayı kâtipler dairesinde bulunan herkesçe gıpta edilen biri olduğunu ifade etmektedir.[20]

15. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1 (İstanbul: MEB Yayınları, 1971), 258.

16. M. Münir Aktepe, "Hekimoğlu Ali Paşa", *DİA*, c. 98 (1998): 166.

17. Süleyman Faruk Göncüoğlu, "Osmanlı Defterdar ve Defterdarlık Kurumu Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", *Osmanlı Devlet Teşkilatı'nın Kadim Bir Kurumu: Defterdarlık* (İstanbul Defterdarlığı 2016), 293.

18. Mehmet Yılmaz Akbulut, *Hekimoğlu Ali Paşa: Paşalar Çağının Şeyhülvüzerası* (İstanbul: Timaş Akademi, 2022), 393.

19. Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. I, 257.

20. "*Evâsıt-ı şehr-i merkūmda* [Ra 1145] *fülk-i girân-bâr-ı vücûdı garka-kâh-ı fenâda nâbûd ve burcü'ş-şeref mansıb-ı mahlûlüne Tersâne-i Âmire tarafından Cânib Ali Efendi müsta'idd-i su'ûd olmağla kalem-rev-i kitâbette mevcûd olanların cümlesine mağbût u mahsûd oldu.*", bk. Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi*, 172.

Defterdarlıktan 25 Mart 1733'te azledilip[21] akabinde defter emanetine getirilen[22] Ali Efendi, bu defa Hekimoğlu Ali Paşa'nın, Osmanlı maliyesi için vazgeçilmez bir gelir kaynağı ve askerî bakımdan da önemli, ancak 17. yüzyılın sonundan itibaren siyasî istikrarsızlıklar nedeniyle Osmanlılar açısından sıkıntılı Mısır Eyaleti'nde oluşturmaya çalışacağı nizam siyasetinde rol oynadı.[23] Akbulut'un aktardığına göre Hekimoğlu Ali Paşa'nın, Mısır meselesi üzerine kendi yöntemleri ile yürüme kararı alırken kendisine yardımcı olarak seçeceği iki isimden biri Cânibî Ali Efendi, diğeri Ubeydullah Efendi olacaktı. Böylece 1734 yılı ortalarında Mısır hazinesinin teftişi ve özellikle de irsaliyenin aksamasının temel sebebi olan cizye toplayamama probleminin çözümü için özel olarak memur edilen Cânibî Ali Efendi birkaç ay sonra Kahire'ye ulaştı. Ali Efendi, şıkk-ı evvel defterdarlığı ile "cizye tahrir ve cibâyetine" memur edilmişti, ancak esas görevi bir müfettiş gibi davranarak Mısır'ın fethinden bu yana tatbikatta olması gereken cizye kanununu tekrardan işler hâle getirmekti. Ali Efendi'ye verilen öncelikli görev, Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşa'nın başlattığı, ama savaşlar ve valilerin ihtimam göstermemesinden ötürü akamete uğrayan cizye kayıtlarını tamamlayıp merkeze teslim etmekti. Cânibî Ali ve Ubeydullah Efendilerin ikinci görevleri, Mısır valilerinin kendi hallerine terk etmiş olmalarından ötürü fetihten sonra ihdas edilen ve savaşlara katılmaz olan, ocak def-

21. Göncüoğlu, "Defterdarlık", 293.

22. Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi*, 196.

23. "*Ma'lûmdur ki cibâyet-i emvâl-i cizye-i Mısriyye, umûr-ı cesîmeden olup, merhûm Muhassıl 'Osmân Paşa Vâlî-i Mısır iken Defterdâr-ı Şıkk-ı Evvel merhûm Cânibî 'Ali Efendi bir ehl-i 'ırz ve vakûr âdem olmağla, mübâşeretiyle 'alâ ahseni'l-vücûh yine vücûh-ı Kâhire 'nin iltizâm ve i'tânet ve gûşişleriyle nizâm verilüp, bin kîseye bâliğ emvâl-i cizye tahsîl olunmuşidi.*", bk. Mehmed Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi [Osmanlı Tarihi 1166-1180/1752-1766)]*, c. I (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019), 658.

terlerinin babadan oğula geçmesiyle askerî önemlerini tamamen yitiren ocakların tekrar sıkıca denetlenmesiydi.[24] Bu sırada tam yetkili sıfatla mücehhez olduğu, Mısır Valisi (Silahdar) Osman Paşa'nın kendisine karışmaması yönünde ikaz edildiği, istiklâl-i tâm şekilde hareket edebileceği ve validen yardım alarak Kıptî, Rum, Ermeni ve Yahudi taifesinin tek tek (*"ferden ferden"*) kaydını tutup cizyeyi toplamasının emredildiği, *"göreyim seni"* diyen padişahın fermânı ile sabittir.[25]

Mısır çapında başarılı bir şekilde tahsilat yaptığı görülen Cânibî Ali Efendi[26] hizmetini iki yıl boyunca sürdürdükten sonra, I. Mahmud rûznâmelerinden öğrendiğimize göre 26 Ekim 1736 / 20 C 1149 tarihinde İstanbul'da Sarây-ı Hümâyûn'a ait İncili Köşk'te Mısır'dan getirdiği binek ve yük hayvanlarını sultana arz etmişti.[27] Terekesinde "el-Hâc Ali Efendi" olarak zikredilmesi, hacca Mısır'daki vazifesi sırasında gitmiş olabileceğini akla getirmektedir. 15 Kasım 1739'da Viyana'ya büyük elçi olarak atanmış bulunmaktaydı.[28] Bu atamayı Subhî Efendi gerek *Tarih*'inde ve gerekse *Târîh-i Belgrad*'ında ihbar ederken Ali Efendi'yi sabıka ruznamçe-i evvel olarak zikrettiğinden,[29] Mısır dönüşünde bu hizmette bulunduğu söylenebilir. 7 Nisan 1740 tarihinde artık paşa unvanlı bir büyük elçi olarak Viyana'nın yolunu tutan Cânibî Ali *Paşa*, 30 Temmuz 1741 günü İstanbul'a ulaştı.[30] Viyana'dan döndükten sonra 22 Aralık 1741 / 13 L 1154'te

24. Akbulut, *Hekimoğlu Ali Paşa*, 386-395.

25. BOA, C. ML, nr. 170/7200 (29 Ra 1147 / 29 Ağustos 1734).

26. Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, c. I, 658.

27. Soydemir, "Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri", 415.

28. BOA, A.DVNS.NŞT.d, nr. 2, 47 (15 Kasım 1739 / 13 Ş 1152).

29. Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi*, 623; Erdoğan Bilgin, "1148-1152 / 1736-1739 Savaşı Tarihçesi (Subhi Mehmed'in Müzâkerât-ı Sulhiyye Tarihçesi Adlı Eseri)" (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2003), 110.

30. Göynüklü Ahmed Efendi, *Târîh-i Göynüklü*, 445, 475.

tersanenin ve gemilerin gelir-gider defterleriyle inşaat, tamirat ve alım satım işlerine bakan Tersâne-i Âmire emini[31] vazifesiyle memur edildikten[32] birkaç ay sonra ve 1732'den sonra ikinci defa olmak üzere yeniden başdefterdarlık görevine getirilmiştir (25 Temmuz 1742 / 22 Ca 1155).[33] Ali Efendi'nin aynı yüksek makama getirilmesinin Hekimoğlu Ali Paşa'nın ikinci sadaretine rastlaması (21 Nisan 1742-23 Eylül 1743)[34] tesadüf olmasa gerektir.[35] Bu görevi sırasında Beşiktaş sırtlarında bir sarayda[36] yaşadığı anlaşılan Cânibî Ali Paşa'nın misafirleri arasında, sır kâtibinin aktardığına göre bizzat Sultan I. Mahmud bulunuyordu. Nitekim 9 Ağustos 1742 / 7 C 1155 Perşembe günü sultan, kendi emri üzerine 25 Eylül 1741'de onarılan Çerâğan Sahilsarayı'na[37] sandalla geçmiş, tekkede pencereden dervişlerin semâ ve devirlerini izlemiş, ardından başdefterdarı Cânibî Ali Efendi'nin hanesinde kurulan büyük çadırda ağırlanmıştır. Ağırlandığı sırada

31. Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye*, 425-426.

32. Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi*, 756; Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. I, 257.

33. Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi*, 756; Soydemir, "Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri", 731.

34. Aktepe, "Hekimoğlu Ali Paşa", 166.

35. Yakın tarihli Fransızca bir çalışmada, Cânibî Ali Paşa'nın Viyana büyük elçiliğinin kariyerine katkıda bulunduğu, bu sayede yüksek makama geldiği ihtiyat payı bırakmaksızın iddia edilmektedir. Yazarın Osmanlı belgelerine veya hiç değilse Türkçe literatüre başvurmaması, bu iddianın neden kaynaklandığını da bir bakıma ortaya koymaktadır. Hâlbuki, görüldüğü üzere Cânibî'nin büyük elçilik dönüşünde 1742'deki başdefterdarlık görevi hem ilk değil, hem de yine Hekimoğlu'nun sadareti sırasındadır. Dolayısıyla kariyerine asıl katkı sağlayan, büyük elçiliğinden ziyade, Osmanlı elitiyle sağladığı güçlü bağı gibi durmaktadır, krş. David Do Paço, *L'Orient à Vienne au dix-huitième siècle* (Oxford: Voltaire Foundation, 2015), 193.

36. Soydemir, "Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri", 838, 842, 899.

37. Hüseyin Onur Ercan, "Neşâdâbâd ve Çerâğan Sahilsaraylarında İki Özel Gün: Belgrad Antlaşması'nın Kalıcı Olarak Temdidi (Nisan-Mayıs 1747)", *Marmara Türkiyat Araştırmaları*, 8 (2021): 7.

Beşiktaş'tan gelen binicilerin cirit oyununu seyrederek zaman geçirdikten sonra haneden ayrılmıştır.[38]

Nihayet geniş Osmanlı topraklarında, İstanbul'dan Mısır'a ve ardından Avusturya topraklarına uzanan renkli ve ilginç bir ömür yaşadığı anlaşılan Cânibî Ali Efendi, parlak kariyerinin sonuncusu olan başdefterdarlık görevini sürdürdüğü sırada mustarip olduğu akciğer zarı iltihabından (*zâtülcenb*) kaynaklanan hastalık sebebiyle, 20 Nisan 1743 / 25 S 1156 Cumartesi günü[39] ve Göynüklü'ye bakılırsa akşam saat 6'da[40] Hakk'a yürüdü. Cânibî'nin gerek dönemin batılı kaynaklarında "oldukça ileri yaşta" veya "yaşını çoktan almış"[41] ve "sakalları tamamen beyazlamış" şeklindeki tariflerine, gerekse çağdaş gravüründeki tasvirine istinaden, yaşının 1740 yılı itibariyle hiç değilse elli olduğu tahmininde bulunabiliriz. 1743 yılında vefat ettiğine göre, en geç 1690'da doğmuş olmalıdır. Bunun yanı sıra, yine çağdaş gravüründeki tasviri ve getirildiği görev göz önünde bulundurulduğunda, yaşının yetmiş üstü olması da beklenmez. Bu durumda doğum yılının 1670'ten erken olmadığı varsayılabilir. Vak'anüvis Mehmed Hâkim Efendi'nin ifadesiyle "*bir ehl-i 'ırz ve vakûr âdem*"[42] olan Cânibî Ali Efendi, bir başka Osmanlı tarihçisi Fındıklılı Süleyman Efendi'ye göre doğru dine hürmet göstermiş ve kıyamete değin rahmet ile yâd olacak bir "*zât-ı mükerrem*" idi.[43] Pakalın'ın araştırmasından öğrendiğimize göre,[44] devrin Dîvân şairlerinden, ter-

38. Soydemir, "Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri", 733-734.
39. Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi*, 768; Göncüoğlu, "Defterdarlık", 293.
40. Göynüklü Ahmed Efendi, *Târîh-i Göynüklü*, 486.
41. Schönleben, *Neu-eröffneter Historischer Bilder-Saal*, 849.
42. Mehmed Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, c. I, 658.
43. Şem'dânî-zâde, *Müri't-Tevârih*, c. I, 110.
44. Pakalın, *Maliye Teşkilâtı Tarihi*, c. II, 184. Bununla birlikte Pakalın'ın

sane kâtipliği vazifesinde bulunmuş, tarih düşürmekle şöhret kazanmış, Bahçesaray doğumlu olduğu için Kırımî olarak da bilinen Rahmî (ö. 1752 / 1165), Cânibî Ali Efendi için de tarih düşmüştür. "*Berâ-yı Defterdâr-ı Cânib 'Ali*" başlığını taşıyan altı beyit aşağıdaki gibidir:

Müjde ey kilk-i rakam-senc ü hüner-perver yine
Buldu zîb ü fer makām-ı defterî iclâl ile

Hakk bu kim ber-mûceb-i "lâ mülke illâ bi'r-ricâl"[45]
Geldi revnak devlete erbâbın isti'mâl ile

Çarha nâz etse nola kesb-i 'ulüvv-i şân edip
Müttekā-yı defterî ol zübde-i emsâl ile
Cümle-i evsâfının tafsîli nâ-mümkin velî
Eyleyem defter meğer kim suret-i icmâl ile

---

transkripsiyonu, iktibasa uygun değildir.

45. "*lâ mülke illâ bi'r-ricâl*" cümlesi, *dâire-i adâlet* formülünün bir parçasıdır. Bilindiği üzere adalet dairesinin birçok versiyonu bulunmaktadır. Öncü bir isim olarak pek çok önemli Osmanlı tarihçisinin kaynak olarak kullandığı *Cenâbî Tarihi*'nin müellifi Cenâbî Mustafa Efendi (ö. 1590), "*Cevâhiru'l-garâib fi tercemeti Dürri'l-'acâyib*" adlı eserinin küçük bir siyasetnâme olarak nitelendirilebilecek mukaddimesinde "*lâ mülke illâ bi'r-ricâl ve lâ ricâle illâ bi'l-mülk ve lâ mâle illâ bi'r-ra'iyye illâ bi'l-'adl ve lâ 'adle illâ bi'l'ilm ve'l-'akl*" diyerek kişi olmadan devletin, devlet olmadan da kişilerin olmayacağı, halk olmadan mülkün olmayacağı ve mülkün halka adaletli olmakla elde edileceği, adaletin ise ilim ve akıl ile sağlanabileceğini vurgulamaktadır, bk. Tuba İşçimen, "Cenâbî Mustafa'nın Dürr-i Meknûn'unda İlk Dönem İslâm Tarihi" (Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2019), 27. Rahmî'nin kullandığı başlangıç formülü bunun dışında, sözgelimi Kâtib Çelebî'nin meşhur *Düstûrü'l-amel*'inde şu şekilde yer alır: "*Lâ mülke illâ bi'r-ricâl ve lâ ricâle illâ bi's-seyf ve lâ seyfe illâ bi'l-mâl ve lâ mâle illâ bi'r-ra'iyye ve lâ ra'iyye illâ bi'l-'adl*", bk. Kâtib Çelebi, *Düstûrü'l-amel li-ıslâhi'l-halel* (Ayn Ali Efendi, *Kavânîn-i Âl-i Osmân* içinde) (İstanbul: Tasvîr-i Efkâr Gazetehânesi, 1280), 124.

Nâm-ı nâmîsi 'Ali lutf u mekârimde velî
Şöyle kim misl ü şebîh olmaz ana bir hâl ile

Nasbına Rahmî senâ-kârî dedi târîh-i tam
Sahibin buldu mahall-i defterî ikbâl ile[46]

Cânibî'nin damadı, ricâlden Ali Efendi'dir, kalemden yetişip âmirlerden olup masraf-ı şehriyârî görevine getirilmiştir. 1757-58 / 1171'de Edirne tamirat müdürü olup 1760'larda vefat etmiştir.[47] Bir diğer damadı Ahmed Efendi de hâcegândan olup 1755 / 1168 ve 1756 / 1169 yıllarında masraf-ı şehriyârî olmuştur. Aynı yıl defterdar kapısı bina emini olup daha sonra Bender Ordusu defterdarı ve Ekim 1768 / C 1182'de ilâveten cizye muhasebecisi oldu. Mali işlerdeki yetersizliği yüzünden görevinden Haziran 1769 / S 1183'te azledilmiş ve hapsedilip sürülerek vefat etmiştir.[48]

Cânib Ali Efendi'nin yerli bir tasvirine rastlanmamıştır. Bununla birlikte, Viyana'ya alayla girerken giydiği bayram alaylarındakine benzer tören kıyafetiyle portresi bakır üzerine işlenmiş bir gravürde resmedilmiştir. 8,5 x 14,2 cm ebatlarında ve takriben 1740-1742 tarihli gravür, Alman gravürcü Martin Bernigeroth'un oğlu, Leipzig'de doğmuş ve ölmüş gravürcü ve yayıncı Johann Martin Bernigeroth (1713-1767) tarafından hazırlanmıştır. Burada büyük elçi, ayakta ve tören kıyafeti giymiş, sağ elinde yelpaze tutan bir şekilde durmaktadır. Diğer eli dirsekten itibaren gözükmemektedir. Ali Paşa'nın tasviri dikkat çekicidir. Sırtında entari, üstü sırmalı, iri düğmeli ve işlemeli kaftan, bunların üzerinde kısa kollu samur erkân kürkü vardır. Gravür siyah-beyaz olduğu için renk-

46. Sevgi Elmas, "Rahmî (Kırımlı, Mustafa) Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Dîvânının Tenkidli Metni" (Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 1997), 176.
47. Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. I, 257.
48. Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. I, 173.



Görsel 1: Cânibî Ali Paşa'nın çağdaş bir gravürü (1740-42)
Johann Martin Bernigeroth, "Tschanibei Ally Bassa / Tuerckischer Gross-Bothschafter am Kaysers. Hofe.", (takriben 1740-1742), Hüseyin Onur Ercan koleksiyonu.

lerden mahrumuz. Ancak çağdaş metinlerden hareketle kürkün altınla süslenmiş kırmızı renkte olduğu anlaşılmaktadır.[49] Başını sorguçla süslenmiş, sırma şeritli kallâvî kavuk örtmektedir. Tevkiî Abdurrahman Paşa Kanunnâmesi'nde sözü edilen kallâvî, sadrazam ve vezirlerin giydiği, kesik kenarları yuvarlak piramit şeklinde bir kavuktu. 40 cm uzunluğundaki kavuğun üzerine gayet ince Hint tülbendi sarıldıktan sonra sola doğru dört parmak genişliğinde sırma bir şeritle süslenirdi.[50] Ak ve uzun sakalın çevrelediği yüz zayıftır. Vakarlı bir ifade sezilen yüzde bakışlar seyirciye dönüktür.

DANİMARKA ASILLI ANTON CORFIZ KONT VON ULFELD

1740 yılında Cânibî Ali Paşa'ya bedel Devlet-i Aliyye'ye büyük elçilik ile gelen Anton Corfiz Kont von Ulfeld, soylu bir Danimarka ailesine mensup olup 15 Haziran 1699 tarihinde Erdel'in önemli şehirlerinden olan Bozsu / Braşov'da doğdu. Ceddi gibi Protestan olan Ulfeld, genç yaşta intisap ettiği kayzerî orduda yetişti. 1716'da Osmanlılara karşı yürütülen sefere katıldı. Bir "mezhep dönüştürme makinesi" olan Viyana'da[51] kariyer yapmanın gere-

49. Schönleben, *Neu-eröffneter Historischer Bilder-Saal*, 851.

50. Nebi Bozkurt, "Kavuk", *DİA*, c. 25 (2022): 72.

51. "*Viyana Sarayı, Protestan mezhebinin saray üyeleri arasında yayılmasını önlemek için her şeyi yapıyordu. En yüksek saray makamları için verilen talimatlar, Protestan fikirlerin saraya sızmasından duyulan korkunun ne kadar büyük olduğunu göstermektedir. Kayzer sadece kompozit Habsburg monarşisinin merkezî "başı" ve sarayın en yüksek temsilcisi olarak değil, aynı zamanda dinî bir rol modeli olarak da görülüyordu.*", bk. Martin Scheutz, "Legalität und unterdrückte Religionsausübung. Niederleger, Reichshofräte, Gesandte und Legationsprediger. Protestantisches Leben in der Haupt- und Residenzstadt Wien im 17. und 18. Jahrhundert", *Geheimprotestantismus und evangelische Kirchen in der Habsburgermonarchie und im Erzstift Salzburg (17./18. Jahrhundert)*, haz.

ğini yerine getirerek, Katolik Viyana Sarayı'na atanmadan önce stratejik biçimde mezhep değiştirdi. 1723'te VI. Karl tarafından önce kethüda (*Kämmerer*) ve ertesi yıl İmparatorluk Saray Danışmanı (*Reichshofrat*) vazifelerine getirildi.

Diplomatik kariyer yoluna yönelen Ulfeld 1728'de Savoy'a elçi olarak atandı. 1730 yılında Maria Anna v. Virmont ile evlenerek Pasarofça Antlaşması'nı müteakiben İstanbul'a büyük elçi olarak gönderilen Alman soylu Damian Hugo v. Virmont'a[52] damat oldu. Bir buçuk yıldır evliyken genç karısının vefatı üzerine büyük bir mirasa kondu. 1733'te Regensburg ve ertesi yıl Lahey'e (*Den Haag*) elçilikle memur oldu. 1740-41 İstanbul elçiliği dönüşünde bakanlık elde edip 1742'de dışişlerinden sorumlu devlet nâzırı olarak atandı. Ulfeld'in 1711 doğumlu erkek kardeşi Franz Anton, 1737-1739 Osmanlı-Habsburg Savaşı'na katılmış ve 1739'da ağır yaralanarak 1741'de vefat etmişti.

Ulfeld 1744 yılında *Altın Post* nişanı ile ödüllendirildi. 1753 yılında, muhtemelen devrin en nüfuzlu devlet nâzırı Johann Christoph v. Bartenstein'ın (ö. 1767) bir kuklası olduğu ve neredeyse hiçbir etkisinin bulunmadığı dışişleri bakanlığı görevini, Paris'teki bir önceki büyük elçi Kont von Kaunitz'e[53] devretmek zorunda kaldı. Aynı yıl Maria Theresia tarafından imparatorluk saray başâmiri görevine getirildiyse de (1753-1759) artık devlet

---

Rudolf Leeb, Martin Scheutz ve Dietmar Weikl, Böhlau (Viyana, 2009), 213-215.

52. Damian Hugo v. Virmont için bk. Ercan, *Pasarofça Antlaşması*, 133-134.

53. Wenzel Anton v. Kaunitz-Rietberg (1711-1794), 1764'ten itibaren imparatorluk prensi, 1753-1792 yılları arasında Avusturya Başvekili, dışişlerini tayin eden bakan ve döneminin en güçlü siyasî figürlerindendir. 1756'da Avrupa'daki uzun süreli ittifakların bozularak yeni ittifaklar kurulmasını ifade eden *diplomatik devrim* veya *diplomasinin tersine çevrilmesi* (*renversement des alliances*) olayının mimarı kabul edilir. Bilindiği üzere önce Büyük Britanya-Avusturya ittifakına karşı Fransa-Prusya ittifakı bozulmuş, yerine Büyük Britanya-Prusya (Westminster Anlaşması, 16 Ocak) ve Fransa-Avusturya (Versay Anlaşması, 1 Mayıs) ittifakları kurulmuştu.



Görsel 2: Kont von Ulfeld'in çağdaş bir gravürü (tarihsiz)
OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/2 (Haziran-Temmuz 1740), fol. 29[r].
Gravür Nürnberg'de hazırlanmıştır, tarihsizdir.

işlerinde hiçbir etkisi kalmadı. Sipariş üzerine gravür sanatçısı Georg Daniel Heumann'a (1691-1759) yaptırılan tasviri, "*Kayzerî majestelerinin İstanbul'daki Büyük Elçisi Sayın Corfiz Anton Kont von Uhlefeld*" başlığını taşımaktadır (Görsel 2).

Ulfeld bir yandan çalışkan, doğru, dürüst ve namuslu olarak tanımlanırken, diğer yandan entelektüel yeteneklerinin sınırlı olduğu söylenmektedir; muhtemelen görgü kurallarına riayeti de pek iyi değildi. Uzun boylu, ince yapılı, bronz tenli, açık mavi kasvetli gözleri ve gür siyah saçları olan, kendisiyle muhatap olan herkese buz gibi soğuk davranan bir adam olarak tanımlanmaktadır. Onunla yapılan müzakereler, yavaş kavrayışı, inatçılığı, sertliği ve sinirliliği nedeniyle tatsız geçmiş olmalıdır.[54] Yabancı elçilerin sık sık şikâyet ettiği itici davranışlarını, Kraliçe Maria Theresia'ya karşı bile sergilemekten kendini alamıyordu. Ulfeld'in dışişlerinden çekilmesinin imparatoriçeye pahalıya mal olduğu söylenir. O sırada Viyana'da bulunan bir İngiliz diplomat, Ulfeld'e yıllık 45.000 fl. (gulden)[55] maaş bağlandığını, bir ev verildiğini ve hatta 160.000 fl. borçtan kurtarıldığını yazmıştır. Kont von Ulfeld 61 yaşındayken Viyana'da vefat etti (31 Aralık 1760).[56]

---

54. Würflinger, "Symbolische Kommunikation", 46-47.

55. 1510/1511 yılında Tirol ve Avusturya madenî para sistemleri birleştirildiğinden beri Avusturya ülkelerinde de altın madenî para olarak (florin kelimesinden) "fl." şeklindeki kısaltmasıyla "gulden" kullanılmaya başlanmış ve zamanla Habsburgların yegâne hesap mikyası olmuştur, bk. Roman Sandgruber, *Ökonomie und Politik: österreichische Wirtschaftsgeschichte vom Mittelalter bis zur Gegenwart* (Viyana: Ueberreuter, 1995), 583.

56. Hanns Schlitter, "Ulfeldt, Anton Corfiz Graf", *Allgemeine Deutsche Biographie*, c. 39 (1895): 184-185.

Osmanlı kaynak dilinde geçtiği şekliyle "*te'kîd-i merâsim-i visâk ve te'yîd-i levâzım-ı ahd u misâk içün*",[57] diğer bir ifadeyle antlaşmanın sağlamlaştırılması ve sözleşmenin doğrulanması amacıyla her iki tarafın birbirine sevk ettiği büyük elçilerin, devletin çeşitli üst kademelerinde görev yapmış, olgunluk yaşına ermiş, bürokratik ve diplomatik işleyişi iyi bilen, özenle hazırlanmış kalabalık bir heyeti idare etmede sorun yaşamayacak yöneticilik tecrübesini haiz, meziyetlerini devlet ricâline kanıtlamış ve belki de en mühimi, ricâl ile yakın ilişkilerde bulunan kimseler olduklarından şüphe olmasa gerek.

Büyük elçi atamasında Osmanlıların daha evvel harekete geçtiği görülmektedir. Cânibî Ali Efendi 15 Kasım 1739 tarihinde, Belgrad Antlaşması'nın istihkâmı için iki tuğ[58] ve Rumeli beylerbeyi payesiyle Viyana'ya büyük elçi olarak atandı.[59] Aynı sıralarda doğrudan hazineyle ilgili, defterdara bağlı ve hazinenin bütün işlemlerini yapan Büyük Rûznâmçe Kalemi'nde (Rûznâmçe-i Evvel)[60] kıdemli bir memur olan Ali Efendi, artık bu tarihten itibaren paşa unvanlı bir diplomat sıfatını taşıdı. Diğer yandan Kont von Ulfeld, Birleşik Felemenk Cumhuriyeti'nde Lahey şehrinde kayzerî elçi olarak görev yaptığı sırada 2 Aralık 1739 tarihinde, Belgrad Antlaşması'nın tasdiki için büyük elçi olarak İstanbul'a

57. BOA, *A.DVNS.MHM.d*, nr. 147, hk. 585 (Evâil-i Ra 1153 / 27 Mayıs-5 Haziran 1740) aktaran Betül Nalcı, "147 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (S. 1-156)" (Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi, 2022), 379.

58. Göynüklü Ahmed Efendi, *Târîh-i Göynüklü (Osmanlı Tarihi 1123-1172 / 1711-1759)*, haz. Songül Çolak ve Metin Aydar (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019), 454.

59. BOA, *A.DVNS.NŞT.d*, nr. 2, 47 (15 Kasım 1739 / 13 Ş 1152).

60. Erhan Afyoncu, "Rûznâmçe", *DİA*, c. 35 (2008): 277.

gitmekle görevlendirildiğini gösteren resmî emri ("*Decret*") aldı.[61] Bunun üzerine oradaki işlerini tamamlayıp Viyana'ya döndü. Yine Ulfeld'e 13 Şubat 1740'ta, kendisinden uyması beklenen maddeleri havi olan ve Pasarofça Antlaşması'ndan sonra İstanbul'a gönderilen bir önceki büyük elçi Kont von Virmont'a verilenle aynı olan talimatnâme gönderildi. Bu noktada hem çalışmamızın hem de sefâretlerin genel çerçevesini ortaya çıkarması için hazırladığımız, her iki büyük elçinin diplomatik misyonlarının resmen başladığı tarihten itibaren Temmuz 1741'de sona erene kadarki zaman diliminde köşe taşları sayılabilecek hadiseleri gösteren aşağıdaki çizelgeye birlikte bakalım.

Tablo 1: Cânibî Ali Paşa ve Kont von Ulfeld'in büyük elçilik misyonlarına ait zaman çizelgesi

Cânibî Ali Paşa		*Kont von Ulfeld*	
Göreve atanma	15 Kasım 1739	**Göreve atanma**	2 Aralık 1740
Sultan'la vedalaşma	7 Nisan 1740	**Kayzer'le vedalaşma**	28 Nisan 1740
Davudpaşa sahrasından hareket	15 Nisan 1740	**Viyana'dan gemilerle hareket**	18 Mayıs 1740
Belgrad hududunda ilk mübadele 11 Haziran 1740			
Viyana'ya varış (Schwechat)	25 Temmuz 1740	**İstanbul'a varış (Küçükçekmece)**	7 Ağustos 1740
Viyana'ya giriş töreni	23 Ağustos 1740	**İstanbul'a giriş töreni**	11 Ağustos 1740

61. OeStA, HHStA, Türkei V, 10, 14: Varia und Collectanea Großbotschaft Ulfeld, u harfi altında.

VI. Karl'ın huzuruna kabulü	3 Eylül 1740	**I. Mahmud'un huzuruna kabulü**	19 Eylül 1740
Maria Theresia tarafından ilk resmikabul	27 Nisan 1741	**I. Mahmud'a veda ziyareti**	18 Nisan 1741
Maria Theresia'ya veda ziyareti	6 Mayıs 1741	**Sadrazam Şehlâ Ahmed Paşa'ya veda ziyareti**	19 Nisan 1741
Viyana'dan ayrılış	25 Mayıs 1741	**İstanbul'dan ayrılış**	4 Mayıs 1741
Belgrad hududunda ikinci mübadele 15 Haziran 1741			
İstanbul'a avdet	30 Temmuz 1741	**Bratislava'ya varış ve Kraliçe Maria Theresia tarafından resmikabul**	15 Temmuz 1741

Viyana'da 24 Nisan 1740 tarihinde, Kont von Ulfeld'in büyük elçiliğinin Bâbıâli tarafından akreditasyonunu temin için Sultan I. Mahmud'a huzura kabul sırasında ve resmikabulde Veziriazam İvaz Mehmed Paşa'ya teslim edilmek üzere kayzerî itimatnâmeler (*Credentiale*),[62] ayrıca Feldmarschall / Feldmareşal (kayzerî orduda en yüksek rütbeli asker)[63] unvanını hamil ve 22 Aralık 1738'den beri Saray Harp Şûrâsı başkanı olup bu görevini 1762 yılına, seksen dört yaşına kadar sürdürecek olan Kont Joseph Philipp von Harrach-Rohrau (1678-1764)[64] tarafından aynı konu-

62. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/1 (Ocak-Mayıs 1740), fol. 51r-57v.

63. Karagöz, "1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi", 327.

64. Avusturyalı meşhur Harrach soyundan ve nüfuzlu devlet adamı Ferdinand Bonaventura I. von Harrach'ın (1637-1706) oğlu, 1712'den itibaren Töton Şövalyesi, bir piyade alayı albayı, Viyana, Graz ve Linz komutanı, mâbeynci,

da veziriazama yazılmış mektup hazırlandı. Bunun dışında yine Kont von Harrach tarafından, Kont von Ulfeld'in Kutsal Roma Alman İmparatorluğu'nun Osmanlı Sultanı I. Mahmud'un huzuruna gönderilmek üzere seçilmiş büyük elçi olduğunu ve Osmanlı topraklarına intikalini resmen bildirmek üzere –6 Eylül 1739'dan beri Belgrad seraskeri olan– Ali Paşa'ya[65] hitaben aynı tarihli Latince bir mektup yazıldı;[66] aynı konuda 6 Mayıs 1740 tarihli ikinci bir mektuba da rastlamaktayız.[67]

Büyük elçilerin maiyetlerine verilen personel bahsinde Ali Paşa'ya aşağıda değinileceği için, kısaca Kont von Ulfeld'e bakabiliriz. Saray Harp Şûrâsı tarafından Ulfeld'in maiyetinde birinci derecede yer alan personeli atadı ve atamalarına dair harcırah 8 Ocak 1740'ta belirlendi,[68] göreve başlama yazıları ise 31 Mart 1740'ta yazıldı. Elçilik sekreteri olarak kayzerî tercüman Penkler, iki kâtip Sebastian Hinkl ve Franz von Mantelli, mühen-

---

hükümdarın mahrem-i esrarı. On yedi yaşında kayzerî orduya yazıldı ve iki yıl sonra Zenta'da (1697) başarılı olan Prens Eugen'in komutası altındaki birliğe dâhil oldu. Otuz yaşındayken, ikinci büyük rütbe olan mareşalliğe (*Feldmarschallleutnant*) terfi edildi. 1716'da Petrovaradin muharebesinde ve 1717'de Belgrad muhasarasında sağ kanat komutanı olarak görev aldı. VI. Karl tarafından Saray Harp Şûrâsı başkanlığına atanmasıyla Viyana Sarayı'nın en nüfuzlu ve varlıklı askeri konumuna yükselmiş oldu. Harrach'ın feldmareşal olarak elde ettiği yıllık 11.304 florin gelirle birlikte Saray Harp Şûrâsı başkanı olarak aldığı yıllık maaş 29.304 florin gibi muazzam bir meblağa tekabül ediyordu, bk. Peter Stenitzer, "Die Deutschordensprovinz Österreich unter der Führung des Komturs und Balleioberen Johann Joseph Philipp Graf Harrach (1678-1764): Studien zur grundherrschaftlichen, kirchlich-seelsorglichen und karitativen Aufgabenstellung des Deutschen Ordens in Nieder- und Oberösterreich, Kärnten, Steiermark und Krain 1712-1764" (Doktora Tezi, Viyana Üniversitesi, 1992), 12-16.

65. Belgrad seraskerliğinin Rumeli valisi Vezir Ali Paşa'ya verildiğine dair belge için bk. Karagöz, "1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi", 458.

66. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 222/3 (Nisan-Haziran 1740), fol. 20^{r}-20^{v}.

67. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/1 (Ocak-Mayıs 1740), fol. 58^{r}-59^{v}.

68. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1184, fol. 15^{v}.

dis yüzbaşısı Arbin, tercümanlar zümresinde birinci tercüman Caspar Momarz, ikinci tercüman Seleskoviz ve Arapçası kuvvetli Clidlinsky, beş tecrübeli dil oğlanı, altı yeni dil oğlanı, iki şark kuryesi Reidinger ve D'Omero, masraf kâtipleri Franz Fücher ve Johann Vellauner görev alacaktı.[69] Böylece Ulfeld'in maiyetinde toplamda on dört tercümanın olduğunu görmekteyiz. Cânibî Ali Paşa'da ise Yusuf Ağa dışında ismi geçen tercüman bulunmadığı gibi, ağaya kaç tane tercümanın eşlik ettiğini de bilmiyoruz.

1740-41 YILLARINDAKİ SİYASÎ HADİSELER

1740 yılı Avrupa siyasî tarihi için, saraylardan neredeyse peş peşe gelen hükümdar ölümü haberleriyle ilginç bir yıl olarak kayıtlara geçmiştir. 1730'dan beri papalık makamında bulunan XII. Clemens 6 Şubat'ta, "asker kral" lakabıyla anılan Prusya Kralı I. Friedrich Wilhelm 31 Mayıs'ta, İspanya Kralı II. Karl'ın (ö. 1700) zevcesi İspanya, Napoli, Sicilya ve Sardunya Kraliçesi Maria Anna 16 Temmuz'da, Habsburg erkek hanedanının son temsilcisi Kutsal Roma Alman İmparatorluğu (*Heilige Römische Reich deutscher Nation*) Kayzeri ve Avusturya Monarşisi (*Monarchia Austriaca*) Hükümdarı VI. Karl 19 Ekim'i 20 Ekim'e bağlayan gecede ve 1730'dan beri Rusya'da hüküm süren Çariçe Anna İvanovna 28 Ekim'de vefat etmiştir. Her birinin vefatı, Avrupa siyasetinde de değişikliklere yol açacaktı. Başat misal olarak Habsburglu Kayzer VI. Karl, tek vârisi olan Maria Theresia (1717-1780) için daha 19 Nisan 1713 tarihinde yasallaştırmaya muvaffak olduğu *imparatorluk topraklarının bölünmez bütünlüğünü ön gören kanun* (*Pragmatische Sanktion*) ile tahtı ve

69. OeStA, HHStA, Türkei V, 10, 5: Varia und Collectanea Großbotschaft Ulfeld 5, fol. 25-29.

Habsburg topraklarının bütünlüğünü garantiye almaya çalışmışsa da, ölümünden hemen sonra 16 Aralık 1740'ta "Prusya'da kral" olan (1772'den itibaren "Prusya'nın kralı") ve "Büyük" unvanıyla tarihe geçen II. Friedrich (1740-1786), Brandenburg hanedanlığına ilhak etmek istediği Silezya'ya saldıracak ve sekiz yıl sürecek Avusturya Veraset Savaşlarını başlatacaktı. Böylece verilmiş sözlere rağmen Avusturya Arşidüşesi ile Macaristan ve Bohemya Kraliçesi Maria Theresia'nın "imparatoriçe", veya zevci Franz Stephan v. Lothringen'in "kayzer" unvanına adaylığının kabul edilmediği ilan edilmiş oluyordu. Geride oğul bırakmamış olan Kayzer VI. Karl'ın beklenmedik vefatı –başta yükselişteki Prusya Krallığı'nca– Habsburg İmparatorluğu'nun gücünü kırmak, hatta parçalamak[70] için eşsiz bir fırsat olarak görülüyordu. Buna bağlı olarak Rusya, Fransa, İspanya, İsveç gibi çok sayıda katılımcıyla savaşlar büyüyecek ve Avrupa'da "güçler dengesi meselesi" yeniden önemli bir tartışma konusu hâline gelecekti. Prusya, Silezya topraklarına saldırdığını 1 Aralık'ta, Prusyalı siyasetçi ve dışişlerinden sorumlu bakanı Friedrich Heinrich von Podewils (1695-1760) tarafından hazırlanıp Büyük Friedrich'in mührünü taşıyan "*Majesteleri Prusya'da kralın ordusunun Silezya Dukalığı'nı istilası sebebiyle berat*"[71] ile resmen duyurdu. Belgeye yakından baktığımızda, istilanın gerekçesi ilginçtir. Fried-

70. 1739 yılı itibariyle monarşinin geniş toprakları şu arazileri kapsıyordu: Macaristan, Bohemya ve Sicilyateyn Krallığı, Avusturya Arşidüklüğü, Steiermark (İştayer), Kärnten (Karinyola/Karanite), Krain (Karinya) ve Milano Dukalığı, Tirol, Belçika Hollandası, Lausitz, Silezya, Mähren (Moravya), Hırvatistan Kontluğu ayrıca Avusturya ve İtalya'da küçük yerleşimler, bk. Elmar Gotthardt, *Die Kaiserwahl Karls VII. Ein Beitrag zur Reichsgeschichte während des Interregnums 1740-1742* (Frankfurt am Main, Bern, New York: Peter Lang, 1986), 22-23.

71. "*Patent wegen des Einmarsches Sr. königl. Majestät in Preussen Truppen in das Herzogthum Schlesien*", 1 Aralık 1740 Berlin, bk. *Oesterreichischer Erbfolgekrieg 1740-1748. Kriege unter der Regierung der Kaiserin-Königin Maria Theresia*, haz. Direction des k. u. k. Kriegs-Archivs, c. II (Viyana: L. W. Seidel & Sohn, 1896), 541-543.

rich, en yücenin (Tanrı) arzusu mucebince kayzerin vefatını müteakip erkek soyunun tükenmesi ile imparatorluğun ve Avusturya Arşidüklüğü'nün başsız bırakıldığını, imparatorluk topraklarının büyük bir tehdit altında bulunduğunu, hemcivar Silezya'nın güvenliği sağlayan bir siper olarak hizmet etmesi gerektiğini, patlak verme arefesindeki çaplı savaşın Prusya'yı tehlikeye attığını ileri sürer. Bu noktadan hareketle de Tanrı'nın kendilerine emanet ettiği toprak ve insanların müdafaası için bu istilaya mecbur olduğunu ve bu mecburî müdafaa sırasında Silezya Dukalığı'nda yaşayan halka, can ve mal emniyetini muhafaza edeceğini, disiplinli askerlerin bu hususta kesin talimat aldıklarını beyan etti. Son olarak seferin kesinlikle Macaristan kraliçesini gücendirmek amacını taşımadığının altını çizerek Avusturya hanedanlığıyla dostane ilişkilerin artarak sürdürülmesi arzusunda bulundu.

Neticede Habsburg hanedanlığı adına VI. Karl'ın vefatıyla baş gösteren siyasî belirsizlik, yani Bavyera Seçici Prensi Karl Albrecht, Saksonya Seçici Prensi Friedrich August ve İspanya Kralı V. Philipp'in Maria Theresia'yı imparatoriçe olarak tanımaması, bunun da ötesinde Karl Albert'in Kutsal Roma Alman İmparatorluğu tahtı üzerinde hak iddiası ve Prusya'nın Silezya topraklarına tecavüzü ile birlikte Habsburg topraklarının bütünlüğünün bozulması tehdidi, Avusturya'yı zor duruma düşürdü, hasımlarını da harekete geçirdi. Dahası, Avusturya'nın hasımları, Avusturya'nın topraklarını kendi aralarında paylaşma planlarını çoktan yapmıştı. Buna göre Bohemya, Yukarı Avusturya, Tirol ve çevresi ile arslan payını Bavyera Seçici Prensi, Moravya ve Silezya'nın bir kısım arazisini Saksonya Seçici Prensi, Hollanda'yı Fransa ve Habsburgların İtalya'daki topraklarını İspanya alacaktı.[72] 1740-41 kışında Avrupa siyasetinin bir numaralı konusunun,

72. Erich Zöllner, *Geschichte Österreichs* (Böhlau, 1990), 306.

çağdaş basında olduğu gibi elden ele dolaşan el ilanlarında (*Flugblatt*) da işlendiğini görmek mümkündür. Aşağıdaki el ilanında yer alan gravür Maria Theresia'nın yatak odasında geçer, ön planda bir grup adam tarafından giysileri çıkarılan Maria Theresia gösterilir, arka planda Khevenhüller ve birlikleri odaya saldırır ve solda bir adam pencereden dışarı tırmanır. El ilanının altında –buraya koymadığımız– Felemenkçe yazıda Avusturya Veraset Savaşı üzerine Fransa, Prusya, Bavyera ve Lehistan'ın saldırısı, Avusturya'nın Mareşal Khevenhüller liderliğindeki Avusturya birlikleri tarafından kurtarılması hicvedilir.



Görsel 3: Kraliçe Maria Theresia'nın tahta cülûsuyla birlikte Habsburg Monarşisi'nin parçalanması tehdidini gösteren bir Felemenk el ilanından detay (1742) British Museum, kayıt nr. 1876,0812.89, çevrimiçi https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1876-0812-89, son erişim tarihi: 16.12.2023.

Bu ciddi tehlike ve siyaseten kaotik vaziyet karşısında Viyana'yı, Bâbıâli'nin nasıl bir tutum sergileyeceği hiç şüphesiz yakından ilgilendiriyordu. Bâbıâli, geniş istihbarat ağı sayesinde gerek kayzerin vefatını ve erkek soyunun yok olduğunu ("*evlâd-ı zükûr münkariz oldukda*"), gerekse imparatorluk memleketlerinin (seçici prensliklerin) ihtilafa düştüğünü, hatta muhaliflerin Viyana'yı ele geçirme girişimlerine dair söylentileri daha Kasım-Aralık aylarında, ama kesin olarak 1740 yılında öğrenmişti.[73] Karşı tarafta Viyana istihbaratı, Humbaracı Ahmed Paşa'nın Bâbıâli'yi, hassas bir vaziyet karşısındaki Avusturya'nın Orta Avrupa'daki topraklarını koruyamayacağı ve zayıf bir hâlde olduğu argümanlarıyla askerî bir harekâta teşvik ettiğinden, barışı bozmaya yönelik faaliyet içinde olduğundan haberdardı. Venedik Cumhuriyeti'nin Viyana'daki diplomatik temsilcisi Capello, başka sarayların da aynı şekilde Osmanlıları Avusturya'ya karşı bilediğini aktarmaktaydı. Habsburgların bu durumdan endişe duymaları için haklı gerekçeleri vardı; böyle bir durumda Macaristan'da da isyan çıkabilir ve Temeşvar Banatı yeniden Osmanlıların eline geçebilirdi. Viyana Sarayı bu tehlikeli planın mimarının aslında dönme Bonneval'dan (Humbaracı Ahmed Paşa) başkası olmadığını biliyordu.[74] Böylece Türkler, Macaristan'daki çetin ve amansız savaşı yeniden alevlendirerek, ne derece şiddetli olduğunu söylemek mümkün olmasa da, Habsburgların düzenli birliklerini dizginleyip Macarların ayaklanmasını önledikten sonra, savunmadan yoksun kalan *Pragmatische Sanktion*'un bağlayıcılık vasfından sıyrılmış olması neticesinde Habsburg mirasının keyfi bir şekilde parçalanacağı ve savaşıp onu talep etmeye kararlı birçok prens arasında paylaşılacağı için, Türkler de kendi toprak-

73. Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi*, 655-656.

74. Arneth, *Maria Theresia's erste Regierungsjahre*, 261.

larını yeniden kazanma fırsatını reddetmeyeceklerdi. Capello, bunun sadece bir varsayım değil, Ulfeld'in raporlarında defalarca belirtildiği ve –1735'te tayin edilip Kasım 1742'ye kadar görev yapmış olan–[75] İstanbul'daki İngiliz elçisi Sir Everard Fawkener (1694-1758) tarafından açıklandığı gibi, Türklerin kendi görüşü olduğunu yazar. Yine Capello, Fawkener'in Viyana'dan geçerken kendisiyle bu konuda konuşmaktan memnuniyet duyduğunu ve bu olayda Türklerin reddetmek yerine Fransa'nın ricalarını boşa çıkaracaklarını ve Macaristan'ı işgal edeceklerini ileri sürdüğünü iddia eder.[76]

Capello ve Fawkener'in de ifade ettiği ve belki de temelsiz olmayan iddiaları Viyana Sarayı'nı tedirgin etmişse de, diğer yandan Osmanlıların bu kışkırtmalar karşısında hevesli olmaması için bir dizi sebep mevcuttu. Bir kere gerek Avusturya ve gerekse Rusya ile Bâbıâli lehinde antlaşmalar imzalanarak savaş ortamının sona ermesi, sevindiriciydi. Yine 1740-41 yılının ağır kış şartları kolaylıkla bastırıldıysa da küçük çaplı bir isyana yol açmış, İstanbul'da bulunan işsiz güçsüz kimseler memleketleri-

75. Biyografisi ve İstanbul'daki kariyeri için bk. Ahmet Büyükaksoy, "İngiltere'nin İstanbul Elçisi Sir Everard Fawkener'in Kaleme Aldığı 1731-1738 Yılları Arasındaki Hadiseleri Anlatan Bir Rapor", *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü I. Uluslararası Türk Kültürü ve Tarihi Sempozyumu 19-20-21 Nisan 2018 Bildiri Kitabı*, ed. Ahmet Taşağıl vd. (İstanbul: 2018): 454-457.

76. "*Li Turchi non avrebbero negletta l'opportunità di ricuperare li propj Stati, onde riaccendendo fiera ed aspra guerra nell'Ungheria, se non è concesso pressaggire a qual grado fosse avvampata, puossi però asserire, che trattenute le truppe regolari, ed impedita l'insurezione degli Ungaresi, l'eredità della Prammatica Sanzione spogliata di difesa sarebbe stata arbitrariamente lacerata, e divisa fra tanti Principi, che si accinsero a combatterla ed a pretenderla. Non è questa una semplice induzione; ma l'opinione stessa de Turchi più volte rifferita dai dispaecj del Conte Uhlefeld, e più volte spiegata del Calvier Fakner, Ambasciator Inglese in Constantinopoli. Passato egli per Vienna si compiacque tenermene discorso, asserendo che in quel caso i Turchi, anzicche ricusare, averebbero prevenute le sollicitazioni della Francia ed invasa l'Ungaria.*", bk. Arneth, *Fontes rerum Austriacarum*, 226-227.

ne gönderilmişti.[77] Bir başka ve belki en önemli sebep, Osmanlıların doğudaki komşusunun Kafkasya'ya yönelik girişimleriydi. İran'da, Safevîler hanedanına son veren Avşarlılar hanedanının kurucusu ve ilk hükümdarı Nâdir Şah aynı sıralarda Dağıstan ve Gürcistan seferine çıkmıştı. Osmanlılar tarafından Şah'ın Kafkasya'ya yönelik girişimleri hem yakından takip ediliyor hem de tepkiyle karşılanıyordu.

Nadir Şah, başarısızlıkla döndüğü Dağıstan seferinin izlerini silmek istiyordu, ayrıca Osmanlılara da Caferiliği diplomasi yoluyla kabul ettiremeyeceğini anlamıştı. Bu iki amacına birden ulaşabileceği ümidiyle Osmanlılara saldırma düşüncesindeydi. Osmanlılar şahın Dağıstan seferini ilk başta uzaktan ve sakin izliyor, şaha karşı ihtiyatlı yaklaşıyorlardı, sınır valilerine dikkatli olmaları yönünde haberler gönderilmişti. Tedbiren bazı eyaletlere Van ve Erzurum'a takviye göndermeleri bildirilmişti. Ancak şah tarafından Osmanlı sınırlarına bir saldırı olmadığı müddetçe asla müdahale edilmeyecekti. Osmanlılar şahı tetikleyecek hareketlerden uzak durmayı tercih ediyordu. Bâbıâli'de 15-16 Temmuz 1741'de yapılan durum değerlendirmesinde, Nâdir Şah, Lezgiler üzerine hücum etse de, Osmanlı sınırlarına da döneceğine kesin gözüyle bakılmış ve bir dizi önlemler alınmıştı. Şah ise, Osmanlıların Caferiliği kabul etmemesini kılıç yoluyla halletmeye karar vermişti. Binaenaleyh Mart 1742'de Osmanlılar savaşa girmişti. Ancak Osmanlı hazinesinin savaşı finanse etmekte zorlanacağı açıktı. Nitekim doğu sınırına gönderilen ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için Rumeli'deki bazı kazalardan, yıllık verginin iki katının toplanması istenirken, bazı vergi tahsildarlarından da orduya yazdığı askerlerin masraflarını kendi cebinden karşılaması talep ediliyordu.[78] Nâdir Şah

77. Abdülkadir Özcan, "Mahmud I", *DİA*, c. 27 (2003): 350.

78. İlker Külbilge, "18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-İran Siyasi İlişkileri (1703-

çok geçmeden Bağdad'ın teslimini isteyecek, ardından da burayı ve Kerkük'ü kuşatıp Temmuz 1743'te alacak, böylece yeni bir Osmanlı-İran mücadelesi başlayacaktı.[79] Bu sebepler muvacehesinde Osmanlıların Belgrad Barışı'nı ihlâl ederek Macaristan topraklarındaki kazanımlarını daha da genişletecek bir politika belirlemesi söz konusu olmamış veya olamamış gözükmektedir.

Maria Theresia'nın ve Habsburg ekâbirinin endişeleri, ancak 2 Mart 1741'de, Osmanlılar ile yeni sınır anlaşması imzalanmasıyla son buldu. Viyana'ya bir ay sonra ulaşan müjde, 10 Nisan 1741'de Saray Harp Şûrâsı başkanı Kont von Harrach'ın uzun takririyle kraliçeye arz edildi. Kraliçenin eline on gün sonra ulaşan bu takrirde ayrıca Cânibî Ali Paşa'nın gelecek Mayıs ayında dönüş yolculuğuna başlamak arzusunda olduğu, bunun için Osmanlıların sınıra kadar 1720 yılındaki gibi Tuna Nehri'nden gemilerle gönderilmesinin hazırlıklarının neredeyse tamamlandığı, artık sıranın prosedür gereği –henüz gerçekleşmemiş olan– huzura kabul merasimine gelmesi gerektiği yer alıyordu.[80] Bu mühim gelişme ve Osmanlıların Prusyalılar gibi barış vaadini bozmayacağı yönündeki kuvvetli işaretler Viyana için büyük umut oldu. Bu noktada Venedik elçisi Zeno'nun halefi Capello'nun bu konuda ve Cânibî hakkında aldığı duyumlar, çalışmamız açısından önemli bir yer tutmaktadır. 18 Şubat 1741 tarihli raporunda[81] ifade ettiği üzere Capello, Cânibî Ali Paşa'nın, Büyük Friedrich'in

1747)", (Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, 2010), 272-276.

79. Azmi Özcan, "Nâdir Şah", *DİA*, c. 32 (2006): 276-277.

80. OeStA, KA, HKR, HR, Akten 219 (Exp./Ocak-Reg./Temmuz 1741), 423, Kont von Harrach'tan Kraliçe Maria Theresia'ya, 10 Nisan 1741. Aşağıda, Ali Paşa'nın 10 Nisan 1741 tarihi itibariyle niçin hâlâ kraliçe tarafından huzura kabul edilmediğine dair sebepler irdelenecektir.

81. OeStA, HHStA, Venedig, Dispacci di Germania 241 (23 Kasım 1740-30 Haziran 1741), 130-131, Pietro Andrea Capello'dan Venedik Cumhuriyeti'ne, 18 Şubat 1741 Viyana.

Silezya'ya taarruzuna yönelik kınayıcı açıklamaları söz konusuydu. Ayrıca Cânibî'ye İstanbul'dan verilen talimata binaen Avrupa'da neler olup bittiğine dair istihbarat toplaması ve siyasî gündeme ilişkin bulgularını Bâbıâli'ye iletmesi görevi verilmişti (Capello bile bu noktada Fransa'nın Avusturya veraseti bağlamında hangi beklentiler içerisinde olduğunu ve Prusya dışında elektörlerin kaçının Viyana aleyhinde bir pozisyonda durduğunu öğrenme gayreti içerisinde olduğunu Venedik'e bildirmekteydi).

Bu arada Bâbıâli, Maria Theresia'nın yeni hükümdar olarak Osmanlılar tarafından resmen tanınması ihtimali karşısında –Capello'nun oldukça çalışkan nitelemesiyle övdüğü Sayın Erizzo'dan[82] öğrendiği kadarıyla–Cânibî için yeni bir itimatnâme de hazırlanmıştı.[83] Capello'nun meslekdaşı Fransız elçi Mirepoix'dan (ismi Mirepua şeklinde telaffuz edilir) öğrendiği kadarıyla, Mirepoix'nın son günler içinde Ali Paşa ile yaptığı uzun bir görüşmesi olmuştu. Bu görüşmede Cânibî Ali Paşa'nın Alman İmparatorluğu ve Fransa hakkındaki kanaati de mevzubahis edilmişti. İşte bu sohbet sırasında Ali Paşa, Büyük Friedrich'i kınadığını, mutlak hâkim ve âdil, hesap gününün sahibi olan Allah'ın barış sözünü bozmasından ve Macaristan'da günah işlemiş olmasından ötürü Prusya kralını cezalandıracağını iddia etmişti. Bunlar Cânibî Ali Paşa'nın kendi sözleriydi. Dahası Ali Paşa'ya İstanbul'dan gönderilen en son mektuplarda, Marki de Villeneuve ve Moskof elçisinin Bâbıâli'ye söyledikleri aktarılmıştı. Buna göre Türkler, Avusturya mevrus ülkelerinin büyük bir kısmının

82. Ağustos 1739-Temmuz 1742 tarihleri arasında İstanbul'da balyos olarak hizmet veren Niccolò Erizzo (1689-1746).

83. Venedikliye İstanbul'dan ulaşan istihbaratın çarpıcı şekilde hızlı ve sağlam olduğunu teyit etmek –en azından bu bilgi bakımından– mümkündür. Zira söz konusu itimatnâme gerçekten de hazırlanmış ve Capello'nun bu bilgiyi 18 Şubat tarihli raporunda ilettiğinden yalnızca birkaç gün evvelinin tarihini taşıyordu, bk. BOA, *A.DVNS.NMH.d*, nr. 7, 609 (Evahir-i Za 1153 / 7-16 Şubat 1741).

bölündüğü ve kaybedildiğine inanıyordu. Mirepoix, Ali Paşa ile arasındaki bu mükâleme sırasında paşanın önündeki kâğıda, kendisinin verdiği cevapları ve görüşlerini not aldığını fark ettiğini aktarmaktaydı. İstihbaratı sadrazama nakletmesi konusunda talimat almıştı. Son olarak Mirepoix, Capello'ya Türklerin Belgrad'ı tahkim etmek istediklerini, ancak bunun tahrip olanların yenilenmesi veya yeni projelerin hayata geçirilmesi şeklinde olup olmayacağının henüz belli olmadığını söylemişti. Her hâlükârda bu iş için çok sayıda piyade sevk edilmişti. Bunlar arasında süvarilerin bulunmayışı, ayrıca dikkatlerin şu sıralarda İran'a çevrilmiş olması, İstanbul'daki Fransız elçi Marki de Villeneuve'ün gönderdiği mektuplardan elde edilen intiba Viyana'da endişeleri bertaraf edecek şekilde Bâbıâli tarafından Macaristan sınırında herhangi bir harekât niyetinin güdülmediğinin işaretleri olarak sayılabilirdi.[84]

Kayzer VI. Karl'ın Ekim 1740'ta vefatını müteakip Avusturya'yı ve imparatorluğu ilgilendiren başat mesele, Arşidüşes Maria Theresia'nın 1736'da evlendiği ve 1737'den itibaren Toskana Arşidükü / Düka-i Kebîri (*Großherzog der Toskana*) unvanına sahip kocası Franz Stephan v. Lothringen'in Avrupa saraylarınca Kutsal Roma Alman İmparatoru olarak kabul edilmesi meselesiydi. Zira babasından *Pragmatische Sanktion* ile Avusturya topraklarını miras alan kraliçenin, aynı zamanda Kutsal Roma Alman İmparatorluk tâcını miras alması, bir kadın olması hasebiyle, imkânsızdı. İmparator seçiminde oy kullanabilen sekiz seçici prensten üçü, Lothringenli lehine tutum içindeydi ve Bohemya seçici prensliğini 21 Kasım 1740 tarihinde Maria Theresia –tarihçilerin büyük bir hata olarak kabul ettikleri şekilde– ko-

84. OeStA, HHStA, Venedig, Dispacci di Germania 241 (23 Kasım 1740-30 Haziran 1741), 130-131, Pietro Andrea Capello'dan Venedik Cumhuriyeti'ne, 18 Şubat 1741 Viyana.

casına aktarmış olsa da bu hamle sert muhalefetle karşılanmış ve geriye kalan dört oyun sahibi prensler kararlarını şimdilik vermemişti. İmparatorluk seçimi bu nedenlerle ve patlak veren Veraset Savaşları'nın sebep olduğu belirsizlik ortamında sürekli ertelenmekteydi.[85]

Her hâlükârda Maria Theresia resmen, Avusturya Arşidüşesi ve Macaristan, Hırvatistan, Bohemya Kraliçesi unvanlarına sahipti ve zevci Franz Stephan, zevcesinin 21 Kasım 1740 tarihinde kamuoyuna ilanıyla birlikte Habsburg mevrus topraklarının ortak naibiydi (*Mit-Regent*)[86] ve VI. Karl'ın vefatıyla inkıtaa uğrayan Habsburg soyu, artık Habsburg-Lothringen hanedanlığı biçiminde sürecekti. Avusturya, siyasî konumunu güçlendirmek ve varlığını sürdürebilmek adına Maria Theresia öncülüğünde müttefik arayışı içerisine girdi. Bu arayışın ilk adımı, hasımlara karşı mücadelede Macar soylu kesiminden (*ungarische Stände*) destek aramaktı. Bunun için kraliçe, Bratislava'da (*Preßburg*) toplanacak olan Macar Millet Meclisi'ne (*ungarischer Landtag*) şahsen gitmeye karar verdi. Esasen meclis, Theresia'nın talimatı üzerine toplanıyordu. İmparatoriçe tahta geçer geçmez Maca-

85. Karl Otmar v. Aretin, *Das Alte Reich 1648-1806, Band 2: Kaisertradition und österreichische Großmachtpolitik (1684-1745)* (Stuttgart: Klett-Cotta, 1997), 413, 417-418. Maria Theresia kocasının kayzer olarak seçilmesini sağlamak adına her türlü çabayı gösterse de, kayzerlik unvanı bir Wittelsbach olan Karl Albrecht v. Bayern'e verilecekti. Karl Albrecht, VI. Karl'ın ölümünden ancak on beş ay sonra, gecikmeli olarak 24 Ocak 1742 tarihinde VII. Karl ismiyle Roma Alman kayzeri seçilecek, kendisine 12 Şubat 1742'de Frankfurt am Main şehrinde mutat merasimle tâc giydirilecekti. VII. Karl'ın henüz kırk yedi yaşındayken 20 Ocak 1745'te hiç beklenmedik şekilde vefat etmesiyle imparatorluk tâcı tekrar sahipsiz kalacak, akabinde Theresia'nın kocası nihayet I. Franz ismiyle Kutsal Roma Alman İmparatoru olarak tâc giyecekti, bk. Aretin, *Das Alte Reich*, 430-471.

86. Söz konusu resmî belgenin tam metni için bk. *Die Neue Europäische Fama, Welche den gegenwärtigen Zustand der vornehmsten Höfe entdecket*, haz. Gottlieb Schumann, c. 66 (Leipzig: Gleditsch, 1740), 538-543.

ristan komutanı Feldmareşal Kont Johann Pálffy von Erdőd'ü (1663-1751) koşulsuz yetkilerle Macaristan'daki vekili konumuna yükseltti ve Protestan Macarların din serbestliğini tanımayı sürdüreceğine dair güvencesiyle meclisin bir an evvel toplanmasını istedi. 18 Mayıs 1741'de açılışı gerçekleşen –ve 27 Ekim'e kadar beş ay süreliğine toplamda seksen dokuz oturumun yapılacağı– Macar Millet Meclisi'ne iştirak etmek için 19 Haziran'da törenle Viyana'da ayrıldı ve ertesi gün Bratislava'ya vardı. Müzakerelerin çetin geçtiği ve Avusturya'ya muhalif Macarların seslerinin yükseldiği oturumlar öncesinde Pálffy'nin taslağı kabul gördü ve Maria Theresia, tahta cülûsundan ve veliaht oğlunun doğumundan ötürü tebrik edildi, ayrıca kendisine Macaristan'ın din serbestliğinin tanınmasından ötürü teşekkür sunuldu. Çeşitli siyasî ve diplomatik meselelerin görüşüldüğü oturumların zirvesini, Maria Theresia'ya Macar Kraliçesi unvanının verileceği 25 Haziran tarihli oturum teşkil etti.[87] Kraliçe bu tâc giyme töreninden Bâbıâli'yi, o sırada halen İstanbul'da bulunan Kont von Ulfeld vasıtasıyla bildirecekti.

ZAMANIN RUHU VE TEŞRİFAT ANLAYIŞI

Her dönemin kendi gerçekleri, rengi, alışkanlıkları, doğru ve yanlışları, değer yargıları ve buna bağlı olarak pratikleri bulunmaktadır. Kısaca "dönem şartları" olarak sıralanabilecek unsurların manzumesi ise zamanın ruhunu (*Zeitgeist*) ortaya koyar. Özellikle 18. yüzyıl pratiklerinin, büyük oranda her coğrafyada, bir öncekinden ve sonrakinden farkı çok büyüktür. Çünkü impa-

87. Arneth, *Maria Theresia's erste Regierungsjahre*, 263-277; Bermann, *Maria Theresia*, 450-451, 798 vd.

ratorlukların modernite ile beraber geçirdikleri köklü değişimler, mutlakiyetçi monarşilerin dönüşümü ve inhitatı, somut hükümdarın yerini soyut devlete bıraktığı devletleşme süreçleri, sekülerleşme atağı, kamusal alanın genişlemesi ve daha birçok inkılap, bu yüzyılda dalga dalga yayılmaya başlayacaktır. Çalışmamıza konu olan 1740-41 yılları, ilginç biçimde değişimlerin arifesine rastlamaktadır. Bu sebeple de özellikle bu dönemin –ve bu çalışmayı ilgilendiren– şartlarına anlayabildiğimiz kadarıyla temas etmenin, anakronizmden uzak durmak adına daha da önemli olduğu söylenebilir. Bu noktadan hareketle, hem söz konusu yılları içine alan zamanın ruhundan ve buna bağlı olarak şekil almış bazı teşrifat anlayışından-pratiklerinden kısaca bahsetmek herhâlde yanlış olmaz.

Batı aydınlanmasının şafağı sayılabilecek 18. yüzyıl Avrupası'nın ilk yarısında hâkim ruhu tek bir kavram / kelime ile ifade etmek istersek, bunu –Portekizce düzensiz inci anlamına gelen "barroco" sözcüğünden türemiş olan– "barok" ile yapmak mümkündür. Zira mimariden müziğe, resimden heykele, edebiyattan kıyafet modasına, kaligrafiden güzellik anlayışına, hâsılı hayatın hemen yer yönünde ve gündelik yaşamın kültür biçimi olarak temayüz etmiş olması itibariyle, söz konusu yılları içine alan zamana Barok çağı denilebilir. Nitekim Viyana'da, babası I. Leopold (1658-1705) gibi barok tutkunu olan Kayzer VI. Karl'ın emriyle 1723-1726 yılları arasında inşa edilen Josefsplatz'taki kütüphane (günümüzde *Prunksaal der Österreichischen Nationalbibliothek*), 1716'da Katolik kilise (*Karlskirche*) veya Savoylu Prens Eugen'in yaptırdığı Belvedere Sarayı (1714-1723) gibi ziyaret edenleri hayrete düşürecek ince işçilikte süslenmiş, çağın karakterini bütün görkemiyle sergileyen mebzul sayıda yapı, diğer Avrupa şehirlerine de ilham kaynağı olmuştur. Mimarideki barok dönüşümü aynı dönemde Avusturya'nın her yerinde görmek mümkündür.

Sözgelimi Avusturya'daki Töton Şövalyeleri'nin komutan şövalyesi Kont Joseph von Harrach'ın idaresi altında (1722-1737) tarikatın Aşağı, Yukarı ve İç Avusturya'daki tüm emlakı barok tarzda elden geçirilmişti.[88] Neticede Avrupa'nın, 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar sayısız saray binası için model teşkil eden ve Avrupa saray mimarisinin zirvesi sayılan Versay Sarayı başta olmak üzere imparatorluk başkenti (*Residenzstadt*) Viyana, ayrıca Dresden, Amsterdam, Londra gibi büyük ve Potsdam-Berlin gibi büyüyen metropollerinin yeni imar faaliyetlerinde özenle yansıtılan ihtişam / âlâyiş (Alm. *Prunk*, İng. *pomp*) modasını görmek işten bile değildir. Barok sanatı[89] ve yeni, lüks yaşam tarzı sadece başkentlerde değil, taşranın zengin kasabalarındaki soyluların ve tüccarların malikânelerinde bile kendini göstermeye başladı. Kadınların başlattığı ve erkekler tarafından da tamamen benimsenen peruklar, giyilmesi genellikle saatler alan çok katmanlı kıyafetler, yine kadın ve erkekte görülen abartılı makyajlar ve saç pudraları, sürülen ağır kokular, barokun insanlar üzerinde görünen yüzü oldu. Yine bu moda, saray teşrifatlarında kesin fakat alabildiğince geniş hudutlarla belirlenmiş mübalağaya kaçan kaidelerde, hitabette ağdalı dilde ve detaylara boğulmuş merasimlerde kendisini göstermektedir.

Cânibî Ali Paşa'nın Viyana'da 922 kişilik bir maiyet ve 1.200 hayvanla bulunmasının nedeni, I. Mahmud ve kurmaylarının bu diplomatik misyonu yalnızca Belgrad Barışı'nın lehte sonuçlanmasından ötürü bir tür gövde gösterisine dönüştürmek istemiş olabileceğiyle açıklanamaz; çünkü bu şekilde neden, dönemin gerçekleri ve zamanın ruhu çerçevesinde yeterli bir eksene oturtulmuş

88. Stenitzer, "Die Deutschordensprovinz Österreich", 209, 587.

89. 1750'lerden itibaren biçimsel olarak illüzyona ve uygulamalı süslemeye yaptığı vurguyla açıkça gerçek dışı olduğu düşünülen barok mimariye karşı bir tepki başlayacak ve klasisizm anlayışı gelişecekti.

olmaz. Zaten bir önceki büyük elçi Silahdar İbrahim Paşa da 1719 yılında 736 kişi ve 645'i at, 180'i deve, 100'ü katır olmak üzere 925 hayvandan oluşan yine oldukça büyük bir heyetin başında Viyana'da bulunuyordu.[90] Dönemin kendi gerçekleri çerçevesine yerleştirerek değerlendirildiğinde bize göre bu büyüklüğün makul izahı, muzafferiyet psikolojisinin yanı sıra, her türlü merasim vesilesiyle sergilenen görkemden ancak iftihar edilen bir anlayışın hâkim olduğu zamanın ruhunda yatmaktadır. Kaldı ki daha yakın tarihlerde ve Batılı bir etkiden değil, eski geleneğin yansıtıldığı bir sistem ve düzenin varlığının göstergesi olarak Nevşehirli İbrahim Paşa'nın sadaret devrinde (1718-1730) Osmanlı hanedanının şaşaasını destekler nitelikte yeniden öne çıkmış büyük şenlikler, sünnet merasimleri, saraylar, bahçeler, gösterişli törenler ve ziyafetler, Osmanlı ihtişamını alabildiğince göstermekteydi. Bunun I. Mahmud devrinde belli ölçüde sürdürüldüğü, sözgelimi I. Mahmud'un buyurması üzerine 25 Eylül 1741'de onarılan ve kendisinin epey zaman geçirmeyi âdet edindiği anlaşılan Çerâğan Sahilsarayı'na bakıldığında söylenebilir.[91]

Osmanlı devlet adamları pratik uygulamalar peşinde koşarak daha önceki asırlarda olduğu gibi kendi meseleleri bağlamında "yeni zamanlara" karşı yeni çözümler bulma düsturuyla hareket etmiş oldukları için[92] 1740 yılı itibariyle, tam da Barok çağına mütenasip şekilde, mutantan bir alay hazırlatmalarında pek şaşılacak bir şey yoktur. Bu hususta Avusturya kaynaklarında genel itiba-

90. Hammer-Purgstall, *GOR*, c. 7 (1831), 247-248.

91. Hüseyin Onur Ercan, "Neşâdâbâd ve Çerâğan Sahilsaraylarında İki Özel Gün: Belgrad Antlaşması'nın Kalıcı Olarak Temdidi (Nisan-Mayıs 1747)", *Marmara Türkiyat Araştırmaları*, 8 (2021): 7.

92. Feridun M. Emecen, "Matruşka'nın Küçük Parçası: Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Dönemi ve "Lale Devri" Meselesi Üzerine Bir Değerlendirme", *Osmanlı Araştırmaları*, sy 52 (2018): 79-89.

riyle iki tarafın heyetlerinin ihtişamda adeta yarıştıkları ifade edilirken, bu tarz bir yarışın lüzumsuz olduğuna ilişkin herhangi bir yorum bulunmaz. Bir başka deyişle zamanın ruhunun anahtar kelimelerinden olan şaşaa, aristokrat ve soylu hayatın doğal akışı içerisinde yer alan bir nitelikti ve sarayın tertip ettiği etkinlikler ve alaylar, görkemin zirvesini teşkil ediyordu. Tersinden düşünürsek, esasen Osmanlı ve Habsburgların zamanın ruhuna aykırı biçimde şaşaasız büyük elçilikler hazırlaması fevkalâde tuhaf olurdu. Ayrıca bu, büyük elçiliklerin Belgrad akdine göre "*her tarafın şânına lâyık hedâyâ*"[93] ile mücehhez olma şartına da uygun düşmezdi.

Zamanın ruhunun teşrifat anlayışına da yansıdığını söylemek mümkün gözükmektedir. Ünlü Saksonyalı bilim adamı ve yazar J. B. v. Rohr (1688-1742) tarafından 1733 yılında yayınlanan, resmî gün ve toplantılarda uyulması gereken âdet ve usulleri dercettiği teşrifat kitabından iktibasen okuyacağımız aşağıdaki satırlar, dönemin teşrifat anlayışının dayanağını özetler niteliktedir:

> "*Bir saraydaki merasim sisteminin tüm ayrıntılarının iyi bir düzene sokulması ve sürdürülmesi faydalıdır; ihtişamın artmasına, kazanılan ayrıcalıkların korunmasına, büyük hükümdarlar arasındaki dostluğun sürdürülmesine, akrabaların, nâzırların ve tebaanın saygısının canlı tutulmasına, üst ve alt hizmetliler arasında tam bir itaat kurulmasına, her türlü gizli anlaşmanın önlenmesine, yabancılar arasındaki rütbe ve diğer merasim anlaşmazlıklarının önlenmesine [...] hizmet eder.*"[94]

---

93. BOA, *A.DVNS.NMH.d*, nr. 7, 523.

94. Julius Bernhard von Rohr, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft der großen Herren, die in vier besonderen Theilen die meisten Ceremoniel-Handlungen, so die Europäischen Puissancen überhaupt, und die Teustchen Landes-Fürsten insonderheit, so wohl in ihren Häusern, in Ansehung ihrer selbst, ihrer Familie und Bedienten, als auch gegen ihre Mit-Regenten, und gegen ihre Unterthanen bey Krieges- und Friedens-Zeiten zu beobachten pflegen, nebst den mancherley Areten der Divertissements vorträgt,*

Osmanlılardakine benzer şekilde Avrupa saraylarında da teşrifat, idareciler tarafından hiyerarşiyi katı bir şekilde uygulamak, kendi üstünlüklerini sürekli hatırlatarak canlı tutmak, tüm saray halkını sıkı bir rutinle monotip bir kitle hâline getirmek ve yabancı ziyaretçilere devletin gücünü göstermek için kullanılan merkezî organizasyon aracıydı. Monarşiler için avantajları saymakla bitmez teşrifat, mutlakiyetçi hükümdarlara sahip Barok çağına mütenasip anlayışla, *ne kadar incelikli olursa, o kadar iyi* parolasına tekâmül etmişti.[95] Bu hususları ve bilhassa teşrifatın "üstünlük" kavramıyla yakın bağını göz önünde bulundurduğumuz takdirde, aşağıda tanık olacağımız teşrifatî Canîbî Ali Paşa-Viyana Sarayı mücadelesi, uzun soluklu tartışmalar ve pazarlıklar daha anlaşılır hâle gelir. Diğer bir ifadeyle münakaşalara ilişkin "ne gereği vardı?" sorusuna hâcet kalmaz.

Teşrifatın diplomasiye bakan kuvvetli bir yüzü, etek öpme rüknü idi. Brummet'in el-etek öpme üzerine kaleme aldığı çalışmasından[96] da hareketle, özenle hazırlanmış teslimiyet ritüellerinin bir parçası olan öpücüğün, Osmanlı egemenliğinin merasimde ortaya çıkan ve benliğinin ifade edilmesinde önemli bir unsuru olduğunu söylemek mümkündür. Brummet'e göre öpücük, Osmanlı gücünün anılmasında bir vekil olma işlevi görüyor, izleyiciye ve boyun eğene kendisinden önce pek çok

---

so viel als möglich in allgemeine regeln und Lehr-Sätze einschlüßt, und hin und wieder mit einigen historischen Anmerkungen aus dem alten und neuen Geschichten erläutert (Berlin: Johann Andreas Rüdiger, 1733), 15 vd.

95. Konuyla alâkalı değerli ve Türkçeye kazandırılması faydadan hâli olmayacak bir çalışma için bk. Hubert Ch. Ehalt, *Ausdrucksformen absolutistischer Herrschaft: Der Wiener Hof im 17. und 18. Jahrhundert* (Viyana: Verlag für Geschichte und Politik, 1980).

96. Palmira Brummet, "A Kiss is Just a Kiss: Rituals of Submission Along the East-West Divide", *Cultural encounters between East and West, 1453-1699*, ed. Matthew Birchwood ve Matthew Dimmock (Newcastle: Cambridge Scholars Press, 2005): 107-131.

onurlu adamın diz çöküp efendinin elini, eteğini ya da ayağını öptüğünü hatırlatıyordu. Bu, büyüklerin yoluydu, "her zaman yapılan şeydi" Müstedî ister Osmanlı sisteminin bir parçası ister dışarıdan biri olsun, bu, efendi ile müstedî arasındaki karşılaşmaya bir yakınlık hissi veriyordu. Hükümdarın, boyun eğilmesi ve itaat edilmesi gereken Tanrı'ya yaklaştırılması ve dinî inançların ikonografik olarak daha dünyevî bir tipe boyun eğmesi, bu tanınma ve kendini aşağılama eylemlerini meşrulaştırmıştır. Tanınma, terfi ve kişisel kazanç beklentisi onları daha kabul edilebilir kılmıştır.

Brummet'ten devam edersek, ritüellerin kendileri ve anlatısal ya da ikonografik temsilleri kültürler arasında (Osmanlı, Babür, Venedik, Macar) az ya da çok farklılık gösterse de, genellikle kültürler arası karşılaşmaları anlaşılmaz kılacak kadar farklılık göstermiyordu. Aksine, bu protokoller dinsel, dilsel ve kültürel ayrımlar muvacehesinde önemli bir iletişim biçimiydi. Genellikle birbirinden oldukça farklı hedefleri olan tarafların bir araya gelmesine imkân tanıyan, tanıdık bir retorik zemininde müzakere etmesini ve ister düşmanca ister samimi olsun, ilişkiler kurmasını sağlayan ritüel emniyetini sağlamışlardır. Şiddeti önlemeye hizmet ettikleri gibi, şiddetin gücünü de sembolize etmişlerdir. Boyun eğme ritüellerindeki bu yakınlık ya da evrensellik, "Avrupa"ya karşı "Asya", mümine karşı kâfir ve Doğu'ya karşı Batı gibi çok basit retorikleri altüst eder.

Boyun eğmeye direnme ya da boyun eğmeyi reddetme, Erken Modern (ve modern öncesi) anlatılarda yaygın bir mecazdır. Ancak bir öpücük ya da en azından protokol inceliklerine bağlılık, çoğu zaman otorite ihlallerini bir kenara bırakabilir, uzlaşmayı sağlayabilir ve efendinin yüce gönüllülüğünü ve erdemini göstermesine izin verebilirdi. Dolayısıyla, boyun eğme ritüelleri sistemi şiddeti önlemeye, kültürler arası alışverişi teşvik etmeye

ve hükümdarın ya da komutanın halk nezdindeki prestijini artırmaya hizmet ediyordu: tanıklar, okuyucular, tebaa ve varisler. Bazen bir öpücük aldatıcı, bazen de içtendi. Bazı öpücükler sondu; ama bir öpücük asla sadece bir öpücük değildi.[97]

Habsburglarda resmikabullerin merasim usulü genel olarak tutarlı bir dizi kurala bağlanmış, el öpme (Alm. *Handkuss*) izninin verilmesi söz konusu olduğunda da genellikle bu kurallara uyulmakla birlikte, özellikle Osmanlı elçileriyle zaman zaman şaşırtıcı güçlükler ortaya çıkmıştır. 17. yüzyılın başlarında Zitvatorok Antlaşması'nı (1606) müteakiben büyük bir görüş ayrılığından sonra, ilgili elçinin huzura kabul merasiminin sonunda hükümdarın paltosunun eteğini öpmesi (Alm. *Mantelkuss*) kararlaştırıldı. Bu hem Viyana'daki Osmanlı hem de İstanbul'daki Nemçe elçileri için geçerliydi. Yine de, sonraki kuşaklara referans oluşturmak amacıyla tutulan Habsburg teşrifat zabıtlarına yansıdığı şekliyle, kurala bağlanan (*de jure*) ile kuralın uygulaması (*de facto*) arasında sıklıkla fark oluyordu. Mesela 1659'da, göreve yeni başlamış olan Budin beylerbeyi Seydi Ahmed Paşa tarafından iyi komşuluk dileklerini sunmak üzere gönderilen küçük elçi (*internuntius*) Müteferrika Mehmed Ağa,[98] maiyetinden on iki kişiyle 7 Eylül'de Bratislava'da Kayzer I. Leopold nezdindeki resmikabul sırasında eteğini öpmemişti. Birkaç ay sonra 23 Aralık'ta yine kayzer tarafından bu defa Viyana'da huzura kabul edildiğinde ise "eski gelenek ve göreneklere uygun olarak saygılı davranmadı; ne içeri girerken ne de ayrılırken her zamanki temennalarda bulundu ve –bu tür barbar insanların genellikle yaptığı gibi– kendisi ve yanındaki Türkler majestelerinin ne eteğini ne de elini öptü.

97. Brummet, "A Kiss is Just a Kiss", 123-124.

98. Hüseyin Onur Ercan, "Rıdvan Ağa'dan Süleyman Bey'e (1634-1774): Osmanlı Elçilik Heyetlerinin Avusturya Devlet Arşivindeki İzleri", *Osmanlı Araştırmaları*, sy 56 (2020): 77.

Dahası, odadan geri geri adımlarla değil majestelerine sırtını dönerek ayrıldı" Mehmed Ağa bu tutumu nedeniyle hem kayzerî tercüman Michael d'Asquier, hem de uzun yıllar İstanbul'da mukim elçi olarak bulunmuş olan Rudolf Schmid[99] tarafından sert bir dille eleştirildi; eskiden beri uygulanan âdetlere bir daha uymaması durumunda, kayzerin kendisini huzura kabul etmeyeceği tehdidinde bulundu.[100]

1665'teki merasim protokolü, büyük elçi Kara Mehmed Paşa'nın I. Leopold tarafından resmikabul sırasında sorunsuz yerine getirdiği selâmlama, etek öpme ve hitap etme rükünleri hakkında şu bilgileri verir: "*Başını eğerek [kayzere doğru] üç kez temennada bulunduktan sonra kayzerî majestelerine yaklaşarak eteğini öptü. Daha sonra, teşrifat kurallarının gerektirdiği gibi, kethüdasından aldığı sultanî itimâtnâmesini majestelerinin masasına bıraktı [...] hitabını yaptı; hitabı kayzerî tercüman tarafından İtalyancaya tercüme edildikten sonra imparatorluk şansölye yardımcısı [Wilderich] von Walderdorff tarafından cevaplandı. [...] Hediyeleri takdim ettikten ve majestelerine uzun bir saltanat ve sağlık diledikten sonra, beraberindeki otuz heyet mensubuyla birlikte gerekli temennalarda bulundu. Ancak büyük elçi, yanındakilere de izin verilen etek öpme rüknüne kayıtsız kaldı, çünkü bu, kendisiyle eşit düzeyde olacakları anlamına gelirdi. Bu nedenle sadece eğilerek gösterilen saygıyla yetinmek zorunda kaldılar. Büyük elçi arz odasından ayrılırken sırtını majestelerine dönmeden yine üç defa temennada bulundu, maiyeti de öyle yaptı.*"[101]

---

99. Aralarında oldukça iyi ilişkiler hâkim olan Schmid ve d'Asquier hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Hüseyin Onur Ercan, "Osmanlı-Habsburg Diplomasisi: Rudolf Schmid'in Nihaî Raporunun Türkçeye Çevirisi ve Otuz Yıl Savaşları ile İlişkisi (1629-1643)" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2013), 27 vd.

100. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 1 (1652-1659), fol. 870, 7 Eylül 1659; fol. 878-880, 23 Aralık 1659.

101. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 2 (1660-1674), fol. 1187-1189, 18 Haziran 1665.

Aslına bakılırsa, 1740'ta artık yeni hiçbir şey olmayan Osmanlı elçiliklerinin yönetiminde kültürel uygulamalar sorunu düzenli olarak ortaya çıkıyordu. İmparatorluk ve kraliyet teşrifat kuralları gereğince kayzer tarafından kabul edilen tüm elçilerin, bir teslimiyet işareti olarak üç derin selâm verip imparatorluk pelerinini / eteğini öpmesi (Alm. *Kleidkuss*) gerekmekteydi.

İKİNCİ BÖLÜM

CÂNİBÎ ALİ PAŞA'NIN VİYANA ELÇİLİĞİ

İSTANBUL'DAKİ HAZIRLIKLAR[1]

Cânibî Ali Paşa'nın büyük elçilik görevine atanması kesinleştikten sonraki takriben beş ay boyunca, diplomatik misyon için gerekli her türlü ihtiyacın en ince detayına kadar düşünülerek tamamlanacağı süreç başladı. Bâbıâli tarafından iki öncelikli meselenin halledilmesi için emirlerin verildiği gözükmektedir. Bir yandan sefâret dairelerine gerekli atamalar yapılırken, diğer yandan hediyelerin âdet-i kadime göre belirlenmesi ve temin edilmesi, ama bundan evvel hazırlanmış listenin padişahın onayına sunulması gerekiyordu.[2]

---

1. Elçilik hazırlıklarıyla alâkalı bu alt başlıkta, tüm hazırlıklar ve bu hazırlıkların hazineye toplam masrafı bahislerinden ziyade bazı hususlara işaret edilmekle iktifa edilecektir. Arşivlerdeki araştırmamız sırasında elde ettiğimiz bulgularımızın yanı sıra bu konuda hazırlanmış olan çalışmadan (Tahir Sevinç, *Emni Mehmed Paşa ve Canibi Ali Paşa'nın Rusya ve Avusturya'ya Sefaret Hazırlık ve Yolculukları (1739-1741) (Osmanlı Arşiv Kaynaklarına Göre)* (Ankara: Gece Akademi, 2019) yer yer istifade etmek suretiyle ortaya kabaca bir resim çıkacaksa da, esasen Cânibî Ali Paşa'nın yolculuk hazırlıkları bahsinin (Sevinç'in çalışmasına ihtiyatla yaklaşarak ve verilen künye bilgilerini tekrar gözden geçirerek, böylece maddî hataları tashih ederek), yeni ve müstakil bir akademik yazının konusu olmayı beklemekte olduğunun altını çizmek isteriz. Elçilerin yolculuk hazırlıkları konusunda yol gösterici bir çalışma örneği için bk. Murat Uluskan, "Bir Osmanlı Elçisinin Yolculuk Hazırlığı: İbrahim Paşa'nın 1699 Avusturya Elçiliği", *Türklük Araştırmaları*, sy 20 (2008): 251-275.

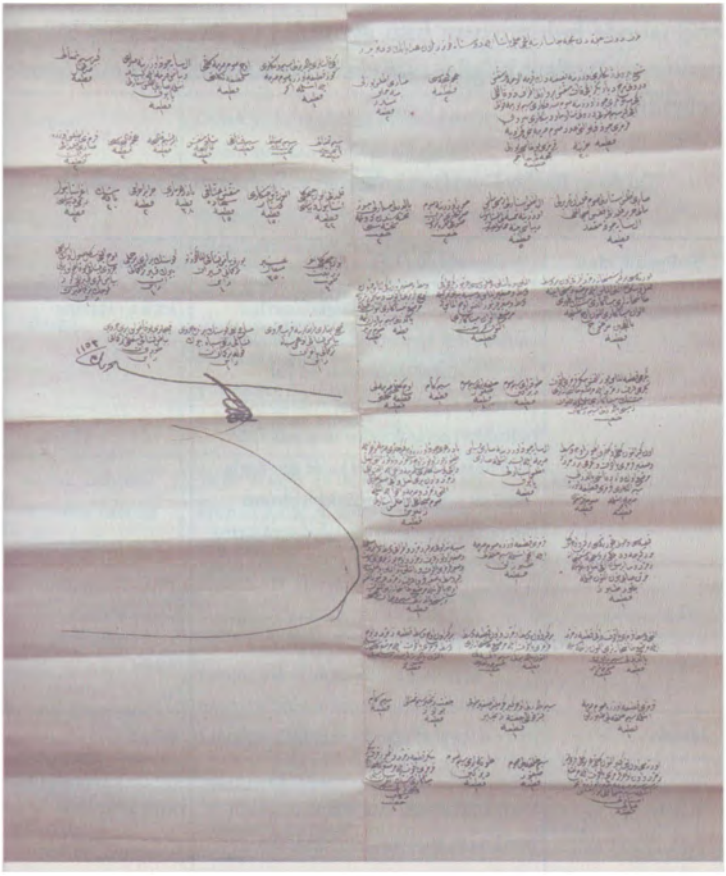
2. "*Hediyelerin nasıl ve nereden temin edildikleri ve yapılan masraflar ayrıntılı bir şekilde kaydedilmekte olup, bu konuda son karar mercii padişahtı.* [...] *hediyelerle*

Hedâyâ-yı hümâyûn, diğer bir ifadeyle sultan adına hazırlanan hediyelerle başlarsak, Cânibî Ali Paşa'nın zengin bir hediye koleksiyonuyla Viyana'ya gönderildiği söylenebilir. Osmanlı hediyeleri konusundaki çalışmalarıyla tanınan Hedda Reindl-Kiel'e göre hediyelerin temel yapısı daha önceki gönderilerle aynı olsa da münferit parçalar belirgin bir şekilde daha değerliydi. Kayzer için hazırlanan sorguçta, on bir yakut ve 86 elmasla çevrili büyük bir zümrüt bulunuyordu. Dizgin ve koşum takımı da kristalden yapılmış iki mücevherli asayla birlikte elmasla süslenmişti. Aynı zamanda bu hedâyâ-yı hümâyûn, dönemin değişen Osmanlı zevkini de yansıtıyordu, buna göre kayzere anber yerine artık parfüm hediye ediliyordu. Buna ek olarak, 17. yüzyılda özellikle İslâm saraylarına verilen hediyelerde alışılagelmiş olan bir dizi kumaş da hediyeler arasında yer alıyordu.[3] Özenle seçilip tedarik edilmiş hediyeler, Cânibî Ali Paşa'ya emanet edildikten sonra sefâretin ilgili personeli vasıtasıyla yine büyük bir özenle Viyana'ya kadar götürülmüş olmalıdır. Kayzerin nezdinde gerçekleşecek ilk resmikabul çerçevesinde merasimin gerçekleşeceği Favorita Sarayı'na götürülen hediyeler, bizzat Cânibî Ali Paşa'nın kuyruklu imzasını taşıyan kâğıda geçirilmiş bir liste ile birlikte kayzerî yetkililere teslim edildi. Aşağıda, literatürde tam hâliyle ilk defa olmak üzere yer alacak ve "*Taraf-ı Devlet-i Aliyye'den Nemçe Çâsârı'na Elçi Ali Paşa ile dostane gönderilen hedâyânın defteridir*" başlığına sahip hediye listesi bulunur.

---

ilgili defter de Temmuz 1699'da padişaha bir arzla sunulmuştur.", bk. Uluskan, "Bir Osmanlı Elçisinin", 259.

3. Hedda Reindl-Kiel, "Symbolik, Selbstbild und Beschwichtigungsstrategien: Diplomatische Geschenke der Osmanen für den Wiener Hof (17.-18. Jahrhundert)", *Frieden und Konfliktmanagement in interkulturellen Räumen: das Osmanische Reich und die Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit*, haz. Arno Strohmeyer, Norbert Spannenberger, Robert Pech (Stuttgart: Franz Steiner, 2013): 275-276.



Görsel 4: Hedâyâ-yı Hümâyûn (1 Eylül 1740)
OeStA, HHStA, UR, Türkische Urkunden 15 (1741-1744).

Belgede yer alan dökümde hangi hediyelerin kime olduğu adet cinsinden belirtilmiştir. Türkçe listenin o günlerde yapılmış Almanca çevirisinden hareketle,[4] hediyelerle alâkalı Türkçe orijinalinde bulunmayan bazı ayrıntılı bilgilere ulaşmış bulunmaktayız. Bu ilave bilgiler aşağıdaki listede köşeli parantez içinde belirtilmiştir.

Tablo 2: Hedâyâ-yı Hümâyûn listesi (Tahrîren fî sene 1153)[5]

Hediyenin cinsi	Hediyenin özelliği	Miktar
Oba [Çadır]	Muşemma'-ı bîrûnu jengârî üzerine nıfsına dek kirme(?) alacalı münakkaş derûnu sürh-i Diyarbekir iki kat münakkaş pervazlı etraf zokaklı iki sütunları ceviz üzerine som sedefkârî sîm burma kovanlı iki kebîr sîm toplu derûnu mütellâ Mardinkârî bîrûnu kırmızı çuka kaplu altı aded som sırma pencereli oba – 20-Kırmızı bogasi yüzlü keçeli cacım, kıt'a 1	kıt'a 1 - Hazine
Keçe	Acem keçesi	kıt'a 1
Minder	Sarı atlas yüzlü penbe memlu	kıt'a 2
Mak'ad	Sarı atlas astarlı som kılabdan şeridli mâ'î harîr kılabdanlı kafes saçaklı al-sâye çuka	kıt'a 3

4. OeStA, HHStA, OMeA, ÄZA 39 (04.06.1740-03.09.1740), fol. 119r-122r.
5. OeStA, HHStA, UR, Türkische Urkunden 15 (1741-1744).

Yastık	El atlas astarlı zemini beyaz üzerine şemseli İstanbul dibası penbe memlu	kıt'a 5
	Ceviz üzerine som sedefkârî dört toplu Trabzon	çift 2
Döşeme tahtası	Yaldızlı mismarlı ceviz tahtasından	çift 2
Sorguç	Ortası bir kebîr şişhane zümrüd etrafı on bir vasat la'l ve seksen altı elmas ile murassa' zemini âyîne taşhaneleri minekârî müşebbek zahrı elvan minekârî altun üç tabanca balıkçın sorguç	kıt'a 1
Raht [eyer takımı]	Alınlık ve başlık ve gılâdesi dört yüz yirmi iki vasat ve sağîr elmas ve sîne-i bendi göbeğiyle vasat ve sağîr dört yüz altmış üç elmas ile murassa' elvan minkârî altun kemer	kıt'a 1
Reşme [atın alnı ve burnu üzeri sallandırılan zincir]	Vasat ve sağîr on iki elmas ve on üç kırmızı yakut ve sekiz zümrüd ile murassa' minekârî altun kaplama yaldızlı sîm palan – som şerid, kıt'a 1	
Rikâb [üzengi]	Yirmi kıt'a elmas yüz altmış sekiz kırmızı yakut yirmi dört zümrüd ile murassa' taşhaneleri müşebbek minekârî kaplama altun zemini yaldızlı sîm	çift 1
Dizgin	Tokaları sîm som	kıt'a 1
Topkun	Halkaları sîm som	kıt'a 1
Kâm [gem]	Sîm	kıt'a 1
Teğelti	Üç güllü sırmalı kadife	kıt'a 1

Eğer	On kebîr altun güllü ve gülleri iki yüz üç vasat ve sağîr kırmızı yakut ve yirmi bir zümrüd ile murassa' ön ve arka kaşı yaldızlı sîm etekleri kırmızı kadife üzere sırma işleme – som koskun(?), kıt'a 1	kıt'a 1
Yapuk	Al-sâye çuka üzerine sarı ve beyaz sırma ile pesend işleme sarı atlas astarlı	kıt'a 1
Zenpûş(?)	Bâd-ı zehri çuka üzere üç kebîr gülleri sırma ve incü ile dokuz yüz otuz üç zümrüd ve otuz altı la'l ve iki vasat gülleri sırma ve incü ile altmış iki zümrüd ve on yedi la'l ve iki sağîr gülleri altı zümrüd ve sırma ve incü ile işleme som saçaklı al atlas astarlı	kıt'a 1
Topuz	Kabzası ve topu billûriyesi bir kebîr ve üç güllî birer kebîrce ve depeliği bir vasatça şişhâne zümrüd ve ve sâir seksen iki la'l ve yakutuyla müzeyyen sapı bütün altun kaplama billur	kıt'a 1
Topuzluk	Kırmızı kadife üzere som sırma ile incü işleme sîm halkalı	kıt'a 1
Dîvan rahtı [eyer takımı]	Sîne-bend göbeği bir kebîr zümrüd ve etrafı vasat ve sâir vasatça ve sağîr otuz dört zümrüd ve üç yüz yirmi iki vasat ve sağîr kırmızı yakut ve başlık ve alınlık ve gılâdesi kebîr vasat ve sağîr kırk dört zümrüd dört yüz altmış üç yakutuyla murassa' taşhaneleri altun zemini yaldızlı sîm	kıt'a 1

Bilan/palan	Altı vasat kırmızı yakut ve iki kıt'a zümrüd ile murassa' taşhaneleri altun reşmesiyle yaldızlı sîm – som şerid, kıt'a 1	kıt'a 1
Enselik	Bir kebîr ve on vasat zümrüd ve on kıt'a vasat kırmızı yakut ile murassa taşhaneleri altun yaldızlı sîm – som bağları, çift 1	çift 1
Topuz	Bir kebîr on üç vasat kıt'a zümrüd ve üç vasat kırmızı yakut ile murassa' taşhaneleri altun yaldızlı sîm kabzalı	kıt'a 1
Topuzluk	Kırmızı kadife üzere som sırma işleme sîm halkalı	kıt'a 1
Çifte zi	Sîm yaldızlı üçer kebîr yirmişer sağîr toplu beş kollu	kıt'a 1
Yular	Çift zincir sîm tamgalı	kıt'a 1
Kâm [gem]	Sîm	kıt'a 1
Abayi	Ortası on beş kebîr altun güllü her bir gülü yirmi beşer zümrüd ve on üçer kırmızı yakut ile murassa' zemini som sırma arakçın üzere incü işleme som saçaklı göz atlas astarlı	kıt'a 1
Topkun	Sîm halkalı som	kıt'a 1
Dizgin	Tokaları sîm som	kıt'a 1
Rikâb [üzengi]	Sekiz kıt'a zümrüd ve iki yüz kırk sekiz kırmızı yakut ile murassa' taşhaneleri minekârî müşebbek altun zemini yaldızlı sîm	çift 1

Eğer	İki kaşları yaldızlı sîm ve etekleri göz kadife üzere som sırma ile işleme	kıt'a 1
Teğelti	Üç som sırma küllü kadife	kıt'a 1
Yapuk	Al-sâye çuka üzerine sarı ve beyaz sırma ile pesend işleme sarı atlas astarlı	kıt'a 1
Kebîr sim tamgalı (hartıl ?)		kıt'a 1
Pây-bend	Sîm tamgalı	kıt'a 1
Köstek	Sîm tamgalı	çift 1
Kaşağı	Sîm	kıt'a 1
Mütellâ münakkaş kaliçe [dokuma halı]		kıt'a 4
İbrişim kaliçe		kıt'a 1
Acem kaliçesi		kıt'a 2
Sehrenk	Kırmızı atlas üzere sarı kılabdanlı	kıt'a 2
Dibâ [at için kumaş]	Kılabdanlı elvan çiçekli İstanbul dibâsı	kıt'a 22
Destâr	Altun baş hünkârî	kıt'a 150
Seccade	Münakkaş Uşşâkî	kıt'a 15
Bazar hermârî(?) [kemer vb. tutmak için bir giysi üzerine dikilen kumaş şeridi]	- [en kalitelisinden]	kıt'a 38
Cezayir ihramı		kıt'a 2

Misk-i nâfe		25
Dîbâ [at için kumaş]	Ağır İstanbul dîmi dîbâsı	kıt'a 2
	Elvan çiçekli ağır zerbeft	4 top
Anber		350 miskal
At	Burnu beyaz nişanlı elma gözlü Türkmânî kır	re's 1
At	Köstek yerleri perçemli büyük kır-ı Türkmânî	re's 1
At	Üç ayağı sâkil sol ön ayağı cüz'î nişanlı bukāğûluk yeri beyaz kamerî kanberî alagöz küçük Türkman kır	re's 1
At	Kıç ayakları tırnaklarına karîb cüz'î beyaz nişanlı ezhemî siyah Türkmânî yağız	re's 1
At	Sağ ayağı köstek yerinde cüz'î nişanlı zülfü siyah büyük kule(?) Türkmânî	re's 1
At	Kıçları bukāğuluk yeri cüz'î beyaz nişanlı seküllü Türkmânî doru	re's 1

3 Eylül 1740'ta gerçekleşen huzura kabul gününde İmparatorluk Sarayı'na takdim edilen toplam kırk dokuz adet eşya cinsinden hediye ve Kayzer VI. Karl için altı adet vahşi (*Schimmel*) Türkmen at hediyesi dışında, Saray Harp Şûrâsı Başkanı Kont von Harrach için iki Türk atı ve saray ricâli için dört adet Türk atı da bulunuyordu.[6]

6. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 224/1 (Eylül 1740), fol. 178^{r}-181^{v}, Şark Dilleri Dairesi kayzerî sekreteri Schwachheim'ın tercümesi, 2 Eylül 1740 Viyana.

Diğer yandan Kont von Ulfeld'in de İstanbul'a getirdiği hediyeler zengindir. Bunların kime teslim edileceği şu şekilde sıralanmıştır: sultana, valide sultana, sadrazama, Niş seraskerine, Belgrad paşası veya Belgrad'daki kâhyaya, ikinci vezire, üçüncü vezire, dördüncü vezire, beşinci vezire, altıncı vezire, yedinci vezire, reisülküttaba, şeyhülislâma (müftü). Bunlar dışında Belgrad hududunda icra edilecek elçi teatisi sırasında Cânibî Ali Paşa'ya verilmek üzere hediyeler hazırlanmıştır; büyük elçi için hazırlanan hediyeler yarım altın kaplamalı gümüş şerbet kâsesi ve tabağı, gümüş el yıkama tası ve tarak, ayrıca bir raf saatinden oluşuyordu.[7] Hammer Tarihi'nde, Ulfeld'in getirdiği kayzerî hediyelere ilişkin ayrıntılı bir liste bulunmaktadır. Buna göre hediyeler şu şekilde sıralanır:[8]

Tablo 3: Kont von Ulfeld'in İstanbul'a getirdiği hediyeler

Teslim Edilecek Kişi	Hediyeler
Sultana	gümüş yaldızlı çerçeveli 76 inç yüksekliğinde iki boy aynası - 12 kabartmalı gümüş aplik - 6 gümüş fiskos sehpa - 2 gümüş soğutma kazanı – 6 altın yaldızlı gümüş şişe - 6 gümüş vazo - yuvarlak masa tablası - bir çift gümüş buhurdan - 2 gümüş yaldızlı leğen ve ibrik - 2 gümüş cezve - 2 küçük [cezve] - bir yaldızlı [cezve] - 12 makas kâsesi - gümüş bir avize - bir çift gümüş avize - gümüş kahve mutfağı - gümüş şekerleme orta süsü - bir çift gümüş saat kadranı - on iki dakika çalan bir şömine saati - dört minuetli bir [uzun kasa saati] - 12 parça zengin kumaş - cam çerçeveli iki adet 60 inç yüksekliğinde ayna - büyük avizeler - 12 cam aplik

7. "*Halbvergoldt=silbernen Sorbet=schüüsel und deller. Silbernens Lavoir und Kammen. Casten=Uhr*", bk. OeStA, HHStA, OMeA, ÄZA 39 (04.06.1740-03.09.1740), fol. 13^{r}-14^{v}; OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 223/3 (Varia: Großbotschaft Graf Ulfeldt), fol. 51^{r}-53^{r}.

8. Hammer-Purgstall, *GOR*, c. 8 (1832), 449-450.

Valide Sultana	ayaklı, kabartmalı gümüşten bir disk saat - kapaksız gümüş bir sepet - pürüzsüz gümüş bir sehpa - 2 gümüş vazo - bir cezve - 12 yaldızlı kahve kasesi ve fincanı - iki ayna 54 inç yüksekliğinde, cam çerçeveli
Sadrazama	gümüş yaldızlı bir leğen ve ibrik - gümüş bir soğutma kazanı - gümüş işlemeli bir fincan - 6 gümüş kesme kasesi ve tabağı - yaldızlı saplı gümüş bir sepet - gümüş bir cezve - 2 gueridon - 2 büyük kutu saat - kakma kutulu bir masa saati
Niş seraskerine	2 gümüş zincirli matara - bir cezve - daha küçük bir detto - 6 servis kasesi ve tabağı - kabartmalı gümüş bir fincan - gümüş bir leğen ve ibrik - büyük bir kutu saat - 2 çuval saati
Üçüncü vezire	gümüş bir leğen ve ibrik - 4 servis kasesi ve tabağı - bir kutu saat
Dördüncü vezire	gümüş bir leğen ve ibrik - 2 ovma kabı ve tabağı - bir kutu saat
Beşinci vezire	gümüş bir leğen ve ibrik - 2 ovma kabı ve tabağı - bir baston saat
Altıncı vezire	gümüş bir leğen ve ibrik - 7 kâse ve tabakların kesilmesi - siyah bir baston saat
Yedinci vezire	gümüş bir leğen ve ibrik - 2 gümüş kabartmalı fincan - bir tabak ve çanak - kara kutu saat
Reisülküttaba	çekmeceli gümüş yaldızlı yazı gereci - 4 gümüş aplik - bir cezve - kakma kutu saat
Şeyhülislâma (*müftü*)	altın kaplama saplı gümüş bir sepet - bir bulaşıklık ve tabak - gümüş yaldızlı leğen ve ibrik - büyük bir kutu saat

Bosna'da Ali Paşa'ya	yarım yaldızlı gümüş tabak ve çanak - gümüş bir leğen ve ibrik - bir kutu saat
İsimsiz	gümüş bir şekerleme fincanı - gümüş bir cezve - 2 gümüş servis kasesi - iki küçük - 2 gümüş su ısıtıcısı - gümüş bir leğen ve ibrik, hepsi yaldızlı - tamamen yaldızlı bir şekerlik ve kaşık - 4 gümüş Paris Höven (kase) - zincirli 2 altın tekrarlı saat - 15 gümüş çuval saat, bazıları zincirli, bazıları zincirsiz - 2 gümüş vazo

Hazine-i Bîrun kâtibi Ahmed bin Mahmud'un sicil defteri verilerine dayanarak verdiği bilgiye göre Cânibî Ali Paşa'nın sefâret heyeti 825 kişiden müteşekkildi.[9] Listesi bir hayli uzun olan ve aşağıda detayıyla ele alacağımız heyette (Tablo 6) mutat iç ve dış ağalar, ustalar ve diğer hizmetkârlar; elçilik kâhyası, divan efendisi, paşa kethüdası, divan kâtibi, imam, vekilharç, hazinedar, silahdar, kaftancı, mühürdar, başçuhadar, kahveci vs. bunlara bağlı hizmetkârlar bulunuyordu. Osmanlı belgelerinde bu zümreler kısaca zikredilir. Mesela sadrazama arz edilen ve Cânibî Ali Paşa'nın Küçükçekmece'den Belgrad'a varıncaya kadar uğrayacağı menzillerdeki ihtiyaçların masraflarının kaza ahalisinin vergi borçlarından (tekâliflerine takas) karşılanması üzere verilecek tayinat konulu belgede "*Ali Paşa kullarının dâiresi ve ma'iyyetinden olan tüfengci ve hâs ahûr huddâmı ve karakullukçu ve sâ'ire içün*" denilmektedir. Burada dikkati çeken, en kalabalık zümrelerin isimlerinin geçmesidir.[10] Nitekim sade-

9. "*Kendi etbâ'ı yüz elli mikdârı iç ağası birazı zırhlı ve tüfen[g]ciler ve kırk altı çukadâr ve sâ'ir huddâm ber-mûcib-i defter sekiz yüz yigirmi beş neferdir.*", bk. Göynüklü Ahmed Efendi, *Târîh-i Göynüklü*, 454.

10. BOA, C. HR, nr. 157/7816 (25 Z 1152 / 24 Mart 1740).

ce tüfengciyan, 400 kişi gibi muazzam bir sayıdaydı.[11] Istabl-ı Âmire hizmetkârları ise ulaşım ve yük taşımada kullanılan – Avusturya arşiv verilerine göre– toplam 1.200 hayvana bakmak gibi büyük bir mesuliyet taşıyordu.[12] Yeniçeri koğuşlarında ayak hizmetlerini görüp yeniçerilerin hizmetinde bulunan ve sayısını bilmediğimiz karakullukçu taifesi de kuşku yok ki kalabalıktı. Bunlar yerleri süpürür, kıdemli yeniçerilerin ayakkabılarını temizler, yemek kaplarını yıkar, odun yarar, kandilleri yakar ve alışveriş için pazara gider,[13] kısacası hemen hemen temel işlerin tamamının yükünü taşırdı.

Cânibî Ali Paşa'ya sefâretin güvenliğini sağlamak için tüfengciyan dışında hassa bostancı askerleri ve yirmi beş top arabacı ocağı askeri verildi. Ayrıca on Divân-ı Hümâyûn çavuşu, kırkar deve ve katır çobanı, yirmi çadır mehteri, elli meşaleci gibi hizmetliler tayin edildi. İstanbul'dan başlayan yolculuğu sırasında ağırlıklarının nakli için öküz arabaları kullanıldı, bundan başka koçu arabaları ve yük taşıyan / araba çeken atlar tahsis edildi. Yolda telef olan deve ve katırların yerine yenileri gönderildi. Yine Ali Paşa'ya vazifesi esnasında yalnızca kendisi için kurulacak çadır ve haymeler için gerekli malzemelerin neler olduğunu ve toplam masrafını gösteren deftere göre dokuz çadır için 461.762 akçe harcanmıştı.[14] Hediyeler için yapılan harcamalar,[15] yolculuktaki kiralama ve nafaka bedelleri, Ali Paşa ve

11. Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi*, 623

12. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/2 (Haziran-Temmuz 1740), fol. 133^{r}-134^{v}.

13. Abdülkadir Özcan, "Karakullukçu", *DİA*, c. 24 (2001): 438-439.

14. Tahir Sevinç, *Emni Mehmed Paşa ve Canibi Ali Paşa'nın Rusya ve Avusturya'ya Sefaret Hazırlık ve Yolculukları (1739-1741) (Osmanlı Arşiv Kaynaklarına Göre)* (Ankara: Gece Akademi, 2019), 62-66, 120-121, 132, 207.

15. Sevinç'in aktardığına göre mücevherata harcanan toplam 648 kuruş, verilen listedeki elmas sayılarına bakılırsa, hediyelerin masrafı yanında devede kulaktır ve toplam masrafın oldukça gerisinde yer aldığı muhakkaktır, krş. Sevinç, *Emni*

heyet mensuplarına verilen tayinat, bahşiş, harcırah vs. cinsinden ödeme kalemlerini ihtiva eden masraflar bir araya geldiğinde, ortaya ciddi bir meblağ çıkarmış olmalıdır. Mesela büyük elçiye 27 Mart tarihli emirle, serhade kadarki yolculuk sırasında ortaya çıkacak masrafların karşılanması için daha evvel tekrar tekrar verilen akçeler dışında 15.000 kuruş harcırah verilmesi münasip görülmüştür.[16] Uzun süren yolculuk hazırlıklarının tamamlanmasını müteakiben son olarak Ali Paşa, payitahtta tören düzenini almış maiyetiyle birlikte "halîfe-i rûy-i zemîn"-den nâme-i hümâyûnu teslim almak ve alay göstermek üzere Sarây-ı Cedîd'e davet edilecekti.

OSMANLI BÜYÜK ELÇİSİ İÇİN VİYANA'DAKİ HAZIRLIKLAR

825 kişilik sefâret heyeti âdet olunduğu üzere Viyana'dan dönüş yolculuğunun bir kısmını Habsburg topraklarında Tuna üzerinden yapacağı için, hazırlık sürecinin bir parçası olarak kaç gemiye ihtiyaç duyulacağı 1740 Şubat'ında Viyana'ya bildirilmiş, toplamda 70 gemi istenmişti. Tuna Nehri'nin akıntı yönü bilindiği üzere aşağı (güneydoğu) istikamettedir. Hatta nehrin yukarısına yapılan taşımalarda ticarî mallar Viyana'ya götürülmek üzere genellikle gemilerden Komaran'daki (*Komárom*) arabalara aktarılı-

---

Mehmed Paşa, 185. Mesela yalnızca bir kemer rahtta 422 vasat ve sagir elmas, yine aynı kemerin başka bir yerinde 463 elmas bulunuyordu (bk. Tablo 2).

16. "[...] *bi'd-defa'ât verilen akçelerden mâ'adâ bu def'a dahi 15.000 kuruş verilmek* [...] *bâbında fermân* [...]", bk. BOA, C. HR, nr. 99/4942 (28 Z 1152 / 27 Mart 1740). Bu veriler gibi parça parça bazı verilerden bahsediliyorsa da sefâretin Osmanlı hazinesine toplam masrafı henüz ortaya çıkarılmış değildir, krş. Sevinç, *Emni Mehmed Paşa*, 159 vd.

yordu.[17] Hazır edilmesi istenen gemilerin kimler için olacağının dağılımı şu şekildedir:[18]

Tablo 4: Osmanlı sefâretinin dönüş yolculuğunda kullanması için ısmarlanan gemiler (Şubat 1740)

Büyük elçi / *für den Großbottschafter*	2
Hazine ve buna dâhil olan yük / *Schaz und darzu gehörige beuthe*	10
Silahdar ve Çuhadar / *Silictar und Tschiohadar*	1
Mühürdar ve Kaftancı / *Muhurdar und Kafftan Verwahrer*	1
Enderun ağaları / *Enderun=Agalar*	5
Tüm Çuhadarlar / *die Tschiohadar insgesamt*	2
Karakullukçular / *die Tappezirer und Zimmerbuzer*	2
Şerbetçi ve Tatlıcılar / *bediente zum Scherbet und confecturen*	1
Matbah emini ve mutfak malzemeleri / *Kuchel und zugehör*	16
Paşa kethüdası (kâhyası) / *Kihaja*	2
Divan efendisi / *Divan Effendi*	1
Kapıcılar kethüdası / *Kaputschiler Kihajasi*	1
Selâm ağası / *Selam Agasi*	1
Kapıcılar Bölükbaşısı (serbölük) / *Kaputschiler Boluk=Bassi*	1
Konakçıbaşı ağa / *Konaktschi Aga*	1
Matbah emini ağa / *Jemeklick agasi*	1
Zahireci efendi / *Sahiretschi Effendi*	1

17. Erich Landsteiner, "Handel und Kaufleute", *Wien. Geschichte einer Stadt. Die frühneuzeitliche Residenz (16. bis 18. Jahrhundert)*, c. 2, haz. Karl Vocelka, Anita Traninger (Viyana-Köln-Weimar: Böhlau, 2003), 192.

18. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/1 (Ocak-Mayıs 1740), fol. 18^{r-v}.

Rikabdarlar (Has Ahurlular) / *die Has=ahorlu, so die prasent hier gebracht*	1
Alay çavuşları ve Ali Bey / *die Alay=Chiavusen mit dem Ali Beig*	1
Bayrakdar ve Sancakdar / *die jantschiakdar und Paraikdar fahnen und Standarten Trager*	1
Divan çavuşları / *für die Divan Chiavusen*	1
Mehteran / *Völlige Music*	3
Hayme (çadır) mehteri / *Zeltschlagern*	6
Şâtır (bir çeşit tören bölüğü), Mataracı, Tüfengci / *die Schatin, Mataratschi, Tufentschi*	1
Yeniçeriler ve Piyadeler (Cebeci?) / *die Jänitscharen und Fußgänger*	3
Kürkçü, Terzi, Kasap / *Pelzmacher, Schneider und fleischhacker*	2
Tercüman Yusuf Ağa / *Dollmetsch Jusuff Aga*	1
Kahveci / *Cáffei sieber*	1
Toplam	70

1707'den beri Habsburgların hizmetinde bulunan Fransız mimar ve tasarımcı Claude / Claudius Le Fort du Plessy (ö. 1757), 1730 yılından beri sürdürdüğü Deniz Nakliyat İdaresi (*Obrist-Schiffamt*) başkanlığı görevini hamil olarak, meseleyi Saray Harp Şûrâsı'na arz etti. Deniz Nakliyat İdaresi, Tuna Nehri üzerindeki seyrüseferle bağlantılı olarak genel organizasyonun yanı sıra askerî ve malî görevleri de yerine getirmek zorundaydı ve Saray Harp Şûrâsı, üst makamı konumundaydı. İdare'nin 1740 yılında Viyana'da ve Aşağı Avusturya ile Macaristan'da yetkisi altında olan 842 gemisi bulunuyordu (bunların 228'i tamamen kullanı-

lamaz durumdaydı).[19] Plessy Viyana'da 1 Mart 1741 tarihinde Saray Harp Şûrâsı'na yazdığı uzun raporda, bu transferin tıpkı 1719 yılında Viyana'ya gelmiş olan İbrahim Paşa'nın 1720'de dönüş yolculuğunda olduğu gibi yapılması durumunda, Deniz Nakliyat İdaresi'ne o zaman toplamda doksan beş gemi için ödenmiş olan 26.625 fl. tutarın şimdi de en azından aynısının ödenmesinin lâzım geldiğini ifade etti.[20]

Misafir statüsünde gelmekte olan büyük elçilik heyetinin hudutta karşılanması ve Habsburg topraklarına intikalinden itibaren Viyana'daki ikametgâhlarına kadar yapılacak yolculukta ve konaklamalarda sefârete refakat etmesi, ayrıca oluşacak zarurî masrafların ve ihtiyaçların kaydedilip karşılanması işini yerine getirecek vekilharç (*Spesierungs Comissario*) tayini için de erkenden harekete geçildiği anlaşılmaktadır. Bu görevi ifa için Maliye Dairesi memurlarından Johann Linderl 13 Ocak 1740'ta atanmış bulunmaktaydı.[21] Vekilharç Linderl, görevi süresince en başta iaşe konusuna giren, mesela güncellenen ihtiyaç listesi gibi mevzularda Saray Harp Şûrâsı'na, Şûrâ söz konusu ihtiyaçları maliyeye bağlı Üst Levazım Dairesi ("*Obristproviantamt*") ve tüm para konularını Maliye Dairesi'ne bildirecekti. Maliye onay verdiği takdirde kendisine bağlı Üst Levazım Dairesi'ne gerekli emir yazılacaktı. Linderl'e atama yazısı ulaştığında, başkente gelmiş geçmiş en kalabalık Osmanlı heyetinin geleceğini ve Osmanlıların kesinlikle mütevazı sayılmayacak miktardaki iaşesini karşılamak için sayısız makbuz hazırlayacağını herhâlde bilmiyordu. Kayzer nâmına Viyana'da hazırlanmış 13 Nisan 1740 tarihli ve "*Patent für den Hofcammerdiener Johann Linderl zu Empfang und übernahm auch Specir und anhero*

19. Stephan Steiner, *Rückkehr Unerwünscht: Deportationen in der Habsburgermonarchie der Frühen Neuzeit und ihr europäischer Kontext* (Viyana: Böhlau, 2014), 230.
20. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/1 (Ocak-Mayıs 1740), fol. 20^{r}-25^{v}.
21. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1184, fol. 7^{r}.

führung der Türksch[en] groß bottschaft" başlıklı belgeyle[22] Linderl'in atamasının resmen onaylandığını,[23] teşrifat defterinden hareketle de büyük elçinin mihmandarı ve huzura kabulünden sorumlu teşrifatçı (*Audienzkommissar*) olaraksa Mareşal (*Feldmarschallleutnant*) Kont Heinrich von Wurmbrand'ın (1680-1749)[24] görevlendirildiğini öğrenmekteyiz.[25] Linderl'e ilk 20 Nisan 1740 tarihinde ilk olarak 5.000 fl. ödenek sağlandı;[26] 21 Nisan'da, vekilharçlık vazifesini ne şekilde yerine getirmesinin beklendiği, her şeyi makbuzla kayıt altına alması ve makbuz hazırlarken nelere dikkat edilmesi gerektiği, ayrıca lüzumsuz harcamalardan kaçınması gerektiği ayrıntılı olarak izah edildi.[27] Bunun dışında 20 ve 21 Nisan'da tek başına altından kalkması mümkün olmayacak çaptaki işini hafifletmek için kendisine işlerinde destek (*assistanz*) sağlayacak, sarayın çeşitli dairelerinden yardımcılar (bir masraf kâtibi, bir mübâşir ve bir zâbit) atandı.[28] Bunlardan öne çıkan, kendisine iaşe işlerinde yardımcı olmak üzere (*Adjuncto*) yine 20 Nisan'da atanmış Georg Adam Hofmann idi.[29] Vekilharç yardımcısı unvanına sahip Hof-

22. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/1 (Ocak-Mayıs 1740), fol. 48^{r}-48^{v}.

23. Vekilharç Linderl'in maliyeye ibraz ettiği bazı makbuz ve tutarlar için bk. OeStA, FHKA, SUS, HKZAB (Hof- und Kameralzahlamtsbücher), nr. 28 (1741).

24. Kont Casimir Heinrich von Wurmbrand-Stuppach, genç yaşta kayzerî orduya instisap etti. 18 Kasım 1723'te korgeneral ve 27 Kasım 1733'te mareşal rütbesinin hamili Heinrich, soylu Wurmbrand-Stuppach ailesinin Avusturya koluna bağlıdır. Nisan 1741'de kraliçenin mahrem-i esrarı oldu. Avusturya Veraset Savaşları'nda süvari generali olarak görev yaptı. İyi bir asker olarak tanınan Mareşal Wurmbrand Viyana'da doğdu ve öldü, bk. Constantin von Wurzbach, "Wurmbrand-Stuppach, Casimir Heinrich", *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, c. 58 (Viyana: Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1889): 293

25. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 18 (1741-1742), fol. 76^{r}.

26. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1182, fol. 211^{r}.

27. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1184, fol. 196^{v}-197^{r}.

28. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1184, fol. 192^{v}.

29. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1184, fol. 191^{v}.

mann görevine 17 Mayıs'ta başladı; bu işin bitimine kadar, diğer ifadeyle Cânibî Ali Paşa dönüşte yine Osmanlı topraklarına geçene kadar 2 fl. yevmiyesi, Linderl'e emanet edilen kasadan karşılanacaktı.[30] Büyük elçiye yine refakat etmesi ve tercüman olarak hizmet vermesi içinse imparatorluk sarayı baştercümanlarından Carl Ludwig Momarz[31] görevlendirilmiş bulunuyordu. Avusturya arşiv evrakından hareketle, bu dönemde kayzerî tercümanlık hizmetinde bulunan iki Momarz'ın (Carl/Carolus Ludwig ve Caspar/Gaspard/Gaspero Ludwig) varlığı kafa karıştırıcıdır; zira tespitlerimize göre hem Cânibî'nin hem de Ulfeld'in yanında Momarz isimli birer tercüman bulunmaktadır. Tarihçi Hammer, 1728 yılına ait anlatısında da iki Momarz'tan bahseder; bunlar kardeştirler ve Flaman bir tüccarın oğludurlar, zamanın dil oğlanları arasında yer alırlar. 1731'de ise Caspar, orta elçi Michael von Talman'la[32] birlikte İstanbul'a gönderilen tercümanlardan iken Carl, Belgrad'da sınır tercümanı olarak vazife görüyor ve bunun için 1.000 gulden maaş alıyordu.[33] Viyana Gazetesi'nde de Pasarofça Antlaşması'nı müteakiben İstanbul'a gönderilen Damian Hugo von Virmont'un heyetinde alt kademedeki dil oğlanları arasında yine Momarz kardeşlerin ismi zikredilir.[34] Devrin kaynaklarında çoğu kez yalnızca soy isimleriyle anılan tercümanlar, kimin hangi görevi yerine getirdiğini anlamayı oldukça zorlaştırmaktadır. Problemi çözmede bir başka yardımcı unsur, Caspar Ludwig'in 1752'de yazdığı ve 1766'da Evgenios Voulgaris tarafından Leipzig'de basılmış olan *Bosporomachia* adlı mo-

30. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1184, fol. 417r, Maliye Dairesi'nden vekilharç Linderl'e emirnâme, 11 Ağustos 1740.

31. Avusturya arşivinde soy ismi Momartz/Momars/Mommarz gibi farklı şekillerde de yazılıdır. En sık gördüğümüz şekli Momarz olduğundan metin boyunca bu yazım tercih edilecektir.

32. Elçinin muhtasar biyografisi için bk. Ercan, *Pasarofça Antlaşması*, 133-135.

33. Hammer-Purgstall, *GOR*, c. 7 (1831), 343, 415.

34. *Wienerisches Diarium*, nr. 1642, 26 Nisan 1719.

dern Yunanca alegorik bir şiirin yazarı olmasıdır.[35] Bu eserin müellifi olarak "*Senior*", yani büyük şeklinde zikredilen Caspar Ludwig, kendisinden yaşça küçük birinin varlığını ortaya koyar. Bu kişi de kardeşi Carl Ludwig Momarz olmalıdır. Berger'in aktardığına göre Carl Ludwig Momarz hiç evlenmemiş ve 1750'de vefat etmiştir. Caspar ise ilk defa 1717'de şark dil oğlanı olarak zikredilmektedir ve dolayısıyla 1700'den çok sonra doğmuş olmamalıdır. 1719-20 ve kesin olarak 1722'den beri İstanbul'da bulunmaktaydı ve 1725'ten itibaren kayzerî mukim elçinin tercümanı olarak hizmet vermişti. 1737-38 yılları arasında istirahat maksadıyla İtalya'da bulunmuş ve 8 Ağustos 1739'da Belgrad'daki Osmanlı ordugâhında bulunan Marki de Villeneuve'ün yanında müzakareler sırasında tercüman olarak hizmet vermek üzere[36] görev almıştır. Müzakereler sırasında olduğu gibi, antlaşmanın imza aşamasında Kont von Neipperg'in yanında tercüman olarak Osmanlı ordugâhında olduğu bellidir.[37] Akabinde Saray Harp Şûrâsı sekreteri olarak Belgrad Antlaşması'nın 2 Ekim 1739 tarihinde VI. Karl tarafından onaylanan nüshasıyla birlikte İstanbul'a gönderilmiştir.[38] 1745'te İstanbul'da elçilik sekreteri olarak atanmıştır.[39]

Avusturya arşiv belgelerinden hareketle Osmanlı sefâreti için vazifelendirilen ve Cânibî Ali Paşa'ya hududdan Vi-

35. Bu şiirde Asya ve Avrupa kardeşler, Boğaz'ın daha güzel kıyısının hangisine ait olduğu konusunda tartışırlar. Eser lirik pasajlar, doğa tasvirleri ve 18. yüzyıl İstanbulu'nda yaşayan Hıristiyan azınlıklar hakkında bilgiler içermektedir, bk. Albrecht Berger, "Die Bosporomachia des Senior Momars", *Zwischen Polis, Provinz und Peripherie. Beiträge zur byzantinischen Geschichte und Kultur*, haz. Lars M. Hoffmann (Wiesbaden: Harrassowitz, 2005): 756-757.

36. OeStA, HHStA, Türkei V, 10, 14: Varia und Collectanea Großbotschaft Ulfeld, m harfi altında.

37. Karagöz, "1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi", 261.

38. Laugier, *Geschichte der Unterhandlungen*, c. 2, 79.

39. Berger, "Die Bosporomachia", 756-757.

yana'ya kadar refakat eden Momarz'ın, Carl Ludwig olduğundan ve kendisinin 1740-41 boyunca Viyana'da bulunduğundan şüphe yoktur.[40] Aşağıda da görüleceği üzere 3 Eylül'deki resmikabul sırasında da hazır bulunacaktır. Bu hadiseyi nakleden Viyana Gazetesi tarafından kayzerî sınır tercümanı ("*Kaiserl. [icher] Gräniz=Dolmetsch*") olarak zikredildiğinden,[41] 1731'den beri sınır tercümanlığı hizmetinde bulunmuş olabileceği de düşünülebilir. Bu veriler ışığında Kont von Ulfeld'in yanında birinci tercüman olarak 1740-41'de İstanbul elçiliğinde bulunan ve Gudenus'un raporunda defalarca fakat sadece soy ismiyle zikrettiği[42] Momarz'ın ise Caspar Ludwig Momarz[43] olduğu ortaya çıkmış bulunmaktadır.[44] Momarz kardeşler, 1753'te kurulan Viyana Şark Dilleri Akademisi (*Orientalische Akademie*)[45] ile birlikte dil oğlanlarının dil eğitimlerinin Viyana'da sağlanmaya başlamasından önce, İstanbul'da eğitim görmüş diğer Habsburglu baştercümanlar –Seleskowitz, Penkler ve Schwachheim– ile birlikte 18. yüzyılın "eski" kuşak tercümanları arasında yer almaktadır. Dönemin birçok kaynağında zikredilen bu eski kuşak saray tercümanlarının uzun yıllar İs-

40. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/2 (Haziran-Temmuz 1740), fol. 134^{v} (Görsel 11).

41. *Wienerisches Diarium*, nr. 72, 7 Eylül 1740.

42. Gudenus, *Türkische Reise*, 44 vd.

43. Bir başka çalışmada da zikredilen Caspar Ludwig Momarz baba tarafından Flaman ve anne tarafından doğu Latin kökenlidir. İstanbul Pera'da doğmuş ve burada vefat etmiştir (1696-1761), bk. Antoine Gautier ve Marie de Testa, *Drogmans, Diplomates et Ressortissants Européens Auprès de la Porte Ottomane* (İstanbul: İsis Press, 2013), bk. 25 vd.

44. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 223/3 (Varia: Großbotschaft Graf Ulfeldt), fol. 101^{r}-102^{v}, "Gaspero Mommartz" imzasını taşıyan İtalyanca bir rapor.

45. Ayrıntılar için bk. Ömer Gezer, "Kayserin Emrinde Tercümanlar, Diplomatlar ve Şarkiyatçılar: Viyana Şark Dilleri Akademisi," *Toplumsal Tarih*, sy 247 (Temmuz 2014): 64-72.

tanbul'da bulundukları, birbirlerine destek, hatta nikâh şahidi oldukları görülmektedir.[46]

Habsburglu yetkililer tarafından Cânibî Ali Paşa'nın Viyana'da geçireceği zaman dilimi boyunca konaklayacağı yer

46. Caspar Ludwig Momarz, 1719-1765 yılları arasında aktif olarak Habsburg saray tercümanlığı görevinde bulunmuş olan Anton von Seleskowitz/Seleskoviz/Selesckowiz, Heinrich von Penkler/Penckler (1700-1774) ile birlikte eğitimine Viyana Sarayı'nda başlamıştı, Pasarofça Antlaşması imzalandığı sırada genç dil oğlanıydı. Seleskowitz, Momarz ve Penkler 1719'da Büyük Elçi Damian Hugo von Virmont'un heyetinde dil oğlanı olarak İstanbul'a gitti. Daha sonra bunlara Joseph von Schwachheim katıldı. Dördü de tercümanların / dragomanların dünyasına dâhil oldu. Dil oğlanları, Türkçelerini ikmal etmek ve tecrübe kazanmak üzere uzun süreler İstanbul'da bulundular. Bu sırada dünya evine girenlerin çokluğu dikkat çekicidir; Devlet-i Aliyye nezdinde Habsburg tercümanı olarak bulunan Leopold von Talman 1731'de evlenirken nikâh şahidi Momarz idi. Seleskowitz 1732'de, Leopold von Talman'ın kızı Catherine ile evlenerek Talman ailesine damat oldu. Aynı şekilde Momarz, İstanbul'da doğup büyümüş olan Lucia Testa ile 1743'te evlenirken nikâh şahitleri Seleskowitz ve Catherine idi. 1737 Osmanlı-Avusturya savaşı sırasında Schwachheim Şark Dilleri Dairesi tercümanı, Penkler Saray Harp Şûrâsı sekreteri ve Momarz ise Saray Harp Şûrâsı tercümanıydı. 1739'da Belgrad kuşatması sırasında General Wenzel von Wallis'e hizmet ederek cephedeydiler ve Penkler, Kont von Ulfeld'e bağlı olarak Belgrad barış ve ticaret anlaşmaları müzakereleri sırasında onlara katıldı, ardından Ulfeld'in büyük elçilik heyetinde sekreter vasfıyla İstanbul'a gitti. Hizmetlerinden ötürü Penkler 1747 ve Schwachheim 1755 yılında, Türkçede karşılığı "Baron" olan "Freiherr" unvanıyla ödüllendirdi. Schwachheim 1748'de Mustafa Hattî Efendi'nin elçiliğinde tercüman olarak vazife gördü. Schwachheim, şark işleri ve Saray Harp Şûrâsı sekreteri olarak görev yaptığı sırada, İstanbul'da bulunan Penkler'in yerine 1 Nisan 1754'te resmen Habsburg orta elçisi ve yetkili temsilcisi olarak atandı ve görevini 1755-1761 yılları arasında gerçekleştirdi. 1761'de görevinden feragat ederek Viyana'ya döndü; yerine tekrar Penkler hizmet verdi (1762-1766). Seleskowitz'in 1740-41'de Ulfeld'in heyetinde tercüman olarak İstanbul'a gittiği, 1757-1758'de saray sekreteri ve tercümanı olarak görev yaptığı görülüyor. Schwachheim 1767'de kontluk rütbesine yükseltildi. İstanbul'daki elçilikte Şark Dilleri Dairesi saray tercümanı olarak görev yapan ihtiyar Caspar Momarz, 1 Kasım 1761'de İstanbul'da vefat etti. Anton Seleskowitz, 1763-1766 yılları arasında saray tercümanı olarak görev yaptı. 1769'da yine tercüman olarak zikredilir. Söz konusu elçiler ve İstanbul'daki faaliyetleri için bk. Gautier ve Testa, *Drogmans, Diplomates*, 14 vd.

meselesinin çözümü için gemi siparişlerinden kısa bir müddet sonra harekete geçildiği görülüyor. 8 Mart 1740 tarihinde Maliye Dairesi (*Hofkammer*), bizzat büyük elçi ve yakın maiyetine tahsis edilmek üzere, 1634 ilâ 1774 yılları arasında muvakkat ikametlerini gerçekleştirmiş olan Osmanlı elçilik heyetlerini en sık ağırlayan yer olan *Altın Kuzu* (*Zum goldenen Lamm*)[47] isimli konağın[48] sahipleriyle dört maddelik bir mukavele imzaladı. İmzaları bulunan kişiler dönemin Maliye Dairesi başkanı (*Hofkammerpräsident*) Kont Johann von Dietrichstein (1719-1755)[49] ile *Altın Kuzu* konağının varisi Franz Valerian Kont von Potzstazki (Podstatzky-Prussinowitz ö. 1741) idi. Bu mukavelenin en önemli özelliği, Potzstazki'nin yangına karşı sigorta kaydını düşmüş olmasıdır.[50] Yine maliye arşivinin ilgili kayıtlarına baktığımızda, kafile henüz Viyana'ya gelimeden ve büyük elçiliğinin iaşesini ilgilendiren konularda şehir esnafıyla birden çok mukavelenin hazırlandığını görmekteyiz. Bu cümleden olmak üzere 15 Şubat 1740'ta tüccar Johann Marnia ile pirinç ve parmesan peyniri, aynı tarihte tüccar Georg Veronese ile bazı özel gıdaların temini, 17 Haziran'da kasap Joseph Schwäger ile elçilik heyetinin günlük kuzu, süt danası ve su çulluğu kuşu, 17 Temmuz'da Yahudi Löw Sinzheimb ile arpa, çemen otu ve saman hakkında

47. Konağın, Türkçeye tercüme edildiğinde "*Altın Kuzu'ya*" ["gider" gizli yüklemi ile] veya "*Altın Kuzu İstikametinde*" karşılığı olan Almanca "*Zum goldenen Lamm*" şeklinde ve tipik olarak bir misafirhaneyi çağrıştıran ismi, Avusturya arşiv vesikalarında defaatle yalnızca "*goldenen Lämpel / Lämbl*" veya "*goldenes Lamm*", yani yönelme belirten "-e" hâlinde kullanılan bir edat olan "zum [zu+dem]" olmaksızın da zikredildiği için Türkçede *Altın Kuzu* olarak ifade etmekte beis yoktur.

48. Tafsilatlı bilgi için bk. Ercan, "Rıdvan Ağa'dan Süleyman Bey'e", 75-78.

49. Kont Johann Franz Gottfried von Dietrichstein (1671-1755).

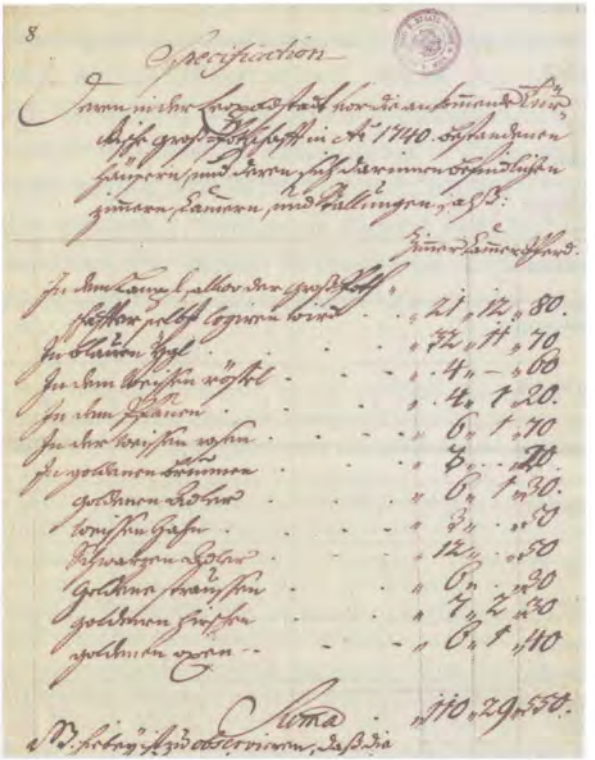
50. OeStA, FHKA, Kontrakte und Reverse, C-1373. Bu meseleyi paylaştığım ve danıştığım maliye arşivi çalışanlarından Dr. Herbert Hutterer, 1740 tarihi itibariyle böyle bir yangın sigortası yaptırılmasının hiç yaygın olmadığını, belki de türünün ilk örneklerinden biri olabileceğini ifade etti.

mukaveleler hazırlandı. Aynı Yahudi ile hem 20 Eylül'de arpa, çemen otu ve saman hem de 20 Aralık'ta katır, at ve develerin arpa ihtiyacı için ilave sözleşmeler düzenlendi. Elçiliğin şehre girişinden bir hafta sonra 30 Ağustos 1740'ta fırıncılardan Joseph Baukhenhädter, Johann Schwindler, Franz Reckhinger ve Georg Zinkh ile günlük ekmek dağıtımı yapmaları konusunda sözleşme imzalandı.

Cânibî Ali Paşa'nın, kapıcılar gibi hizmetkârları, yüzbaşı ve muhafız askerleri ile birlikte *Altın Kuzu*'da kalması planlanmıştı, ancak, hiç olmadığı kadar kalabalık heyet için bunun dışında konakların / misafirhanelerin ("*Wirthshäuseren*")[51] de hazır edilmesi gerekiyordu. Hepsi Leopoldstadt varoşu / banliyösü hudutlarında yer alan ve *Altın Kuzu*'ya yakın mevkide kiralanan konaklar ve sakinleri şunlardır: Paşa kethüdası ve baştercüman, emir erleri ve yardımcıları ile birlikte tüm hizmetkârlar için *Mavi Kirpi* (*Zum blauen Igel*) konağı; divan efendisi, konakçıbaşı ve selâm ağası için *Altın Devekuşu* (*Zum goldenen Strauß*) konağı; kapıcıbaşı ve kapıcılar için *Beyaz Küheylan* (*Zum weißen Rössel*) konağı, kol ağası, on altı çavuş ve emir erleri için *Beyaz Gül* (*Zur weißen Rose*) konağı; mirahur ve yetmiş kadar hizmetlisi için *Kara Kartal* (*Zum schwarzen Adler*) konağı; sâbık paşa kethüdası ve arslan bakıcıları için *Kara Ayı* (*Zum schwarzen Bären*) konağı; mehteran ve sair sanatçılar için *Altın Geyik* (*Zum goldenen Hirschen*) konağı; hayme mehteri (çadırcılar) ve yardımcıları için *Altın Çeşme* (*Zum goldenen Brunnen*) konağı; arpa emini için *Altın Öküz* (*Zum goldenen Ochsen*) konağı, develer ile katırlar ve onların bakımdan sorumlu olanlar için *Beyaz Horoz* (*Zum goldenen Hahn*) konağı; son olarak yeniçeri yüzbaşısı ve

51. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1184, fol. 510v, vekilharç Linderl'e 9 Ekim 1740 tarihli emirnâme. Bu vesika ile kiralanan konaklarda çıkan ilave masraflarının da vekilharç üzerinden ödendiğine bir örnek teşkil etmektedir.

yeniçeriler için *Bartholot* (*Bartholotsche Haus*) konağı ayarlandı.[52] Böylece Cânibî Ali Paşa'nın sefâret heyeti için toplamda on iki adet konak tahsis edildi. 26 Nisan 1740 tarihli dökümde, her bir konağın kapasitesi, yani kaç odası ve kileri olduğu ayrıca kaç atı barındırabileceği görülmektedir (Görsel 5).[53]



Görsel 5: Osmanlı sefâret heyeti için Leopoldstadt'ta kiralanan konaklar ve kapasiteleri. (OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/2 (Aralık 1740), fol. 144r.)

52. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 224/1 (Eylül 1740), fol. 56r-56v.
53. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/2 (Aralık 1740), fol. 144r.

Tablo 5: Osmanlı sefâreti için kiralanan konaklar ve kapasitelerinin dökümü (26 Nisan 1740)

Konak İsmi	Oda Sayısı	Küçük Oda Sayısı	At Kapasitesi
1. Altın Kuzu	21	12	80
2. Mav Krp	32		70
3. Beyaz Küheylan	4		60
4. Tavuskuşu	4		20
5. Beyaz Karaca	6		70
6. Altın Çeşme	7		20
7. Altın Kartal	6		30
8. Beyaz Horoz	3		50
9. Kara Kartal			50
10. Altın Devekuşu	6		30
11. Altın Geyk	7	2	30
12. Altın Öküz	6		40
Toplam 12 konak	*114*[54]	*29*	*550*

54. Belgede toplam hanesine sehven 110 yazılmış görünmektedir.

İSTANBUL'DAN YOLCULUK (7 NİSAN 1740) VE GÜZERGÂH

Cânibî Ali Paşa, sefâret hazırlıklarının Devlet-i Aliyye'nin şanına uygun şekilde tamamlanması ve malzemelerin tedarik edilmesinden sonra 7 Nisan 1740/10 Muharrem 1153 Perşembe günü İstanbul'dan ayrıldı.[55] Bu tarihten evvel bizzat sultandan izin alıp vedalaşmak, kayzere hitaben ve tevdi edilmek üzere son bir-iki gün içinde hazırlanmış, büyük elçinin itimatnâmesini havi nâme-i hümâyûnu (Görsel 22) teslim almak ve "*alay göstermek*" üzere saraya gelmesi fermân buyrulmuştu. Böylece 7 Nisan'da, yani aşûre gününde,[56] Kumkapı'da Kazganî Sa'di Mahallesi'ndeki hanesinden çıkıp Nişancı Mehmed Paşa Camii[57] yanından At Meydanı üzerinden Soğukçeşme'den inerek Alay Köşkü al-

55. Nalcı, "147 Numaralı Mühimme", 379, hk. 585 (Evâil-i Ra 1153 / 27 Mayıs-5 Haziran 1740); ayrıca bk. 277, hk. 438 (Evâsıt-ı M 1153 / 8-17 Nisan 1740); 278, hk. 439 (Evâhir-i M 1153 / 18-27 Nisan 1740); Göynüklü Ahmed Efendi, *Târîh-i Göynüklü*, 454.

56. Başka tarihler de söz konusudur; vak'anüvisin verdiği 21 Muharrem, yani 18 Nisan tarihi (krş. Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi*, 623), *Mühimme Defteri*'nde İstanbul'dan ayrılış tarihinin ve dolayısıyla Davudpaşa sahrasına intikal gününün defalarca 7 Nisan olarak zikredilmesiyle çelişir ve sehven verilmiş olmalıdır. Fındıklılı'ya göre ise daha da önce günlerden 1 Muharrem yani 29 Mart'tır, krş. Şem'dânî-zâde, *Mür'i't-Tevârih*, c. I, 95-96.

57. Fatih'te Nişanca Caddesi üzerinde yer alan ve bânisi –III. Murad devri kubbe vezirlerinden– Mehmed Paşa'ya (ö. 1003/1594) nisbetle Nişancı, Nişancı Paşa, Cedîd Nişancı Mehmed Paşa, Boyalı Mehmed Paşa gibi adlarla da anılan külliye cami, türbe, iki medrese, sebil ve hazîreden ibaretken bunlara daha sonra bir zâviye/tekke ilâve edilmiştir. Kapısı üzerindeki kitâbesine göre 992 (1584) yılında inşasına başlanarak 997'de (1589) tamamlanmıştır. Mimar Sinan'ın eserlerini bildiren *Tezkiretü'l-bünyân* ve *Tezkiretü'l-ebniye*'de yer almamakla birlikte *Tuhfetü'l-mi'mârîn*'de ona ait gösterilmektedir. Evliya Çelebi, Sinan yapısı olduğundan bahisle, "*Selâtin camileri kadar mükellef ve mükemmel bir camidir*" demektedir, bk. Sema Doğan, "Nişancı Mehmed Paşa Külliyesi", *DİA*, c. 33 (2007): 158-159.

tından, maiyeti, ağaları, levendleri, tüm hizmetkârları, mükemmel mehterhanesiyle alay gösterdi. Vak'anüvis Subhî Efendi bu alayın, öteden beri kalabalık maiyetleriyle meşhur olan veziriazamlardan bile daha müzeyyen ve mutantan bir biçimde tertip edildiğini, gümüş eyer takımı ve "*ağır kesmelü zerre*" giydirilmiş at üstünde omuzlarında tüfek ve kargı taşıyan 300 iç ağaları, kırmızı ve yeşil kıyafetli, kıymetli ve bahadır 400 tüfengci, önlerinde Istabl-ı Âmire tarafından hazırlanmış yedi adet gümüş kalkan, som sırma işleme ağır kesme ve gümüş divan eyer takımıyla süslenmiş at, yedek çekildiği hâlde mehterhaneden oluştuğunu yazar.[58] İstanbul'da neler olup bittiğini yakından takip eden Habsburglu muhbirler, şimdi kendi memleketine doğru gelmekte olan büyük elçilik alayını elbette izlediler. Gözlemlerini üstelik üstünkörü değil, alayda tek tek hangi zümrelerin bulunduğunu kayda geçirmek titizliğiyle göstermiş bulunmaktaydılar. İlgili rapordaki sayılara bakılırsa heyette otuz sekiz adet farklı zümre sayılmış ve alayın sonunda yer alan at sırtındaki mehter takımı, seyir esnasında çaldıkları müzik aletleri olduğu hâlde kırk kişiden mürekkepti. Aşağıda görüleceği üzere bu sayı resmî sayılarla birebir uyuşmaktadır. Gözcülerin kayda geçirdiği alay nizamına yakından baktığımızda, karşımıza şu şekilde bir tablo çıkmaktadır: en önde at süren dört çavuş, arkalarında kırk saka, alay çavuşu, iki delibaşı, iki sancaktar tarafından tutulan iki sancak, iki derviş, mızraklı elli deli, iki derviş, on iki çavuş, iki ağa, konakçıbaşı, iki sancaktar tarafından tutulan üç sancak, iki kişinin taşıdığı iki tuğ, iki saraçbaşı, on iki yedekçi, selâm ağası ve yanında kapıcılar bölükbaşısı ve yanlarında silahlı yaya zâbitler, kapıcılar kâhyası ve divan efendisi ve yanlarında yaya çuhadarlar, ellerinde kargı tutan iki şatır, üç tüfengcibaşı, samur kürk giymiş

58. Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi*, 623.

büyük elçi, otuz yaya çuhadar, hazinedar ve mühürdar, rikabdar, tüfekleri omuzlarında yüz elli yeniçeri, paşa kethüdası, gedikli ağa, ellerinde kargı tutan iç ağalar, seyis ağa, kırk iç ağası, alay çavuşu, elinde büyük asasıyla çavuşbaşı, kâhyaya ait iki yedek at, mızraklı bir şatır, tüfekleri omuzlarında iki çuhadar, kapıcıbaşı, tüfekli on iki ağa, imam efendi ve mehteran.[59]

Elçilik konvoyu nihayet Alay Köşkü'nün altına intikal ettiğinde, I. Mahmud'un huzurunda büyük elçiye ve kethüdası Ebubekir Ağa'ya hilat giydirildi. Göynüklü'ye bakılırsa kendi hizmetkârları yüz elli miktarı iç ağası birazı zırhlı ve tüfengciler ve kırk altı çuhadar ve sair hizmetkârlar *"ber-mûcib-i defter"* 825 neferdir. Ali Paşa, âdet olduğu üzere bizzat sultan tarafından devlete zarar gelecek şeylerden kaçınması ve devletin şan ve şerefini muhafaza etmesi yönünde tenbihler ve gerekli emir ve tavsiyeler verildikten sonra atına binerek sefâretiyle birlikte Divanyolu üzerinden ilerledi, Suriçi'nden Topkapı'dan çıktı ve Davud Paşa sahrasında konmuş çadırlarına vardı.[60] Osmanlı merkez kuvvetlerinin Rumeli seferlerine çıkarken konakladığı ilk menzil ve ordugâh olan Davud Paşa'da[61] sekiz gün boyunca teftişler ve yoklamalar yapılıp yolculuk öncesi son hazırlıklar ikmal edildi ve nihayetinde 15 Nisan'da Belgrad istikametinde yola revan olundu.[62]

Bilindiği üzere Osmanlı elçilik heyetleri Rumelideki orta kol (*Via Militaris*) güzergâhı olan Edirne, Filibe, Tatarpazarcığı, Sofya (ordu yolunda Vidin de bulunmakla birlikte 1719 ve 1740'ta büyük elçiler buraya uğramadılar), Niş ve Belgrad üzerinden Bu-

59. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/2 (Aralık 1740), fol. 79r-79v.

60. Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi*, 623; Göynüklü Ahmed Efendi, *Târîh-i Göynüklü*, 454.

61. Abdülkadir Özcan, "Dâvud Paşa Sahrası", *DİA*, c. 9 (1994): 44.

62. Göynüklü Ahmed Efendi, *Târîh-i Göynüklü*, 455.

din'e ve Viyana'ya ulaşırdı.[63] 15 Nisan'da Davud Paşa sahrasından ayrılan Ali Paşa da aynı güzergâhı takip etmek suretiyle sırasıyla Küçükçekmece, Büyükçekmece, Silivri, Çorlu, Karıştıran, Bergos, Baba-yı Atik, Hafsa, Cisr-i Mustafa Paşa (Svilengrad), Harmanlı, Uludere, Papaslı, Filibe, Tatarpazarcığı, Yeniköy, İhtiman, Yenihan, Sofya (19 Mayıs), Halkalı, Sarı Prut/Brut (günümüzde, Dimitrovgrad), Şehirköyü/Şarköy, Musa Paşa Palankası (25 Mayıs) ve ertesi gün Niş menzillerini geçti. Sefâretin Niş'te beş gün konakladığı görülüyor.[64] Buna göre Osmanlı sefâretinin Mayıs'ın son günü Belgrad istikametinde yola çıkmış olmalıdır.[65]

Elçi mübadeleleri 17. yüzyıldan beri taraflar arasında değişkenlik gösteren sınır nedeniyle farklı mahallerde gerçekleşirdi. Cânibî Ali Paşa örneğinde burası, Habsburg sınır garnizonu komutanının bulunduğu Zemun sahrasına yakın Sava Nehri olacaktı. Zira bu nehir, o sırada Habsburg Macaristanı ile Osmanlı Bosnası arasındaki sınırı teşkil ediyordu.[66]

---

63. Ercan, "Rıdvan Ağa'dan Süleyman Bey'e", 63.

64. "*Devlet-i Aliyye'den Nemçe tarafına elçilik ile me'mûr kılınan emir'ül-ümerâ-i kirâm sa'âdetlü Ali Paşa hazretleri savb-ı me'mûriyetine varınca mürûr ve nüzûl ve meks eylediği menzillerde rûz-ı merre dâiresi halkı içün icâb eden bahası tekâliflerin takas olunmak şartıyla kazâlar ahalisi taraflarından verilmek üzere vârid olan fermân-ı celîlü'ş-şân mûcebince meks ile beş günde bâlâda mezkûr ve mastûr zâhire Niş kasabasından ihrâç ve me'mûra teslîm ve memhûr temessük alınıp lâkin Niş kasabası ahâlisinin takas olacak tekâlifleri olmayup re'âyâya merhamete narh-ı cârîsi üzere zehâri-i mezkûrun bahası olan 2.120 kuruş ile 100 akçe cânib-i mîrîden ihsân olunmak ricâsına ahâlisi iltimâsıyla vâki' hâl ve der-i devlet-i Mısriyye arz ve i'lâm oluna bâkî fermân der-i adlindir*", bk. BOA, Başmuhasebe Kalemi (D.BŞM), nr. 3240/17 (12 R 1153 / 7 Temmuz 1740).

65. 1719'daki tecrübesine bakıldığında İbrahim Paşa Niş-Belgrad arasında on menzil ve toplamda 47 saat yürüme mesafesi bulunuyordu. Bu menziller sırasıyla Kanlıkavak, Aleksine/Aleksinac, Raçne/Ražanj, Parekin/ Paraćin, Yagudina/Jagodina, Devebağırdan/Bagrdan, Patçine/Batočina, Hasanpaşa Palankası/Smederevska Palanka, Kular/Kolari, Hisarcık (*Grocka/Krozka/ Krotzka*) idi, bk. Silâhdar İbrahim Paşa, "Reisebericht", vr. 5, 17.

66. Prokosch, *Molla und Diplomat*, 242.

Mühimme Defteri'ne bakıldığında, Cânibî Ali Paşa İstanbul'dan hareket eder etmez Belgrad seraskeri Vezir Ali Paşa'ya gönderilen hükümle büyük elçiliğin Ali Paşa'ya nasip olduğunun, kendisinin İstanbul'dan yola çıktığının, Belgrad hududunda büyük elçi mübadelesinin gerçekleşeceğinin, yine Viyana'dan bir büyük elçinin mübadele sonrasında İstanbul'a geleceğinin bildirildiği görülür. Seraskerden gerek mübadele sırasında ve gerekse kayzerî elçinin yolculuğu boyunca Devlet-i Aliyye'nin şânına lâyık davranılması istendi. Bundan başka Bâbıâli, seraskere Kont von Ulfeld için bir mihmandar tayin etmesini ve ona İstanbul'a kadar eşlik etmek üzere İskenderiye sancağı mutasarrıfı Süleyman'ın mükemmel takım ve muntazam mehterâne, kapı halkı ve askerleriyle bir an evvel Belgrad'a varmasını emretti, ayrıca gerekli hazırlıklar için birçok yerin paşasına emirler gönderdiğini haber verdi. Hüküm, seraskerin hizmetinde gayretperver olup hiç kimsenin devletin yüceliğine ve şânına lâyık olmayan bir davranış sergilemesine asla izin vermemesi yönünde kesin ikazla son buldu ("[...] *nâ-şâyeste harekete zinhâr ve zinhâr ruhsat ve cevâzdan gâyetü'l-gâye tehâşî vü mücânebet eylemen bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuşdur buyurdum ki*").[67]

67. Nalci, "147 Numaralı Mühimme", 276-277, hk. 437 (Evâsıt-ı M 1153 / 7-17 Nisan 1740). Bir sonraki hüküm İskenderiyye sancağına mutasarrıf olan mîrimîran Süleyman'a gönderilmiş ve kendisinden bir an evvel Belgrad seraskerine varması emredilmiştir.

MUAZZAM ELÇİLİK KAFİLESİNİN BELGRAD'A İNTİKALİ

Habsburg hududunda, sınır komiseri Korgeneral (*Generalfeldzeugmeister*)[68] Baron Samuel von Schmettau (1684-1751)[69] tarafından Viyana'ya gönderilen rapora göre, tarafların yakın tarihteki muhaberesi üzerine, Zemun'daki elçi mübadelesi için 31 Mayıs günü düşünülüyordu. Yine Schmettau, Türklerin bâtıl inançlarından ötürü Safer ayında seyahat etmek istemediklerini, Cânibî Ali Paşa'nın bunun yerine yolculuğunu 17 Mayıs günü sürdürmek düşüncesinde olduğunu ve dolayısıyla Belgrad Kalesi'nin karşı kıyısı olan Zemun'a intikalinin on dört veya on beş gün sonrasını, yani Haziran başını bulabileceğini bildirdi.[70]

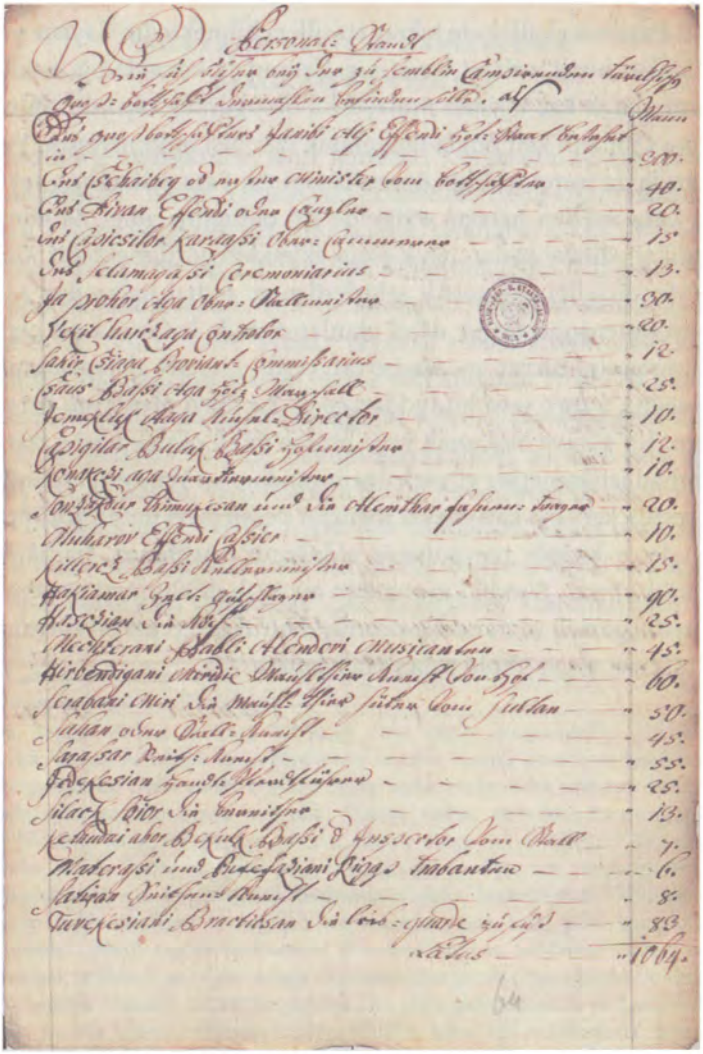
Avusturya Devlet Arşivi'nde muhafaza edilen vesikaların Habsburg topraklarında bulunmuş Osmanlı elçilikleri hakkında yürütülen çalışmalar için vazgeçilmez konumu, Cânibî

68. Avusturya ordusundaki ikinci büyük rütbeli general, bk. Karagöz, "1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi", 327.

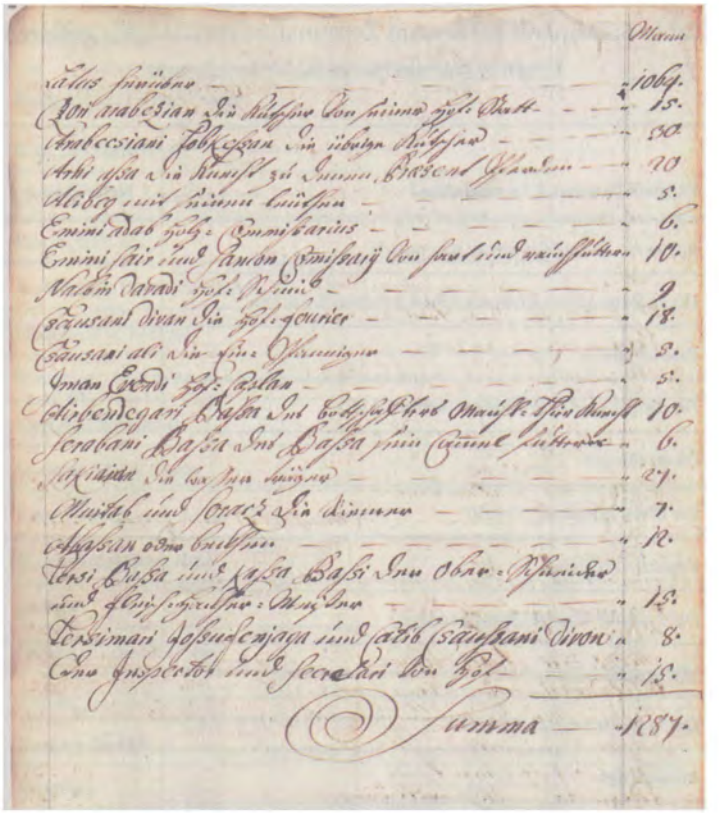
69. Topçu sınıfına mensup bir asker olup 1735'te korgeneralliğe getirildi. Artık Viyana'da büyük saygı görüyordu ve tüm önemli konularda kendisine danışılıyordu. Daha sonra 1737'den 1739'a kadar süren Türk savaşına katıldı; Belgrad'ın savunmasında yer aldı. Kaleyi teslim etmeden önce, isyancı birliklerine karşı Ali Paşa'ya yardım ederek onun minnettarlığını kazandı. Daha sonra Temeşvar valisi ve barış antlaşması uyarınca yapılacak sınır düzenlemesi için imparatorluk başkomiseri oldu. İmparatorun ölümünden sonra Schmettau'nun muhalifleri ve hasımları ona karşı yeni komplolar kurdular. Nisan 1741'de feldmareşal olmasına rağmen kendisine sahada bir komuta verilmedi ve uzun vadede düşmanlarına yenik düşeceğinden korktu. Bu nedenle Venedik hizmetine geçmek için görüşmelere başladı ve Karlsbad'a gitti, burada Prusya ordusuna katılma teklifini kabul etti ve Silezya'da, Büyük Friedrich tarafından 12 Haziran 1741'de yıllık 10.000 taler maaşla korgeneral olarak atandı. Ömrünün sonuna kadar Prusya hizmetinde kaldı ve 18 Ağustos 1751'de Berlin'de öldü, bk. Bernhard von Poten, "Schmettau, Samuel Graf von", *Allgemeine Deutsche Biographie*, c. 31 (1890): 644-647.

70. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/1 (Ocak-Mayıs 1740), fol. 25^{v}.

Ali Paşa'nın elçiliğinde tekrar tescillenebilmektedir. Sayısız vesikadan birisi, sefâret heyetinin Zemun'da konakladığı sırada tam olarak kaç kişiden müteşekkil olduğunun kaydıdır. Buna göre Osmanlı kampında tam olarak 1287 kişi bulunuyordu. Yukarıda da işaret edildiği üzere Cânibî Ali Paşa sefâretinin sayısı İstanbul'dan hareket ettiğinde 825 olduğuna göre, Zemun'a intikal edilene kadar 462 kişinin eklendiği görülmektedir. Görevlendirildiği için çeşitli şehirlerden ve serhat halkından aslî heyet mensubu olarak dâhil olanlar dışında kafileye çeşit çeşit zümrelerin; tüccar, maceraperest, çeşitli kisveler altında casus, çingene, kaçak veya hududdan geçip kaçmayı planlayan nefer, yeni bir göreve başlamak veya birime dâhil olmak üzere zaten serhad istikametine gitmek durumunda olan yeniçeri, ezcümle prestijli kervana katılmakla menfaat devşirmeyi uman gözüpek yüzlerce kişinin mevzubahis olduğunu düşünmek, herhâlde yanlış olmaz. Şimdiki mevcudun ayrıntılı dökümünü gösteren kaydın görseli ve transkripsiyonuyla birlikte tercümesi aşağıdaki Görsel 6-7 ve Tablo 6'da gösterilmiştir.



Görsel 6: Osmanlı kafilesinin Zemun'daki mevcudunun dökümü, Haziran 1740. (OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/2 (Haziran-Temmuz 1740), fol. 64r.)



Görsel 7: Osmanlı kafilesinin Zemun'daki mevcudunun dökümü, Haziran 1740. (OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/2 (Haziran-Temmuz 1740), fol. 64ᵛ.)

Tablo 6: Osmanlı kafilesinin Zemun'daki mevcudunu gösteren listenin transkripsiyonu ve tercümesi

Personel Durumu / *Personal-Stand*	**Nefer /*Mann***
Büyük elçi Cânibî Ali Efendi'nin maiyeti	300
Des großbottschafters Janibi Aly Effendi hof=Staat bestehet in	
Paşa kethüdası	40
Des Cschaibeg od erster Minister vom bottschafter	
Divan efendisi	
Des Divan Effendi oder Canzler	
Kapıcılar kethüdası	15
Des Capicsilor Karaasi Ober=Cammerer	
Selâm ağası	13
Des Selamagassi Ceremoniarius	
Mirahur ağa	30
Ja prohor Aga Ober=Stallmeister	
Vekilharç ağa	
Vekil harcz aga Controlor	
Kilercibaşı ağa	12
Sakir Csiaga Proviant=Commissarius	
Çavuşbaşı ağa	25
Csaus Bassi Aga hof=Marschall	

Matbah emini ağa	
Jemeklik Aaga küchel=Director	
Kapıcılar Bölükbaşı	12
Capigilar Buluk Bassi hofmeister	
Konakçıbaşı ağa	
Konakczi aga Quartierenmeister	
Sancakdar ve Alemdar	
Sonzakour Thimukesan und die Alemthar fahnen=trager	
Masraf kâtibi efendi	
Muharov Effendi Cassier	
Kilercibaşı ağa	15
Killercz Bassi kellermeister	
Akkâm	90
Hakiamar Zelt=aufschlager	
Aşçılar	25
Hasczian die köch	
Mehteran	45
Mechterani Basli Alendevi Musicanten	
Harbende-i miriye (katırcılar)	60
Kirbendigani Miridie Mauhlthier knecht von hof	
Sarban-ı miri (deveci)	50
Serabani Miri die Mauhl-thier füter vom Sultan	
Sahan	45
Sahan oder Stall=knecht	

Saraç	55
Sarassar Reith-knecht	
Yedekçiler	25
Jedeksesian handt=Pferdtführer	
Silâhşor	13
Silack Soir die bereither	
Ahır Kethüdası Bölükbaşı	7
Kethudai ahor Bekulk Bassi oder Inspector vom Stall	
Mataracı ve Tüfengciyan	6
Materassi und Pufefaziani Rigas Anabanten	
Şatıran	8
Satiran Seithen=knecht	
Tüfekçiyan	83
Tuvekesiani Bracticsan die leib=guarde zu fuß	
Elçilik maiyetinin arabacıları	15
Von arabezian die kutscher von seiner hof=Statt	
Arabacılar	30
Arabescsiani Jobkessan die übrige kutscher	
Seyis	
Arhi assa die knecht zu denen Prasent Pferden	

Adamlarıyla Ali Bey	5
Alibeg mit seinen leuthen	
Âdâb emini	6
Emini adab hof=Commissarius	
Arpa emini	
Emini fair und fancon Comissary von fert und ...fütter	
Nalbant	9
Nalbin davadi hof=Schmid	
Divan Çavuşları	18
Csausani divan die hof=fourier	
Çavuşan	5
Csausani ali die ein=Scheniger	
İmam Efendi	5
Imam Evendi hof=Caplan	
Büyük elçinin katırından sorumlu harbendebaşı	
Airbendegari Bassa des bottschafters Mauhl=thier knecht	
Büyük elçinin devesinden sorumlu Sârbânbaşı	6
Serabani Bassa des Bassa sein Camel fütterer	
Sakayan	27
Sakiajan die Wasser träger	

Muytaf (keçi kılından çul, yem torbası vb. şeyler yapanlar) ve Saraç	7
Muitab und Soracz die Diener	
Habbâzan (ekmek imal eden fırıncılar)	12
Abassan oder bakhen	
Terzibaşı ve Kasapbaşı	15
Tersi Bassa und Kassa Bassi der Ober=Schneider und fleisch=hacker=Meister	
Tercüman Yusuf Ağa ve divan kâtibi çavuş	8
Tersimai Jossufenjaga und Catib Csaussani divan	
Kâtipler	15
der Inspectro und Secretari von hof	
Toplam / *Summa*	**1287**

Bu muazzam sayının mübadeleden hemen sonra azaldığını görüyoruz. Resmî evrak dolayısıyla sebebi de bellidir. 16 Haziran'da mevcut 1287 kişiden 312'sinin Belgrad'a döndüğü, bunların da geri gönderilen 350 katır ve develere bakan çobanlar olduğu görülmektedir. 21 Haziran'da ise Osmanlı sefâreti Dobrinze (Dobrinci, Devironse) menzilindeyken 53 kişilik bir yeniçeri grubunun –tespit edemediğimiz bir nedenden ötürü– yine Belgrad'a geri gönderildiği kaydedilmiştir.[71] Nitekim Saray Harp Şûrâsı başkanı Kont Joseph von Harrach'ın Kayzer VI. Karl'a 10 Temmuz'da Osmanlı elçiliğine dair malumat ve sorular arz ettiği takririnde verdiği rakamlar da bu sayı azalmasını doğrular niteliktedir. Bizzat kayzerin imzasıyla işlem görmüş takrire göre büyük elçilik 922 kişi ve at, deve ile katır cinsinden 1.200 hayvandan

71. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/1 (Kasım 1740), fol. 35r.

mürekkepti.[72] Diğer yandan Kont von Ulfeld'in heyetinin mevcudu, Teply'ye bakılırsa takriben bin kişilikti.[73] Bizzat Ulfeld'in İstanbul'dan bildirdiğine göreyse Bâbıâli'deki kayzerî büyük elçilik heyeti toplamda ("*in toto*") 465 kişiydi. Bu heyette marki ve şövalye unvanlı soylular, tercümanlar, sekreterler, mirahurlar, din adamları, doktor ve eczacılar, müzisyenler, subaylar, askerler ve türlü türlü hizmetkârlar bulunuyordu.[74] Her hâlükârda Cânibî Ali Paşa'nın heyeti Kont von Ulfeld'inkinden fazlaydı. Esasen bu durum yeni sayılmazdı, çünkü 1719 yılında bir önceki büyük elçilerde de aynı şekilde Osmanlı tarafı Kont von Virmont'un takriben 500 personeline[75] karşılık 763[76] kişi ile daha kalabalıktı.

SAVA'DA TOMBAZ KÖPRÜ ÜZERİNDE ELÇİ MÜBADELESİ (11 HAZİRAN 1740)

Osmanlı-Habsburg diplomatik ilişkileri tarihinde, iki devletin büyük elçileri Recep Ağa ile Baron Kuefstein arasında 1628'de serhadde gerçekleşen ilk mübadeleden bu yana[77] mübadele yeri Karlofça

72. OeStA, HHStA, OMeA, ÄZA 39 (04.06.1740-03.09.1740), fol. 59^{v}.

73. Karl Teply, "Türkische Gesandtschaften nach Wien (1488-1792)", *Österreich in Geschichte und Literatur*, sy XX (1976): 19.

74. Ayrıntılı liste için bk. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/2 (Aralık 1740), fol. 83^{r}-84^{r}.

75. Arno Strohmeyer, "Die Theatralität interkulturellen Friedens. Damian Hugo von Virmont als kaiserlicher Großbotschafter an der Hohen Pforte (1719/20)", *Frieden und Friedenssicherung in der Frühen Neuzeit. Das Heilige Römische Reich und Europa*, haz. Guido Braun, Arno Strohmeyer (Münster: Aschendorff, 2013): 418-419.

76. Ercan, "Rıdvan Ağa'dan Süleyman Bey'e", 78.

77. Kıymetli detaylar için bk. Mahmut Halef Cevrioğlu, "Avusturya'da Osmanlı Diplomasisi: Büyükelçi Recep Ağa'nın Viyana Sefareti (1628-1629)", *OTAM*, sy 50 (Güz 2021): 84 vd.

Antlaşması'na kadar Szőny (Osmanlı kaynaklarında Sonbor) olarak zikredilen Komaran yakınındaki köyde, Pasarofça Antlaşması'na kadar Salankamen (1700-1718), Belgrad Antlaşması'na kadar Paraćin (Osmanlı kaynağında Pârekîn)[78] (1719-1739) ve şimdi de son olarak 1740 yılında Belgrad yakınındaki Zemun (Alm. *Semlin*) mahallinde olmuştu.[79] Cânibî Ali Paşa ile Ulfeld Kontu'nun büyük elçilik misyonlarının yukarıda zikredilen kendine mahsus özelliklerine mübadelede de bir yenisi eklendi. Viyana'nın şartı, serhaddeki elçi mübadelesinin bu kez her zaman olduğu gibi karada değil, Sava Nehri'nin[80] ortasında yapılması yönündeydi.[81] 1665'te uygulanan büyük elçi mübadelesi protokolü, 1719 yılında Pasarofça'daki mübadeleye örnek teşkil etmişti. Şimdi ise mübadele, iki devlet arasındaki sınır bundan sonra Sava'nın tam ortasından geçeceği için, nehir üzerinde gerçekleşecekti, ancak bunun örneği yoktu. Mübadele mahallinin tarafsız bir zeminde icra edilmesi gerektiği için (bu nedenle taraflardan birinin gemisinin kullanılması ihtimal dışıydı) mübadelenin yüzer bir tombaz köprü (*"schwimmenden Pontonbrücke"*) üzerinde olması kararlaştırıldı. Bu ilk uygulama daha sonra tekrar edilecekti.[82] Asıl değişimin yapılacağı yer olan

78. Silâhdar İbrahim Paşa, "Reiseberichte", vr. 5.

79. Ercan, "Rıdvan Ağa'dan Süleyman Bey'e", 52.

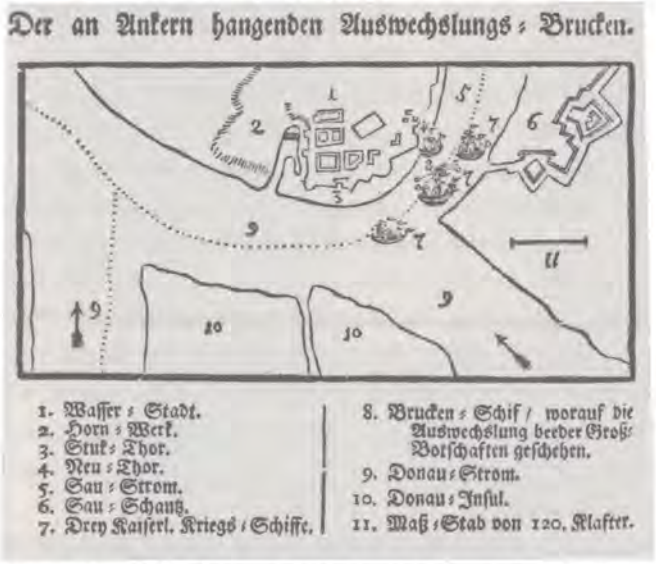
80. Almanca "Save", Macarca "Száva", günümüzde Sırbistan'da akan nehir.

81. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 222/3 (Nisan-Haziran 1740), fol. 55^{v}, 6 Mayıs 1740.

82. Elçi Hattî Efendi Mart 1748'de Zemun'a vardığında, Osmanlı muhaddidi tarafından Habsburg yetkililerine teslim edilmişti. İcra edilen devir teslimin yine bir tombaz köprü üzerinde gerçekleştiği sabittir: "[...] *iskele-i mezbûrede âmâde kılınan Feluke'ye beri taraftan biz ve Zemun burnında Nemçelü tarafında âmâde eyledikleri Şaykalarına kumandanları binüp, tarafeynden ve Kal'a-yı Belgrad'dan toplar atılarak nehr-i Sava'nın ortasında lenger-endâz-ı karâr olan sala beraberce çıkdıkdan sonra sal-ı merkûmun üzerinde emr-i teslîm ü tesellüm ale'l-'âde itmâm olundığı gibi* [...]", bk. *Viyana Sefâretnâmesi, vr. 3b-4a* aktaran Savaş, *Mustafa Hattî Efendi*, 20.

tombaz köprü, Osmanlılar ile Habsburglar tarafından müşterek olarak inşa edilmiş (*"gemeinschaftlich gemachten pontons"*) ve dört çapa ile –tipik şekilde– sabitlenmiş üç tekneden oluşuyordu. İşte bu üç tekneden ortadakinin üstüne denk gelecek olan ahşap düz zemin, büyük elçilerin karşı tarafın komiserine teslim edileceği yer olacaktı. Bu noktanın bir adım ötesine geçen, artık kendi memleket topraklarından çıkmış sayılacaktı.

PLAN



Şema 1: Çapalarla sabitlenmiş hâldeki mübadele mahallinin krokisi

Wienerisches Diarium, nr. 53, 2 Temmuz 1740.

1722'de aldığı kayzerî imtiyaza binaen devlet gazetesi kimliğine bürünen ve istihbarat akışını resmî kanallardan sağlayan Viyana Gazetesi'nde (*Wiennerisches Diarium*), gazeteyi yayıma hazırlayan Johann Baptist Schönwetter'e servis edilen

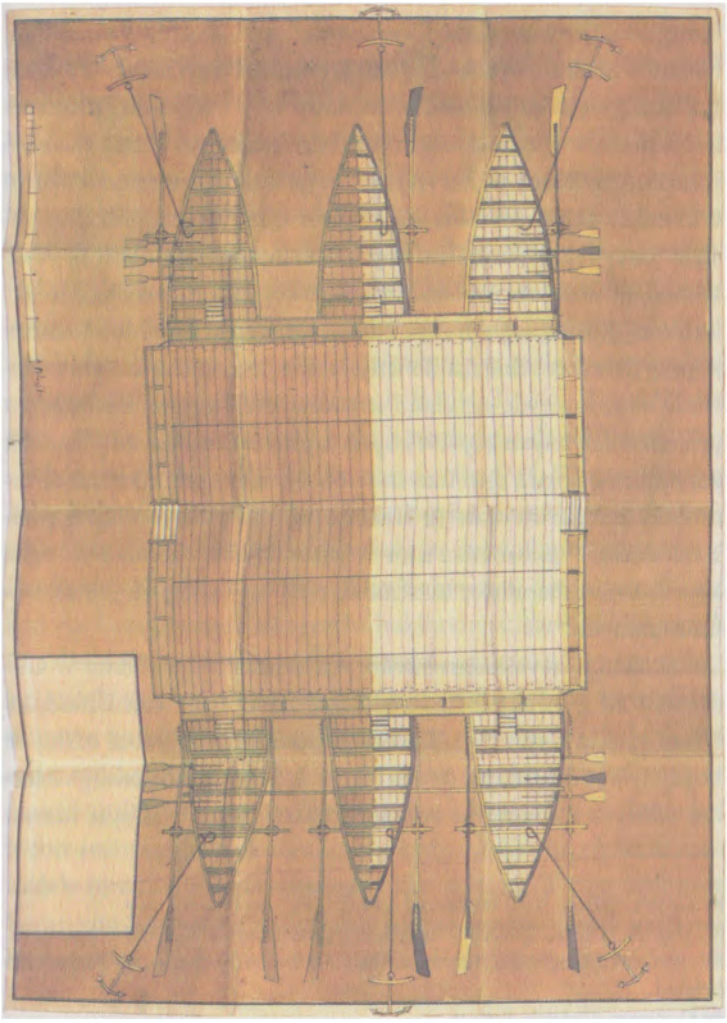
raporlarda yer alan tarifler ışığında –belli oranda hayal gücü ilavesiyle– çizilen ve mübadele mahallini gösteren bir plan yer almaktadır. Kroki üzerindeki numaralandırmalar şu anlamda kullanılmıştır: 1. Aşağı Şehir. 2. Boynuz tabya.[83] 3. Sahil kapısı. 4. Yeni kapı. 5. Sava Nehri. 6. Sava tabyası. 7. Üç kayzerî savaş gemisi. 8. Üzerinde büyük elçilerin mübadelesinin gerçekleştiği tombaz köprü. 9. Tuna Nehri. 10. Tuna Adası. 11. Ölçek 120 klafter (takriben 228 m).

Burada dikkati çeken, tombaz köprünün bir gemi şeklinde gösterilmesidir. Oysa gerek Schmettau'nun naklettiği mühendis çiziminden (Görsel 8), gerekse Ulfeld ile Gudenus'un kaleme aldıkları tafsilatlı raporlardan açıkça anlaşılan, mübadelenin –krokide gösterildiği gibi– bir gemi üzerinde değil, aşağıda göreceğimiz üzere çapayla sabitlenmiş üç tekneden müteşekkil bir tombaz köprü üzerinde yapıldığıdır. Gudenus, köprünün kayzerî tarafının siyah-sarı ve Türk tarafının koyu yeşil renge boyandığını anlatmaktadır. İlk tarafta üzerinde kara kartal bulunan on küçük bayrak, diğer tarafta ise yeşil-kırmızı renkte on tafta bayrak dalgalanıyor, her iki tarafta da altışar adet sahra topu bulunuyordu.[84] Ortadaki tekne, mübadele mahalli olarak tarafsızlığı simgeliyordu, köprünün ortasının yarısı Osmanlı ve diğer yarısı kayzerî tarafın renklerine boyanmıştı.

18 Mayıs'ta, yani Ulfeld'in Viyana'dan ayrıldığı gün, Korgeneral Samuel von Schmettau yazdığı raporla Viyana'ya Sava Nehri'nin şimdiki su seviyesi ve debisi gibi teknik bilgilerle beraber nehrin geçmiş yıllara göre hem su seviyesinin daha yüksek

83. Savunma hattı eklemek için kaleye yakın bölgenin çevrelendiği bağımsız bir güçlendirme yöntemi.

84. Gudenus, *Türkische Reise*, 18.



Görsel 8: Elçi mübadelesinin gerçekleşeceği tombaz köprünün çizimi, 18 Mayıs 1740.(OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 224/3 (Berichte des General Schmettau), fol. 103, Korgeneral Schmettau'dan Kont von Harrach'a, 18 Mayıs 1740 Belgrad.)

olduğunu hem de daha kuvvetli aktığını aktardı. Schmettau, havanın haziran ortasından itibaren sıcak seviyelere ulaşması beklendiği için de suyun durumunun en azından elçi mübadelesi sırasında aynı kalacağını tahmin ediyordu. Hatta havanın ısınmasıyla, Bosna ve Hırvatistan'ın yüksek kesimlerindeki karın erimesiyle akıntının daha da artması işten bile değildi. Dolayısıyla Saray Harp Şûrâsı'nın emri, nehrin üzerinde duracak ve üç tekneden müteşekkil olacak tombaz köprünün, nehrin özelliklerine uygun ve sağlam inşa edilmesini gerektiriyordu. Tombaz köprü, Serasker Ali Paşa ile istişaresine binaen Tuna Nehri üzerinde biraz kuzeyde yer alan Petrovaradin'de inşa edilebilirdi. Bu projede rol oynayan kayzerî köprü yapım ustalarına, emeklerinin karşılığını ödemek için üzerinde önceden mutabık kalınmış tutardaki ücretlerine dair 30 Haziran'da bir komisyon raporu hazırlanacaktı.[85] Schmettau'nun raporunda, söz konusu tombaz köprünün mühendisler tarafından çizilmiş taslağı ek olarak bulunmaktaydı.[86]

Elçilik heyetinden süvari yüzbaşısı Philipp Franz v. Gudenus'a ait günlükte[87] ifade edildiği üzere Kont von Ulfeld, 28 Nisan 1740'ta Kayzer VI. Karl tarafından huzura kabul edildi ve kendisiyle vedalaştı, bu sırada büyük elçiye, sultana tebliğ ve teslim edilecek itimatnâme emanet edildi.[88] Deniz Nakliyat İdaresi

85. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1182, fol. 360^{v}, 30 Haziran 1740.

86. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 224/3 (Berichte des General Schmettau), fol. 100^{r}-102^{r}, Korgeneral Schmettau'dan Kont von Harrach'a, 18 Mayıs 1740 Belgrad.

87. Gudenus, *Türkische Reise*, 7.

88. Teslim edilen belgelerden birinin kayzerî imzayı ve mührü taşıyan bir kopyası için bk. OeStA, HHStA, Türkei V, 10, 7: Varia und Collectanea Großbotschaft Ulfeld 5, fol. 681-683, Kayzer VI. Karl (*Carl*) tarafından büyük elçi (*Großbottschaffter*) Ulfeld'e (*Corfix Grafen von Uhlefeld*) verilen belge, 28 Nisan 1740 Viyana.

hazırlıklarını 18 Mayıs'ta tamamlayabildiğinde atlar, katırlar ve bagaj yüklenerek öğleden sonra saat 4'te 400 kişiden müteşekkil elçilik heyeti Tuna Nehri'ne demirlemiş altmış bir adet gemiye bindi ve sahilde toplanmış sayısız Viyanalının meraklı bakışları altında yolculuğuna başladı. Sefâretin en kıdemlileri on bir kişiydi: büyük elçinin akrabası Kont Rudolf von Goeß, diğer kontlar Brandis, Berenyi, Bertold, Marki de Belcredi, Hardegg, Hohenfeld, Hamilton, Kotulinsky, St. Julien ve Baron de Vique. Bir başkası, Kont von Gros, sefârete Petrovaradin'de katıldı. Heyetteki her bir sınıf hiç olmadığı kadar gösterişli kıyafet ve aksesuara sahipti ve bando takımı, belki de ilk defa olmak üzere som gümüş korno ve başka müzik aletleriyle donatılmıştı. Tuna'daki yolculuk Bratislava, Komaran, Neudorf, Waizen, Budin, Baja, Vukovar, Petrovaradin, Salankamen üzerinden ilerledi ve 7 Haziran'da Zemun'a varıldı, uzaktan Belgrad görünüyordu. 7 Haziran'da Korgeneral Samuel von Schmettau ile Belgrad Seraskeri Ali Paşa arasında elçi teatisi hakkında istişare edildi, çünkü serasker ile kayzerî mevkidaşı mübadele yerinin ayrıntılarını netleştirmekten sorumlu kişilerdi.[89] Diğer görevleri, iki büyük elçinin aynı anda varmasını sağlamak için Cânibî ile Ulfeld'in hareket zamanını koordine etmekti. Karmaşık bir törensel mesele olan sınır değişiminin son derece hassas bir şekilde hazırlanması, hiçbir şeyin rastgele olmaması gerekiyordu. Büyük elçilerin mübadele töreni için kesin düzenlemeler 5 Haziran 1740 tarihinde Baron von Schmettau ve Serasker Ali Paşa'nın müşterek imzasını taşıyan senet ile kaydedildi.[90] Mübadele tarihi 10 Haziran olarak

89. Gudenus, *Türkische Reise*, 7-17.

90. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/1 (Kasım 1740), fol. 26r-29r, *Aufsatz deß Concertirt= und festgestellten Ceremoniels zwsichen beeden Principial=Commisarinn betreffend die auswechslung deren zweÿen Groß=Bottschafften*, Baron von Schmettau ve Serasker Ali Paşa, 5 Haziran 1740 Belgrad.

kararlaştırıldı. Mübadele –daha önce talimatta belirtildiği gibi– Sava'nın ortasında, bir tarafta aşağı Belgrad Kalesi'nin yeni kapısı, diğer tarafta Sava Burnu'nun karşısında yer alacak olan, dört çapaya bağlı, ortaklaşa inşa edilmiş bir yüzer tombaz köprü üzerinde gerçekleştirilecekti. Her iki taraf da 1500'er asker bulunduracaktı; Osmanlı birlikleri aşağı kalenin önündeki kıyıda, kayzerî birlikler ise ilk başta düşünüldüğü şekilde karşı kıyıda değil, su baskını nedeniyle Sava'da demirlemiş üç savaş gemisinde duracaktı. Kararlaştırılan gün saat 9 dolaylarında tombaz köprüde iki tarafın öncü yetkilileri incelemelerde bulundukları sırada birden bastıran ve öğleden sonraya kadar süren kuvvetli yağış nedeniyle merasimin bugün yapılamayacağı, ertesi güne ertelendiği duyuruldu.[91]

Yine Korgeneral Schmettau ve Serasker Ali Paşa tarafından ince detaylarına kadar ortaklaşa tanzim edilmiş merasim kaidelerine göre mübadeleden bir gün önce büyük elçilerin Belgrad'a varışları planlanmıştı. Kendi kamp alanlarından çıkıp Habsburg elçisi Zemun'a, Osmanlı elçisi de Belgrad'a varacak ve tercümanları aracılığıyla birbirlerine varışlarını bildireceklerdi. Tercümanların yardımıyla mübadelenin tam zamanı da ayarlanacaktı. Mübadele günü, sınır komiserleri, tercümanları ve askerleriyle birlikte kıyıya ya da gemiye varır varmaz, birbirlerine varışlarını haberci aracılığıyla bildireceklerdi. Elçiler kendi komiserlerine kavuştuktan sonra, komiserler maiyetleri ve askerî bandoları ile birlikte ellişer askerin eşlik ettiği altı tekneye binecekler ve tombaz köprüye giddip refakatçileriyle birlikte köprüye çıkacaklardı. Tombaz köprünün ortasına üç adım yaklaşarak birbirlerini selâmlayacak, karşılıklı iltifatlarda bulunacak ve oturacaklardı. Sohbet sırasında her ikisi de elçilerini çağırmalıydı.

91. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/1 (Kasım 1740), fol. 9ᵛ-10ᵛ.

Büyük elçiler köprüye varır varmaz, maiyetleriyle birlikte aynı anda köprüye çıkacaklardı. Daha sonra köprünün ortasına, onları karşılamaya ve selâmlamaya giden sınır komiserlerinin yanına gitmeliydiler. Sınır komiseri daha sonra büyük elçiyi sağ elinden tutarak köprünün ortasına götürmeli, burada büyük elçiler birbirlerini dostane bir şekilde selâmlamalı ve sınır komiserlerinin sağına oturmalıydı.

İki büyük elçi konuşmalarını bitirdikten, saygılarını sunduktan ve ikramlarını aldıktan sonra, sınır komiserleri kendi elçilerini tekrar sağ ellerinden tutarak diğer komisere teslim edeceklerdi. Bu devir teslim sırasında tombaz köprünün her iki tarafına yerleştirilen toplar üç kez ateşlenecekti. Vedalaşmanın ardından sınır komiserleri elçileri teknelerine götürecekti; kayzerî komiser Cânibî Ali Paşa'yı Sava'da demirlemiş üç savaş gemisinden birine, Osmanlı komiseri de Kont von Ulfeld'i aşağı kalenin burcundaki elçi çadırına götürecekti. Vardıklarında top ve tüfek atışlarıyla karşılanacaklardı. Diplomatlar ve sınır komiserleri çadırda birbirleriyle konuştuktan ve yemek yedikten sonra aynı anda ayağa kalkacaklardı. Büyük elçiler kendi çadırlarına ve sınır komiserleri konaklarına giderken, büyük gemideki ve Belgrad kalesindeki toplar ve tüfekler ateşlenecekti. Büyük elçiler çadırlarına vardıktan sonra, sınır komiserleri tercümanları ve seçkin süvarilerinden veya ağalarından biri aracılığıyla büyük elçilerin gelişini kutlayacak ve selâmlayacak, elçiler de buna karşılık selâm verecekti.

Ertesi gün, Cânibî Ali Paşa Korgeneral Schmettau'yu ve Kont von Ulfeld Serasker Ali Paşa'yı büyük ihtişamla ziyaret edecek ve bu ziyaret sırasında kendilerine âlâsından ihtiram gösterilecek, akabinde iade-i ziyaretler gerçekleşecekti. Kont von Ulfeld'in seraskeri ziyareti Belgrad Kalesi'nin içinde yer alan –ve artık seraskerin makam konutu olan– Aleksander Kışlası olarak

adlandırılan yerde gerçekleşecek, elçi ve serasker aynı anda karşılıklı kapılardan büyük salona girecek, aynı şekilde yerleştirilmiş hafifçe yükseltilmiş iki koltuğa doğru yürüyecek ve orada oturacaklardı, elçi sağ tarafta oturacaktı. İade-i ziyaret aynı şekilde uygulanacaktı. Büyük elçiler ayrılırken askerler şeref kıtası oluşturacak ve silahlar tekrar ateşlenecekti.[92]

Nihayetinde hava muhalefeti nedeniyle ertesi güne ertelenen mübadele merasimi 11 Haziran'da güzel bir havada "*en güzel tertipte*" gerçekleşti. Sabah saat 6'da trompet, davul ve borularla verilen işaretle saat 7'de gemilere binildi. Ulfeld saat 10 sularında Schmettau ile birlikte üç kayzerî gemiden ortadakine geldi. Cânibî Ali Paşa'nın zamanında gelip gelmeyeceği belli olmadığından, her iki tarafın da elçinin gelişini bildirmek üzere tombaz köprüye bir haberci göndermesi konusunda önceden anlaşılmıştı. Kont von Ulfeld, Osmanlı elçisinin sudan yaklaştığını görene kadar kayığıyla tombaz köprünün önünde bekledi. Böylece ikisi de aynı anda köprüye çıkabilecek ve ilk çıkan kendisi olmayacaktı. Zaten ilk kez çıkanın itibar kaybedeceği, böylece yalnızca simetrinin değil, aynı zamanda eşitliğin bozulacağını her iki taraf da çok iyi biliyordu. Elçiler aynı anda gelmeli, geçmişte atlarından ve şimdiki durumda kayıklarından mübadele merkezinden aynı uzaklıkta inmeli ve merkeze aynı anda yaklaşmalıydılar. 1719'da bir önceki Silahdar İbrahım Paşa-Damian Hugo von Virmont mübadelesinde iki büyük elçinin sosyal rütbelerinin birbirine denk olması, üç sütunun dikildiği bir çayırda ve ortadakinin sınırı temsil ettiği teati mahalline aynı anda varmaları ve sınırdan beş adım önce atlarından inmeleri gerekiyordu. Kimin ayakları yere önce değerse o ast olarak kabul edilirdi. Son olarak, her ikisi de aynı anda

92. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/1 (Kasım 1740), fol. 28r-29r, *Aufsatz deß Concertirt= und festgestellten Ceremoniels* [...], Baron von Schmettau ve Serasker Ali Paşa, 5 Haziran 1740 Belgrad.

sınır sütununa ulaşmalı ve bölge değiştirmeliydi. Kim önce davranırsa taraflar arasındaki barışı talep eden, hatta dilenen tarafı simgelemiş kabul ediliyordu.[93] Cânibî Ali Paşa-Kont von Ulfeld örneğinde herhangi birinin "önce" davranmasına rastlamıyoruz. Köprünün ortasında buluştular ve kısa bir sohbetin ardından sınır komiserlerine dönmek üzere tekrar teknelerine bindiler.

Merasimin iki şahidi Ulfeld ve Gudenus'un raporlarına dönecek olursak, buradaki kayıtlara istinaden –bu noktada Cânibî'nin de anlatısını katmayı isterdik– merasim detaylarına baktığımızda törenin 5 Haziran'da kararlaştırılmış kaidelere oldukça sadık biçimde cereyan ettiği görülmektedir. Mutabık olunduğu gibi saat 10'u biraz geçe Cânibî Ali Paşa'nın kamp alanından hareket ettiğinin işareti olarak sayısız sipahinin burçlarını doldurduğu Belgrad Kalesi'nden atılan top üzerine kendi kamp alanından çıkıp sahile gelen Ulfeld büyük bir tekneye bindi ve üç kayzerî gemiden St. Elizabeth isimli ortadakine çıktı. Korgeneral Schmettau kendisini kalabalık bir maiyetle karşıladı. Cânibî'nin yakın konumdaki kamp alanından Belgrad'a intikal ettiği haberi gelir gelmez iki sınır komiseri ellişer asker ve mehter / askerî bando ile birlikte üçer tekneye binerek tombaz köprüye gittiler. Bu sırada artık başlamış olan merasimi izlemek üzere çok sayıda izleyicinin hazır bulunduğu nehir üzerinde hareket hâlindeki küçük tekneler göz alıcı bir manzara sunuyordu. Önce on iki subay, dört uşak ve diğer bazı hizmetliler köprüye çıktı ve en uçta sırtları basamaklara dönük olarak beklediler; diğerleri teknelerde kaldı. Daha sonra Korgeneral Schmettau ve Serasker Ali Paşa, her birinin yanında çavuşbaşısı, on iki subayı ve dört uşağıyla birlikte birbirlerine yaklaştılar ve köprünün ortasından üç adım ötede durarak birbirlerine

93. Strohmeyer, "Die Theatralität", 419-420.

iltifatta bulunup oturdular. Aralarındaki konuşma sürerken Serasker Ali Paşa kayzerî gemideki Ulfeld'e paşa kethüdası ve tercümanını, Korgeneral Schmettau ise sahildeki çadırda bulunan Cânibî'ye Albay (*Oberst*)[94] Kont von Gros ile tercüman Carl Momarz'ı göndererek tombaz köprüye davet etti. Ulfeld'e hitabı kethüdası gerçekleştirip tercümanın çevirmesi gerekirken, kethüda gemiye çıktığı sırada nefes nefeseydi ki ağzını bile açamadı ve işareti üzerine tüm hitabı tercüman gerçekleştirdi. Kalabalık bir seyirci topluluğunun tezahüratı ve mehter müziği eşliğinde bir şaykaya (*"Tschaik"*)[95] binen Cânibî Ali Paşa ve St. Elizabeth gemisinden inip büyük bir tekneye binen Ulfeld, birbirinden önce hareket edilmemesine büyük özen gösterdi. Her iki tarafın hareketi, kaleden atılan üç adet topla eşzamanlı olarak gerçekleşti. Büyük elçilerin bindiği küçük gemilerin küreklerini çeken Osmanlı tayfaları beyaz kıyafetler giymiş ve başlarında kırmızı birer serpuş bulunuyorken kayzerî tayfalar mavi kıyafetli idi ve sırta uzanan mavi birer başlık takmıştı; kürekleri tombaz köprüye doğru aynı hızda çekmeye gayret ediyorlardı.

Öğlen saat 12'de her iki büyük elçi tombaz köprüye vardı, yukarıda ifade edilen renklere boyanmış kendi taraflarını belirleyen uçlardan on beşer subay ve dörder kâtip eşliğinde aynı anda yukarı çıktı ve köprünün ortasına kadar yürüdü. Refakatçileri köprünün kenarında kaldı. Cânibî Ali Paşa ile Kont von Ulfeld sınır komiserlerine yaklaşırken, köprüdeki toplam on iki top ateşlendi. Komiserler ayağa kalkarak büyük elçilerine doğru yürüdüler ve onları sağ ellerinden tutarak adım adım köprünün ortasına

94. Karagöz, "1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi", 327.

95. İnce donanma gemileri arasında bulunan şayka/çayka özellikle Özü (Dinyeper) ve Tuna nehirleriyle Karadeniz'de Osmanlılar ve Kazaklar tarafından kullanılmış geniş ve altı düz bir savaş gemisiydi, bk. İdris Bostan, "Gemi", *DİA*, c. 14 (1996): 14.

götürdüler; burada birbirlerini dostane bir şekilde selâmladılar. Bu selâmlamanın ayrıntılarının her iki kaynakta da tam olarak ne şekilde cereyan ettiği açık değildir; zaten 5 Haziran'daki protokol senedinde de açıkça yazılmamıştı. Musafaha ederek, diğer bir ifadeyle el sıkışarak selâmlaşmış olduklarını düşünebiliriz. Geçmişe doğru gittiğimizde bir önceki mübadelede (1719) büyük elçilerin tokalaştıkları nettir (*"El ele virüb oturdılar"*).[96] Bir önceki yüzyılda da Walter Kont von Leslie ve Kara Mehmed Paşa 30 Mayıs 1665'te Komaran yakınlarındaki Szőny'de resmen mübadele edilirken, tepenin üstünde, eşit aralıklarla dikilmiş üç direkten ortadakinde buluşan elçiler, tokalaşıp karşılıklı iyi niyet konuşmaları yaptıktan sonra merasim sorunsuzca tamamlanmıştı.[97]

Selâm faslından sonra büyük elçiler sınır komiserlerinin sağındaki döşemeli bir koltuğa (Alm. *Sessel*) ya da Osmanlı tarafındaki bir divana (Alm. *Sofa*) oturdular, ikisi de aynı yükseklikteydi. Serasker Ali ve Cânibî Ali paşalar hemen hemen aynı şekilde giyinmişti; serasker silahlıydı ve kürk giymişti, altında uzun ve bir altın arma dikilmiş gömlek bulunuyordu, ok ve yay altınla süslenmiş ve kırmızıydı, ok mahfazası ve sırtından sarkan kartuş, ama özellikle hançer ve eğri Türk kılıcı değerli taşlarla müzeyyendi. Yine sarığın üstünde bulunan tüy de mücevherliydi. Cânibî Ali Paşa'nın Türkçe ve Kont von Ulfeld'in Latince dile getirdiği olağan iltifatların ardından her ikisi de büyük elçiliğin asıl amacının barışı teyit etmek olduğunu ve bunun en kesin şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğini vurguladı. Momarz, Cânibî'nin konuşmasını İtalyancaya çevirdi. Osmanlılar orada bulunanlara kahve, şekerleme, şerbet ve tütün, Schmettau'nun hizmetlileri tarafındansa

96. Silâhdar İbrahim Paşa, "Reisebericht", vr. 10; Strohmeyer, "Die Theatralität", 420.

97. Özgür Kolçak, "Habsburg Elçisi Walter Leslie'nin Osmanlı Ziyareti: Bir Tarihsel Anlatı İnşası (1665-1666)", *Tarih Dergisi*, sy 79 (2023): 7-8.

buz piramidi ikram edildi. Tombaz köprüde ikramı gerçekleştiren kayzerî hizmetliler kirli ve buz piramidini ("*rafraichissements à la glace*") servis eden aşçı öylesine iğrençti ki, Türkler ve Hıristiyanlar bundan iğrendiler. Schmettau'ya mübadele merasimi Viyana'dan gönderilen 4.000 fl. göz önünde bulundurulduğunda bu daha da büyük bir skandaldı.[98]

Büyük elçiler yaklaşık yarım saat boyunca aynı ses tonunda havadan sudan konuştuktan ve güneşin sıcaklığını yeterince hissettikten sonra Serasker Ali Paşa Korgeneral Schmettau'ya döndü ve her ne kadar hoş vakit geçiyorsa da diplomatların sıcaktan bunalabileceğini ifade ederek merasimin bir sonraki adımına geçilmesi teklifinde bulundu. Ardından dördü de kalkıp birbirleriyle vedalaştı. İki sınır komiseri, köprünün ortasına çizilen çizgi üzerinde büyük elçilerini diğerine teslim etti ve onları küçük gemilerine götürdü. Bu sırada Türkler sevinç göstergesi olarak yüksek sesle tebrik tezahüratında bulundular ve iki taraftan toplam on iki sahra topu büyük bir gürültüyle tekrar ateşlendi. Cânibî Ali Paşa kayzerî gemiye ve Ulfeld kalenin önündeki Osmanlı kıyısına, her ikisi de mehter-bando tarafından icra edilen müzik eşliğinde vardıktan sonra kaledeki ve gemilerdeki toplar ile piyadelerin tüfekleri ateşlendi. Ulfeld, Belgrad seraskeri tarafından hâlâ elinden tutularak, Cânibî'nin götürüldüğü savaş gemisi kadar tombaz köprüden uzakta olan aşağı kalenin burcunda, özenle hazırlanmış bir çadıra götürüldü. Vardıklarında toplar ve tüfekler üç kez daha ateşlendi. Serasker, misafiriyle karşılıklı divanlarda oturdu. Yeniçeri ağası ile paşa kethüdası, seraskerin önünde halının üzerinde bağdaş kurdu. Burada Kont von Ulfeld'e seraskerin Yunan tercümanı Senyör Stephano, kendisine bundan sonra refakat ede-

98. Gudenus, *Türkische Reise*, 19.

cek mihmandar olarak tayin olunan kapıcıbaşı Ebubekir Ağa'yı[99] takdim etti. Mihmandar ağa, Gudenus'a göre yakışıklı ve kır sakallı bir ihtiyar idi.[100] Gudenus'un ismini Stephano olarak zikrettiği tercüman, Osmanlıların Belgrad'da bulunan çok sayıdaki serhad halkı tercümanlarından biri olmalıdır.[101] Tarafların sınır komiserleri ile büyük elçileri arasında gerçekleşen görüşmeler sırasında çeşitli meşrubatlar ve tatlılar ikram edilip (Ulfeld, kendisine sunulan tütünü kibarca reddetmişti) sohbetle biraz zaman geçirildikten sonra Cânibî Ali Paşa Belgrad Kalesi'ne yakın konumdaki çadırına ve Ulfeld Kontu ise Zemun'daki kamp alanına döndü. Bunun öncesinde Ulfeld'e çadırın içine, halıya getirilen mükemmel koşumlu bir at hediye edildi ve büyük elçi buna burada bindi. Hep birlikte sahilde demirlemiş ve sabahleyin kullanılan kayzerî gemilere kadar gelindi. Öğle yemeğini gemide yiyen Ulfeld daha sonra Zemun'a intikal etti.[102]

Mübadelenin ertesi günü –yine 5 Haziran'daki protokol kaydında geçtiği şekilde– Ulfeld'in Serasker Ali Paşa'yı ziyareti bir protokol ihlali nedeniyle engellendi. Zira Cânibî Ali Paşa, kayzerî sınır komiseri Schmettau'ya ilk ziyareti gerçekleştirmeyi reddetti. Bir mesajla önceden uyarılan Ulfeld'in, seraskeri ziyaret için yola çıkmadan önce anlaşmazlığın çözülmesini beklemesi

99. Ebubekir Ağa'ya İstanbul'dan Edirne'ye varıncaya kadar verilen kiralık beygirlerin ücreti olan 105 kuruşun tezkerelerinin verilmesi hakkındaki telhis için bk. BOA, C. HR, nr. 146/7299 (24 S 1153 / 21 Mayıs 1740).

100. Gudenus, *Türkische Reise*, 20.

101. Sınırda çeşitli hizmetlerde kullanılmak üzere birden çok tercümanın görev yaptığı bilinmektedir. Mesela Ebû Sehl Nu'mân Efendi'nin raporunda Mahmud, Belgrad'ın Osmanlı tercümanı olarak zikredilir. Aynı raporda ayrıca tercüman Nişli Yusuf'tan söz edilir, bk. Prokosch, *Molla und Diplomat*, 246-250.

102. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/2 (Haziran-Temmuz 1740), fol. 15r-29r, Kont von Ulfeld'den Saray Harp Şûrâsı'na, 11 Haziran 1740 Belgrad; Gudenus, *Türkische Reise*, 18-20.

gerektiği bildirildi. Sonuç olarak, seraskerin aynı sabah büyük elçiye o kadar sert bir mektup yazdığı söylenir ki,[103] Cânibî Ali Paşa hemen Korgeneral Schmettau'yu ziyaret etmeye karar verir; ancak bu haber Ulfeld'e çok geç ulaşır ve bu nedenle seraskeri ziyareti bir sonraki gün olan 13 Haziran'a ertelendi.[104] Cânibî Ali Paşa ile Korgeneral Schmettau arasındaki karşılıklı ziyaretlere dair görece kısa kayıtlara rastlanılmıştır. Buna göre ilk ziyaret için 12 Haziran'da Cânibî Ali Paşa, öğleden evvel 11'den sonra Zemun'daki kampından ayrılırken yanına aldığı çok sayıda insan ve mehteran ile birlikte, daha önce kendisine çok sayıda subayı ve altı çifte koşulu tören arabasını gönderen Baron von Schmettau'yla buluşmak üzere at sırtında sahile gider. Buradan Elisabeth savaş gemisine geçilir. Daha önce hazırlanmış üzeri kumaşla kaplı koltuklarda oturulur ve Türk büyük elçisine, Schmettau tarafından elmaslarla süslü altın bir saat hediye edilir. Kendisine ayrıca çeşitli tatlılar, kahve ve dondurulmuş ikramlar sunulduktan sonra Ali Paşa yine at sırtında kampına doğru yola çıkar. İade-i ziyareti gerçekleştirmek üzere ertesi gün (13 Haziran) Korgeneral Schmettau aynı şekilde at sırtında ve yanında kapı halkından bazı kimseler olduğu hâlde Zemun'a gider ve burada Ali Paşa'nın –sâyeban adı verilen– büyük tören çadırında ağırlanır. Burada müzik eşliğinde kendisine kahve, şerbet, çeşitli şekerlemeler ikram edilir ve Türk âdetince onurlandırılır. Akabinde kendisine

---

103. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/2 (Haziran-Temmuz 1740), fol. 30r-30v, Kont von Ulfeld'den Saray Harp Şûrâsı'na, 17 Haziran 1740 Belgrad (raporun Viyana'ya ulaştığı tarih 24 Haziran 1740).

104. Gudenus, *Türkische Reise*, 21. Kont von Ulfeld ile Belgrad Seraskeri Ali Paşa arasında karşılıklı gerçekleşen ziyaretlerin tarifi ve bu sırada kullanılan mekânlar olan Aleksander Kışlası ve büyük elçi çadırının görselleri için bk. Christoph Würflinger, "Symbolische Kommunikation in den habsburgisch-osmanischen Beziehungen. Die Großbotschaft Graf Ulfelds nach Konstantinopel 1740/41" (Yüksek Lisans Tezi, Salzburg Paris Lodron Üniversitesi, 2017), 56-58.

donanımlı bir Türk atı hediye edilir.[105] Konuya devam etmeden önce burada bir noktaya dikkat çekmek isteriz ki, o da yerli kaynakların kimi zaman kimi konularda yetersizliğine örnek teşkil eder. Vak'anüvis Subhî Mehmed Efendi'ye bu çetrefilli mübadele merasimine ilişkin raporlar belki ulaşmadı, kroniğinde belki önemsiz addediğinden veya tarafların eşitlik ilkesine riayetinden hoşlanmayarak yer vermek istemedi yahut tombaz köprü meselesi tam anlaşılmadı; her hâlükârda bu özgün mübadeleden yalnızca şu ifadeyle bahsetmektedir: "[...] *elçi Ali Paşa hazretleri ile Belgrad'da vâki' hudûdbaşında mübâdele olunan Nemçelünün büyük elçisi olan şahıs* [...]."[106] Görüldüğü üzere ne tarihten, ne merasimden, ne Sava'dan ne de tombaz köprüden bahseden bu ifadeden hareketle herhangi bir yere varılamayacağı açıktır.

Cânibî Ali Paşa, gerekli yolculuk hazırlıklarının tamamlanmasıyla birlikte Zemun'dan Viyana istikametine 19 Haziran 1740'ta saat sabah 6'ya doğru hareket edilmesini uygun gördü ve Osmanlı kafilesi yola koyuldu; yolculuk ilk gün itibariyle beş saat sürdü.[107] Kont von Ulfeld ise Belgrad Seraskeri Ali Paşa tarafından İstanbul istikametine 18 Haziran'da uğurlandı ve aynı gün Hisarcık menziline ulaştı.[108] Ulfeld'e mihmandar Ebubekir Ağa dışında kafilenin güvenliğinden sorumlu olarak görevlendirilen ve Ulfeld'in iki tuğlu İskenderiye paşası olarak zikrettiği İskenderiyye sancağı mutasarrıfı Süleyman Paşa, kapı halkı, mehterhanesi ve askerleriyle birlikte refakat edecekti.[109] Ulfeld'e bakılırsa

105. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/1 (Kasım 1740), fol. 11^{r}-11^{v}, 15 Eylül 1740 tarihli rapor.

106. Krş. Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi*, 641.

107. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/1 (Kasım 1740), fol. 14^{r}-14^{v}. Viyana'ya kadar ayrıntılı yolculuk bahsi için bk. aynı yer fol. 24^{r}'ye kadar.

108. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/2 (Haziran-Temmuz 1740), fol. 40^{v}-41^{r}, Kont von Ulfeld'den Saray Harp Şûrâsı'na, 20 Haziran 1740 Hisarcık.

109. Süleyman Paşa'ya bu görevle ilgili gönderilen fermân için bk. BOA,

Süleyman Paşa Belgrad'a ulaşana kadar on iki gün ve gece durduraksız yolculuk etmişti ve yanında 200 tam teçhizatlı sipahi bulunuyordu.[110] Cânibî Ali Paşa'ya, kayzerî sınır komiseri Korgeneral Schmettau'nun belirlediği ve kafileyle yolculuk boyunca birlikte gidecek kişiler ve görevleri şunlardı: Sefâretin güvenliğinden sorumlu Tuğgeneral Albrecht Baron de Pallant (1685?-1742), onun yardımcısı Teğmen (*Leutnant*) Götz, mühendis Yarbay v. Roschepin ve v. Breÿsing, kayzerî tercüman Carl Momarz, konakçı Şövalye de Villars von Marulli ve Marki Botta Cornet von Cordua, büyük elçinin yakın maiyetine hizmetkâr Teğmen v. Kollowrad ve ikisi cerrah (Lux ve Plaisant) dört doktor (Brady ve Maÿr).[111] Ayrıca güvenlik ekibine, 11 Haziran'da itibaren Osmanlı elçiliğine Viyana'dan ayrılana kadar vazife görecek Teğmen München isimli bir zâbit dâhil edildi. Bu iş için yevmiyesi 3 fl. olacak ve ödemesini vekilharçtan alacaktı.[112]

Osmanlı büyük elçiliği bu mübadele ile Zemun topraklarına intikal ederek 11 Haziran 1740 tarihi itibariyle resmen Habsburgların misafiri statüsüne geçmiş bulunuyordu. Dolayısıyla Viyana'nın tahsis ettiği günlük tayinat ve iaşe (Alm. *provision*) ihtiyaçlarının karşılanması uygulaması da yürürlüğe girmiş oldu. Uzun bir liste olarak mütemadiyen hazırlanan raporların ilki bu tarihe ait olup,[113] sefâretin günlük ihtiyaçları ve buna bağlı olarak ortaya çıkan masraf, vekilharç tarafından Maliye Dairesi'ne sunulmak üzere kayda alınıyordu. Maliye evrakından hareketle

---

A.DVNS.MHM.d, nr. 147, hk. 438 (Evâsıt-ı M 1153 / 7-17 Nisan 1740) aktaran Nalcı, "147 Numaralı Mühimme", 288.

110. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/2 (Haziran-Temmuz 1740), fol. 40^{r}, 42^{r}, Kont von Ulfeld'den Saray Harp Şûrâsı'na, 20 Haziran 1740 Hisarcık.

111. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/1 (Kasım 1740), fol. 41^{r}.

112. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1184, 11 Haziran 1740.

113. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/2 (Haziran-Temmuz 1740), fol. 114^{r}-115^{v}.

kayzerî vekilharç olarak atanan Johann Linderl için 13 Mayıs'ta resmen göreve başlama yazısının hazırlandığını söyleyebiliriz. Ertesi gün, yakında karşılayacağı Osmanlı sefâretinin masraflarını karşılayabilmesi için kendisine Kayzerî Banka Dairesi (hazine) tarafından bu defa 40.000 fl. ve yedek olarak 3.000 fl. ödenmesine ilişkin emir yazısı çıktı.[114] Böylece 14 Mayıs 1740 tarihi itibariyle vekilharca toplamda 48.000 fl. ödenek sağlandığı görülmektedir. Linderl'in teslim alması için 40.000 fl. Ösek'e (*Osijek*, Alm. *Esseg*) 11 Haziran'da sevk edildi.[115] Tüm harcamalar için makbuz hazırlamak mecburiyetinde olan Linderl'e, bazen kayıt dışı harcama yapması da emredilebiliyordu.

Mesela 29 Temmuz 1740 tarihli bir resmî emre binaen tercüman Yusuf Ağa'ya, makbuz hazırlamadan ve derhal 100 gümüş duka ("*Species-Ducaten*") değerinde bir "ek ödeme" ("*Regal*") yapacaktı.[116] Bu kayıt dışı ödemenin künhüne, maliye tarafından Linderl'e gönderilen 20 Temmuz'daki yazı sayesinde vâkıfız. Habsburglar, üstlendiği kritik pozisyonu itibariyle Osmanlı tercümanının yakınlığını kazanmaya çalışıyordu. Saray hazinesinin emri şu şekildeydi: "*Türk tercüman Jusuff [Yusuf] her şartta kazanılmalıdır. Ona, kayzerî iaşeler [yani Habsburg hazinesini düşünerek harcamaların kısılması, siparişlerin azaltılması vb.] konusunda kendisini yararlı göstermesi ve ortaya çıkarması durumunda, Schwechat'a intikal ettikleri vakit yüklüce bir ödeme yapılacağının teminatını ver. Yalnız kendisinden istenen, Türklerin iaşe isteklerini azaltmasıdır.*"[117]

---

114. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1184, fol. 244^{v}, vekilharç Linderl'e 14 Mayıs 1740 tarihli emirnâme.

115. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1184, fol. 299^{r}.

116. "*Decret an den Kay[serlichen] Spesirungs-Commissarium Linderl, womit er dem Türk[ischen] Dollmetsch Yusuff alsogleich ein Regal von 100 Species-Ducaten ohne Quittung abreiche*", bk. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1184, fol. 380^{r}.

117. OeStA, KA, HKR, HR, Akten 217 (Exp./Temmuz-Reg./Ağustos 1740), 709, Maliye Dairesi'nden vekilharç Linderl'e, 20 Temmuz 1740.

Yusuf Ağa'ya gerçekten de ödeme yapıldığı için, iaşe konusunda Habsburglar lehinde hareket ettiğini, vekilharç Linderl'le iş birliği içerisinde olduğunu söyleyebiliriz. Bir diğer örnek olarak, 19 Aralık 1740'ta maliye tarafından onaylanan ve Saray Harp Şûrâsı'nın talebi üzerine –bu kez– çuhadar odasının âmiri olan başçuhadara 200 fl. tutarındaki bir "hediye"nin ("*Beschenkung*") verilmesi zikredilebilir.[118]

İhtiyaçları bildiren Osmanlı tarafı olduğu için, ürünler listede hem okka ("*occa*")[119] hem de Alman ağırlık birimi cinsinden yazılıydı (10 okka = 22½ lb [yani Pfund, Lat. *librum* veya *libra* kelimesinin kısaltılmış şekli. 1 Viyana Pfund'u (*Wiener Pfund*) = 0,56 kg]).[120] Altmış altı kalem üründen mürekkep ihtiyaçlar et, süt ürünleri, otlar, tahıllar gibi çeşitli sınıftan oluşuyordu. Sözgelimi tuz, şeker, incir, soğan, badem, parmesan peyniri, zeytin, makarna, pirinç, kahve, melisa (oğul otu), kaz, ördek, güvercin, tavuk, piliç, süt danası, sirke, bal, yumurta, süt, tereyağı; liste oldukça uzundu.[121] 11 Haziran'dan Viyana'ya girişin gerçekleşeceği 23 Ağustos'a kadar geçen kırk dört günün bilançosu hatırı sayılır miktarlara ulaşıyordu. Birkaç misal vermek gerekirse, Osmanlı elçiliğine bu zaman zarfında yarım tonu aşkın zeytin (544,4 kg) ve parmesan peyniri (516,6 kg), 221,76 kg incir ve bir o kadar badem, 1.363,88 kg kuyruk yağı, 1,5 ton kahve (1.584,8 kg), 2 ton limon (2.158,8 kg), 2 ton süt (1.035,3 kg tatlı ve 1.103,3 kg ekşi), 8,5 ton pirinç (8.685,04 kg), 132 kaz, 176 ördek, 405 güvercin, 425 kuzu, 679 tavuk, 760 piliç ve 4.080 yumurta teslim edilmiş bu-

118. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1184, fol. 634^{v}-635^{r}.

119. 1 Okka = 1,283 kg = 400 dirhem, bk. Prokosch, *Molla und Diplomat*, 211.

120. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/2 (Haziran-Temmuz 1740), fol. 122^{r}. Alman ağırlık birimine dair bilgileri Prof. Dr. Thomas Winkelbauer hocaya borçluyum.

121. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/1 (Kasım 1740), fol. 37^{r}-38^{r}.

lunuyordu.[122] Temininde özellikle sıkıntı çekilen ihtiyaç kalemi hayvanların günlük olarak tükettikleri arpa idi. Maliye evrakı arasında bulunan 14 Temmuz tarihli bir kayıt, Saray Harp Şûrâsı'nın Üst Levazım Birimi'nden Türk büyük elçiliği için Yanıkkale'deki (Mac. *Győr*, Alm. *Raab*) zahire ambarında 1211 metzen (o dönemde kullanılan bir tahıl ölçü birimi) arpa hazır edilmesi istediğini, levazımınsa maliyeye, bu talebin karşılanmasının imkânsız olduğunu beyan ettiğini göstermektedir.[123]

Yukarıda da işaret edildiği üzere elçilik heyetinin hududa vardığında sayısı 1287 iken, devir teslim töreninden sonra azalacaktı. Osmanlı kafilesi Belgrad'dan sonra Bosna sınırındaki Ösek yoluyla 4 Temmuz 1740'ta Macar topraklarında Mohaç'a varıp konakladığı sırada Tuğgeneral Pallant'ın ricası üzerine[124] Cânibî Ali Paşa tarafından heyetin mevcuduna dair bir döküm hazırlatıldı.[125] Türkçe hazırlanmış liste teslim alınıp kayzerî saray tercümanı Carl Ludwig Momarz tarafından tercüme edildikten sonra Viyana'ya gönderildi. Buna göre heyette tam olarak 922 kişi ve 893 at, 172 katır ve 135 deve olmak üzere 1.200 hayvan bulunuyordu. Cânibî Ali Paşa ayrıca, Viyana'daki ikametgâhında en az 150 atın barınmasına imkân olması yönünde talepte bulunuyordu. Önemine binaen –belli ki tarihçi Hammer'in de kullandığı–[126] listenin görüntüsü ve transkripsiyonu, aşağıda verilecektir.

---

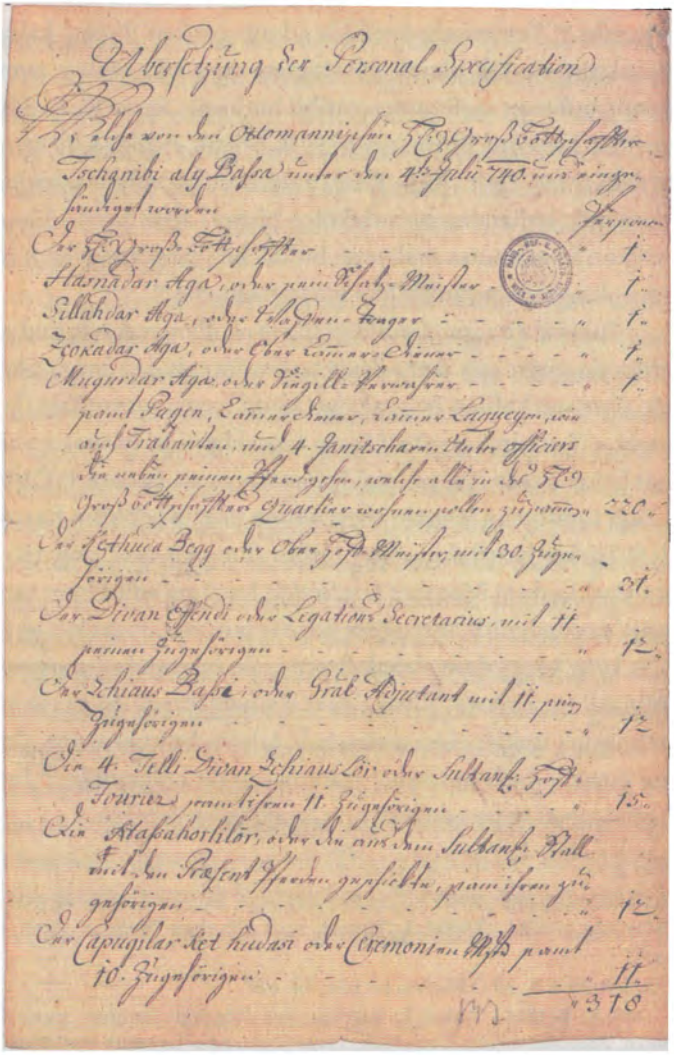
122. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/2 (Haziran-Temmuz 1740), fol. 118^{r}-119^{v}.

123. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1182, fol. 426^{v}.

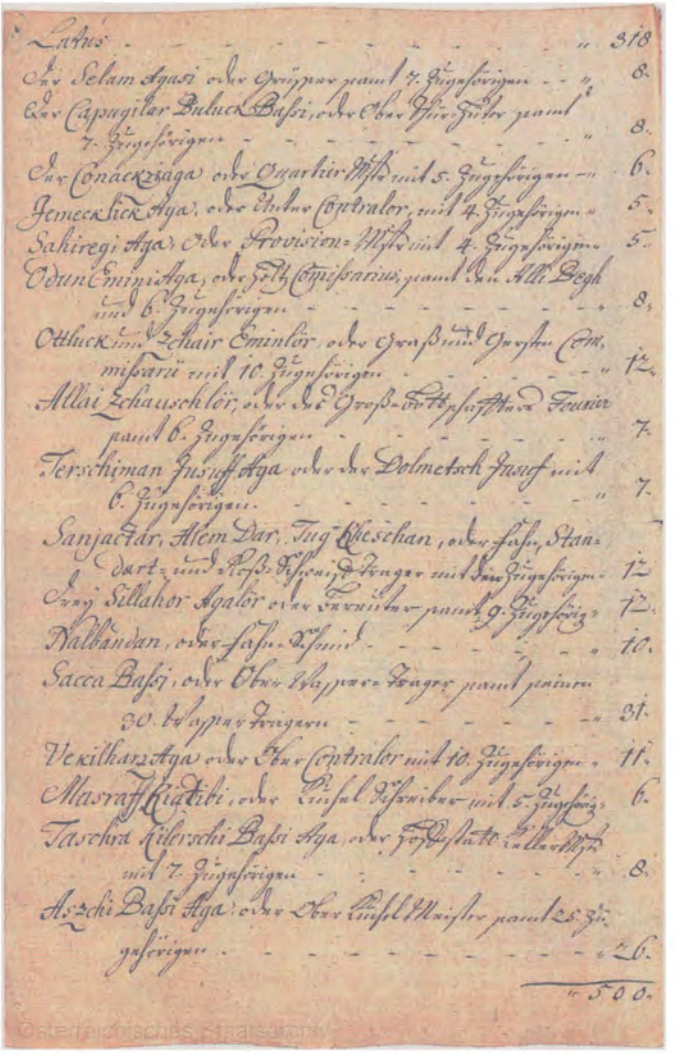
124. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/2 (Haziran-Temmuz 1740), fol. 130^{r}-130^{v}, Tuğgeneral Pallant'tan Saray Harp Şûrâsı'na 4 Temmuz 1740, Mohaç.

125. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/2 (Haziran-Temmuz 1740), fol. 133^{r}-134^{v}.

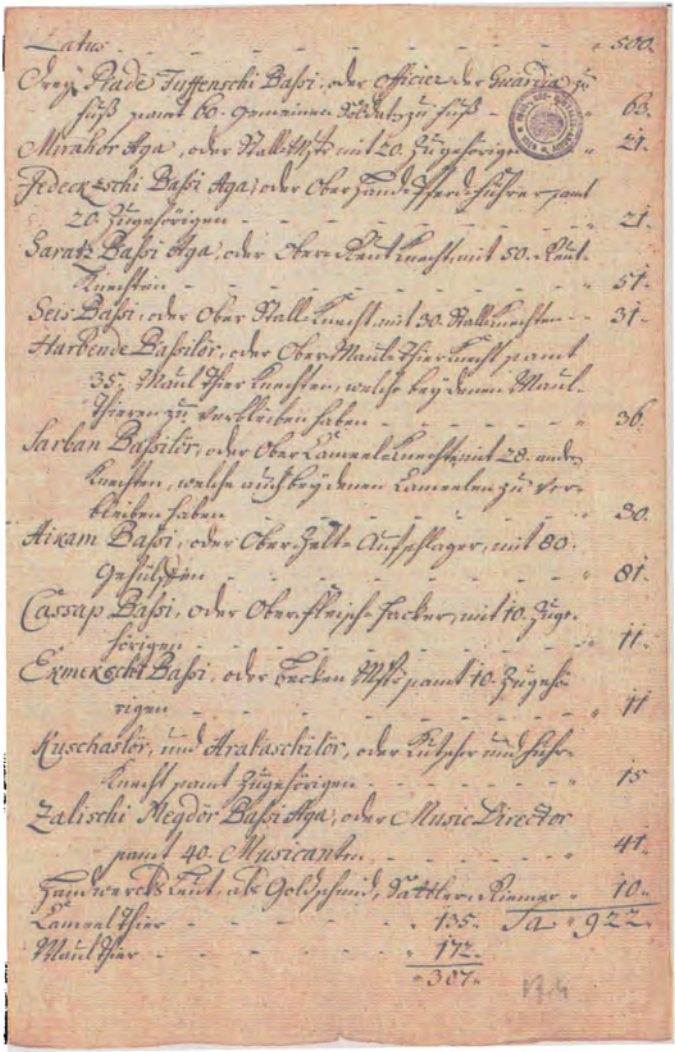
126. Hammer'in verdiği rakamlar ise 922 kişi, 900 at, 170 katır ve 135 deve şeklindedir, krş. Hammer-Purgstall, *GOR*, c. 8 (1832), 12.



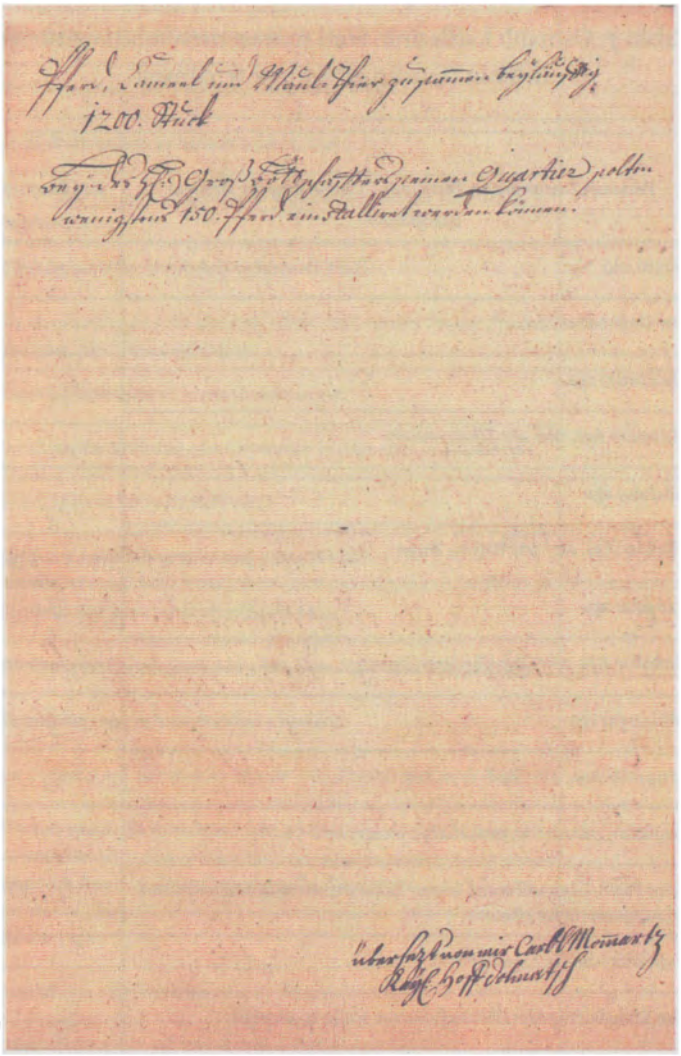
Görsel 9: Osmanlı kafilesinin teati sonrası mevcudunun dökümü, 4 Temmuz 1740, Mohaç. (OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/2 (Haziran-Temmuz 1740), fol. 133r.)



Görsel 10a: Osmanlı kafilesinin teati sonrası mevcudunun dökümü, 4 Temmuz 1740, Mohaç. (OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/2 (Haziran-Temmuz 1740), fol. 133ᵛ-134ʳ.)



Görsel 10b: Osmanlı kafilesinin teati sonrası mevcudunun dökümü, 4 Temmuz 1740, Mohaç. (OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/2 (Haziran-Temmuz 1740), fol. 133^{v}-134^{r}.)



Görsel 11: Osmanlı kafilesinin teati sonrası mevcudunun dökümü, 4 Temmuz 1740, Mohaç. (OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/2 (Haziran-Temmuz 1740), fol. 134ᵛ.)

Tablo 7: Osmanlı kafilesinin teati sonrası mevcudunu gösteren listenin transkripsiyonu ve tercümesi

Personel Durumunun Tercümes / *Übersetzung der Personal Specification*	**Kş / *Personen***
Büyük elçi	
Der Groß=bottschafter	
Hazinedar ağa	
Hasnadar Aga, oder sein Schatz=meister	
Silahdar ağa	
Silahdar Aga, oder sein Waffen=Trager	
Çuhadar ağa	
Zcokadar Ağa, oder Ober Cämmer=Diener	
Mühürdar ağa	
Mugurdar Aga, oder Sigill-Verwahrer	
Kapıcılar, çuhadarlar, muhafızlar, yeniçeriler	
Samt Pagen, Cämmerdiener, Cämmer Laqueyen, wie auch Trabanten, und 4 Janischaren Unter officiers	
Paşa kethüdası ve hizmetindeki 11 kişi	31
Der Kethuda Begg oder Ober Hof=Meister mit 30 zugehörigen	
Divan efendisi ve hizmetindeki 11 kâtip	
Der Divan Effendi oder Legations Secretarius mit 11 seine zugehörigen	

Çavuşbaşı ve hizmetindeki 11 çavuş *Der Tchiaus Bassi, oder Adjutant 11 seine Zugehörigen*	15
4 telli divan çavuşu ve hizmetindeki 11 kişi *Die 4 Telli Divan Zchiauslör oder Sultan. Hof=Fourier samtlichen 11 Zugehörigen*	15
Rikabdarlar (Has Ahurlular) ve hizmetkârları *Die Hasahorlilör, oder die aus dem Sultan. Stall mit den Prasent Pferden geschickte, samt ihren zugehörigen*	12
Kapıcılar kethüdası ve hizmetindeki 10 kişi *Der Capugilar Kethudası oder Ceremonien Meister samt 10 Zugehörigen*	
Selam ağası ve hizmetindeki 7 kişi *Der Selam Agasi oder grüsser samt 7 Zugehörigen*	8
Kapıcılar Bölükbaşı ve hizmetindeki 7 kişi *Der Capugilar Buluck Bassi, oder Ober Thür-Hüter samt 7 Zugehörigen*	8
Konakçıbaşı ağa ve hizmetindeki 5 konakçı *Der Conackzi aga oder quartier Meister mit 5 Zugehörigen*	6
Matbah emini ağa ve hizmetindeki 4 kişi *Jemecklick Aga, oder Unter Contralor, mit 4 Zugehörigen*	5
Zahireci ağa *Sahireci Aga, oder Provision=Meister mit 4 Zugehörigen*	5
Odun emini ağa ve Ali Bey ile hizmetlerindeki 6 kişi *Odun Emini Aga, oder Holz Comissarius samt den Alli Begh und 6 Zugehörigen*	8

Arpa emini ve zahireci ve hizmetlerindeki 10 kişi *Ottluck und Zchair Eminlör, oder Graß und Gerste Commissarii mit 10 Zugehörigen*	12
Alay çavuşları ve hizmetlerindeki 6 kişi *Alli Zchauschlör, oder der Groß=Bottschaffters Fourier samt 6 Zugehörigen*	7
Tercüman Yusuf Ağa ve hizmetindeki 6 kişi *Terschiman Jusuff Aga oder der Dolmetsch Jusuf mit 6 Zugehörigen*	7
Sancakdar, Alemdar, Tuğrakeş ve hizmetkârları *Sanjactar, AlemDar, Tug Cheschan, oder fahn, Standart=und Roß=Schenist Trager mit dem Zugehörigen*	12
Üç adet Silahşör ağa ve hizmetlerindeki 9 kişi *Dreÿ Sillahor Agalör oder Berüter samt 9 Zugehörig*	12
Nalbantlar *Nalbandan, oder fahn=Schmid*	
Sakabaşı ve hizmetindeki 30 saka *Sacca Bassi, oder Ober Wasser=Trager samt seinen 30 Wasser Tragern*	31
Vekilharç Ağa ve hizmetindeki 11 kişi *Vekilharz Aga oder Ober Contralor mit 10 Zugegörigen*	
Masraf kâtibi ve hizmetindeki 5 kişi *Masraff Kiatibi, oder Kuchel Schreiber mit 5 Zugegörig*	6
Taşra kilercibaşı ağa ve hizmetindeki 7 kişi *Taschra Kilerschi Bassi Aga, oder Hoff=Statt KellerMeister mit 7 Zugegörigen*	8

Aşçıbaşı ve hizmetindeki 25 kişi	26
Aszchi Bassi Aga, oder Ober KuchelMeister samt 25 Zugegörigen	
Üç yaya Tüfengcibaşı ve hizmetlerindeki 60 yaya askeri	63
Dreÿ Piade Tuffenschi Bassi, oder Officier der Guardia zu fuß samt 60 gemeinen Soldat zu fuß	
Mirahur ağa ve hizmetindeki 20 kişi	
Mirahor Aga, oder Stall=Meister mit 20 Zugegörigen	
Yedekçibaşı ağa ve hizmetindeki 20 yedekçi	
Jedeckzschi Bassi Aga, oder Ober Hand=Pferd=führer samt 20 Zugegörigen	
Saraçbaşı ağa ve hizmetindeki 50 saraç	51
Saratz Bassi Aga, oder Ober=Reitknecht mit 50 Reitknechten	
Seyisbaşı ve hizmetindeki 30 seyis	31
Seis Bassi, oder Ober Stall=Knecht mit 30 Stall=knechten	
Harbendebaşılar ve hizmetlerindeki 35 harbende (katır çobanı)	36
Harbende Basilör, oder Ober=Maul-Thierknecht samt 35 Maul Thier Knechten, welche beÿ denen Maul Thieren zu verbleiben haben	
Sarbanbaşılar ve hizmetlerindeki 28 sarban (deve çobanı)	30
Sarban Bassilör, oder Ober Cameel=Knecht mit 28 ander Knechten, welche auch beÿ deme Cameelen zu verbleiben haben	
Çadır mehterbaşısı (akkâmbaşı) ve hizmetindeki 80 çadırcı	81
Aikam Bassi, oder Ober=Zelt=Aufschlager, mit 80 Gehülfen	
Kasapbaşı ve hizmetindeki 10 kişi	
Cassap bassi, oder Ober=Fleisch=Hacker, mit 10 Zugegörigen	

Ekmekçibaşı ve hizmetindeki 10 kişi	
Ekmekschi Bassi, oder Backen Meister, samt 10 Zugegörigen	
Arabacılar ve hizmetlerindeki kişiler	15
Kuschaslör, und Arabaschilör, oder Kutscher und fuhr=Knecht samt Zugegörigen	
Mehterbaşı ağa ve hizmetindeki 40 mehter	41
Zalischi Megadör Bassi Aga, oder Music Director samt 40 Musicanten	
Zanaat zümresi	
Handwercks Leut als Goldschmid, Sattler, Ringe	
Toplam / *Summa*	922

Bu kalabalık kafilenin yükü (sefâretin bagajı ve çeşitli mallar) 50 ve 80, toplamda araba tarafından taşınıyordu.[127] Osmanlıların Zemun'dan itibaren Viyana istikametinde yola revan olurken şu menzillerden ilerlemesi planlanmaktaydı:[128] 20 Haziran'da Dobrinze, 21 Haziran'da Vogan, 22 Haziran'da mola, 23 Haziran'da Nangelosch, 24 Haziran'da Erdebik (Erdevik, Erdewik), 25 Haziran'da Tavarnik (Tovarnik, Sirem Sancağı), 26 Haziran'da mola, 27 Haziran'da Vukovar (Bulgovar Kalesi), 28 Haziran'da

127. OeStA, KA, HKR, HR, Akten 217 (Exp./Temmuz-Reg./Ağustos 1740), 709, Maliye Dairesi'nden vekilharç Linderl'e, 20 Temmuz 1740.

128. Söz konusu yerlere İbrahim Paşa ve Hattî Efendi sefâretnâmelerinde geçen ve örtüşen menzil isimleri ilave edilmiştir, krş. Silâhdar İbrahim Paşa, "Reisebericht", vr. 5; *Viyana Sefâretnâmesi, vr. 5b-11a* aktaran Ali İbrahim Savaş (yay. haz.), *Mustafa Hattî Efendi Viyana Sefâretnâmesi* (Ankara: TTK, 1999), 23. Savaş'ın kullandığı Berlin nüshasının künyesi için bk. Staatsbibliothek zu Berlin, nr. 187, Katalog Pertsch, 213.

Dalya (Dalj, Tallia), 29 Haziran'da Ösek,[129] 30 Haziran'da mola, 2 Temmuz'da Baranivar (Briyevar, Branjin Vrh, Mac. *Baranyavár*), 3 Temmuz'da Mohaç, 4 Temmuz'da mola, 5 Temmuz'da Seczn (Seçuy Kalesi, Mac. *Dunaszekcső*), 6 Temmuz'da Batusek (Battaseck, Mac. *Bátaszék*), 7 Temmuz'da Seksar (Sexar, Mac. *Szekszárd*), 8 Temmuz'da mola, 9 Temmuz'da Torok (Dorrock, Mac. *Dorog*), 10 Temmuz'da Çeçe (Czecze, Cecc), 11 Temmuz'da Kerestan, 12 Temmuz'da mola, 13 Temmuz'da İstolni Belgrad (Mac. *Székesfehérvár*), 14 Temmuz'da Mur köyü (Mohr, Mura, Mac. *Mór*), 15 Temmuz'da Asar (Mac. *Ászár*), 16 Temmuz'da mola, 17 Temmuz'da Küşber (Rüsbühr), 18 Temmuz'da Erseck, 19 Temmuz'da Yanıkkale, 20 Temmuz'da mola, 21 Temmuz'da St. Niklas (Mac. *Mosonszentmiklós*), 22 Temmuz'da Macar Altenburg (Mac. *Mosonmagyaróvár*), 23 Temmuz'da Benkischen, 24 Temmuz'da mola, 25 Temmuz'da Feşşa (Fischament), 26 Temmuz'da Viyana.[130]

Hazırlanan planın iyi düşünülmüş olduğunu söylemek mümkündür. Gerçekten de Viyana önlerine yalnızca bir günlük bir sapmayla 25 Temmuz'da varılacaktı. Kafilenin güvenliğini temin etmek üzere sefâretin güvenliğinden sorumlu Tuğgeneral Pallant'ın emrine Belgrad'dan Yanıkkale'ye kadar kayzerî ordudan 200 atlı piyade ("*dragoner*") ve 100 piyade verilmişken bundan sonrası için 100 yaya askeri daha ilave edildi.[131] Yine büyük elçiliğin sağlık durumunu takip ve gerektiğinde müdahale etmesi için görevlendirilen sağlık personellerinden biri kayzerî saha doktoru unvanlı Ferentiny de Brady iken, diğer kayzerî garnizon doktoru

129. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/1 (Kasım 1740), fol. 30r.

130. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/2 (Haziran-Temmuz 1740), fol. 175r-v.

131. OeStA, KA, HKR, HR, Akten 216 (Exp./Mayıs-Reg./Haziran 1740), 685, Korgeneral Schmettau'dan Saray Harp Şûrâsı'na, 13 Haziran 1740 Zemun, belgenin Viyana'ya varışı 25 Haziran 1740.

Johannes Lux idi. Brady'nin 28 Mayıs 1740'tan itibaren sefâretle birlikte olduğu görülüyor.

Bu doktorların Habsburgların karantina uygulamasıyla da bağlantılı bir görevi vardı, o da elçiliği nezarethaneye götürmekti. Zira Belgrad Antlaşması'ndan sonra doğudaki Habsburg topraklarının başlangıç noktası hâline gelen Zemun, hem Osmanlılara karşı birkaç askerî sınır kalesinden biri hem de veba salgınına karşı, üstelik Habsburgların inşa ettiği en büyük karantina istasyonuydu. Bu yapıların geçmişi eski sayılmazdı. VI. Karl, sağlık uzmanı kadrolarının tavsiyesine uyarak 1710 yılına ait veba patentesini 20 Ekim 1728'de kalıcı hâle getirmiş, bu sayede Adriyatik'ten Bukovina'ya (Boğdan) kadar 1.900 kilometreden fazla uzanan Habsburg askerî sınırı / kordonu boyunca bir kara karantinaları zinciri ("*Cordon sanitaire*") kurulmuştu. Osmanlı İmparatorluğu'nun vebadan arınmış olmasına ya da salgının uzak bir eyalette veya sınıra yakın bir yerde şiddetlenmesine bağlı olarak, monarşi topraklarına giren herkes "*Kontumaz-Anstalten*"[132] olarak adlandırılan bu karantina merkezlerinde gözetim altında farklı süreler geçirmek zorundaydı (1770 yılına ait sıhhiye kanunnâmesine göre Osmanlı topraklarından gelen bir kimse, hayvan ve emtia standart olarak yirmi bir gün, tehlike şüphesi varsa yirmi sekiz gün karantinada tutulurdu; tehlike kesinse süre 84 güne uzatılır veya ülkeye giriş reddedilirdi). En büyük karantina merkezi –cereyan eden Osmanlı-Habsburg Savaşı sırasında 1738'de Sırbistan topraklarında çıkan veba salgınının da etkisiyle– 1740'ta tamamlanan Zemun'daki idi. Burada, sınırdan geçenlerin birbirleriyle temas etmeden ticaret yapabildikleri, parmaklıklarla ayrılmış bir buluşma bölgesi olan "*Parlatorio*"nun yanı sıra bir hayvan çiftliği, iki kilise, bir han ve hapishanesi de vardı Buraya ayak basan do-

132. *Kontumaz*, *Quarantäne* kelimesinin Avusturya'da eskiden kullanılan şeklidir.

ğudan gelen tüm yolcular –başta veba olmak üzere– salgın hastalıklara karşı tedbir amaçlı olarak sağlık kontrolünden geçirilirdi. Habsburg mevrus topraklardaki insanların ve hayvanların sağlığını korumak için, uzun yıllar boyunca, hatta kısmen Maria Theresia'nın babası döneminde bu istasyonlarda alınan tedbirlerin sıkı olması sayesinde mevrus toprakların bulaşıcı hastalıklardan korunmasına kesintisiz olarak özen gösterilmişti. Habsburg-Osmanlı sınırında çok sayıda karantina ve dinlenme merkezinin kurulması gerekiyordu, böylece Devlet-i Aliyye'den gelen insan ve hayvanların yanı sıra ithal edilecek mallar, özellikle de zehir içerebilecek olanlar için uygun karantina ve temizlik önlemleri alınabilecekti: Koyun yünü, pamuk, koyun postu, ipek, kürk, deri ve bu maddelerden yapılmış kumaşlar. Karantina istasyonları genel komutanlıkların ve vilayet hükûmetlerinin gözetimi altında kendi sıhhi komisyonlarını atayarak yönetiliyordu. Aynı zamanda çiftçi olan sınır muhafızlarının ana görevi barış zamanında kordonu korumaktı. Gece gündüz, yaz kış, sıcak soğuk demeden, kıdemli ve kıdemsiz subaylar da dâhil olmak üzere görevlerini titizlikle ve özenle yerine getirmek zorundaydılar. Kordon personeli, hiç kimsenin Türk topraklarından Habsburg topraklarına herhangi bir bahaneyle gizlice girmemesi veya bu ülkeden herhangi bir tebaanın gizlice diğer taraftaki topraklara geçmemesi için yakın gözetim altında tutmak zorundaydı. Maria Theresia, 29 Haziran 1747 tarihli sınır yönetmeliğinde, yasaklanmış sikkelerin ve doğal kaynakların eritilmesi ve ardından karantinaların uygulanması da dâhil olmak üzere ülkenin güvenliğinin korunmasına karar verdi. Ancak yasağa rağmen ticarette sikkelerin kullanımına devam edildi. 1760'lardan itibaren kordondaki hazırlıklar üç düzeydeydi. Birincisinde, eğer Osmanlıların Avrupa topraklarının herhangi bir yerinde veba salgınının patlak verdiği duyulmamışsa, kordonda 4.200 kişi görev yapıyordu.

İkinci düzeyde, vebanın Balkan Yarımadası'nda bir yerde patlak verdiği öğrenildiğinde, karakollar arttırılır ve takviye edilirdi, bu durumda kordonda 6.798 kişi bulunurdu. Yakın bir tehlike durumundaysa üçüncü aşamaya geçilir ve kordondaki asker sayısı 10.016'ya yükseltilirdi. Osmanlı-Rus Savaşı (1768-1774) sırasında veba beklenmedik bir şekilde Lehistan'dan Galiçya'ya taşındığında, Lehistan sınırına da bir kordon örülmesi gerekecekti.[133]

Cânibî Ali Paşa ve maiyeti, Zemun'daki karantina istasyonuna 12 Haziran 1740 tarihinde Korgeneral Schmettau'nun refakatiyle götürüldü.[134] Kalabalık maiyet ve kafileyle birlikte olan tüccarlar, ayrıca at, deve ve katırdan oluşan hayvanlar rutin sağlık tedbirleri çerçevesinde muayeneden geçirildi. Yalnızca büyük elçi, şeref ve itibarı muvacehesinde başhekimin odasında ağırlandı.[135] Daha sonra Hattî Efendi'nin aynı karantina nezarethanede (*Nazaret*) benzer bir uygulamaya tabi tutulduğu ve kendisine bu sırada kahve, şerbet ve şekerleme ikram edildiğini bildiğimiz için,[136] Ali Paşa'ya bu ikramlarda bulunulduğu varsaymak mümkündür. Bunun dışında doktorların Saray Harp Şûrâsı'na hitaben yazdıkları raporlarda gerek büyük elçiye, gerek kapı halkına ve gerekse

133. Tanasije Ž. Ilić, "Der Sanitätskordon an der österreichischen Militärgrenze und seine Funktionen zur Zeit Maria Theresias", *Maria Theresia als Königin von Ungarn*, haz. Gerda Mraz (Eisenstadt, 1984): 343-349.

134. Bu uygulamayı Hattî Efendi sefâretnâmesi şu şekilde tarif ediyordu: "[...] *müzeyyen koçı arabamız ile kasaba-i Zemun'a dühûl olunmuşdur. Bu kadar müddetden berü kefere beynünde emr-i mütehattimü'l icrâ olan Nazerete âdeti mukaddemâ Cânibî Ali Paşa merhûma oldığı gibi devletleri tarafından bu def'a hakkımuzda ikrâm-ı tâm olmak zu'mı ile bi'l-külliye Nazarete resmi metrûk olup, fakat Nazarethâne dedikleri mükellef ü müzeyyen bir saraylarına inzâl ile* [...]", bk. *Viyana Sefâretnâmesi, vr. 4a-b* aktaran Savaş, *Mustafa Hattî Efendi*, 20.

135. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/1 (Kasım 1740), fol. 11^{v}, 15 Eylül 1740 tarihli rapor.

136. "[...] *saraylarına inzâl ile iktifâ ve kahve ve şerbet ve şekerleme makulesi rüsum-ı ri'âyelerini icrâ* [...]", bk. *Viyana Sefâretnâmesi, vr. 4a-b* aktaran Savaş, *Mustafa Hattî Efendi*, 20.

Habsburglu askerlere yaptıkları rutin sağlık kontrolünde en ufak bir hastalık belirtisine rastlamadığı bilgisi yer alır. Garnizon doktoru Lux'un Cânibî Ali Paşa ve yakın kapı halkını sık sık sağlık kontrolünden geçirdiği, mesela Dobrinze menzilindeki 20 Haziran ve Vogan menzilindeki 22 Haziran tarihli raporlarıyla sabittir.[137] Yine kayzerî saha doktoru Brady'nin 17 Temmuz tarihli raporunda ("*Rapport*") gerek Osmanlı büyük elçiliğinde ve gerekse kayzerî birliklerde en ufak bir hastalık belirtisinin bulunmadığı yazılıdır.[138] Heyetin bu rutin kontrollerle hem sağlık durumları tespit ediliyor, hem de olası bir salgın hastalık önlenmiş oluyordu. Zira sonuçlar her zaman temiz çıkmıyordu. Nitekim Maÿr ve Lux'un 9 Temmuz'da Estergon yakınlarındaki Dorog (Alm. *Drostdorf*) köyünde konakladıkları sırada yazdığı raporla, sakabaşının rahatsız olması üzerine kendisini muayene ettiği, âcilen Belgrad'a (daha doğrusu Zemun'a) dönmesi ve oradaki teşekküllü hastanede (zikredilen karantina istasyonu / nezarethane) tedavi olması tavsiyesinde bulunduğunu, hatta meseleyi büyük elçiye arz ettiğini öğreniyoruz. Doktorların yazdığına göre Cânibî Ali Paşa'nın emrine ve doktorun tavsiyesine rağmen yola devam etmiş olan sakabaşı birkaç gün sonra ömür sermayesini tüketmişti.[139] Bu arada Osmanlı sefâreti yoluna devam ederek Tuğgeneral Pallant'ın Saray Harp Şûrâsı'na gönderdiği 12 Temmuz tarihli –Viyana'ya 23 Temmuz'da ulaşan– raporda belirttiği üzere İstolni Belgrad (Alm. *Stuhlweissenburg*) menziline varmıştı.[140]

Sava Nehri'ndeki devir teslimden sonra Viyana'ya gelmekte olan Osmanlı sefâreti için Viyana'da bazı hazırlıklar yapılması gerekiyordu. 25 Haziran 1740 tarihinde, saray teşkilâtında her

137. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/1 (Kasım 1740), fol. 42^{r}-44^{v}.
138. OeStA, KA, HKR, HR, Akten 217 (Exp./Temmuz-Reg./Ağustos 1740), 444.
139. OeStA, KA, HKR, HR, Akten 217 (Exp./Temmuz-Reg./Ağustos 1740), 444.
140. OeStA, KA, HKR, HR, Akten 217 (Exp./Temmuz-Reg./Ağustos 1740), 626.

türlü ağırlama merasimlerinden sorumlu olan Başmâbeyn Dairesi'ne (*Obristhofmeisteramt*) bir bildiri yazısı gönderildi. Bunun üzerine Başmâbeyn Dairesi, meseleyi matbah emini (*Obriststäblmeister*) Kont Franz Michael von Hallweil'a (1674-1749) havale edip mutat üzere yapılan tüm hazırlıkları vakitlice tamamlaması, şehre giriş alayının sorunsuzca ilerleyebilmesi için gerekli yerleri haberdar ve tören atları ile adamlarını temin etmesi talimatını verdi. Ayrıca kendisinden, bunun gibi büyük elçi karşılamalarında daima yapıldığı üzere, Türk büyük elçinin bizzat kayzerî çavuşbaşı (*Obristhofmarschall*)[141] Prens Heinrich von Auersperg (19 Kasım 1735-19 Kasım 1742)[142] tarafından karşılanması ve at üstündeyken büyük elçiye belirlenmiş güzergâh üzerinde ikametgâhına kadar refakat edilmesi emrini Auersperg'e iletmesi istendi.[143] Âdet-i kadimden olan ve tüm sefâretlere uygulanan bu protokol, Cânibî Ali Paşa tarafından kayzerî çavuşbaşının kendisiyle müsavî makamda bulunmasını reddettiği yoğun itirazla

141. Bu karşılık, çağdaş bir Alman kaynağında verilmektedir, bk. Michael Ranft, *Genealogisch-historische Nachrichten von den allerneuesten Begebenheiten, welche sich an den europäischen Höfen zutragen, worinn zugleich vieler Standes-Personen und andere berühmte Leute Lebens-Beschreibungen vorkommen*, fasıl XXXIX (Leipzig: Johann Samuel Heinsius, 1742), 265. Çavuşbaşı, yoğun merkezî idareyi yürüten Bâbıâli teşkilâtında sadrazamın başkanlığında kâhya bey (kethüdâ-yı sadr-ı âlî) ve reîsülküttâb ile birlikte başlıca üç yetkili âmirden biriydi, onlara bağlı çok sayıda kalem (büro) mevcuttu, bk. Mehmet İpşirli, "Bâbıâli", *DİA*, c. 4 (1991): 388.

142. Heinrich Johann von Auersperg (1696/97-1783). Babasının 1713 yılındaki ölümü üzerine yegâne erkek mirasçısı olarak Auersperg prensi unvanını aldı, asker babasından farklı olarak siyasete meylederek saray kademelerini hızla tırmandı ve en yüksek makamlarda bulundu. Ölümüne kadar üç kayzere de yakın olup –VI. Karl, I. Franz Stephan ve II. Joseph– onlara hizmet etti, bk. Martin Scheutz, "Die obersten Hofämter als Wechselstube von sozialem, ökonomischem und symbolischem Kapital. Anforderungsprofile an hohen Amtsträger des Wiener Hofes im 18. Jahrhundert", *Herrschaft in Zeiten des Umbruchs: Fürstbischof Hieronymus Colloredo (1732–1812) im mitteleuropäischen Kontext*, haz. Gerhard Ammerer vd. (Salzburg: Anton Pustet, 2016): 227.

143. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 144^{r}-144^{v}.

karşılanacak, Viyana Sarayı'yla ilişkileri geren ve gittikçe büyüyen bir krize dönüşecekti.

İkinci bir hazırlık, sefâretin şehre giriş merasiminin ne şekilde gerçekleşeceğini görüşmek üzere Habsburg ekâbirinin istişare toplantısıydı. Nitekim büyük elçiliğin henüz başkent öncesi son menzil olan Schwechat'a ulaşmasından çok önce 7 Temmuz 1740'ta, meseleyi masaya yatırmak üzere bir saray toplantısı / konferansı (*Hofconferenz*) gerçekleşti. Akşam saat 6'da, Kont Philipp von Sinzendorf'un konutunda ve huzurundaki toplantıya Maliye Dairesi başkanı Kont von Dietrichstein, Saray Harp Şûrâsı başkanı Kont Joseph von Harrach, Avusturya devlet ve meclis nâzırı, ayrıca Viyana şehir bankasının (*Bancalität*) kurucu başkanı Kont Gundacker von Starhemberg[144], kayzerî çavuşbaşı Prens Auersperg, Saray Harp Şûrâsı üyesi (*Hofkriegsrath*) Johann Joseph Martin von Managetha/Managetta,[145] Maliye Dairesi memuru (*Hofkammerdiener*) Bartholome Baron von Tinti (1661-1757)[146] ile Saray Harp Şûrâsı üyesi ve özel danış-

144. Kont Gundacker/Gundakar Thomas von Starhemberg (1663-1745).

145. Martin Managetta hakkında kaynaklarda hangi yıllar arasında yaşadığı bilgisine rastlanılmamışsa da Kuzey İtalya kökenli soylu bir aileden geldiği, ceddinin 15. yüzyılda Aşağı Avusturya'ya yerleştiği, Johann Georg von Mannagetta-Lerchenau'un (1668–1751) oğlu olduğu, Aşağı Avusturya Maliye Dairesi ve Eyaleti başkan vekilliği yaptığı ve Maria Theresia'nın kendisine 1 Mayıs 1753'te Avusturya mevrus ülkeleri baronu unvanını bahşettiği sırada imparatorluk şövalyesi olduğu bilinmektedir.

146. Lombardiya-İtalyan kökenli Tinti (aslen Tinctis) ailesinin Aşağı Avusturya'ya giden yolunun temel taşı, İç Avusturya Maliye Dairesi danışmanı, Moravya tuz ofisi müdürü ve Viyana'daki Portekiz kraliyet elçisi olan Bartholomäus II. Tinti tarafından atıldı. 18. yüzyılın ilk yıllarında Karinyola, Karinya, İştayer ve Tirol'de toprak sahibi oldu. 1707'de Aşağı Avusturya imparatorluk şövalyeliğine, 1725'te ise Avusturya mevrus ülkeleri baronluğuna yükseltildi. 1714'te Macar vatandaşlığı aldı, bk. Barbara Eder, "Die Geschichte der Familie Tinti als Herren der Schallaburg von der Mitte des 19. bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts" (Yüksek Lisans Tezi, Viyana Üniversitesi, 2018), 16-17.

manı, Cânibî Ali Paşa'ya Şûrâ adına sık sık gönderilecek olan Thomas Augustin Jakob Joseph Baron (*Freiherr*) von Wöber/ Weber (1692-1771) iştirak etti.[147]

Şehre giriş merasimi bahsi görüşülürken referans noktası olarak, yüzyılın başından beri Viyana'ya gelmiş Osmanlı büyük elçilerinde uygulanan protokolü hatırlamak gerekiyordu. Bunun için Wöber tarafından 1700 (İbrahim Paşa) ve oturumun sekreteri tarafından 1719 (Silahdar İbrahim Paşa)[148] yıllarında gerçekleşen şehre giriş merasimine ait teşrifat defterleri getirilmişti. Her iki defterin ilgili bölümleri sesli ve dikkatlice okundu. Özellikle 1719'da Saray Harp Şûrâsı memuru (von) Öttl tarafından Schwechat'ta Silahdar İbrahim Paşa'ya imzalatılan sekiz madde üzerinde duruldu ve şimdiki durum güncellendi. Buna göre evvela Cânibî'nin, 1719'daki alay tertibiyle şehre girmesi, ikinci olarak teşrifatçıbaşının büyük elçiyi konutundan alması ve üçüncü olarak alayın, birbirinden ayrılmayan fasılasız bir hat üzerinde ilerlemesi konusunda mutabık olundu. Dördüncü olarak büyük elçiye iki tercüman tahsis edilmesi gündeme geldi. Beşinci olarak, Cânibî'den önce talep edilmemiş şekilde, büyük elçiye ikametgâh olarak hazırlanmış olan *Altın Kuzu*'nun yanı sıra rahatlığını arttırmak için "*Öttingischer Garten*"[149] isimli konağın da hazırlanması yönündeki talebi görüşüldü. Ortaya atılan görüşlere göre ikinci bir konağın tahsisi, büyük elçinin ancak keyfî talebinden ve gezintiye çıkma arzusundan kaynaklanıyor, asıl ikametiyle alâkası

147. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 147^{v}-148^{r}.

148. Ercan, "Rıdvan Ağa'dan Süleyman Bey'e", 77-78.

149. "*Haus Öttingen und Garten*" ve "*Eggerischer Garten*" olarak da anılan ve "Eski Favorita" (Augarten) sarayının büyük bahçesi içerisinde yer alan bu bina 1789'da "Grassalkovicspalais" adını alacak bir saraya dönüştürülmüş, Mayıs 1748'de Mustafa Hattî Efendi burada ağırlanmıştır, bk. Ercan, "Rıdvan Ağa'dan Süleyman Bey'e", 75.

bulunmuyordu. Ayrıca bu durumda düzgün bir ikamete büyük gölge düşebilirdi. Zaten Hıristiyanlarla iletişimi ve Hıristiyanlara yönelik davranışlar olumsuzdu; sefâretin hem erkek hem de kadınları Hıristiyanları istismar ediyordu. Ayrıca *Öttingen* konağının çok sayıdaki giriş-çıkışları sebebiyle işlerin kolay olması imkânsızdı. Her ne kadar büyük elçi buranın tahsisinden memnun olacaksa da, kayzerî Saray Harp Şûrâsı'na müracaat etmeden Türk büyük elçinin *Altın Kuzu* konağından hiçbir zaman ayrılamayacak olmasından ötürü ve –az evvel gerçekleşen bir toplantıda bizzat kayzerî majestelerinin emrettikleri üzere– göz hapsinde tutulması için burada çok daha iyi gözlemlenebilir olacağından, kendisine ikincisinin tahsisi uygun görülmüyordu.

Altıncı olarak, güvenilir kaynaklardan öğrenildiğine göre sefârete ait olmayan ama kervana katılmış olan çeşitli ve çok sayıdaki tüccarın durumu, bilhassa, mevcut olduğu söylenen büyük miktardaki kaçak tütünün kayzerî gümrük tarafından alıkonması bahsi ele alındı. Tüccarlar ve kaçak yolla getirilmiş olan tütün veya başka ticarî emtia kapsamındaki malların sızdırılmasına izin verilmeyecekti. Bunun için Cânibî'ye kayzerî gümrük yasaları gereği[150] elçilik yükleri arasında bulunan ticarî emtia ve tütünleri satmaması ve sattırmaması hususunun hatırlatılması gerekiyordu. Aslına bakılırsa Osmanlı-Habsburg

150. Konferansta dile getirilen bu gereklilik, VI. Karl ve kızı Maria Theresia'nın aydınlanmış mutlakiyetçiliği ile paraleldi. Bu dönemde gümrük vergileri sadece devlet hazinesi için arzu edilen bir gelir kaynağı olarak değil, aynı zamanda merkantilist ekonomik teşvik aracı olarak da görmeye başlanmıştı. Artık yeni ticaret politikası, hem özel geçiş ücretlerinin kaldırılmasını hem de gümrük sisteminin modern bir şekilde düzenlenmesini doğurmuştu. Ayrıca gümrük vergilerine ciddi artışlar getirildi. Avusturya'nın –19. yüzyıl ağırlıklı– gümrük politikaları için şu çalışmaya bakılabilir: Rudolf Sieghart, *Zolltrennung und Zolleinheit. Die Geschichte der österreichisch-ungarischen Zwischenzoll-Linie. Nach den Akten dargestellt* (Viyana: Manz'sche k. u. K. Hof-Verlags- und Universit.-Buchhandlung, 1915).

ticarî ilişkileri bakımından sorun yalnızca bir taraftan kaynaklanmıyordu. Mesela Avusturyalı tüccarlar hakkında bilgi veren bir vesika, Habsburgların kendi tüccarlarına dahi sıkıntı yarattığını ortaya koyar. 19 Haziran 1740 tarihinde Viyana'da hazırlanmış bir raporda, Türkiye'ye ("*Türckey*") cam götürmeye çalışan Avusturya tebaası tüccarlar, ölçüsüz vergilendirmeden şikâyet ediyordu. Fakat kendilerine zulüm uygulayan Osmanlılar değil, bizzat kayzerî tercümandı. Sözlü iddialarına göre sınırdaki kayzerî tercüman, işlerini halletmek için kendilerinden ek bir ücret ("*Remuneration*") talep etmekteydi.[151] Bundan başka Saray Harp Şûrâsı tarafından büyük elçiye ilk fırsatta, elçiliğe gerçekten ait olmayan tüm güruhtan müsaade istemesi ve kayzerî ikametgâhlara yalnızca elçilik bünyesinde gönderilmiş olanların yerleşmesi gerektiğinin söylenmesinin, ayrıca *Altın Kuzu*'nun önünde muhafız askerlerin konuşlandırılmak zorunda olduğunun, yabancı kimseye ikamet ve güvenlik sağlanmayacağının bildirilmesi yönünde karar alındı.[152]

Son olarak, 1719 yılına ait teşrifat defterinden hareketle yeniçerilerin, alayın ilerleyişi sırasında *Altın Kuzu*'ya varana kadar silahlarını namlular yere bakacak şekilde sırtlarına aldıklarından şüphe olmadığı ve şimdi de bu şekilde olması gerektiğinden bahsedildi.[153] Gerçi, Silahdar İbrahim Paşa'nın 28 Ocak 1726 tarihli anonim sefâretnâmesine bakıldığında durumun tam da öyle olmadığı görülmekte, aslında bu hususta yaşanan fikir ayrılığının Osmanlıların aksi yöndeki ısrarıyla neticelendiği ileri sürülmektedir. İlgili pasajda şu şekilde bir kayıt yer alıyordu:

151. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 222/3 (Nisan-Haziran 1740), fol. 117^{r}-117^{v}, Kayzerî saraydan Kont von Ulfeld'e, 19 Haziran 1740 Viyana.
152. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 149^{v}.
153. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 148^{r}-151^{r}.

"Bir gün muḳaddem Bāzār güni Nemçe çāsārı ṭarafından ḫaber geldi ki tüfengciler paşa ḫażretleriniñ ardında yürüsünler ve tüfenglerini yuḳaru ḳaldurmasunlar başaşaġı ṭutsunlar. Ve biz kendü ṭarafımızdan tüfengli Nemçe ta'yīn ideriz, paşanıñ ardında yürüsünler daḫi ardında tüfengçiler ve tüfenglerini başaşaġı ṭutsunlar diyü haber geldi. Tüfengçiler daḫi cevāb eylediler ki bizler paşadan ayrılmayuz ve tüfenglerimizi başaşaġı ṭutmayuz diyü cevāb eylediler ve alaydaki gibi giderüz didiler. Ve'l-ḥāṣıl ṭaraflarından Nemçeler gönderdiler. Pāzār irtesi güni erken geldiler. Ve alay düzildi. Paşa ḫażretleri ḳallavī'ī giyüb ve sorġūc ṭaḳınub bindi. Tüfengçiler tüfenglerini yuḳaru ṭutub yüridiler".[154]

Netice itibariyle 10 Temmuz 1740'ta Saray Harp Şûrâsı başkanı Harrach, konferansta müzakere edilip görüş birliği içerisinde karara bağlanan bütün maddeleri takrir hâlinde son kararı verecek Kayzer VI. Karl'a arz etti ve kayzer, toplantı kararlarının neredeyse tamamının uygulanması yönünde emir vererek evrakı muameleye koydu.[155] Saray konferansında *Öttingen* konağının tahsisine yönelik ittifaken ret kararı alınmışsa da nihayetinde burası Habsburgların dostluk nişânesi olarak Ali Paşa'nın emrine verilecekti. Vekilharç Linderl, Cânibî'nin tebdil-i havaya ihtiyaç duyduğunda bahçesiyle meşhur –*Altın Kuzu* konağının kuzeybatısında takriben 1,1 km mesafedeki– bu konağa ısrarla talip olduğunu 17 Temmuz 1740 tarihinde Maliye Dairesi'ne ulaşan yazısında belirtti. Maliyenin cevap vermesi kısa sürdü; üç gün sonra Linderl'e hitaben gönderilen yazıda –bir sureti aynı gün Saray Harp Şûrâsı'na gönderildi– mensubu olduğu Maliye Dairesi'nin kendisine,

154. Silâhdar İbrahim Paşa, "Reisebericht", vr. 27-28.
155. OeStA, HHStA, OMeA, ÄZA 39 (04.06.1740-03.09.1740), fol. 51r-62r.

ifa etmekte olduğu vekilharçlık vazifesinde, itimadının tam olduğunu belirttikten sonra Cânibî Ali Paşa'ya, *Öttingen* konağının bir önceki büyük elçi [Silahdar İbrahim Paşa] zamanında, yani 1719'da da Osmanlılara diğer konaklarla birlikte tahsis edildiği, şimdi de aynısının memnuniyetle yapılabileceği cevabını verebileceğini belirtti. Aynı konuda Tuğgeneral Pallant'a da 19 Temmuz tarihli yazıyla bilgi verilmişti. Bunun dışında Avusturya-Macaristan sınırındaki *Brück* (günümüzde *Bruck an der Leitha*) mahallinden Schwechat'a kadarki iaşe ihtiyaçlarının Aşağı Avusturya Eyaleti'nden karşılanması gerektiğini hatırlattı.[156]

HABSBURG BAŞKENTİ ÖNCESİ SON DURAK: SCHWECHAT (25 TEMMUZ 1740)

Schwechat, Belgrad üzerinden Viyana'ya gelen elçilerin şehre girmeden evvel mutat üzere kayzerî yetkililerle şehre giriş şekil ve tarihini belirledikleri ve bu sırada –genellikle birkaç günlüğüne– dinlenmek üzere kamp kurdukları son menzildir. Kanuni Sultan Süleyman I. Viyana Kuşatması (1529) sırasında buraya on beş dakika mesafeki Kaiserebersdorf Sarayı'nda ana karargâhını kurmuştu. Osmanlı sefâreti, 25 Temmuz'da Schwechat mahallinе ulaşmıştır. Kafilenin bagajı, bir gün öncesinden Schwechat'a gönderilmişti.[157] Cânibî Ali Paşa, elçilik henüz arazi üzerine tam yerleşmemişken, 26 Temmuz'da kapıcılar bölükbaşısını kayzerî

156. OeStA, KA, HKR, HR, Akten 217 (Exp./Temmuz-Reg./Ağustos 1740), 709, Maliye Dairesi'nden Saray Harp Şûrâsı'na, ekte Linderl'e gönderilen yazının istinsahı, 20 Temmuz 1740 (yazının Saray Harp Şûrâsı'na intikali 21 Temmuz 1740).

157. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/1 (Kasım 1740), fol. 22r, 15 Eylül 1740 tarihli rapor.

tercüman Carl Momarz rehberliğinde şehre gönderip Saray Harp Şûrâsı başkanı Kont von Harrach'ı gelişinden haberdar etti.[158] Harrach'ın talimatı gereğince Osmanlı heyetinden hiç kimsenin izinsiz şekilde Viyana'ya girmesine müsaade edilmeyecekti. Büyük elçi de, emri altındaki Osmanlılardan kimsenin herhangi bir taşkınlık yapmasını istemiyordu. Daha 27 Haziran'da Türklerden biri Schwechat varoşunda odun taşıyan bir köylüye kılıç çektiği için yapılan şikâyete binaen Ali Paşa'nın talimatıyla o kimse falakaya yatırılmış ve seksen sopa ile cezalandırılmıştı. 28 Haziran'da Saray Harp Şûrâsı başkanı Harrach, Cânibî'ye hoş geldin mesajını iletmesi için Baron von Wöber'i, sekreterler Peydinger ile Lachawiz ile birlikte altı çifte koşulu arabasında, beraberinde 400 süvari olduğu hâlde Schwechat'a gönderdi. Ali Paşa konuklarını nezaketle karşıladı; konuklara kahve, şerbet ve gül suyu ikram edildi, birlikte tütün tellendirildi. Ardından sefâret ve sefâretin hayvanları için Viyana ve çevresinden temin edilen günlük ihtiyaçları teslim edildi.[159]

Takriben 1.000 kişiden oluştuğu ifade edilen muazzam Osmanlı kafilesinin[160] Schwechat'ta muvakkat süreyle de olsa yerleşebilmesi için arazide hangi sınıfın hangi parselde bulunacağının kararlaştırılması, mutfakların ve çok sayıda çadırın kurulması gerekiyordu. Konaklama konusunda ezelden beri uzman olan Osmanlılar bunu seri ve organize hâlde yerine getirdikten kısa bir müddet sonra, bu mahalden hemen ayrılmanın mümkün olmayacağı anlaşıldı, çünkü Osmanlıların ziyaretçileri yine bol olacaktı. Benzer şekilde 1719'da büyük elçi İbrahim Paşa 763 kişilik maiyetiyle Schwechat'ta meks ederken, kendisini birkaç

158. OeStA, HHStA, OMeA, ÄZA 39 (04.06.1740-03.09.1740), fol. 34[r].

159. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/1 (Kasım 1740), fol. 22[v]-23[r], 15 Eylül 1740 tarihli rapor.

160. OeStA, HHStA, OMeA, ÄZA 39 (04.06.1740-03.09.1740), fol. 26[r].

arkadaşıyla birlikte ziyarete gelen Prusyalı maceraperest Baron von Pöllnitz, büyük elçinin sâyebanının önünde oldukça nazik bir şekilde ağırlandığını, kendisine kahve ve şekerlemeler ikram edildiğini yazmıştı. Paşayla gerçekleştirdiği sohbetin sonunda isterse kampı dolaşabileceği teklif edildiğinde bunu kabul ettiğini, kendisine verilen bir rehber eşliğinde iki bin kişiyi barındırabilecek kadar büyük kampın çadırları arasında dolaştığını biliyoruz.[161]

Cânibî Ali Paşa'ya dönecek olursak, Leipzigli dergi FAMA'ya[162] yansıdığı şekliyle, böylesine alışılmadık bir kafileyi görme arzusu yüksek ve alçak tabakadan insanları Viyana önlerindeki Schwechat'a çekiyor, burada kendilerine Türk görgü kurallarına göre kahve ve diğer şeyler ikram ediliyordu. Ziyarette bulunan hanım misafirlerse genellikle altın işlemeli halıya oturmak zorunda kalıyordu.[163] Meraklıların serbestçe Osmanlı kafilesini ve uygun görülmesi hâlinde bizzat büyük elçiyi ziyaretleri takriben on gün boyunca artarak devam edecek, ardından saray tarafından güvenlik gerekçesiyle ziyaretçilere kısıtlama getirilecekti.[164]

161. Ercan, "Rıdvan Ağa'dan Süleyman Bey'e", 82.

162. FAMA hakkında bilgi için bk. Hakan Karagöz, "Osmanlı Devleti ve Doğu Dünyası Hakkında Bilgi Veren Avrupa'nın İlk Bilimsel Dergisi – FAMA: "Die Europäische Fama, Welche Den Gegenwärtigen Zustand Der Vornehmsten Höfe Entdeckt", *I. Uluslararası Tarihi Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Türk-Alman İlişkileri Sempozyumu (2009)*, (Özet bildiri) (Konya, 2010): 288-305.

163. *Die Neue Europäische Fama*, c. 63 (1740), 189.

164. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 172r, saray konferansı, 4 Ağustos 1740 Viyana.

TEŞRİFAT TOPLANTILARI, HASTALIK VE PROTOKOL KRİZİ

Schwechat'taki Cânibî Ali Paşa'ya hem imparatorluk sarayı adına hoş geldin demek, hem de kendisiyle şehre giriş protokolü üzerinde mutabakat sağlamak üzere 28 Temmuz'da Saray Harp Şûrâsı tarafından müzakereci olarak belirlenen Wöber gönderildiğinde, hiç beklenmedik bir durumla karşılaşıldı. Wöber'in Saray Harp Şûrâsı'na arz ettiğine göre paşanın tavrı sıcaktı ve önce şehre giriş konusuyla alâkalı olarak, 3 veya 4 Ağustos tarihinin uygun olabileceğini ifade ederek kararı saraya bıraktığını söylemişti. Ardından her ne kadar şehre girmeye ve kayzere efendisinin dostluk mesajını taşımaya istekli olsa da, teşrifat konusunda "olağandışı" isteklerini sıralamaktaydı. Ali Paşa, alayın ilerleyişi sırasında yanında herhangi birinin at sürmesini asla kabul edemeyeceğini, hele etrafında Prens Auersperg ve vekilharç Linderl gibi Hıristiyan zatların bulunmasına "Muhammedî dininin"[165] müsaade vermediğini, çevresinde yalnızca Türklerin olması gerektiğini ve atının yanında da Türklerin yürüyeceğini ifade etmişti. Bu, Türklerin, kayzerî saraydan ayrılacak bir şeref taşıdıkları anlamına geliyordu ve şimdiye kadarki seyahatinde de yanında zaten Türkler bulunuyor ve alayın idaresini yakın maiyeti düzenliyordu. Wöber, resmikabuller konusunda da itirazla karşılaştı. Buna göre Ali Paşa daha önce hiç öne sürmediği şekilde tercümanı Yusuf Ağa vasıtasıyla oldukça kesin bir dille, şehre giriş merasiminin ilk adımı olarak kayzerî çavuşbaşının (Prens Auersperg) ikametgâha gelip kendisinin elinden tutarak dışarıya çıkarmasının ve Viyana'daki ikametgâha kadar refakatinin fes-

165. Metinde geçtiği şekliyle "*glauben deren Machometaneren*", bk. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 160^{r}.

hedilmesi gerektiğini, ayrıca hükümlerine bağlı olduğu Kur'an'ı gereğince ne kimsenin önünde diz çökebileceğini ne de biri için ayağa kalkabileceğini bildirdi.[166] Bu itirazlar Wöber'in konumu gereği karşılık ve karar verebileceği meseleler olmadığından üstlerine arz etmesini gerektiriyordu, öyle de yaptı.

Kont Philipp von Sinzendorf tarafından Kayzer VI. Karl'a sözlü takririnde arz edilen gelişmeler üzerine kayzer, gecikmeye neden olan teşrifatî münakaşayı bir an evvel sonlandırmak ve gerekli kararları almak üzere imparatorluk sarayı birinci nâzırına bir toplantı tertiplemesini emretti. Böylece Cânibî Ali Paşa'nın şehre giriş merasimi konusunu yeniden görüşmek için 30 Temmuz 1740 tarihinde öğleden önce saat 10:30'da, fakat bu defa sarayın en tecrübeli ve yetkili isimlerinin belki de başında gelen imparatorluk saray başâmiri (*Obristhofmeister*) Kont Sigmund von Sinzendorf-Thannhausen'ın (4 Kasım 1724-8 Ocak 1747)[167] makamında ve huzuruna toplanıldı. Toplantıya Kont Philipp von Sinzendorf, Kont Gundacker von Starhemberg, Kont von Dietrichstein, Kont Joseph von Harrach, Prens Auersperg, Saray Harp Şûrâsı üyeleri Managetha ile Wöber ve maliye memuru Baron von Tinti katılırken kaydı sekreter tuttu.[168] Teşrifat defterine, 7 Temmuz'dakine nazaran daha uzun süren bu oturumda konuşulanlar ayrıntılı biçimde geçtiği için, meselenin iç yüzüne ulaşabilmekteyiz.

Toplantı, Wöber'in Cânibî ile Schwechat'taki görüşmesi bahsini ele alarak başladı. Ali Paşa'nın itirazları suni bulundu. Zira yine Müslüman kimseler olan sabık Osmanlı büyük elçileri tüm bu protokolü uygulamıştı. Şimdi, Osmanlılara alı-

166. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 159ᵛ-160ᵛ.
167. Kont Sigmund Rudolf Sinzendorf-Thannhausen (1670-1747).
168. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 159ᵛ-159ᵛ.

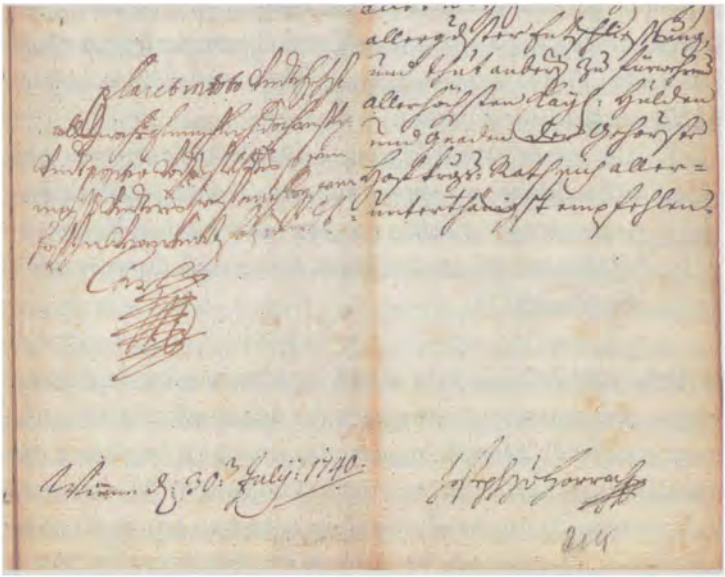
şılagelmiş maddeler yerine yeni protokol kaideleri bahşetmek tehlikeli bulundu ve çok sayıda olumsuz sonuç doğurabileceği düşünüldü. Evvela her iki imparatorluğun merasimlerinde büyük elçilerin hükümdarlar adına şeref nişanesi olarak çavuşbaşılar vasıtasıyla karşılanıp şehirden geçirilerek ikametgâha götürülmesi âdetti. Dolayısıyla bu istekler kabule uygun değildi. Ayrıca hâlihazırda Türkiye'de[169] bulunan kayzerî büyük elçi yakında İstanbul'a varacağı için buradakinin girişinin çok fazla ertelenmesi zararlı ve büyük kuşkulara neden olabilirdi. Zira bu gecikme Osmanlı ve Habsburg imparatorlukları arasındaki yeni barışı bozmak isteyen o veya bu dış güç tarafından bir fırsata dönüştürülebilirdi. Toplantıda, bu tür uygunsuz durumlardan kaçınılması gerektiği konusunda mutabık olundu. Yine mevzubahis edildiği üzere, ilk kez 1665 yılında gerçekleştirilen teşrifatla şehre girişten 1719 yılındakine kadar Türk büyük elçiler her defasında ikametgâhından kayzerî çavuşbaşı tarafından karşılanıp elçinin diğer yanında da kayzerî komiser olduğu hâlde şehirden ilerleyip ikametgâhına kadar refakat edildiği, yine Türk büyük elçi kayzerî çavuşbaşıya elini verip kendisine refakat ettirdiği için, şimdi de bu şekilde olması gerekiyordu. Hatta bu teşrifatî uygulamadan zerre kadar sapmamak lâzımdı. Zaten barış antlaşmasının yirmi birinci maddesinde açıkça ifade edildiği üzere, şeref ve ihtişamın her iki elçi için eskiden beri uygulanageldiği ölçüde tatbiki yazılıydı.[170] İlgili madde Latince nüshadan okunduktan sonra, müzakereci Wöber'in Ali Paşa'yla birden çok kez görüşmesinden ortaya çıktığı kadarıyla, paşanın

169. Metinde geçtiği şekliyle "*Türckeÿ*", bk. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 161^{v}.

170. "*Tarafeyn elçileri gelüp-gidüp ve meks eyledüklerinde kadîmü'l-eyyâmdan berü olıgeldiği merâsim ve rütbelerine ve i'tibâr olundukları minvâl üzre* [...], bk. BOA, A.DVNS.NMH.d, nr. 7, 523.

Belgrad Antlaşması'na aykırı bir şekilde taraflar arasındaki mütekabiliyet ilkesini çiğnediği, zorbalıkla "eski köye yeni âdet" getirmeye çalıştığı, bunun barışa münasip bir tutum olmadığı konuşuldu. Belgrad hududunda büyük elçilerin teatileri sırasında kayzerî sınır komiserî General von Schmettau'nun da bildirdiği üzere Cânibî'nin en ufak bir tereddüt göstermeden elini uzatmaktan çekinmediği, hatta barışın nişânesi olarak kendiliğinden elini uzattığı, şeref göstergesi olarak kendisine refakat edilmesini kabul ettiği de aktarıldı. Bu nedenle toplantıda hazır bulunanlar Cânibî'ye, zaten hudutta Hıristiyan biriyle arasında geçenlere binaen büyük elçinin Muhammedî dinini öne sürerek şimdi bunu reddetmek için sebep olmadığının açık bir dille söylenmesi gerektiğinden yanaydı. Israrını sürdürüp bununla da yetinmezse, tıpkı 1719'daki teşrifat tartışmaları üzerine yapıldığı gibi, büyük elçinin barışa mugayir biçimde davrandığını ihbar ile büyük elçiyi Bâbıâli'ye şikâyet etmek üzere Habsburgların kendilerinin İstanbul'a bir kurye göndereceği tehdidi tekrarlanabilirdi. Bununla da kalınmayıp, kuryeden haber gelene kadar buradaki konaklama ve sair masrafları da kendisinin karşılaması tehdidi ilave edilebilirdi. Böylesi kötü bir duruma mâni olmak için büyük elçinin, âdet olduğu üzere uygulanagelen teşrifat kaidelerine uyması yeterli olacaktı. Toplantı zabtı böylece kayzerin yüce onayına arz edildi.[171] Henüz aynı gün VI. Karl'ın kendi eliyle kaleme aldığı derkenar yazısı (Görsel 12) dikkat çekicidir: "Hepsine onay. Bununla birlikte elçiye tüm meseleler nazik, ama ciddi ve müspet sunulmalı. Kurallara uymalı, yoksa hesabı kendi sarayına vermek zorunda kalacak".[172]

171. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 160^{v}-163^{v}.
172. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/2 (Haziran-Temmuz 1740), fol. 214^{r}, Kont von Harrach'tan Kayzer VI. Karl'a, 30 Temmuz 1740 Viyana.



Görsel 12: VI. Karl'a arz edilen bir takrir ve kayzerî hatla derkenar şeklinde emirden detay, 30 Temmuz 1740. (OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/2 (Haziran-Temmuz 1740), fol. 214r)

Kont von Harrach'tan Kayzer VI. Karl'a, 30 Temmuz 1740 Viyana. Bu tipik takrir örneğinde sol taraf kasten derkenara açık şekilde bırakılarak sağ tarafta arz edilen metin, metnin sonunda sağ altta yazanın ismi (bazen de imzası), derkenar alanına kayıt düşmüş kayzerin hattı, altında isim ve imzası, takririn en alt solunda ise yer ve tarih bilgisi bulunmaktadır. Varak numarası ise zamanında değil, arşiv çalışanlarınca sonradan yapılan tasnife uygun olarak kurşun kalemle eklenmiştir.

Viyana Sarayı'nda haberler hızlı yayılıyordu. Bu toplantının gerçekleştiği gün, artık elçilik alayının şehre girmesi kararlaştırıldığına göre kamuoyuyla paylaşılabilirdi. Avrupa şehirleri ve tabii ki başta Viyana hakkında en güncel haberleri yazılı olarak servis eden *Viyana Gazetesi*, haberi 30 Temmuz tarihli 61. sayısında Viyana ahalisine duyurdu:

> "*Önümüzdeki Perşembe günü, 4 Ağustos'ta öğleden evvel, yakın tarihte Schwechat'a varmış bulunan Osmanlı büyük elçisinin mutantan şehre girişinin gerçekleşmesi bekleniyor. Bunun için her türlü hazırlık yapılmaktadır. Alayın tafsilatlı tarifi yakında aktarılacaktır.*"[173]

30 Temmuz'daki toplantıda alınan kararlar hususunda kayzerin onayını aldıktan sonra Schwechat'a, bu defa saray tercümanı Momarz gönderildi. Momarz'ın yanında, şehre giriş teşrifatına dair maddeleri havi kayzerî bir beyannâme taslağının Türkçe tercümesi bulunuyordu. Taslağı kendisi tercüme etmişti ve onu büyük elçiye teslim etmesi gerekiyordu. Momarz ile Cânibî Ali arasında, dokuz madde üzerinde pazarlıklar başladı. Bununla birlikte Ali Paşa, baştercümana yeni taleplerini de iletti. Momarz, bunların görüşülmesi lâzım gelen meseleler olduğunu, ama mutlaka bir orta yol bulunacağına dair gayret gösterileceğini ileri sürerek büyük elçiyi yatıştırdı. Buna mukabil büyük elçi, isteklerinin yerine getirilmesi şartıyla şehre girişin 4 Ağustos'ta öğleden evvel saat on ilâ on bir arasında gerçekleşmesi, alayın kendisine tarif edilen ve St. Marx kapısından başlayacak güzergâh üzerinde ilerleyeceği ve kayzerî çavuşbaşı Prens Auersperg'le Simmering ile Neugebau arasındaki çimenlikte buluşacağı konusunda teminatta bulundu.[174] Momarz,

---

173. *Wienerisches Diarium*, nr. 61, 30 Temmuz 1740.

174. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/3 (Ağustos 1740), fol. 12^{r}-13^{v}.

Ali Paşa'yla görüştüğünde yarım kalan meseleleri bildirmek üzere 3 Ağustos'ta saraya döndü. Kayzerî toplantıda Cânibî Ali Paşa'nın alışılagelmişin dışında ve kabulü zor isteklerde bulunduğu görüşü ağır basacaktı. Ali Paşa şehre giriş sırasında mutat olduğu üzere yanında at üstünde kayzerî çavuşbaşının değil, İstanbul'dan yola çıktığından bu yana olduğu gibi maiyetindeki çavuşbaşı, kapıcılar ağası ve selâm ağasının bulunmasını istiyordu. Hâlbuki bu kimseler, şimdiye kadar hep alayın önünden giderdi. Bir başka itirazı yeniçerileri ilgilendiriyor, yürüyüş sırasında tüfeklerini baş aşağı bakacak şekilde taşımalarının onlarda şikâyete yol açacağını bildiriyordu. Son olarak, kayzerî çavuşbaşı olarak Prens Auersperg'in resmikabul sonrasında büyük elçiye merdivenlerden aşağıya, avluya açılan kapıya kadar eşlik etmesi konusunda itirazı söz konusuydu. Bunu sözlü olarak haber alan kayzer, Kont von Harrach'a meselenin görüşülmesi için toplantı tertiplenmesi emrini verdi. Sinzendorf'un idaresinde yapılan 3 Ağustos'ta akşam sekiz buçuktaki toplantıda Ali Paşa'nın istekleri üzerinde duruldu. Kayzerî çavuşbaşının görevini yerine getirmesi hususunda kararın kayzere arz edilmesi gerektiği, yeniçerilerin tüfeklerini namlusu aşağıya bakacak şekilde omuzlarına asmalarının mecburî olduğu yoksa bunun barış akdinin ihlali anlamına geleceği konuşuldu. Bununla birlikte, Cânibî'nin –bu hususta geri adım atması hiç beklenmediği düşünüldüğünden– yanında görmek istediği üç kişinin, daha önce uygulanmamış şekilde, refakatine izin verilecekti.[175] Harrach tarafından arz edilen meselelerde kayzer, toplantı kararlarını onaylayarak, merciine havale edilen çavuşbaşının refakati meselesi hakkında, "*her zaman böyle yapıldı, bundan vazgeçilemez. Böyle yapılmalı*" emrini verdi.[176]

175. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 164ᵛ-166ᵛ.
176. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/3 (Ağustos 1740), fol. 2ᵛ.

Görüldüğü kadarıyla 25 Temmuz'da Schwechat'a ulaşmış bulunan Osmanlı büyük elçisinin şehre giriş meselesi imparatorluk sarayını meşgul ettiği gibi, daha bir hayli meşgul edeceğe benziyordu. 7 Temmuz'dan sonra 3 Ağustos'taki üçüncü toplantı itibariyle –hazır Ali Paşa şehre giriş için 4 Ağustos tarihinin uygun olabileceğini ifade etmişken– meseleyi muhtemelen çözmüş olabileceğini düşünen yetmiş yaşındaki saray başâmiri Kont von Sinzendorf fena hâlde yanılıyordu. Daha imparatorluk sarayını bitmek bilmeyen yoğun bir mesai, Cânibî Ali Paşa ile çok sayıda ve çetin pazarlıklar, Habsburg ekâbirinin çektiği çözüm sancıları, değerli mürekkep ve kâğıdın tek bir mesele için fazlasıyla tüketildiğini belgeleyen sayfalar dolusu yazılacak zabıt ve raporlar, bu kayıtların sözlü veya yazılı takrir biçiminde bir türlü sonuca ulaşmayan ve içinden çıkılmaz bir hâl alan krizden ötürü sabrı çoktan tükenmiş kayzere arzı, nihayet kayzerin mükerreren vereceği emir üzerine hadisenin hâlli için her biri uzun saatler süren ve Ağustos ayının 4'ünde, 6'sında, 14'ünde, 18'inde ve 20'sinde tertiplenen, tamı tamına beş toplantı[177] bekliyordu. Çünkü 4 Ağustos'ta, evvelden mutabık olunduğu üzere[178] ve Cânibî Ali Paşa'ya daha 3 Ağustos gecesinde son kez teyit amaçlı gönderilmiş olan saray tercümanı Momarz vasıtasıyla[179] şehre girişle alâkalı herhangi olumsuz bir durumun mevcut olmamasına dair bilginin ulaşmasına binaen Osmanlı elçilik heyetinin şehre giriş alayını gerçekleştirmesi beklenirken büyük bir kriz yaşanacaktı.

---

177. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 166^{v}-187^{r}. Bu toplantıların her birini olduğu gibi aktarmak bu çalışmanın hacmini gereksizce genişletip amacından saptırabileceğinden, bunun yerine, maksadın hâsıl olmasına yetecek ölçüde geniş özetleriyle iktifa edilecektir.

178. Dokuz maddelik protokol senedi için bk. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 222/1 (Instruktion und Weisungen [...]), fol. 149^{r}-151^{v}.

179. OeStA, HHStA, OMeA, ÄZA 39 (04.06.1740-03.09.1740), fol. 59^{v}, Kont von Harrach'tan Kayzer VI. Karl'a, 3 Ağustos 1740 Viyana.

3 Ağustos'u 4 Ağustos'a bağlayan gece Ali Paşa, Schwechat'tan damadı hazinedar ağa (Ali veya Ahmed) ile birlikte maiyetin ağır yüklerini Leopoldstadt'a gönderdi. Sabaha kadar süren hazırlıklarla başta *Altın Kuzu* olmak üzere konaklar teftiş edildi ve gerekli son hazırlıklar yapıldı.[180] 4 Ağustos 1740 Perşembe günü sabahın erken saatlerinde Viyana garnizonundan askerler ve şehir ahalisi, bu gibi resmigeçit törenlerinde –tıpkı 1719'da olduğu gibi– alışılageldik sıra hâlinde belirli güzergâh üzerindeki belirlenmiş noktalarda hazır bulunuyordu; kimisi ayakta kimisi at üstündeydi. Saat dokuz buçukta hanesinden çıkan kayzerî çavuşbaşı Prens Auersperg, elçilik teşrifatçısı Mareşal Wurmbrand ile birlikte ve yanlarında kayzerî yetkili ve kapı halkı, ayrıca şehir muhafız alayıyla, Cânibî Ali Paşa'nın yeni bir itirazla ortaya çıkmayacağı ümidiyle, büyük elçilik heyetiyle buluşmak üzere kararlaştırılmış olan Simmering caddesindeki yerini almış bekliyordu. Cânibî Ali Paşa'nın bir türlü gelmemesi sebebiyle Wurmbrand, tercüman Carl Momarz'ı Schwechat'a yollayıp gecikme nedenini sormasını, büyük elçinin artık hiçbir değişikliğe yeltenmemesi ve arabayla değil mutlaka at üstünde gelmesini söylemesini emretti. Emri yerine getirmek üzere Ali Paşa'ya giden tercüman söylenenleri nakletti. Teşrifat defterine bakılırsa, bu sırada kullandığı üslubu beğenmemiş olsa gerek, Cânibî'nin Momarz'a "*üçkâğıtçı*" ("*Gauner*") dediği yazılıdır.[181] Ali Paşa cevabını iletmek üzere çavuşbaşısını ve tercümanı Yusuf Ağa'yı Prens Auersperg'e gönderdi. Prense, *Altın Kuzu* konağına vardığında basamaklarda kendisine elini uzatıp refakat onuruna izin veremeyeceğini, orada yalnız başına durması gerektiğini, bunun dışında kalan ve kayzerin arzuladığı tüm kaidelere

180. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/1 (Kasım 1740), fol. 23r, 15 Eylül 1740 tarihli rapor.

181. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 166v.

uyacağını deklare etti. Biri Schwechat'ta çadırında diğeri buluşma yerinde açık havada, eşine rastlanılmamış ve nakillerle ilerleyen bir tartışma yaşanıyordu. Prens bunun üzerine kuryesini gönderip Cânibî'nin, acaba bu itiraz ve taleplerin Bâbıâli'yle istişare üzerine mi, yoksa –inanmak istemediği şekilde– tamamen kendi reyiyle mi gerçekleştiğini sordu. Prens ayrıca, kendisini daha fazla bekleyemeceğini, Viyana'ya döneceğini iletiyor ama paşanın yine de gelip gelmeyeceğine dair "*net bir cevap*" ("*precisé antwort*") istiyordu. Gelmediği takdirde Kont von Harrach'ın talimatı gereğince, paşanın yine Schwechat'ta kalması lâzım geldiğini, ikametgâha önden gönderilmiş bagajının bugün Schwechat'a geri gönderileceğini bildirdi. Prens Auersperg gerçekten de şehre döndü ve doğrudan kayzerin huzuruna varıp olanları nakletti. Kayzer, meselenin istişaresi için saray konferansı düzenlenmesi emrini verdi. Bu arada askerler ve şehir ahalisi öğleden sonra saat 3'e kadar yerlerini terk etmemişti.[182] Ardından şaşkın bir vaziyette yerlerinden ayrılmaya başladılar. Neticede Osmanlı heyetinin –resmen ilan edilmesine ve geniş çaplı hazırlıklar yapılmış olmasına rağmen– gelmediği ve merasimin belirsiz bir sebeple ama her hâlükârda iptal olduğu Viyana'da herkesçe malum olmuştu. Türlü söylentiler dilden dile dolaşmaya başladı.

Saray konferansı aynı gün öğleden sonra ve mutat şekilde saray nâzırı Kont von Sinzendorf'un idaresinde ve Kont von Starhemberg, Kont von Dietrichstein, Kont Joseph von Harrach, kayzerî mirahur (*Obriststallmeister*) Kont Anton von Starhemberg (8 Nisan 1738-19 Kasım 1742),[183] Prens Auersperg, Managetha, Tinti ve Wöber'in iştirakiyle başladı. Şehre girişin gerçekleşmemesi

182. OeStA, HHStA, OMeA, ÄZA 39 (04.06.1740-03.09.1740), fol. 36^{v}-38^{v}; OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 166^{v}-168^{v}.

183. Kont Fran(t)z Anton von Starhemberg (1681-1743).

ve dolayısıyla ertelenmesi konusunda toplantıya katılanların yeni öğrendikleri bir gelişme söz konusuydu. Prens Auersperg'e, Tuğgeneral Pallant tarafından gönderilen bir ulak vasıtasıyla, Cânibî Ali Paşa'nın kendisini iyi hissetmediği ve bu nedenle alışık olunduğu üzere at üstünde değil, araba içinde kalmasının gerekliliği bildirilmişti. Ali Paşa, bağırsaklarından rahatsız olduğunu öne sürmekteydi. Hatta Cânibî, daha prens Simmering'e varmadan, yatağından çıkıp yola koyulacakken hastalık bahanesiyle tekrar yatağına dönmüştü. Bu gelişmeden haberdar olduktan sonra toplantıdakiler, hastalığın gerçekten de tek sebep olup olmadığını münazara etti. Şimdi İstanbul'a şikâyet maksadıyla kurye göndererek aşırıya kaçılmış olabilirdi. Zaten büyük elçiyle gün saat konusunda kesin olarak anlaşılmıştı ve kendisinin de çok iyi bildiği gibi her iki taraf için tüm merasimler, Belgrad akdinin yirmi birinci maddesi gereğince (*"kadîmü'l-eyyâmdan berü olıgeldiği merâsim"*) eskilerin tekrarı şeklinde gerçekleşecekti. Neticede Ali Paşa'nın yalnızca hastalık sebebiyle engellendiği, başka türlüsünün düşünülemeyeceği, dolayısıyla meselenin Bâbıâli'ye intikalinin lüzumsuz olacağı üzerinde mutabık olundu. Bundan sonra Cânibî'den, sağlığına kavuştuğunda kaidelere uymak suretiyle şehre girişe rıza gösterip göstermediğine dair yazılı ve Türkçe bir beyan istenmeliydi. Böylece gündeme olası bir tercüme hatası veya yanlış anlaşılma iddiası gelemezdi. Ayrıca Schwechat'taki çadır kampına geri gönderilen bagajların tekrar ne zaman ikametgâha gönderilmesinin sorulması gerekiyordu ve bundan sonra güvenlik gerekçesiyle kafileden kimsenin başıboş ve serâzad şekilde şehirde dolaşmasına müsaade edilmeyecek, şehirde işi olan bir heyet mensubu varsa yanına bir atlı piyade verilecekti; lüzumlu olmadıkça artık kimsenin Türkleri ziyaret maksadıyla Schwechat'a gitmesi de engellenmeliydi. Son olarak, saraydan bir açıklama bekleyen sair saraylara doğrudan ve kamuoyuna gazeteler vasıtasıyla,

şehre giriş merasimine engelin yalnızca büyük elçinin muztarip olduğu talihsizlik olduğu ifade edilmeliydi.[184]

Bu sonuncu maddede işlerin kayzerî sarayın planladığı ve istediği şekilde gitmesi zordu. Hastalık gibi sıradan bir bahane, herhangi bir kriz veya diplomatik sürtüşmeden elbette düşük kalırdı. Bu nedenle basın, 4 Ağustos gününü dedikodu ve hayal ürünü soslar katarak servis etti. Dönemin birçok gazete ve siyasî havadis mecmuasında, tam da 18. yüzyılın homo politicus'un, başka şekilde söylersek okumuş siyasal insanın merakına hitap eden bu hadiseye genişçe yer verilmiştir. Bir misal getirirsek, 1744 yılında basılmış bir mecmuada, bugüne dair şunlar yazılmıştı:

> *"[...] Büyük elçinin bin bir türlü zorluk çıkardığı törensel şehre girişi, kayzer tarafından 4 Ağustos olarak belirlendi. Vatandaşlar, tüccar zümre ve saray halkı o gün sıra olup bekliyordu ve kayzerî saray resmigeçit için 40.000 fl. harcamıştı. Ancak büyük elçinin, teşrifatî münakaşalar nedeniyle gelmediği görüldü. Kayzerî sarayın sadrazamı, yani kendi anlayışına göre –Maria Theresia'nın zevci– Lothringen Dükü Franz tarafından karşılanması gerektiğini, Leopoldstadt'taki ikametgâhı beğenmediğinden şehirde yaşamak istediğini, yeniçerilerin tüfeklerini omuzlarına yaslayarak şehre girmelerini ve kendisinin at üstünde değil arabada bulunmak istediğini bildirmişti. Gerçekten de öyle yapıp, toplanma alanına kolik hastalığından muztarip olduğu bahanesiyle altı çifte koşulu bir arabayla geldi. Bundan başka huzura kabule papuçlarıyla gelmek,[185] ayrıca kayzerin elini Hıristiyanların yaptığı şekilde öpmek istiyordu; çünkü kayzer bu vesilelerde elini, giydiği İspanyol kabanıyla örtmekte,*

184. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 169r.

185. Osmanlı elçisi arkası açık, terliğe benzer papuç da giyerdi, ama bunun ayakkabı olarak göründüğü açıktır. Büyük ihtimalle Cânibî bu tür bir pabuçtan bahsetmiştir. Buna rağmen Viyanalılar, paşanın deri çizme giymesini istiyordu.

ama Türklere elini öptürmektedir. Bu engellerden ötürü resmigeçit 23 Ağustos'a kadar ertelendi."[186]

Aslına bakılırsa, Cânibî Ali Paşa tıbben tasdikli biçimde kolik hastalığına yakalanmıştı. Çünkü Habsburglar aynı gün büyük elçinin iyileşmesine katkıda bulunmak, ama asıl olarak hastalığını doğrulamak maksadıyla saraydan iki hekimi Schwechat'a göndermişti. Biri kayzerî garnizon doktoru (*"Kay[serlicher] Quarnisons Medicus"*) Maÿr, diğeri enfeksiyon başcerrahı (*"ober Infection Chirurck"*) Johan Mühael [Michael] Heÿermosser idi. Hekimlerin kaleme aldığı, imzaladığı ve mühürlediği sağlık raporuna göre (Görsel 13),[187] –büyük elçinin yatağına geri dönmek zorunda kaldığı beyanı üzerine– bir süvari saraya gönderilmiş, kendilerine sabah yedi ilâ sekiz arasında ulaşılmış ve onlar da emre binaen hemen yola koyulmuş. Kampa ulaştıklarında kendilerini paşa kethüdası karşılamış, büyük elçinin şiddetli ağrılar içinde yattığını bildirmiş ve bir çavuşa, hekimleri Cânibî'ye götürmesi emrini vermiş. Elçinin resmikabul çadırına vardıklarında, uzaktan kendilerine doğru koşarak gelen kayzerî tercüman Joseph [von Schwachheim], çadırın önünde beklemeleri gerektiğini, Ali Paşa'nın bağırsaklarından (*"intestinis"*) rahatsız olduğunu, ayrıca gece çıkan fırtına nedeniyle üşüttüğünü, çok kötü ve hasta olduğunu söylemiş. Bu bilgileri naklettikten sonra hekimler Cânibî'yi görmek ve ona tıbbî müdahalede bulunmak üzere görevlendirildiklerini söyleyip tercümanla birlikte çadıra girmeye yeltenince, Schwachheim önlerine fırlayıp çadıra yalnız başına girmiş. Ancak on dakika kadar bekletildikten sonra içeriye alındıklarında Cânibî Ali Paşa'yı ya-

186. Schönleben, *Neu-eröffneter Historischer Bilder-Saal*, 849.

187. OeStA, HHStA, OMeA, ÄZA 39 (04.06.1740-03.09.1740), fol. 83ʳ-83ᵛ, Cânibî Ali Paşa'ya ait sağlık raporu, 4 Ağustos 1740 Schwechat.

takta sağa sola kıvranırken görmüşler. Sırt üstü rahatça duramıyormuş. Hekimlerin teşhisi, Ali Paşa'nın ağır şekilde kolik / colic (sözlük anlamıyla mide, safra kesesi, bağırsak, idrar yolları vb. boşluklu organlarda tıkanma veya iltihap gibi sebeplerle oluşan ağrılı kasılma) hastalığına yakalandığı yönündeydi. Hastanın şu saate kadar herhangi bir ilaç almadığını öğrenen hekimler bunun nedenini sorduklarında, Cânibî'den hayatı boyunca ilaç içmediğini öğrenmiş ve "*ilaç almaktansa ölmeyi yeğlerim*" cevabını almışlar. Kendisine ilaç içiremeyeceklerini anladıktan sonra ağrıyan bölgeye merhem sürüp (veya merhemli bez koyup) yanından ayrılmışlar. Tuğgeneral Pallant, Saray Harp Şûrâsı'ndan aldığı kesin talimata binaen, olur da büyük elçi kendisini daha iyi hisseder ve alayla şehre girmeye kalkarsa diye, hekimlere uzaklaşmamalarını emretmiş. Sağlık raporu hekimlerin ortaya koyduğu kanaatle son bulur. Buna göre büyük elçinin hastalığı gerçekti, ama öne sürdüğü kadar şiddetli ağrılara sebep olamazdı.



Görsel 13: Cânibî Ali Paşa'ya ait Almanca sağlık raporundan detay, 4 Ağustos 1740, Schwechat. (OeStA, HHStA, OMeA, ÄZA 39 (04.06.1740-03.09.1740), fol. 83v.)

Büyük elçinin hastalığı, Saray Harp Şûrâsı yetkilileriyle arasındaki teşrifata dair pazarlıklarla birleşince, şehre giriş alayının yola çıkması hâliyle gecikiyordu. Gerek Viyana Sarayı gerekse kamuoyu tarafından yakından takip edilen, şehrin gündeminden düşmeyen meselenin uzaması, neler olup bittiğine dair merakı daha da arttırıyordu. Venedik Cumhuriyeti'nin 13 Nisan 1738-29 Haziran 1740 tarihleri arasında Viyana'daki diplomatik temsilciliğini yürüten elçi Alessandro Zeno'nun (1700-1761)[188] Venedik Cumhuriyeti için kaleme aldığı raporlar, Cânibî hakkında Viyana'daki diplomatik çevrelerde neler konuşulduğunu ortaya koymaktadır. Merasim alayının geçişini izlemek üzere hazır bulunan Viyana'daki diğer diplomatlardan Zeno, hadiseden bir gün sonra 5 Ağustos 1740 tarihli raporunda, daha önce Cânibî tarafından sözlü olarak onaylanmış teşrifata ve başka konulara dair günler öncesinden yaşanan anlaşmazlıklar üzerine alayın şehre girişinin iptal olduğunu yazıyordu. Teşrifat dışında Cânibî'ye verilecek tayinat miktarı büyük elçi tarafından yetersiz bulunmuş, kayzerin huzuruna kabülü sırasında uygulanacak teşrifatî kaidelere itiraz edilmiş, ayrıca Leopoldstadt'taki konaklar da beğenilmemişti. Tayinat meselesi, kayzerin cömertliği neticesinde tatlıya bağlanmıştı. Tayinatın yükseltilmesiyle, diğer itiraz maddelerinin kabulünün kolaylaşacağı düşünülüyordu. Venedikliye bakılırsa bu, Viyana'nın Osmanlı elçisine yaranmaya çalıştığı intibaını doğuruyordu.[189] Büyük elçinin kendisine tayinat olarak 11 Haziran-25 Ekim 1740 tarihleri arasında nakit şeklinde kese içinde 225 fl. verildi; 135 gün için toplamda 30.375 fl. ediyordu. Hammer'in verdiği bil-

188. Zeno kayzer tarafından 20 Eylül 1740'ta veda huzuruna kabul edildi, bk. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 226^{v}.

189. OeStA, HHStA, Venedig, Dispacci di Germania 239-240 (1739-Eylül 1740), 130, Alessandro Zeno'dan Venedik Cumhuriyeti'ne, 5 Ağustos 1740 Viyana.

giye göre Cânibî'ye günlük 680 gulden / 560 piaster tayinat verildi; bu miktar Kont von Ulfeld'e İstanbul'da verilenden 194 gulden / 160 piaster daha fazlaydı.[190] Zeno'nun kulağına gelenleri kaydettiği İtalyanca raporundaki anlatısına devam edersek, Ali Paşa'nın şehre girişe ait talepleri üç maddeden oluşuyordu. Kayzerî çavuşbaşı (Auersperg) ve elçilik maiyetine mihmandar terfik edilen kont (von Wurmbrand) onunla yan yana at sürmeyecek, önden gidecekti. Böylece büyük elçi tek başına olacaktı. İkinci olarak, diğer tüm Avrupalı elçilere uygulandığı gibi resmikabulden sonra, hem sahip olduğu makam hem de kayzeri temsil etmesi dolayısıyla çavuşbaşının kendisine arabaya kadar elinden tutarak refakat etmesine itiraz edildi. Üçüncü madde, kendisine eşlik eden otuz yeniçerinin tüfeklerini omuzlarında taşımalarıyla ilgiliydi. Kayzerin resmikabulünde ise büyük elçi, sabık Osmanlı elçilerinden farklı bir biçimde kendisine bu defa bir oturak tahsis edilmesini istiyordu. Zeno'nun anlatısında sıra Ali Paşa'nın hastalığına gelir. Kendisine gelen haberlere göre büyük elçi gerçekten ata binemeyecek derecede hastaydı. Ancak bu rahatsızlık uzun sürmeyecek, birkaç gün içinde iyileşecekti. Bununla birlikte bir Osmanlı elçisinin şehre girişi sırasında ikametgâha kadar arabayla gitmesinin örneği bulunmuyor, bu nedenle bu talebin kabul edilmesi mümkün değildi. Herkes ata binmişti ve Viyana Sarayı bu hususta taviz veremezdi. Zaten mesele kamuoyuna fazlasıyla intikal etmişti. Cânibî 4 Ağustos sabahı kolik illetinden muztarip olduğunu ve ata binemeyeceği için arabayla gelmek zorunda olduğunu bildirmişti. Bu, Zeno'ya bakılırsa, "*çok iyi düşünülmüş bir âcil çözümdü.*"

190. Hammer-Purgstall, *GOR*, c. 8 (1832), 13. Hammer'in verdiği cetvele göre 1 gulden 12 kreuzer, 400 piaster 484 gulden ediyordu. Öyleyse 1 piaster 1,21 guldene tekabül eder. Yine Hammer, 1719'da Silahdar İbrahim Paşa'ya günlük 150 taler verildiğini belirtir, bk. Hammer-Purgstall, *GOR*, c. 7 (1831), 248.

Nitekim arabaya binmiş ve böylece kayzerî çavuşbaşı ile mihmandarla yan yana at sürmemiş oluyordu. Avrupalı elçiler için tahsis edilen arabada uzanmış hâldeydi; içeride sadece büyük elçi vardı, Auersperg önde oturuyordu. Aslında Cânibî hiç de merasimi iptal etmek düşüncesinde değildi. Çavuşbaşı ile mihmandar, yanlarında kalabalık maiyetleri olduğu hâlde büyük elçiye doğru ilerledi. İşte bu sırada, Cânibî'nin kolik hastalığı nedeniyle at sırtında gitmesinin mümkün olmadığı öğrenildi. Neticede alay bu sebeple yarı yolda kaldı ve merasim fesholdu. Viyanalılar bu duruma öfkelendi ve büyük elçinin gösterdiği kibri ve ifratı sineye çekemedi. Saray Harp Şûrâsı başkanı ise şartların gerektirdiği şekilde daha mutedil bir hissiyattaydı. Bir gün evvel tertiplenen konferansta, müzakerelerin mümkün mertebe mutabakatla sonuçlanması ve barışın zedelenmemesi gerektiği konuşulmuştu. Cânibî'nin gerekçesinin sahih kabul edilmesinin doğru olacağı üzerinde ittifak sağlanmıştı. Zaten bu rahatsızlık kalıcı değildi; büyük elçi kendisini birkaç güne kadar mutlaka daha iyi hissedecekti. Şarktan gelen elçilerin arabayla şehre girişlerinin örneği bulunmadığından, bu yeni yöntemin sarayca kabul edilmesi mümkün gözükmüyordu. Bu konudaki ısrarın sonuç vermesi söz konusu bile olamazdı. Herkesçe makul olan, elçinin sorumluluk alanına gerip dönüp "*milletince*"[191] âdet olanı yerine getirmesiydi. Elçiye güvenilerek şehre girişin –bir sonraki aya ertelenmiş olsa da– icra edileceği ümidi hâkimdir.[192]

---

191. Zeno'nun burada "*nazione*" nitelemesi, millet kavramının modern öncesi bir zamanda henüz öne çıkarılmayan bir unsur olması hasebiyle dikkat çekicidir, bk. OeStA, HHStA, Venedig, Dispacci di Germania 239-240 (1739-Eylül 1740), 131, Alessandro Zeno'dan Venedik Cumhuriyeti'ne, 5 Ağustos 1740 Viyana.

192. OeStA, HHStA, Venedig, Dispacci di Germania 239-240 (1739-Eylül 1740), 129-131, Alessandro Zeno'dan Venedik Cumhuriyeti'ne, 5 Ağustos 1740 Viyana.

Ali Paşa'nın şehre girişinin ertelendiği İstanbul'daki büyük elçi Kont von Ulfeld'e de bildirildi. Kendisine gönderilen 12 Ağustos tarihli emirnâmeyle, paşanın geçmişten beri uygulanan ve şimdiki antlaşma gereğince de uymasının zorunlu olduğu teşrifat kaidelerinden kayzerî çavuşbaşının refakatini kabule yanaşmadığı meselesini Bâbıâli'ye açıkça nakletmesi, bunun kabul edilemez olduğunu söyledikten sonra Osmanlı hükûmetinden kendisini geri çağırması ve cezalandırması ricasında bulunması ve bu hususta baskı yapması istendi.[193]

4 Ağustos'taki merasim fiyaskosu yalnızca şehir ahalisinin değil, Habsburg ricâlinin de gündemine yıldırım gibi düşmüş, canları sıkmıştı. İmparatorluğun şerefi mi zedelenmişti, yoksa berbat bir planlama veya icranın kurbanı mı olunmuştu? Her hâlükârda VI. Karl'a makul bir hesap verilmeli ve bu sırada fiyaskonun nedeni, diğer bir ifadeyle meselenin iç yüzü ortaya dökülmeliydi. Yaklaşık iki yüzyıldan beri Osmanlılarla diplomatik münasebetlerde olduğu gibi, İstanbul canibinden gelen her zümreden elçiliklerden bir numaralı sorumlu Saray Harp Şûrâsı olduğuna göre, hesabı da başkanlığı deruhte eden Kont von Harrach verecekti. Omuzlarında hassas bir sorumluluk taşıyan Harrach, hiç aceleye getirmeden ve muhtemelen ince eleyip sık dokuyarak, hadiseden dört gün sonra, kayzere sunulacak gerekli yazılı açıklamayı kaleme aldı. Bu ilginç metin, olağan takrirlerden farklı olarak "*Pro Memoria*" ve hukuk sahasında kullanılan bir ıstılah olan "*Inhaesiv-Vorstellung*" başlığına sahiptir; görünüşe göre daha önce belirtilen bir durumu tekrar vurgulayan yeni bir rapor anlamına gelmekte ve bir bakıma hukukî bir hükmün gerekçeli ve ayrıntılı kararını çağrıştırmaktadır. Aynı gün, yani 8 Ağustos

193. OeStA, HHStA, Türkei V, 10, 14: Varia und Collectanea Großbotschaft Ulfeld, a harfi altında.

1740'ta Saray Harp Şûrâsı memuru Wöber, Cânibî Ali Paşa'nın sayebanına (büyük çadır) gönderildi, bu defa büyük elçiden yazılı bir kategorik beyan talep edildi. Viyana'ya bakılırsa kendisinden, öncekilere kıyasla fazladan hiçbir şey istenmiyordu. Kont von Harrach'ın hazırladığı ve Wöber tarafından Ali Paşa'ya nakledilen hususları da havi ve bu türü az sayıda bulunan takrire –kayzere hitap şekli dönemin tipik nezaket anlayışına göre doğrudan değil, rivayet üslubundadır ve tercüme sırasındaki şekli aynen muhafaza edilecektir– yakından bakmakta fayda olacaktır. Çünkü bu takrir bize kayzere arz edilmek üzere yazılmış mahrem bir yazıda bir Osmanlı büyük elçisinin nasıl zikredildiğine, metnin nasıl inşa edildiğine, nasıl bir üslup ve seviyede olduğuna, dolayısıyla 18. yüzyıl diplomatikasına dair fikir verebilmektedir:

> "*18 Eylül'de Bâbıâli ile akdedilen barışın yirmi ve yirmi birinci maddesine göre karşılıklı olarak büyük elçiler gönderilip karşılanacak ve bu sırada merasim, Pasarofça Barışı'nın on yedi ve on sekizinci maddelerine göre uygulanan şekilde icra edilecekti. Bu zorunluluk, maddelerde açıkça belirtilmiştir. Kaidelerin bir kısmını kabul edip bir kısmını reddetmek, kutlu barış akdinin haksız yere bozulmasıdır ve tarafların hangi kaidelere uyacağı antlaşma metninde açık bir dille ifade edilmiştir. Pasarofça Antlaşması çerçevesinde 1719'da buraya gelen Türk Büyük Elçisinin kabulü sırasında hangi kaidelerin gözlemlendiği, her türlü milletten binlerce kişinin hafızasında bulunduğu gibi, döneminde tutulan orijinal rapor ve teşrifat zabıtlarında da kuşkusuz kayıtlıdır. Tarafımızca büyük bir dikkat ve içtenlikle talep edilen, başta kabul edileni kutsal addedip uygulamak ve her türlü zıtlaşmaya mani olmaktır; bunlar evvela Korgeneral Baron von Schmettau'ya bildirilmişti. Rumeli Seraskeri Ali Paşa'yla elçi mübadelesi konusunu ve elçinin kendisini ziyaretinin bir önceki sefer gibi icra edilmesi gerektiğini konuşması ve muta-*

bakata varması, kendisine tenbihlendi. Tenbihlerimizin netice verdiğini, yukarıda bahsi geçen korgeneralin nezdinde gerçekleşecek kabul meselesinde Sayın Büyük Elçi tarafından yapılan ilk itirazın nasıl dostane bir şekilde ortadan kaldırıldığını da göstermektedir. Kendileri bu kadar çok övüldükten ve yüceltildikten sonra ve bunların hepsini bol miktarda bulduktan sonra, yol boyunca gösterilen iyi muamele ve onur referanslarından kesinlikle şikâyet etmeyecektir ve edemez. Kendilerinin Schwechat'a intikalinden sonra karşılanması ve şehre girişiyle irtibatlı protokol kaideleri, yukarıda ifade edilen orijinal rapor ve teşrifat zabıtlarından sadıkane çıkarılıp kendilerine dostane bir biçimde sunuldu, hatta sağlamlaştırılması için fazladan, 1700 yılındaki büyük elçilikle alâkalı rapor ve teşrifat zabıtları da. Başlarda bunlara karşı bazı itirazlar gösterilmişse de, bir önceki ve bilinen kaideleri havi senet Türk divan efendisi tarafından hazırlandı ve Sayın Büyük Elçi tarafından tercüman Momarz'a teslim edildi. Burada her maddenin kabul edildiği beyan edilmişse de akabinde tamamen hayal edilemez bir nezaketsizlik meydana geldi. Böyle bir başarı [muhtemelen barışın husule gelmesi ve/veya büyük elçiden kabul yazısı alınması] asla öngörülemez ve tahmin edilemezdi; bu nedenle, böyle inanılmaz bir başarıya mütenasip şekilde ve sarayımızda Bâbıâli'ye duyulan saygı ve gösterilen dostluğu kuvvetli bir şekilde yansıtması için, Türk Büyük Elçisinin karşılanmasının ve şehre girişinin öncekilerden bile daha görkemli bir şekilde tertiplenmesine karar verildi. Bunu hem binlerce seyirci, hem de bizzat Büyük Elçinin heyeti takdir ve kabul etmek zorundadır. Barış antlaşmasına ve Sayın Büyük Elçinin gerek sözlü gerekse yazılı onayına itimat edildiği için, bu ayın dördünde alışıldık noktalarda yerlerini almak üzere tüm vatandaşlar silahlarıyla, Viyana'nın iç ve dış birimleri çeşitli taburlarla at üstünde, tüccarlar ve saray halkı

1719 yılından bile daha kalabalık bir şekilde ve kayzerî çavuşbaşı da çok sayıda maiyetiyle, Sayın Büyük Elçinin merasimle teslim alınacağı şehir dışındaki mahalle gitti. Böylece Roma kayzerî majesteleri tarafından, Sayın Büyük Elçinin şehre girişiyle alâkalı son barışın gerektirdiği ve istediği ne varsa eksiksiz ve fazlasıyla yerine getirilmiş oldu. Öte yandan divan efendisinin hazırladığı ve Sayın Büyük Elçi tarafından Momarz'a teslim edilen, büyük ölçüde önceki uygulamaya, yani barış antlaşmasına dayanan kaidelerin kabulünü açıkça beyan eden belgeye uymamak için tesadüfî bir rahatsızlık geçirmiş gibi davrandı. Bu nedenle, girişini yüceltmek için yapılan ve özenli olduğu kadar masraflı olan düzenlemeler, konunun doğasına göre, yalnızca kayzerî sarayı onurlandırmak için değil, elçisinin şahsında Yüce Sultan'a çok özel bir onur vermek için yapılmış olsalar bile, boşunaydı. Zat-ı şahaneleri, ortaya çıkan rahatsızlığın haklı ve müdellel olduğuna inanmak isterler, çünkü bir büyük elçi ve nâzırın iddiası doğru ve tutarlı olmalıdır. Bununla birlikte, kendi aralarında daha fazla rencide olmamak için, Türk Büyük Elçisi'nden, Osmanlılarla yapılan barışın yirmi birinci maddesinde açıkça belirtilen kurala her açıdan bağlı kalıp kalmayacağına dair saf bir kategorik ve yazılı beyan talep ederler: Bâbıâli ile akdedilen sulh muahedesinin yirmi birinci maddesinde zikredilen ahkâma, yani mevcut senet ve protokollere göre kendisine yazılı olarak tebliğ edilmiş olan ahkâma riayet edip etmeyeceği, yahut hangi noktalarda beklenmedik bir şekilde bunu kabul etmek istemediği ve bu sebeple sulh ahkâmına mugayir hareket edip etmeyeceği? Nasıl ki bir yandan Türk Büyük Elçisi'nden teamüllerin, yani barış antlaşmasının yapabileceğinden daha fazlası beklenmiyorsa ve nasıl ki sağlık durumunun gerektirdiği süre beklenecekse; öte yandan, bu konuda ısrarcı olmakta kesin kararlıyız ve bu vesileyle, şu ya da bu durumda gerekli tasarru-

fun reddedilmemesi için yazılı ve kategorik bir beyan talebini yineliyoruz."[194]

Büyük elçiden istenen beyanda, özetle, bir önceki Osmanlı büyük elçisinin (Silahdar İbrahim Paşa) uygulamaya rıza gösterdiği maddeleri kabul edip etmeyeceği, itirazı varsa, bunların neler olduğu yazılı olacaktı. Wöber kayzerî saray adına, büyük elçiye hastalığı geçene kadar süre tanınacağını, tamamen iyileşene kadar zamanı olacağını nakletti. 15 Ağustos itibariyle, söz konusu yazılı beyan hâlâ hazırlanmamıştı. Aynı gün, dört gün evvel İstanbul'a giriş merasimi icra edilmiş bulunan Kont von Ulfeld'e, Osmanlıların 11 Haziran itibariyle sorumluluğuna girdiği kayzerî yetkililere yol boyunca ne tür zorluklar çıkardığı, hangi alışkanlıkları ters yüz ettiği madde madde bildirildi: Cânibî Ali Paşa'nın Schmettau'ya mutat ilk ziyaretini başta kabul etmediği, silahlarını indirmeyi reddeden bazı yeniçerilerin Belgrad'a geri gönderildiği, Drava Nehri kenarındaki Ösek'e varıldığında, nehri geçmek için tahsis edilen kayzerî gemilerdeki Habsburg bayraklarının protesto edilip yerine Türk bayraklarının dalgalanması istendiği ve bunun yerine getirildiği, İstolni Belgrad'da garnizon komutanıyla kahvaltı davetinde sıkıntı yaşandığı ve yeniçerilerin baş kaldırdığı, Cânibî'nin Yanıkkale'de kayzerî saha doktoru Ferentiny de Brady'nin işine karıştığı ve onu sert bir dille uyardığı, başçuhadar ve mehter takımının kendilerine verilen tayinatın azaltılması sebebiyle isyan ettiği ve Schwechat'a ulaştıktan son-

194. OeStA, HHStA, OMeA, ÄZA 39 (04.06.1740-03.09.1740), fol. 26^{r}- 29^{r}, Kont von Harrach'tan Kayzer VI. Karl'a, 8 Ağustos 1740 Viyana. Bu takririn bir istinsahı, çağdaş bir Alman teolog Ernst Salomon Cyprian'a Viyana'dan gönderilmiş mektup şeklinde, terekesi arasından da çıkmıştır, bk. Forschungsbibliothek Gotha. Nachlass Ernst Salomon Cyprian (1673-1745), Signatur: Chart. A 442, Bl. 295^{r}-296^{v}; dijital görüntüsüne çevrimiçi ulaşılabilmektedir, bk. https://gotha.digital/item/DE-611-HS-2986153.

ra yaşananlar. Ulfeld'den İstanbul'daki muhataplarına Osmanlı elçilik heyetinin sıkıntı çıkardığını en azından sitem şeklinde nakletmesi isteniyordu.[195] Türk'ün ne yapacağına dair belirsiz durum kayzerin canını sıkıyor, Osmanlı sultanıyla sağlanan barış ve yeniden dostluk muvacehesinde şimdiye kadar sabretmiş olsa da, artık bu belirsizliğin ne pahasına olursa olsun son bulmasını istiyordu. Bunun için büyük elçiye, bir an evvel barışın teyidinin sağlanması için kendisini İstanbul'a şikâyet etmek üzere bir nâme hazırlandığının ve bunun büyük elçinin kuryesiyle birlikte gönderileceğinin söylenmesine karar verildi. Büyük elçiye, kuryesini en yakın ne zaman göndereceği sorulacaktı.[196]

Raporlara yansıdığı hâliyle öne çıkan anlaşmazlık, Ali Paşa'nın kayzer tarafından huzura kabul merasimi sona erdikten sonra kayzerî çavuşbaşı Prens Auersperg'in kendisine merdivenlerden aşağıya, arabaya binene kadar eşlik etmesi hakkındaydı. Kayzerî raporlarda, bu maddenin Ali Paşa'ya daha Schwechat'a gelir gelmez sunulan yazılı teşrifat kaideleri arasında yer aldığını, hatta bunun yedinci madde olarak zikredildiğini belirtir. Cânibî'nin, seleflerinin kabul ettiği her birinin uyguladığı bu maddeye, kendi ifadesiyle bu uygulamanın "*kayzerî çavuşbaşıya nezaketten ötürü*" olmasına itirazı söz konusuydu ve 4 Ağustos'taki şehre giriş fiyaskosu öncesinde de bunu kabul edemeyeceğini beyan etmişti. Bunun üzerine Cânibî'ye –yine 4 Ağustos'tan önce– bu kaidenin kayzerin bizzat emrine binaen uygulandığı, sıradan bir nezaketten kaynaklanmadığı, aksine uzun zaman önce kaydedilmiş olduğu ve uzun zamandır tatbik edildiği ve hiçbir ayırım olmaksızın, ister Hıristiyan isterse Müslüman olsun, tüm elçi-

195. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/3 (Ağustos 1740), fol. 79^{r}-83^{v}, 15 Ağustos 1740, Viyana.

196. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/3 (Ağustos 1740), fol. 92^{r}-93^{r}, 15 Ağustos 1740, Viyana.

lerin huzura kabulünde geçerli olduğu ve her resmikabulde de izlenebileceği, dolayısıyla bundan vazgeçmenin imkânsız olduğu beyan edildi.[197]

Güncel durum itibariyle Osmanlı büyük elçisi, Habsburgların belirlediği şehre giriş protokolüne ilişkin kaideleri kabule icbar edilmiş hâldeydi. Serhadden itibaren yalnızca kendisinin değil, Devlet-i Aliyye'nin de itibarını her ne olursa olsun aziz kılmak konusunda güçlü bir tavır sergilemiş olan Cânibî Ali Paşa'nın şimdi taviz vermesi, itibarı sarsmak anlamına gelecekti. Bunu önleyebilecek olan, ancak zekâ ürünü ve ustaca bir hamleydi. Gerçekten de Ali Paşa, entelektüel bir zihnin esnekliğini sergileyerek, devreye Belgrad Antlaşması'nda arabulucu olan Fransa'nın Viyana'daki mukim elçisini sokuverdi. Böylece hem pazarlıklara reddedilemeyecek yeni bir aktör dâhil etmiş, hem de muhtemel tavizini, arabulucunun ricasını geri çevirmemek ve Bâbıâli'de cari olan hatrını kırmamakla açıklamış olacaktı. Fransız elçisinin teşrifat müzakerelerinde arabulucu olması, Viyana Sarayı açısından hoş karşılanmamıştı. Bununla birlikte VI. Karl, Saray Harp Şûrâsı yetkililerinin beceremediğini gördüğü ama mutlaka hâlledilmesi gereken hususların, belki de başka türlü çözüme kavuşmayacağını anladıktan sonra, Fransız elçinin üstleneceği role cevaz verdi. Bu konuda kayzerin bizzat eliyle yazdığı şu fermân dikkat çekicidir: "*Fransız elçi[nin bu işe dâhil edilmesi] meselesiyle alâkalı olarak, buna itiraz edilemez.*"[198] "Abartılı" bulunan isteklere örnek olarak, Cânibî Ali Paşa'nın Osmanlı sarayında huzura kabul edildiğinde sultanın kaftanını etek ucundan bir el genişliğinde öpme ayrıcalığına sahip olduğunu belirtmek suretiyle şimdi de aynı ayrıcalığın tanınma-

197. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/3 (Ağustos 1740), fol. 84^{r}-84^{v}.

198. "*Was übrigen, was den französichen Bottschaffter betrifft, kan man nicht wehren.*", bk. OeStA, HHStA, OMeA, ÄZA 39 (04.06.1740-03.09.1740), fol. 125^{r}, Kont von Harrach'tan Kayzer VI. Karl'a, 16 Ağustos 1740 Viyana.

sını talep etmesi verilebilir. Habsburglar, anlaşılır ve akla uygun gelse de kabul edilemez bu tür talepleri reddedebilmek için Fransız elçisinin yardımını istemek zorunda kalacaktı.[199]

Fransa'nın Habsburglar nezdindeki mukim elçisi olup Viyana'ya 12 Ekim 1738'de törenle varmış bulunan Lévis Marki de Mirepoix,[200] Cânibî'nin daveti üzerine Schwechat'a geldi. Mirepoix, kendisiyle yaptığı görüşmede, söz konusu teşrifatî kaidenin yalnızca tüm Hıristiyan elçiler için değil, aynı zamanda kendisi için de uygulandığını belirtti, ayrıca bugüne kadar hiç kimseye de istisna yapılmadığı konusunda Ali Paşa'yı temin etti. Bundan ötürü de kayzerin bu maddeden asla ve zerre kadar taviz vermeyeceğini, veremeyeceğini belirtti. Yine Fransız elçi, Viyana Sarayı'na Ali Paşa'yla görüşmesinin nasıl geçtiğine dair tebliğ ettiği 12 Ağustos tarihli cevabî mektubunda, Ali Paşa'yla görüşmesinde, kayzerin istisna olarak taviz vermesi durumunda, tüm Hıristiyan hükümdarların şerefini zedelemiş olacağını eklediğini de yazdı.[201] Bu bilgileri bu şekilde rivayet eden kayzerî rapordan sonra şimdi de Mirepoix'nın –kuvvetle muhtemel– Saray Harp Şûrâsı'na gönderdiği tek sayfalık mektubun orijinaline odaklanabiliriz. Bir kere, Cânibî'nin kendisini salı günü, yani 9 Ağustos'ta davet ettiğini öğreniyoruz. İkinci olarak mektupta şunlar yazmaktadır: "*Aynı zamanda ekselanslarından [herhâlde Kont von Harrach], Türk büyük elçisinin benimle gerçekleştirmek istediği görüşmeye ancak ekselansları ile iletişime geçtikten sonra katıldığımı hatırlamanızı rica ediyorum*".[202] Demek ki Mirepoix söz konusu netâ-

199. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/3 (Ağustos 1740), fol. 151^{r}-152^{v}.

200. Gaston Pierre de Lévis (1699-1757), soylu bir Fransız asker ve diplomat.

201. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/3 (Ağustos 1740), fol. 85^{r}-85^{v}.

202. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/3 (Ağustos 1740), fol. 53, Mirepoix'dan Kont von Harrach'a, 12 Ağustos 1740 Viyana. Mektubu Türkçeye tercüme ederek katkıda bulunan arkadaşım Prof. Dr. Engin Sorhun'a teşekkür ederim.

meli meseleden ötürü, kendi konumunu sağlama alarak Viyana Sarayı'nın arkasından iş çevirdiği düşünülmesin diye, davetten Harrach'ı haberdar etmiş, hatta ondan izin almış bulunuyordu. Mirepoix, mektubuna tarih olarak 12 Ağustos Cuma sabahı kaydını düşmüştür, ancak sabah kaleme aldığına göre Schwechat'ta bulunan Cânibî'yle görüşmesinin aynı gün gerçekleşmiş olması pek muhtemel değildir. Mektupta bununla ilgili net bir açıklama yoksa da ikili arasındaki görüşmenin bir gün evvel, 11 Ağustos'ta vuku bulduğu kabul edilebilir. Daha sonraki günlerde görüşmeler elçilerin maiyetleri tarafından yürütüldü. Mesela –Cânibî Ali Paşa hakkında tutulan günlük raporlardan hareketle– 17 Ağustos'ta sabah saat 8 ilâ 9 arasında Miepoix'nın sekreteri Schwechat'a gelmiş ve paşanın damadı hazinedar ağayı ziyaret etmişti. Aynı gün hazinedar ağa tercümanını Mirepoix'ya göndermiş ve akabinde kendisi de Fransız elçiyle görüşmüştü.[203]

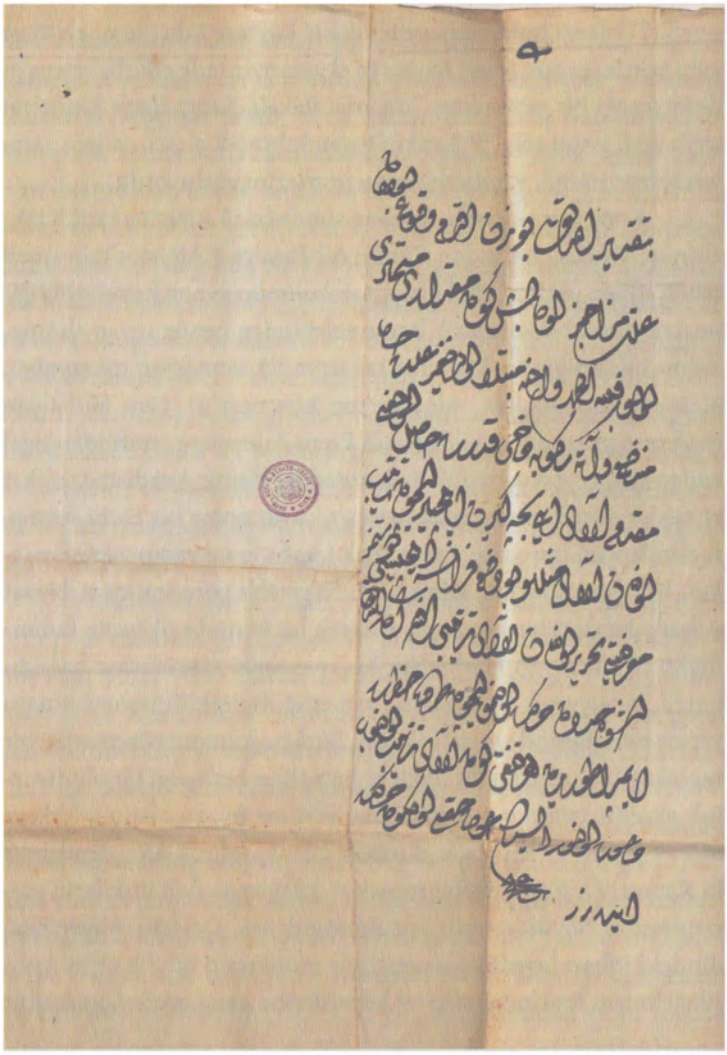
Bundan böyle teşrifatî pazarlıkların Cânibî Ali Paşa ile Mirepoix arasında gerçekleşmesi, paşayı her hâlükârda rahatlatmış ama Saray Harp Şûrâsı'nı daha da sinir bozucu bir duruma sokmuştu; zira istekler birbirini izliyordu. Okunması bile gına getirici tüm talep ve retlerden bir yenisine örnek vermek gerekirse Ali Paşa, alayın Schwechat mahallinden şehir merkezi istikametinde yola çıkmasından sonra kayzerî birimlerle buluşma mahalli olan Simmering'e vardığında –bugüne kadar olduğu gibi– hemen yola devam etmek yerine, orada hazırlanmış bir çadırda bir süreliğine dinlenmek (böylece herkesi bekletmek) arzusundaydı. Başka maddelerle birlikte bu hususun da ele alındığı 14'ündeki toplantıda Kont von Harrach, çadırın, her ne kadar tuhaf ve alışılmışın dışında bir istek de olsa, reddi için bir mazeret bulama-

203. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Augustus 740 Diarium), fol. 3r, Yüzbaşı Ferdinand Joseph de Pegorini'nin raporu, 17 Ağustos 1740 Viyana.

mıştı. Toplantı hulasasını ve teklifleri kayzere takrirle nakletti ve aynı takrir iki gün sonra kayzerin el yazısıyla iade edildi; kayzerin de diyeceği bir şey yoktu: "*Çadırla alâkalı, Saray Harp Şûrâsı'nın izahı gibi, sorun yok.*"[204] Sanki Osmanlı büyük elçisi, sadece sarayın sabrını değil, yaratıcılığın da sınırlarını zorluyordu.

Kont von Harrach, kayzere sunduğu 18 Ağustos tarihli takririnde, Wöber tarafından Cânibî Ali Paşa'ya 8 Ağustos'ta resmen tebliğ edilen ve tüm şehre giriş protokolünün aynen kabul edildiğine dair yazılı bir kategorik beyan talebinden henüz cevap alınmadığını bildirdiğinde, kayzerin tahammülü neredeyse tükenmişti. Harrach, utana sıkıla, Ali Paşa'nın Mirepoix'ya, tüm Hıristiyan elçilere uygulandığı şekilde şimdi Prens Auersperg tarafından işgal edilen kayzerî çavuşbaşılık makamındaki kişinin kendisine refakat etmesine itirazı olmamakla beraber, yazılı onayı bir türlü vermemesinden yakınıyordu. Artık Türk tarafının ne yapıp yapmayacağını beklemenin sonu gelmeliydi. Harrach'a göre son çare, bizzat sultana kayzerî bir kurye göndererek bu konuda şikâyette bulunmaktı.[205] Kont von Harrach'ın bu ve evvelki takrirlerine bakıldığında, yineleyerek hükümdara arz ettiği bu teklifin onaylanması yerine her seferinde geçiştirilmesi, Şûrâ başkanının çözemediği bir mesele gibi durmaktadır. Belli ki Bâbıâli'ye herhangi bir olumsuzluk aksettirmemek ve Belgrad Barışı'nı ne olursa olsun tehlikeye atacak hamlelerden uzak durmak isteniyordu. Hatta denilebilir ki Kayzer VI. Karl, teşrifat meselesi dolayısıyla ikili ilişkilerin yıpranması ve büyük resmin bozulmasındansa, Devlet-i Aliyye nezdindeki itibarı heyetinin azametiyle mütenasip büyük elçinin alışılagelmişin fevkinde talep ve kaprislerine karşı profesyonelce bir

204. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/3 (Ağustos 1740), fol. 116^{r}-120^{r}.
205. Forschungsbibliothek Gotha. Nachlass Ernst Salomon Cyprian (1673-1745), Signatur: Chart. A 442, Bl. 296^{v}-297^{v}.



Görsel 14: Cânibî Ali Paşa'nın şehre giriş protokolünü kabul ettiğine dair beyanı, 19 Ağustos 1740. (OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/3 (Ağustos 1740), fol. 123.)

umursamazlık sergileyerek sabretmekten yanaydı. İşin bu tarafıyla ilgili olarak rahat görünüyordu.

CÂNİBÎ'NİN YAZILI BEYANIYLA DÜĞÜMÜN ÇÖZÜLMESİ (19 AĞUSTOS 1740)

Osmanlı büyük elçisi, hastalığı nedeniyle ertelenen şehre girişinden tam on beş gün sonra 19 Ağustos 1740'ta, Saray Harp Şûrâsı'nın ısrarla istediği ve 4 Ağustos'tan beri beklediği yazılı beyanı hazırlatıp kayzerî yetkiliye teslim etti. Şehre giriş merasiminin ön koşulu ve bir nevi anahtarı hükmündeki belgenin orijinali 31,5 x 47,5 cm ebatlarında, kalınca, yarı mat, açık saman renginde âbâdî kâğıt üstüne –resmî yazışmalarda âdet olduğu üzere– divanî yazıyla kaleme alınmıştı, arka yüzü boş tutulmuştu. Belgenin üzerinde tarih bulunmasa da, bunu Almancaya tercüme eden Schwachheim'ın tercüme tarihini 19 Ağustos 1740 olarak vermesi ve belgenin aynı gün içinde tercüme edildiğini bilmemizden hareketle, belgenin tercüme edildiği tarihi taşıdığını söyleyebiliriz.

> "*Bismihu. Bî-takdîrullahi-te'âlâ bundan akdem vukū bulan 'illet-i mizâcımız on beş gün mikdârı mütemâdî olup lillahil-hamd ve'l-minne mübtelâ olduğumuz 'illet hüsn-i mündefi' ve ata rükûba dahi kudret hâsıl olmağla mukaddem alay ile Beç'e giren elçileri içün tertîp olunan alay misillü bu def'a Fransa elçisi dostumuz ma'rifetiyle tahrîr olunan alay tertîbi üzere inşâallahu te'âlâ işbu hududdan hareket olunmak içün taraf-ı hazret-i imparatorîden her kangı gün alay tertîp olunup da'vet olunur ise avn-i Hakk'la o gün hareket ideriz.*"[206] (Görsel 14)

206. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/3 (Ağustos 1740), fol. 123. Almanca tercümesi için bk. OeStA, HHStA, OMeA, ÄZA 39 (04.06.1740-03.09.1740), fol. 127^{v}.

Bu belge, bize Osmanlı bürokratının ne derece yetkin bir diplomat olduğunu göstermektedir. Çünkü Ali Paşa, beyanında 25 Haziran'dan beri yaşanan çileli münakaşa ve pazarlıklar bahsine hiç değinmeden gecikmeye neden olan yegâne sebep olarak hastalığını ortaya koyarak tarihe ve halefi elçilere, ikili münasebetlere olumsuz bir tesir etmeyecek bir kayıt bırakmış oluyordu. Diğer bir dikkat çeken husus, şehre gelen elçiler için uygulanan tertibin kaidelerini belirleyen kayzerî yetkililerin değil, yalnızca Fransa elçisinin zikredilmesidir. Hâlbuki Mirepoix da zaten Viyana Sarayı'nın belirlediği ve uygulamasını şart koştuğu maddelerin dışına çıkmamış ve Ali Paşa'ya bunların değişmezliğini anlatmıştı. Görünen o ki, Cânibî'nin Habsburgların iradesini tanımaya razı olduğu tek husus, hangi gün şehre gireceğiyle alâkalıydı ve o da, Allah'ın yardımına bağlı olarak. Gerçi Venedik mukim elçisi Zeno'ya bakılırsa, her ne kadar günlerdir uğraşan Mirepoix sayesinde kayzerî teşrifat kaidelerinin tamamının Cânibî tarafından kabul edilmesi noktasına gelinmişse de Viyana Sarayı, Osmanlı büyük elçisi-Saray Harp Şûrâsı arasında süren müzakerelere bir Fransız diplomatın dâhil edilmesi projesine sıcak bakmıyordu; onun güvence vermesine gerek yoktu. Saray da çeşitli teklif ve ricalarla Ali Paşa'nın kanaatini tebdile muktedirdi.[207]

Saray Harp Şûrâsı başkanının kayzere arz ettiği 20 Ağustos tarihli takririnde, beyanın bir gün evvel nasıl alındığı yazılıydı. Buna göre Harrach, öğleden önce saat 10'a doğru Wöber'i ve saray tercümanı Schwachheim'ı, ayrıca İstanbul'a her an gitmeye hazır bir kurye ile birlikte Schwechat'a sevk etti. Wöber akşam 5 sularında Harrach'ın huzuruna vardı ve sözlü takririn-

207. OeStA, HHStA, Venedig, Dispacci di Germania 239-240 (1739-Eylül 1740), 151, Alessandro Zeno'dan Venedik Cumhuriyeti'ne, 20 Ağustos 1740 Viyana.

de Ali Paşa'nın yeni bir itirazının olmadığını bildirdi. Ayrıca Ali Paşa'ya, kendisine yazılı bir beyan teslim etmemesi durumunda beraberinde bulunan kuryeyi, taşıdığı şikâyet mektubuyla birlikte derhal Bâbıâli'ye göndereceği tehdidinde bulunduğunu anlattı. Yine Wöber, Ali Paşa'nın sultanı tarafından kayzere değerli hediyeler ve sultanın yüce nâmesini tebliğ ve teslim etmek üzere vazifelendirildiğini, bu nedenle elçiye zeval olamayacağını,[208] Fransız elçiye alay tertibi konusunda seleflerinin yaptığının aynısını yapacağına dair sözlü teminatta bulunduğunu ve zaten Fransız elçinin buna mugayir beyanatta bulunmayacağını aksi takdirde Türk deyimiyle "yüzü kara" olacağını söyledikten sonra, şimdiki gibi şehre giriş konusunda yazılı beyanın istenmesinin âdet olmadığını, verilen sözün kâfi görülmesinin lâzım geldiğini ifade etti. Ali Paşa, eğer istenirse, kethüdasını / kâhyasını Harrach'a gönderip verdiği sözü iletmeye hazır olduğunu ekledi. Bunun üzerine uzun saatler boyunca münazara edildi. Wöber, sözün elbette kıymetli ama yazıya dökülmesinin de gerekli olduğunu, yazılı beyanı verenin ilk kendisinin olmayacağını, 1700 yılında İbrahim Paşa'dan, 1665'teki münakaşalardan ötürü ilk defa yazılı beyan istendiğini ve alındığını, protokolün değişikliğe uğratılmasının imkân dâhilinde olmadığını, protokolün bundan sonra da uygulanmaya devam edeceğini, yine de ısrarla reddedecek olursa meselenin İstanbul'a taşınmasının kaçınılmaz olduğunu, çünkü Saray Harp Şûrâsı başkanından kesin talimat aldığını ve kendisinin de emir kulu olduğunu söyledi. Wöber son olarak, büyük elçinin divanını toplayıp bir karara varması için kendisine iki saat mühlet verebileceğini, ama her hâlükârda ya kendisinden bir senet alıp Viyana'ya dönece-

208. Bu hoş ifade belgede şöyle geçer: "[...] *und man ja einem Bottschaffter keinen gewalt anthun würde* [...]", bk. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/3 (Ağustos 1740), fol. 124^{v}.

ğini veya kuryeyi İstanbul'a göndereceğini ifade ederek paşanın sayebanından ayrıldı; çadıra tekrar döndüğünde istenilen yazılı beyanın hazırlanmış olduğunu gördü. Ali Paşa, Wöber'e bakılırsa, tamamen değişmiş hâlde neşeli ve gülümseyen bir ifadeyle senedi imzalamak üzereydi; kayzerî yetkili, bununla ilgili hesap vereceği için önce metnin içeriğini öğrenmek istedi. Bunun üzerine Schwachheim ve divan efendisi tarafından sesli okundu, Schwachheim bunu Almancaya tercüme etti ve Cânibî Ali Paşa "*Türklerden yalnızca sadrazama ve üçüncü derece paşalara yakışır şekilde*" imzasını attı.[209]



Görsel 15: Cânibî Ali Paşa'nın yazılı beyana attığı imza, 19 Ağustos 1740. (OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/3 (Ağustos 1740), fol. 123.)

Senedi teslim alan Wöber şimdiye kadar "yaşananların" Bâbıâli'ye şikâyet edilmeyeceğini ifade ettikten sonra, daha fazla gecikme olmadan şehre giriş merasiminin bir an evvel vuku bulması için acele edilmesi ricasında bulundu ve Viyana'ya döndü. Harrach'ın kayzere takdim ettiği takrir, kayzere şehre girişin ne zaman yapılacağına dair soruyla tamamlandı. Kayzerin derkenarı şu şekildeydi: "*Bunun için derhal toplantı tertip olunsun*".[210]

209. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/3 (Ağustos 1740), fol. 124r-126r, Kont von Harrach'tan Kayzer VI. Karl'a, 20 Ağustos 1740 Viyana.

210. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/3 (Ağustos 1740), fol. 126v, Kont von Harrach'tan Kayzer VI. Karl'a, 20 Ağustos 1740 Viyana.

Muaccelen aynı gün gerçekleşen geniş katılımlı protokol konferansta,[211] Saray Harp Şûrâsı'na teslim edilen yazılı beyanla sadece şehre girişi erteleyen büyük elçiden beklenen özrün değil, aynı zamanda kendisinden talep edilen uygulanacak teşrifata dair kaidelerin gerekli kabulünün de sağlandığı konusunda mutabık kalındı. O günün şartlarında büyük bir hadise olan şehre giriş merasimi önündeki engel nihayet kalkmış oluyordu. Hazirun, kayzerin arzusu mucebince şehre girişin nihayet 23 Ağustos 1740'ta icra edilebileceği yönünde görüş bildirdi. Konferanstan hemen sonra beklenen haberi ulaştırmak için Prens Auersperg, huzura çıkmak üzere Favorita Sarayı'na gitti. Akabinde, imparatorluk geleneğine uygun bir şekilde her şeyin yazılı olarak zabtedilmesi muktezasınca Wöber de, toplantı zabtını bir takrir hâline getirdi ve Favorita'nın yolunu tuttu. Kayzer VI. Karl, Kont von Wöber tarafından arz edilmiş takriri üstüne yazdığı şu ifadelerle onayladı: "*Uygundur. Geçen seferki gibi saat olarak 8:00 belirlensin. Tertip, Türk ile konuşulduğu ve ceddinin uyguladığı şekilde tutulsun.*"[212]

Haftalardır süregelen şehre girişle alâkalı ve yılan hikâyesine dönen münakaşalar, Habsburgların alışık olduğu düzeyin epeyi üstündeydi. Esasen teşrifatî tartışmaların merkezinde, her diplomat gibi muamele görmek ve Osmanlı-Habsburg sarayları arasındaki eşitlik meseleleri yatıyordu. Cânibî'nin şehre yan yana

211. Ekselanslar Kont von Sinzendorf (saray birinci nâzırı), Kont Gundacker von Starhemberg (Avusturya devlet ve meclis nâzırı), Kont Raimund von Harrach (eyalet mareşali), Kont von Königsegg (Viyana'dan sorumlu başkomutan), Kont Joseph von Harrach (Saray Harp Şûrâsı başkanı), Prens Auersperg (kayzerî çavuşbaşı), baronlar Tinti (Maliye Dairesi memuru), Managetha (Saray Harp Şûrâsı üyesi), Bartenstein (devlet nâzırı), Wanner ve Wöber; kaydı tutan sekreter, bk. OeStA, HHStA, OMeA, ÄZA 39 (04.06.1740-03.09.1740), fol. 137^{r}-139^{v}.

212. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/3 (Ağustos 1740), fol. 127^{v}, Saray Harp Şûrâsı memuru Wöber'den Kayzer VI. Karl'a, 20 Ağustos 1740 Viyana.

girmeyi reddettiği Prens Auersperg'e göre Türk büyük elçisinin talepleri tahammül edilemez provokasyonlardı. Kayzer hiçbir şekilde bunlara müsamaha göstermemeliydi, aksi takdirde itibarı onarılamayacak şekilde zarar görebilirdi. Gerekirse, bu işin hiç gerçekleşmemesi dahi düşünülmeli ve sonuçları kabul edilmeliydi.[213] Habsburg İmparatorluğu'nun üstünde Demokles'in kılıcı gibi sallanan askerî vaziyet göz önüne alındığında, bu tür tehditler yalnızca boş sözler olarak kalmaya mahkûmdu. Habsburglu hükümdar detaya girmeden, "mesele hâlledilsin / hâllolsun" veya "meseleyi hâlledin" istikametindeki fermânlarını sürdürdü.[214]

213. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/3 (Ağustos 1740), fol. 90^{v}.

214. Misal olarak bk. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/3 (Ağustos 1740), fol. 171^{r}.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CÂNİBÎ ALİ PAŞA'NIN VİYANA GÜNLERİ

BÜYÜK ELÇİLİK ALAYININ ŞEHRE GİRİŞİ (23 AĞUSTOS 1740)

Osmanlı sefâretinin Schwechat mahallinde kurulan çadırlara yerleşmesinden itibaren geçen neredeyse bir ayın, Viyana Sarayı'nda Osmanlı sefâretiyle alâkalı tertip edilen Temmuz'da iki ve Ağustos'ta altı, toplamda sekiz oturumun ve büyük elçiyle aralarında geçen uzun süreli pazarlıkların ardından nihayet beklenen gün geldi ve Osmanlı sefâreti, Leopoldstadt'taki ikametgâhlarına gitmek üzere sokakları doldurmuş cemmigafir arasından upuzun alayla zorlukla da olsa yol aldı. Henüz suriçine girilmeden Viyana'nın güney varoşundaki St. Marx mahallinin biraz ilerisindeki arazide teşrifat zabtında geçen ifadeyle "*tarifi mümkün olmayan bir insan kalabalığı*" ("*ohnsägliche Menge Volcks*") bulunuyordu.[1] 23 Ağustos 1740 Salı günü bulutsuz bir gökyüzü altında ve sıcak havada gerçekleşen şehre giriş alayı,[2] tespit edebildiğimiz kadarıyla üç farklı gravürle resmedilmiştir (Görsel 16-19). Aşağıda göreceğimiz ilk gravürde, Ali Paşa'nın tasviri, yukarıda gördüğümüz ve ayakta durduğu gravüre oldukça benzemektedir. En büyük fark, paşanın bu defa at üstünde olmasıdır. Büyük benzerlikten ötürü, bu gravürün de Johann Martin Bernigeroth'a ait olduğunu düşünebiliriz.

1. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 201r.
2. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 194r.



Görsel 16: Cânibî Ali Paşa'nın Viyana'ya girişini tasvir eden çağdaş bir gravür (tarihsiz)

Viyana: Österreichische Nationalbibliothek, Inv.-Nr. PORT_00105751_01, ebatlar 16,6 x 23,6 cm, tarihsiz. Bakır hakkâk gravür üzerindeki yazı: "*Türk Büyük Elçisi Cânibî Ali Paşa'nın 23 Ağustos 1740'ta karşılanma alayı sırasında kendisini nasıl takdim ettiğinin hakiki tasviri*"

Görüldüğü üzere büyük elçi müzeyyen ve süslü bir at üstünde[3] aynı tören kıyafetini giymiş ve yine sağ elinde yelpaze ve bu kez sol elinde atının dizginini tutan bir adam şeklinde tasvir edilmiştir. Bu defa arka planda Viyana'nın silueti bulunmaktadır. Bu siluette şehrin sembol yapısı Aziz Stefan Katedrali (*St. Stephansdom*) ve şehri çevrelen surlar öne çıkmaktadır, en arkada Kahlenberg yamacı görülmektedir. Sırtındaki samur erkân kürkünün uzun kumaşı atın sırtını kaplamakta, hatta belinden aşağıya sarkmaktadır. Başını aynı kallâvî bir kavuk örtmektedir. Atın boynuna sarılmış işlemeli bir kuşağa madenî iri bir hilâl, geminin iki kulak arasındaki kısmına da küçük bir hilâl asılıdır. At yere doğru bakarken paşanın bakışları yine seyirciye dönüktür. Ali Paşa'nın Viyana'ya giriş şekli, kayıtlardan anlaşıldığına göre, muzaffer Osmanlı'nın gücünün bir göstergesi hâline geldi. Öfkeli bir çağdaş tanığa göre paşa, altınla süslenmiş kırmızı samur bir kaftan giymeye cüret etmiş ve ayrıca yüzünü bir yelpazeyle gizleme yüzsüzlüğünü göstermişti. Ayrıca şehre girerken atı üzerinde tekrar tekrar durmakta, bu molalarla kayzerî temsilcilerle yan yana at sürmemeye, dolayısıyla tek başına kalmaya çalışmaktaydı. Ancak imparatorluk yetkilileri büyük bir dikkatle bu stratejiyi engellemesini bildiler. Bilindiği üzere kayzerî çavuşbaşı Prens Auersperg ile öncelik meseleleri üzerine de tartışmış, onunla ve imparatorluk komiseriyle birlikte şehre yan yana girmeyi reddetmişti.[4]

---

3. Ali Paşa'nın şehre giriş sırasında bindiği at, kayzerî Has Ahur'a aitti. Cânibî Ali Paşa başta bunun yerine kendi atına binmek istemişse de, ikramın reddedilmesinin kayzer tarafından hiç hoş karşılanmayacağının söylenmesi üzerine binmeye razı olmuştur, bk. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 199v-200r. Gravürdeki at, mirahur ağa tarafından İstanbul'dan getirilmiş olan gem ve süslemelerle donatılmıştı.

4. Schönleben, *Neu-eröffneter Historischer Bilder-Saal*, 851.



Görsel 17: Cânibî Ali Paşa'nın Viyana'ya girişini tasvir eden bir gravür, 1744. (Schönleben, *Neu-eröffneter Historischer Bilder-Saal*, 851.)

Aşağıda göreceğimiz üçüncü ve son görsel (Görsel 18), Alman ressam, gravürcü ve kartograf Elias Baeck (1679-1747)[5] tarafından hazırlandığı düşünülen 1740 tarihli ve sefâretin Viyana'ya girişini tasvir eden gravürdür. Bakır hakkâk gravürde numaralandırılmış doksan dokuz zümreyi on dört sıra hâlinde askerler, arabalar, mehter takımı, develer vb. zümreleri ile gösterilen alay resminin altında Almanca açıklamalar bulunmaktadır; gravür bir yaprağa basılmış iki levhadır.[6]

---

5. Roma'da eğitim gören Baeck, burada "Heldenmuth" müstear ismini aldı. 1705'te Venedik'teyken, daha sonra uzun süre Ljubljana'da (günümüzde Slovenya'nın başkenti) yaşadı, ardından Augsburg'a taşındı ve 1747'de orada öldü. Resim ve gravür sahasındaki ana çalışmaları portreler, manzaralar, savaşlar, taht törenleri ve bunun gibi tarihî hadiseler üzerinedir. Bazı gravürlerindeki imzası yalnızca E. B. a. H. (Elias Baeck alias Heldenmuth) şeklindedir, bk. Ulrich Thieme, Felix Becker (haz.), *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, c. 2 (Leipzig: E. A. Seemann, 1908): 337. Baeck, Maria Theresia'nın 1743 yılında Prag'da Bohemya tâcını taktığı törenin de gravürünü hazırlamıştı, bk. Albertina, Historische Blätter 12, Konv. Maria Theresia, o. Nr.

6. Söz konusu gravür, konuyu fazla dağıtmamak ve hacmi genişletmemek



Görsel 18: Cânibî Ali Paşa'nın Viyana'ya girişini tasvir eden bir gravür, 1740. (Elias Baeck, "Außführliche Vorstellung deß großen und Prächtigen Empfangs Einzug deß Türckischen Herrn Groß-Bottschafften [...]" (1740). *Prints, Drawings and Watercolors from the Anne S.K. Brown Military Collection*. Brown Digital Repository. Brown University Library, ebatlar 44,2 x 34,1 cm.)

---

düşüncesiyle, burada kısaca tanıtılmış ve yalnızca Cânibî Ali Paşa'nın gösterildiği kısım öne çıkarılmıştırBu kitaba zeyl olarak düşünülebilecek ve gravürdeki bütün zümreleri tek tek görselleriyle ele alan incelememiz müstakil bir makale çalışması olarak "Bir Gravür Üzerinden Cânibî Ali Paşa'nın Viyana'ya Alayla Girişinin Detayları (23 Ağustos 1740)" başlığı altında Cihannüma Dergisi'nde yayımlanacaktır.

Gravürün en ve boy açısından hemen hemen ortasında, 71 sayısıyla numaralandırıldığını gördüğümüz Cânibî Ali Paşa'nın tasvirine rastlamaktayız (Görsel 19). Büyük elçi burada da at üstünde, sağ elinde yelpazesi ve dikkat çekici kavuğu ile öne çıkar. Orijinal olduğu söylenebilecek yelpazeye ilişkin bulabildiğimiz tek tarifi, yelpazenin ak balıkçıl kuşunun tüyünden yapılmış olduğunu, yine bu gravürden öğreniyoruz. Gravürün metin kısmında yer alan söz konusu numaraya ilişkin açıklama şu şekilde tercüme edilebilir: "*Türk Büyük Elçi Cânibî Ali Paşa'nın kendisi; başında büyük Kallâvî, at üstünde, elinde ak balıkçıl tüyünden yapılmış bir yelpaze. Sağında Kayzerî Çavuşbaşı Heinrich Prens von Auersperg ve solunda Mareşal, Saray Harp Şûrâsı Üyesi ve Elçilik Mihmandarı Heinrich Casamir Kont von Wurmbrand ve onun arkasında Kayzerî Saray Tercümanı at sürmektedir.*"



Görsel 19: Cânibî Ali Paşa'nın Viyana'ya girişini tasvir eden bir gravürden detay, 1740. (Baeck, "Außführliche Vorstellung")

Çağdaş görsellere dair genel kanaatimiz oluştuktan sonra şehre giriş alayının nasıl bir düzen içerisinde dizildiğinin ayrıntılı bahsine geçebiliriz. Daha önceden belirlendiği şekliyle teşekkül eden alayın sırasını aşağıdaki tabloda görüyoruz.

Tablo 8: Şehre giriş alayının düzeni[7]

Sıra	Zümre
1	Kayzerî birkaç süvari
2	Tuğgeneral Pallant, yanında birkaç süvari
3	Trompet ve kös ile bir grup Viyana orta sınıf ahalisi
4	Bir grup Viyana tüccarları
5	Trompet ve kös ile at üstünde bir grup Viyana iç ve dış meclisi
6	At üstünde iki divan çavuşu
7	İki rikabdar
8	İki Alman köylü tarafından çekilen eyersiz hediye Türk atları
9	Mirahurlar
10	Sekiz divan çavuşu
11	Sakallı yedekçi ağalar
12	Yedekçi ağalarının hizmetkârları
13	Bir bayrakdar
14	İki kapıcı
15	İki ağa

7. OeStA, HHStA, OMeA, ÄZA 39 (04.06.1740-03.09.1740), fol. 141r-144r, Kont von Harrach'tan Kayzer VI. Karl'a, 23 Ağustos 1740 Viyana.

16	Kapıcılar bölükbaşısı ve vekilharç ağa
17	İki sancakdar ortalarında bir sancak
18	Büyük elçinin eyersiz yedek atları
19	Büyük elçinin eyerli yedek atları ve mirahurlar
20	Mirahur ağa ve başsilâhşor ağa
21	Konakçıbaşı ve zahireci (kilercibaşı) ağa
22	Kapıcılar kethüdâsı ve selâm ağası
23	Birçok kayzerî rikabdar
24	At üstünde bir grup kayzerî hizmetkârlar
25	On iki kayzerî saray trompetçi ve aralarında bir davulcu
26	Kayzerî konakçıbaşı ve yanında dört ulak
27	Divan efendisi, çavuşbaşı ve tercüman Yusuf Ağa
28	Şatırlar (alaylarda peykler gibi atının yanında yürüyen görevli), altı kişi
29	Üç tüfekçibaşı
30	Saraçbaşı ve haseki
31	Mataracılar ve rikab tüfekçibaşı
32	Kayzerî at üstünde Cânibî Ali Paşa, yanında başçuhadar ağa, mehterbaşı ağa ve çok sayıda çuhadar. Bunların sağında Prens Auersperg ve Kont von Wurmbrand, her birinin yanında hizmetkârları ve prensin arkasında kayzerî saray tercümanı
33	Silahdar ağa ve çuhadar ağa, ikisinin arasında çeşitli Türk ve kayzerî hizmetkârlar
34	İki kayzerî rikabdar tarafından çekilen büyük elçiye hediye edilen vahşi at

35	Tüfekleriyle yeniçeriler
36	Mühürdar ağa ve kaftan ağası (kapıcıbaşı)
37	At üstünde ikişer çuhadar
38	Paşa kethüdasının yedek atları
39	Paşa kethüdası ve imam efendi
40	Bayrakdar ve iki sancakdar
41	Mehteran
42	Saraçlar
43	Cânibî Ali Paşa'nın arabası
44	Prens Auersperg'in ve Kont von Wurmbrand'ın 6 çifte koşulu arabası, yanlarında yedek atları
45	Sakayan
46	Dragoner von Althan bölüğünden 300 kayzerî atlı piyade
47	Bayrak ve süvari kılıçlarıyla Yanıkkale'den üç Hussar bölüğü

Osmanlı sefâreti Schwechat'tan yola çıkıp Cânibî Ali Paşa'nın Prens Auersperg ve Mareşal Wurmbrand ile saat 11 ilâ 12 arasında buluştuğu ve önce karşılıklı birer Türk kahvesini içtiği[8] Simmering ile Neugebau arasında yer alan çayırdan itibaren, yerleşeceği konaklara söz konusu tertipteki alayla şu güzergâhtan geçirilmiştir: St. Marrer Linie – St. Marx – Favorita Yazlık Sarayı – Landstraße – Taş Köprü – Kärntner Kapısı – Augustinergasse – Kaiserlichen Reit-Schul – Kohlmarkt – Graben – Stock im Eisen – Aziz Stephan Katedrali – Rotenturmstraße – Rotenturm Kapısı

8. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 200r.

– Schlagbrücke köprüsü üzerinden Leopoldstadt[9] varoşu.[10] Güzergâhın ufak bir sapmayla Favorita'dan geçmesi tesadüf değil, ikameti yazın burası olan Kayzer VI. Karl, saray halkı, maiyeti ve meraklı kraliyet ailesi mensuplarının sarayın pencerelerinden uzun kuyruklu bir yılan gibi kıvrılan, sesli ve rengârenk alayın geçişini seyir zevkinden mahrum kalmaması içindi. Yine basına göre elçilik alayı saat öğlen 1'de Favorita Sarayı'na varmış, saat 2'de ise tüm merasim sona ermişti. Simmering caddesinden girerken Türklerin tamamen özgürce hareket ettiği gözlemlendi; alışkanlıklarının bir yansıması olarak tütün tellendirdiler ve aynı şekilde istedikleri sıklıkta sakaların taşıdığı deri su tulumundan (kırba) su içtiler. Arazide sayısız kere hizalarından çıkıp at sürdüler ve bir süreliğine ok ve cirit talimi icra ettiler, eğlencelerini tamamlayıp saflarına döndüler. Büyük elçinin kendisi bile Graben'de[11] su içmek istedi ve bu nedenle gümüş kâsesiyle susuzluğunu giderene değin tüm alayın durup beklemesi gerekti.[12]

Şehre girişin ertesi günü, tekmil verilmiş hareketli merasim hakkında bir genel durum değerlendirilmesi bâbında Viyana Sarayı'nda yeni bir oturum gerçekleşti. 20 Ağustos'ta katılımcıların hazır bulunduğu konferansta konuşulanları ertesi gün Kont von Harrach, o güne dair kendi gözlemleriyle birlikte emri

9. Leopoldstadt'ı gösteren bir gravür için bk. Ercan, "Rıdvan Ağa'dan Süleyman Bey'e", 86.

10. *Wienerisches Diarium*, nr. 67, 24 Ağustos 1740; *Münchnerische Ordinari Post-Zeitungen*, nr. 36, 3 Eylül 1740.

11. Graben, Viyana'nın merkezindeki en ünlü meydanlardan biridir. Kärntner Caddesi'nin başlangıcındaki Stock im Eisen Meydanı / Aziz Stephan Katedrali ile birlikte kuzeybatıya doğru Kohlmarkt (kömür pazarı) çapraz eksenine uzanır. Tarihî dar sokaklar, bir yaya bölgesi olarak tasarlanmış olan Graben'den ayrılır.

12. *Samstätige Extra-Ordinari=Zeitungen aus Wienn/Paris/Neapoli und andern Orthen mehrers*, 10 Eylül 1740.

altındaki şahitlerin raporlarında yer alan bilgileri de katarak 25 Ağustos'ta kayzere uzun bir takrirle arz etti. Cânibî Ali Paşa yol boyunca sağında ve solunda bulunan Prens Auersperg ve Mareşal Wurmbrand ikilisiyle aynı hizada bulunmamak için molalar vermiş, kayzerî yetkililerin önden gitmesi ve aralarında mesafe oluşmasına çabalamışsa da –Harrach'a göre– muvaffak olamamıştı. Büyük elçinin *Altın Kuzu* isimli konağına ulaştıklarında bu ikisi, iç avludaki merdivenlerden önden çıktı ve mutat olduğu üzere büyük elçi onların arkasından divanhaneye girdi. Divanhane şaşırtıcı ve daha evvel olmadığı biçimde tezyin edilmiş değildi. Bir kere üzerinde koltukların bulunması gereken yerden biraz yüksekteki platform eksikti, zaten hiçbir koltuk yoktu. Bunun yerine, kapının karşısında bir divan konulmuştu ve pencerelerin önünde yanyana üç adet sofa hazır edilmişti. Cânibî Ali Paşa bunlardan hiçbirine değil, divana oturdu. Auersperg sağdaki ve Wurmbrand soldaki minderlere oturdu. Karşılıklı olarak iltifat edildikten sonra Türk âdetince kahve ve su ikram edildi, tütün tellendirildi. Kısa bir süre sonra Cânibî Ali Paşa, tercümanı [Yusuf Ağa] vasıtasıyla misafirlerine uzun alay yürüyüşü nedeniyle çok yorulduğunu ve artık istirahate muhtaç olduğunu ifade etti. Auersperg bunun üzerine müsaade istedi ve ayağa kalktı, büyük elçi kendisini dışarıya kadar uğurladı. Merdiven başında duran ve prensin merdivenlerden kendi başına inmesini bekleyen büyük elçiye prensin emri üzerine kayzerî tercüman [Schwachheim] vasıtasıyla, âdet gereğince merdivenlerden aşağıya kadar refakat etmesinin lâzım olduğu söylendi. İstifini bozmayan paşa, kâhyasına ve tercümanına işaret etti, prensi merdivenlerden onlar indirdi. Bugüne kadar yaşadıklarını, belki de kendisine veya makamına yapılmış bir hakaret sayan, Kont von Harrach, Ali Paşa'nın özellikle uğurlama faslında sergilediği "*son derece fena*" ("*besonders in der beurlaubung bezeigten üblen aufführung*") tutumunu

kullanarak kayzeri, yakında gerçekleşecek mühim huzura kabul gününde herhangi bir ayıba yer vermemek için son derece dikkatli olunması gerektiğini ifade etmekten geri durmadı.[13] Gerçekten resmikabul gününde, benzeri bir protokol ihlalinin yaşanmaması için, kendisini konağından almaya gelecek olan Auersperg ve Wurmbrand'ın elçi konağında hangi tertipte yer alacakları önceden hazırlanmış bir şema ile tespit edilecek ve büyük elçiyle kararlaştırılacaktı. Aşağıda, bu tertibi gösteren şemayı göreceğiz.



Şema 2: Elçi konağındaki divanhanede kimin nerede duracağını gösteren ve Ali Paşa'ya onaylatılan şema. (OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/3 (Ağustos 1740), fol. 182r.)

Bu şemaya göre ilgili numaralarda yer alması gereken kişiler şunlardır: 1. Prens Auersperg, 2. Cânibî Ali Paşa, 3. Mareşal Wumrbrand, 4. Platformun aşağısında Yusuf Ağa, 5. Divanhaneye açılan kapı. Aslında büyük elçi daha konağına yerleşmeden evvel,

13. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/3 (Ağustos 1740), fol. 116r-120r, Kont von Harrach'tan Kayzer VI. Karl'a, 25 Ağustos 1740 Viyana.

âdet olduğu üzere konağa önceden eşyalar sevk edilmişti, vekilharç yardımcısı Hofmann refakatinde konakçıbaşı ve konakçılar konağı büyük elçinin zevkine göre düzenlemiş, temizliği yapmış, kıble yönünü belirlemiş, ocaklarda yanacak odunları vs. temel durumları teftiş etmişti. Bu sırada, şehre giriş alayının hitamında divanhanede yapılacak kısa merasimin de ayrıntıları ilgili yetkililerce müzakere edilmişti. Dolayısıyla önceden sözlü olarak belirlenmiş bir teşrifatın uygulanmamasından söz edilebilir. İşte bunun bir daha yaşanmaması için, bu defa işi kâğıda dökmek lüzumu doğmuştu.

Öğleden sonra olup elçilik heyeti ayrı ayrı konaklarına yerleştikten ve zikredilen kısa merasim gerçekleştikten sonra, sıra bambaşka bir hususa gelmişti. Yolculuk boyunca insan ve eşya taşımış olan hayvanların büyük bir kısmının şehirde kalmasına gerek olmadığı gibi, bunları barındıracak yer de yoktu. Bu nedenle Osmanlı elçiliğince hazırlanan ve Schwachheim tarafından 3 Eylül'de tercüme edilen Türkçe rapordan anlaşıldığına göre, kış aylarını geçirmek üzere 120 deve, 155 katır ve 120 at, yanlarında yetmiş kişi olduğu hâlde Macaristan'ın güneyinde yirmi sekiz gün mesafede Tuna ile Tisa (*Theis*) nehirlerinin arasında yer alan *Baczer Comitat* isimli bölgedeki kışlağa sevk edildi. Aslında 11 Haziran'daki mübadele sonrasında Korgeneral Schmettau, Ali Paşa'ya hayvanların Viyana'ya götürülmesi yerine büyük kısmının *Baczer Comitat* bölgesinde dinlenmeye bırakılıp, dönüş yolculuğunda da tekrar Belgrad'a getirilebileceğini söylemiş, ama Cânibî Ali Paşa bu teklifi reddederek Viyana'ya kadar hiçbir hayvanını geride bırakmayacağı cevabını vermişti.[14] Şimdi gönderilecek hayvanların yolculuk boyunca duyacağı yem ve personelin yiyecek –mesela kişi başına her gün bir ekmek gibi– ihtiyaçları da hemen büyük elçiliğe vekilharç olarak tayin olunan Johann Linderl tarafından

14. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/1 (Kasım 1740), fol. 13r.

Maliye Dairesi'ne bildirildi. Bu ihtiyaçlar Avusturya eyaletleri tarafından karşılanacaktı.[15] Daire, ilgili emirnâmeyi 5 Ekim 1740'ta ilgili mercilere iletti.[16] Macaristan'dan sorumlu daire ("*Hung[arische] HofCanzleÿ*"), gelecek olan Türklerin ve hayvanların yerleşmesi ve barınmasından sorumlu olan *Anton Birischiz* isimli bölge vekiline destek olacaktı.[17] Görüldüğü kadarıyla ilgili personel ve hayvanlar Viyana'dan 10 Ekim 1740'ta harekete geçti, ancak rakamlar 89 kişi, 136 deve, 176 katır ve 135 at şeklinde değişmişti. Buna göre ihtiyaç listesi de güncellendi.[18] İaşeden, Nienesgenos isimli iaşe subayı sorumlu olacaktı.[19] Bir diğer iaşe subayı Johann Ulrich Wimesgang'a da at ve develer emanet edilmişti. Hayvanlar *Baczer Comitat*'a götürülürken kervandaki on altı at kaybolmuştu.[20] Elçilik heyetinin mevcudunu gösteren 4 Temmuz'daki listeyle kıyaslandığı zaman tüm develerin ve katırların, üstelik –belki doğum sebebiyle– bir fazla deve ve dört fazla katır söz konusudur, kışlağa gönderildiği ve Viyana'da geriye 833 personel ile 758 at kaldığı söylenebilir.[21] Bu sayılar da zaman zaman değişikliğe uğramıştır. Telef olanlar dışında örneğin 6 Kasım'da mirahurun arzusuyla yine *Baczer Comitat*'a bu defa on altı at daha ulaştırmak üzere başında bir onbaşının bulunduğu Kont von Althan'ın atlı piyadelerinden bir manga, akşam saat 8'de yola koyulacaktı.[22]

15. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 224/2 (Ekim 1740), fol. 80^{r}-81^{v}.

16. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1184, fol. 504^{r}.

17. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1184, fol. 506^{v}, 8 Ekim 1740.

18. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 224/2 (Ekim 1740), fol. 83^{r}-85^{v}.

19. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1184, fol. 520^{r}, Maliye Dairesi'nden Nienesgenos'a, 22 Ekim 1740.

20. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1182, fol. 600^{r}, 24 Ekim 1740.

21. Bununla birlikte –aşağıda görüleceği üzere– Viyana'da aslında 486 at kalmıştı. Dolayısıyla bu son listeye daha sonra 272 at ilave edilmiş olmalıdır.

22. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Novembris 740 Diarium), fol. 96^{r}, Yüzbaşı Ludwig Ruedolf von Rosenfeld'in raporu, 6 Kasım 1740 Viyana.

Elçilik sayısının azalmasının sebebi yalnızca ölümler ve bu örnek değildi. Çadır kurma işleri kış mevsimi dolayısıyla biten hayme mehteri de Viyana'dan ayrılacaktı. Deniz Nakliyat İdaresi'nin gemileriyle kırk kişiyi aşkın çadırcı, Teğmen Dietrich komutasında bir o kadar kayzerî piyadenin refakatiyle 2 Ekim 1740'ta Tuna üzerinden Belgrad istikametine doğru yola çıkacaktı.[23]

KAYZER VI. KARL'IN HUZURUNDA (3 EYLÜL 1740)

Cânibî Ali Paşa *Altın Kuzu* konağına yerleştikten sonra sıra, kayzer tarafından huzura kabul edilmesine gelmişti. Bu resmikabul VI. Karl'ın, tüm saray halkıyla birlikte rutin hâlini almış ikamet döngüsü gereği –kış aylarında Hofburg,[24] nisan ayından itibaren Laxenburg yazlık sarayından sonra– hazirandan itibaren yaz sonuna kadar ikameti tercih ettiği barok üsluptaki "Yeni"[25] Favorita Sarayı'nda gerçekleşecekti.[26]

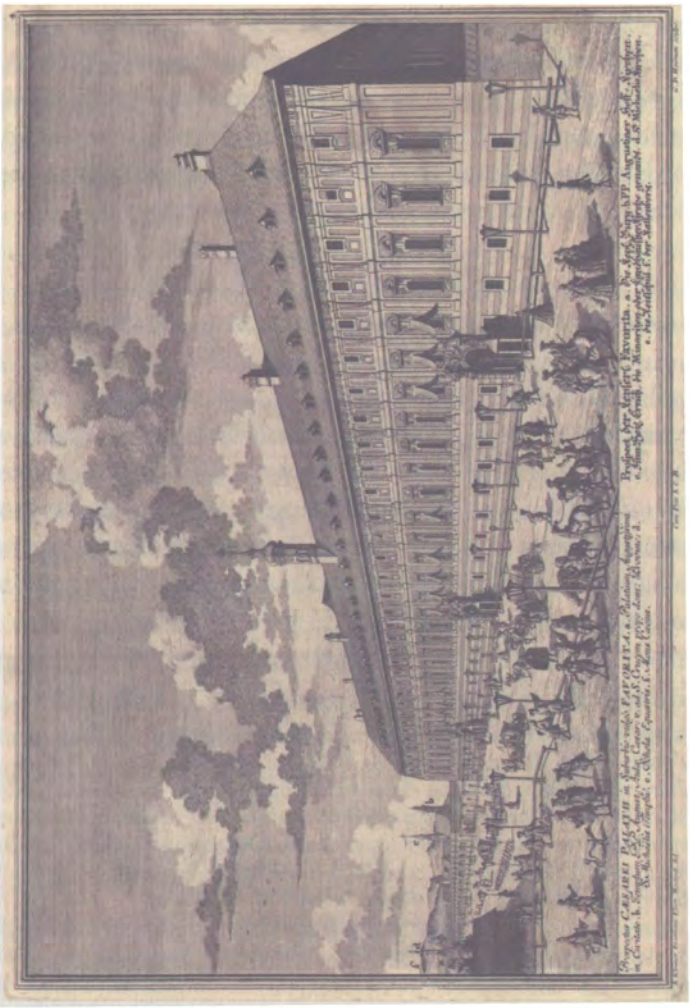
---

23. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Octobri 740 Diarium), fol. 59', Yüzbaşı Ferdinand Joseph de Pegorini'nin raporu, 2 Ekim 1740 Viyana.

24. Hofburg, 13. ilâ 19. yüzyıllar arasında 600 yılı aşkın bir süre boyunca Habsburgların ikametgâhı ve dolayısıyla Kutsal Roma İmparatorluğu'nun merkezi olmuştur. Bu saray kompleksi hükümet merkezi ve idarî merkez olma işlevinin yanı sıra imparatorluk ailesinin kışlık ikametgâhıydı. Mimarî açıdan farklı üslupları barındırmaktadır ve tarih boyunca çok sayıda eklemelerle son hâlini almıştır, bk. Beck, *Macht-Räume Maria Theresias*, 161 vd.

25. Viyana'daki ilk Favorita Sarayı, 1677 yılında Kayzer I. Leopold'un Augarten'da satın alıp genişlettirdiği ve bahçeyi Hollanda tarzında yeniden tasarlattığı saraydır. Kayzer bahçeyi kullanmayı sevdiği için bahçeye "Favorita" adı verildi. 1683'teki II. Viyana kuşatması sırasında bina akıncılar tarafından ateşe verildi ve bahçe harap oldu. Bundan sonra burası "Eski" Favorita olarak anılmaya başlandı.

26. Söz konusu döngü 1725 yılından itibaren 25 Nisan, 19 Haziran ve 23 Ekim tarihleriyle saray takvimine işlenmişti, bk. Stefan Seitschek, Herbert Hutterer, Gerald Theimer (haz.), *300 Jahre Karl VI. (1711-1740). Spuren der Herrschaft des letzten Habsburgers* (Viyana: Begleitband zur Ausstellung des Österreichischen Staatsarchivs, 2011), 32.



Görsel 20: Kayzerî yazlık ve eğlence sarayı Schloss Favorita, Salomon Kleiner, 1725. (Salomon Kleiner, "Prospect der Keyserl: Favorita" (Theresianum, Favoritenstraße), *Wahrhafte und genaue Abbildung* [...], bölüm 2, görsel 4 (Viyana: Viyana Müzesi, Inv.-Nr. 105765/41).)

Favorita Sarayı[27] (yani "gözde" saray), Hofburg'a nazaran günümüze çok daha az görsel malzeme bırakmıştır. Kayzerlerin yaz aylarında huzuruna çıkacak elçi, prens, feodal bey vs. ziyaretçilerini burada kabul ettikleri bilinmektedir. Daha az bilinense, merasim dairelerinin fizikî özellikleridir. Bu hususta yapılan araştırmalarda, görsel malzemeden ziyade, teşrifat defterlerine ve elçi raporlarına yansımış tasvirlerden istifade edilebilmektedir. Yine de söz konusu kayıtlar sayesinde merasimlerin tertip ve icrasının, hemen hemen ana ikametgâh mahalli olan Hofburg'daki gibi meydana geldiği görülmektedir. Elçiler, merdivenlerden sarayın birinci katına çıkarılıp giriş salonuna alındıktan sonra birinci mâbeyn salonundan geçirilir (ikinci mâbeyn salonu birincisine bitişik olmadığından elçiler bunu görmezlerdi) ve nihayetinde resmikabul salonuna ulaşırdı. Tören akışının Hofburg'daki merasim programına paralel şekilde uygulandığı düşünülmektedir. Saray halkı da zaten hükümdarla birlikte hareket ettiğinden, resmikabuller sırasında aynı sayıda görevlinin olduğundan da şüphe duyulmamaktadır. Hofburg'a kıyasla monoblok binanın oda ve salonlarının daha az olmasının yanı sıra belki de en büyük fark, Favorita'da tertiplenen çeşitli eğlenceler, maskeli balo, opera ve tiyatro gibi bazı etkinliklerin iç yerine dış mekânda, saray bahçesinde uygulanmasıdır, denilebilir.[28]

---

27. *Schloss Favorita auf der Wieden / Neue Favorita* (günümüzde *Theresianum*), 1615'te Kayzer Matthias tarafından satın alınıp ilk defa 1623'te kompleks olarak genişletildi. VI. Karl'ın her yaz bulunmaktan hoşlandığı bu mekânın merasim salonları, kışlık sarayındaki düzenine sahipti. Babasının ölümünden birkaç gün sonra kışlık saraya taşınan Maria Theresia, doğduğu Favorita'yı bir daha ömür boyu yazlık saray olarak kullanmayacak, buraya uğramayacaktı. bk. Marina Beck, *Macht-Räume Maria Theresias*, 151-153.

28. Erich Schlöss, "Die Favorita auf der Wieden um 1700", *Wiener Geschichtsblätter*, sy 46 (1991): 162-168.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Viyana'ya 18. yüzyılda gelmiş daha önceki büyük elçiler İbrahim Paşalar (1700 ve 1719) için söz konusu olduğu gibi Cânibî Ali Paşa'nın da kayzerin huzuruna ilk defa kabul edilmesinden önce, dört aşama bulunmaktaydı. İlki, uygulanacak teşrifat kaidelerinin hangileri olduğunun tertiplenecek teşrifat toplantısında ilgili kayzerî ricâl tarafından tek tek tespiti, ikincisi, büyük elçinin bu kaidelere riayet edeceğine dair yazılı beyanı, üçüncüsü, kayzerin huzurunda yapılacak hitabın kâğıda dökülmüş hâlinin teslimi ve son olarak, arza maiyetinden kimlerle girileceğinin yazılı beyanı. Ali Paşa örneğinde de tüm bu aşamaların bu sırayla yerine getirildiğini görmekteyiz. Nitekim önce 26 Ağustos 1740'ta, yakında vuku bulacak huzura kabule ilişkin bir teşrifat toplantısı düzenlendi. Gerçekleştirilmesi planlanan merasim prosedürü tüm ayrıntılarıyla toplamda otuz dört madde ve üç zeyl hâlinde kayda geçirildi.[29] Bu madde ve zeyillerin özetini Kont von Harrach, bundan beş gün sonra kayzere yazılı takrirle arz edecekti.[30]

Cânibî Ali Paşa önce 31 Ağustos'ta, huzura kabul sırasında kayzere nasıl bir nutuk vereceğini kayzerî muhataplarına yazılı olarak teslim etti. Şark Dilleri Dairesi kayzerî sekreteri ve tercümanı Schwachheim ile kayzerî tercüman Carl Momarz tarafından Almancaya tercüme edilen,[31] Belgrad Barışı'nın teyit ve sağlamlaştırması için kendisinin yüce sultan tarafından büyük elçi olarak kayzere bir nâme-i hümâyûn teslim etmekle vazifelendirildiği, ayrıca Müslüman esirlerin serbest bırakılması yönündeki ricası konularıyla özetlenebilecek metne göre Ali Paşa'nın hitabı şu şekilde olacaktı:

29. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 206^{r}-213^{r}.

30. Aşağıda buna yer verilecektir.

31. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 222/1 (Instruktion und Weisungen...), fol. 194^{r}-194^{v}.

"Müslüman hükümdârlardan daha a'zam ve ekrem olan, denizlerin Melik ve Pâdişahı, mübârek Mekke, Medine ve Kudüs'ün hâdimi, sultan oğlu sultan, hakan oğlu hakanı, Sultan Mustafa Han'ın oğlu, Sultan Mahmud Han, hizmetkârı olan bizi büyük elçi olarak tarafınıza îzam etmiş bulunmaktadır. Allah'ın lütfuyla imparatorluklar arasında dostluk kurulduğuna ve her iki tarafın ezilen re'âyâsı şimdiki barış sayesinde huzur ve güvenliğin tadını çıkardığına göre, bunun için Allah'a şükredilmelidir. En güçlü hükümdâr olarak cihânın sığınağı, en yüce efendim, hizmetkârı bize teslim edilen işbu sultanî nâme-i hümâyûn aracılığıyla akdedilen barışı teyit edip sağlamlaştırmayı murad eyledi ve sâhibetü ezyâli'l-haşmeti ve'l-vakâr, sâhibetü delâili'l-mecdi ve'l-i'tibâr, haşmetlü, miknetlü Roma imparatoru kayzerî majesteleri hutimet avâkıbuhu bi'l-hayr-ve'r-reşâd tarafından da aralarında akdolunan barış antlaşmasını muhkem hâle getirilmesini ve antlaşmaya riayet edilmesini diledi. Elçiliğimin karakteri ve haşmetlü Roma kayzerî majestelerinin huzurlarında devam eden iyi işler göz önüne alınarak, yüce Roma kayzerî majestelerinden, esir düşmüş Müslümanların halâs bulması ve özgürlüklerine kavuşturulması yönünde kemterâne istirhâmlarımı tâzîmen arz ederim."

Bundan bir gün sonra, teşrifat konferansının ardından büyük elçiden istenen, bu kaideleri kabul edip etmediğine, itirazı olup olmadığına dair yazılı bir beyan hazırlandı. Ali Paşa, kadimden beri uygulanagelen kaidelere riayet edeceğini ifade eden yazılı beyanı hazırlatmak ve imzalamak konusunda zorluk çıkarmamakla beraber iki "özel" istekte bulundu. İlki, resmikabul alayına yaya olarak refakat eden yeniçeriler, diğeri ise damadı hazinedarla ilgiliydi.



Görsel 21: Cânibî Ali Paşa'nın IV. Karl'ın huzuruna kabulünde uyacağı teşrifat kaideleri, 1 Eylül 1740. (OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 224/1 (Eylül 1740), fol. 5.)

Viyana Sarayı tercümanlarından ve Şark Dilleri Dairesi kayzerî sekreteri Schwachheim'ın 1 Eylül'de Almancaya çevirdiği bu orijinal belge 38,7 x 53,7 cm ebatlarında, kalınca ve açık saman renginde âbâdî kâğıt üstüne yazılmış ve bizzat büyük elçinin (başdefterdarlığından kalan) kuyruklu imzasını taşımaktadır.[32] Beyanda Ali Paşa'nın kayzer tarafından huzura kabulü sırasında uyacağını taahhüt ettiği üç madde yazılıdır. Birinci maddede sultanî hediyelerin, huzura kabulde bulunacak on üç kişinin listesi ile uyulacak kaidelerin beyan edileceği yazılıdır. İkinci maddede, sultanın hediye çadırının ve ilgili tüm parçaların develerle birinci avluya kadar, diğer hediyelerinse ikinci avluya taşınacağı, enderun ağaları tarafından taşınan ve sultandan kayzere mahsus olarak gönderilmiş olup huzura kabul salonuna götürülecek hediyelerin, bunları taşıyan ister eyerli isterse eyersiz olsun atlarla birlikte üçüncü avluya kadar götürüleceği ve burada yere konacağı beyan edilir. Paşa kethüdası ile divan efendisi dışında hiç kimse büyük elçinin atından ineceği noktaya kadar at süremez. Hediyeleri taşıyan ağalar kendileri çağrılana kadar huzura kabul salonuna bakan bekleme odasında bekleyecekler. Üçüncü ve sonuncu maddede, büyük elçinin huzura kabul salonunda üç defa, önce kapıdan girer girmez, salonun ortasında ve sonra, üzerinde kayzerî tahtın bulunduğu ve basamakları olan platformun önünde hitapta bulunacağı yerde temennada bulunacağı taahhüdü yer alır. Müteakiben platformun birinci basamağına çıkıp sultanî nâmeyi orada bulunan masanın üzerine bıraktıktan sonra tekrar basamaktan inerek önceki yerinde duracağı, hitap ve kayzerî cevap faslından sonra basamağa tekrar çıkıp, dostluğun nişanesi olan sultanî hediyelerin sıralandığı bir listeyi ve sadra-

32. Söz konusu belge ve kuyruklu imzaya bu noktada değinmekle yetiniyor, detaylı incelememizi müstakil bir çalışmaya bırakıyoruz.

zamın mektubunu tebliğ ederek –daha evvel nâme-i hümâyûnu koyduğu– masanın üzerine bırakacak. Bunun üzerine sultanî hediyeleri getirmesi için kethüdasına işaret edecek ve hediyeler paşa ile kayzerin arasına bırakılacak. Kayzer beden diliyle hediyelere teşekkür ettiğini bahşettikten sonra Ali Paşa veda etmek üzereyken IV. Karl'ın kaban ("*Cabaniza*") yerine giyeceği üst kıyafetinin veya paltosunun kenarını öpecek ve yüzü hükümdara dönük şekilde, içeriye girdiğinde sergilediği mevkilerde yine üç defa temennada bulunarak salondan ayrılacak. Hiç kimse üzerinde silah taşımayacak ve Osmanlılardan huzura kabule alınanlar Yahudi veya Hıristiyan değil, yalnızca doğuştan Müslüman olanlardan müteşekkil olacak, ayrıca kimsenin başında herhangi bir şapka veya başlık bulunmayacak." Bu beyan ile birlikte, Cânibî Ali Paşa'nın kayzerin huzuruna kabul edilmeden önce yerine getirmesi gereken ikinci koşul da sağlanmış oldu.

Cânibî Ali Paşa son olarak, resmikabulden bir gün evvel 2 Eylül'de, Kayzer IV. Karl'ın huzuruna çıktığında maiyetinden kendisine eşlik edecek –tıpkı bir evvelki büyük elçi İbrahim Paşa'da olduğu gibi–[33] seçtiği kıdemli on üç kişiyi bildirdi. Bunlar –belirtilen sırasıyla– paşa kethüdası (kâhya bey), divan efendisi, çavuşbaşı, kapıcılar kethüdası / kâhyası, kapıcılar bölükbaşısı, hazinedar ağa, miftah ağası,[34] silahdar ağa, çuhadar ağa, mühürdar ağa, muhzır ağa,[35] başçuhadar ağa ve tercüman

33. Silâhdar İbrahim Paşa, "Reisebericht", vr. 30.

34. Anahtarcı mânasına gelir bir tâbirdir. "Miftah gulamı", "Anahtar ağası" da denilirdi. Miftah; Arapça anahtar demektir. "Has oda"nın odalıların inzibatından sorumlu küçük zâbitlerinden olmakla beraber padişahla temas ettiği için itibarlı vazifelerdendi, bk. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri*, c. II, 533.

35. Yeniçeri ocağının ağa bölüklerinden belirli bir odaya bağlı olmayan, seferde sadrazamın maiyetinde bulunmak, ona muhafızlık etmek ve kol gezerken yanında bulunmak vb. işlerle görevli olan bölük kumandanı. Muhzır ağanın maiyetinde kapı kâhyaları denilen âmirleri baş kapı kethüdası olan altmış

Yusuf Ağa idi.[36]

Saray Harp Şûrâsı başkanı Harrach, huzura kabul günüyle beraber tüm gelişmeleri özetlediği 1 Eylül tarihli takririyle kayzere arz etti. Harrach, Cânibî Ali Paşa'nın teşrifat kaidelerini kabul ettiğine dair beyanın ve yapacağı nutkunun da yazılı olarak teslim alındığı, elçilik maiyetinden kimlerin geleceği ve bunlardan huzura kabul / taht salonuna kimlerin gireceğinin belli olduğu, takdim edilecek hediyelerin şimdiden teslim edildiği bilgilerini verdikten sonra Ali Paşa'nın iki ricasını nakletti. Buna göre paşa, elçilik konağından itibaren yaya olarak refakat edecek yeniçerilerin Favorita Sarayı'nın birinci avlusuna kadar ilerlemesi ve saniyen, yanında at üstünde ilerleyecek paşa kethüdası ve divan efendisi dışında damadı olması hasebiyle hazinedarın da bulunması, hep birlikte belirlenen yere kadar gelinmesi ve orada attan inilmesi arzusundaydı. Harrach, yeniçerilere yönelik isteğin yerine getirilmesinde mahsur bulunmadığını belirtmekle birlikte hazinedarın büyük elçiyle at sürüp onunla aynı yerde, iç avluda attan inmesinin âdet-i kadime uymayacağından ötürü uygun olmadığını düşünüyordu. Takriri gözden geçiren Kayzer VI. Karl, derkenarına "*Onaylandı*" ("*Placet*") notunu düştü.[37]

Habsburg başmâbeyn kâtipleri teşrifat defterindeki kayıtlarla, resmikabulün gerçekten icra edildiği şekil arasında fark olup olmadığını hemen anlayabilmek için deftere daha sonra der-

---

yeniçeriden mürekkep bir sınıf bulunuyordu. Muhzır ağa ocak zâbıtlerinin imtiyazlılarından olup yayabaşılar gibi ayağına sarı çizme giyer ve çorbacı kesesi denilen üsküfüne balıkçıl tüyü takardı. Galebe divanı denilen elçi kabulü merasimi esnasındaki ulûfe dağıtımında kemhâdan (eski bir ipek kumaş çeşidi, havsız kadife) yapılmış üst elbisesi giymesi kanundu, bk. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri*, c. II, 572-573.

36. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 224/1 (Eylül 1740), fol. 54[r].

37. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 224/1 (Eylül 1740), fol. 1[r] -2[r], Kont von Harrach'tan Kayzer VI. Karl'a, 1 Eylül 1740 Viyana.

kenar şeklinde açıklamalar ("*Notandum*") yazmışlardır. Başka şekilde söylersek, bundaki amaç kâğıt üstündekiyle (*de jure*) vakıa (*de facto*) arasında örtüşmeyenleri belirginleştirmektir. Bu derkenarlardan anlaşıldığına göre bazı hususlar gerçekte farklı cereyan etmiştir. Sarayın kendi personelinin olması gerekenden farklı yaptığı ve not alınmış hususları atlayarak bizi ilgilendiren noktaları mercek altına aldığımızda, çalışmamız açısından önemli birkaç madde buluyoruz.[38] Evvela sınırdan itibaren Osmanlı sefâretine tercümanlık hizmetinde bulunan kayzerî sınır tercümanı Carl Momarz (hatırlanacağı üzere Cânibî Ali Paşa kendisine üçkâğıtçı demişti), 9. protokol maddesine göre bu huzura kabulde görev alacakken, paşanın isteği üzerine yerini bir başka kayzerî tercüman Joseph von Schwachheim doldurdu. İlginç bir diğer değişiklik ise, Cânibî Ali Paşa'nın at üstünde Favorita Sarayı'nın birinci avlusuna kadar gelişi esnasında damadı olması hasebiyle hazinedarının da olmasını istemesiyle alâkalıydı. Harrach bunun reddedilmesini teklif etmiş, kayzer de Harrach'a evvela katılmıştı. Ne ki, resmikabul günü böyle olmadı. Bu hususu ele alan 2. maddedeki derkenarda, hazinedar ağanın yine de özel bir uygulama biçiminde ("*Specialissima Pratia*") birinci avluya kadar alındığını yazmaktaydı. Bu teşrifatî değişiklikle ilgili ayrıntılı bilmiyoruz. Muhtemelen Ali Paşa bu yöndeki isteğini yinelemiş, mesele kayzere sözlü olarak arz edilmiş ve son anda bu izin en yüce makamdan verilmiş olmalıdır. 29. ve 30. maddelerdeki derkenarlar, Ali Paşa'nın ve maiyetinin etek öpme rüknüyle alâkalıydı. Bu maddelerde (29. madde) kayzerin, şimdiki gibi üç tuğlu (aslında Ali Paşa iki tuğ payesine sahipti) bir paşaya, eteğinin ucunun bir üst kısmından öptürmesine izin vermesi talebi –daha düşük payedeki elçilere eteğin ucu öptürülür– ve (30. madde) yine paşa-

38. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 207^{r}-213^{r}.

nın talebi maiyetindeki diğer Türklere de bu imtiyazın verilmesi bahsi yer alıyordu. Her iki talep, derkenardan anlaşıldığına göre, kayzerî majesteleri tarafından tümüyle reddedildi (*"dieses ist aber von Ihro Kayȳ[serliche] Mayȳ[estät] totaliter abgeschlagen worden"*).[39]

Resmikabul günü olan 3 Eylül 1740'a gelindiğinde, sabah 9'da elçilik mihmandarı Mareşal Wurmbrand kayzerden aldığı emre binaen resmikabul arabası içinde, yanında göz alıcı üniformalarını giymiş at üstündeki kayzerî muhafız bölüğünden bir grup asker eşliğinde Cânibî Ali Paşa ve yakın maiyetini Favorita'ya götürmek üzere *Altın Kuzu* konağına gittiler.[40] Konağın avlusunda alay tertibi alındıktan sonra saat 10 olmadan paşa kethüdası at üstünde ve hizmetkârları yaya olarak, ardından hediyeleri taşıyan develer ve katırlar ve hediye olarak gönderilen atlar, Cânibî Ali Paşa'nın muhafızlığını yapan yeniçeri ağaları ve yakın maiyeti, ellerinde değnekleriyle çavuşlar, üst düzey subay zümresi at üstünde ve alt kademedekiler yaya olarak, yedekçilerin çektiği yedek atlar sıra hâlinde dizildi. Bunların hemen arkasında Yusuf Ağa, Joseph von Schwachheim, Kont von Wurmbrand'ın ve birkaç yardımcısının bulunduğu bir kayzerî araba, arkalarında bazı üst düzey nefer ile ellerinin üstünde nâme-i hümâyûnu taşıyan at üstündeki divan efendisi, ardından asıl resmikabul arabasının üstünde tek başına oturan Cânibî Ali Paşa (Cânibî Ali Paşa biraz önündeki arabada bulunan Wurmbrand'la aynı hizadaydı, Schwachheim ise o arabanın kapı tarafındaydı) geliyordu. Büyük

39. *"29no lassen Ihro Kayȳ[serliche] Mayȳ[estät] den groß=bottschaffter für sich, und gebe ihm dero Mantel etwas oberhalb des Endes zu küssen, wan es ein Bassa von 3 Roß=schweiffen, wie der jezige ist, sonsten aber, wan es ein geringerer wäre, wird das ende von Mantel dargereichet. 30mo findet sich in Protocollen fürgemerckt, daß auch andere fürnehme Türcken solche gnad verlanget haben, wan der großbottschaffter darumb angehalten."*, bk. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 207r, 214v, 215r.

40. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 215v-216r.

elçinin olduğu arabanın sağında ve solunda ikişer kayzerî süvari ve yanlarında bazı Türk neferleri ve hizmetkârı, arkalarında tüfeksiz yeniçeriler, sonra at üstünde kapıcılar ve büyük elçinin hizmetkârları yer alıyor, alayı şehir muhafız alayının bir bölüğü tamamlıyordu.[41] Bu şekilde harekete geçen kortej *Schlagbrücke* köprüsünden şehre girerek şehrin *Kärntnertor* kapısından çıkıp Favorita Sarayı'na ulaştı. Favorita'nın önüne gelindiğinde girişteki merdivenlerin önünde duran arabadan inen Ali Paşa merdivenleri çıktı, birinci salona ulaştı ve hediyelerin tamamı birinci mâbeyn salonuna getirilene kadar bekledi. Haftalık Münih gazetesine bakılırsa hediyeleri taşıyan Türkler bahçede ve bina içinde öylesine rahattı ki, çubuklarıyla tütün tellendirmekten geri durmuyordu; taşıma işleminin tamamlanmasını bekleyen Ali Paşa dahi çubuğunu tüttürüyordu.[42] Bu sırada saat 11:30 idi. Ardından merasim programı 26 Ağustos'taki teşrifat toplantısında belirlendiği ve Ali Paşa'nın uyacağını beyan ettiği şekilde gerçekleşti. Cânibî Ali Paşa, kayzerin huzuruna çıktığında saat 1 idi; tahtın önünde dururken sağında mihmandar Kont von Wurmbrand ve solunda Schwachheim bulunuyordu. Ali Paşa'nın hitabına karşılık kayzer nâmına hitabı –yine geleneğe uygun şekilde– imparatorluk şansölye yardımcısı (*Reichsvizekanzler*) Kont von Metsch (1734-1740)[43] gerçekleştirdi. Metsch uzun nutku irat ederken özetle, yüce sultanın nâme-i hümâyûnda ifade buyurduğu hususlara aynen mukabele edildiği, Cânibî Ali Paşa'nın itimatnâmesi ile birlikte akredite olduğu, barışın teyit ve istihkamın sağlanması yönünde kayzerin de güvence verdiği ifade edildi. Müslüman esirler konusunda kayzer, bu hususun yerine getirilmesi yönünde

41. *Wienerisches Diarium*, nr. 72, 7 Eylül 1740.

42. *Mercurii Relation, oder wochentliche Ordinari=Zeitungen*, nr. 40, Littera Ss (24 Eylül 1740).

43. Johann Adolf Graf Metsch (1672-28 Kasım 1740).

gerekli emri Saray Harp Şûrâsı başkanına havale edeceğini beyan eder.[44] Cânibî Ali Paşa'nın hitabına bu şekilde karşılık verildikten sonra paşa, hediyelerin listesini ve Sadrazam Elhâc Mehmed Paşa'nın mektubunu da aynı sehpanın üzerine bıraktıktan ve kısa bir takdimde bulunduktan sonra yine sözü, kayzer adına Metsch aldı. Kayzer, büyük elçi vasıtasıyla ulu sultandan kendisine gönderilen hediyelere içtenlikle müteşekkirdir ve bu hediyeleri, yüce sultanın samimi dostluğunun bir işareti kabul eder.[45] Ayrılmadan evvel büyük elçiye kayzer nâmına prestijli bir altın cep saati, Arap harfleriyle metin yazılmış kayzerin bir portresi hediye edildi.[46]

Resmikabul merasimi bu şekilde "neredeyse" sorunsuz şekilde sona erdi ve Ali Paşa maiyetiyle birlikte arz odasından gereği gibi, üç yerde temennada bulunarak ve sırtını kayzere dönmeden ayrıldı. Bu günle alâkalı yine de dikkat çekici birkaç küçük hadise yaşanmadı değil; mühürdar ağa tüfeğiyle birlikte arz odasına kadar gelmeye çalışmış, Carl Momarz kendisini bu konuda uyarmış ve tüfek kayzerî kapıcılar tarafından mâbeyn salonuna götürülmüştü. Bunun dışında kâhya bey (paşa kethüdası), atından ineceği yerde Cânibî'nin bulunduğu arabayı takip ederek birinci avluya kadar girmeye çalışmıştı. Hem Momarz hem Schwachheim, kendisini uyararak atından indirmişti.[47] Büyük el-

44. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 224/1 (Eylül 1740), fol. 67^{r}-68^{r}, Johann Kont von Metsch ismi ve imzasıyla, 3 Eylül 1740 Viyana. Tutulan günlük raporlardan anlaşıldığı gün aynı gün bazı esirler salıverilmiş ve Ali Paşa'nın konağına gönderilmiştir, bk. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Septembri 740 Diarium), fol. 22^{r}, Yüzbaşı Kayser'in raporu, 3 Eylül 1740 Viyana.

45. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 224/1 (Eylül 1740), fol. 68^{v}, Johann Kont von Metsch ismi ve imzasıyla, 3 Eylül 1740 Viyana.

46. *Mercurii Relation, oder wochentliche Ordinari=Zeitungen*, nr. 40, Littera Ss (24 Eylül 1740).

47. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 216^{r}, 217^{v}-219^{r}.

çinin Favorita'ya intikal ettiği tam saati, günlük tutma âdeti olan Kayzer VI. Karl'ın kendisinden öğreniyoruz. 1707 yılında kaleme almaya başlayıp ölümüne kadar istikrarla yazmaya devam ettiği (genellikle yatmadan evvel), sayısı on sekize ulaşmış defterlerden oluşan günlüğündeki hemen hepsi kısa kayıtlar gibi[48] bugüne dair ilgili yerde şöyle yazmıştır:

> "*6 ½ auf Nacht vorg gerstern gut* [...] *heunt Tyrk aud[ienz] umb 9 Wag mit camis wek fahr lass bis kombt neg[otia] arbeith Montes neg[otia] depe[sc]hir hof neg[otia] ord[entlich] Tyrk erst 11 ½ komen aud[ienz] wie sonst, nichts sinder sich ereignet, zimblich prasente pro kaiserin, kindter, Carl ander* [...]"[49]
>
> Türkçe karşılığı şu şekilde verilebilir: "*06:30[da uyandım]. [...] Bir önceki gece güzeldi. Bugün Türk'ü [elçiyi] huzuruma kabul [ettim], saat 9'da develerin de bulunduğu resmikabul arabaları [elçi konağından] yola çıktı. [Elçi] gelene kadar müzakere [ettim] iş [yaptım] Montes [benimle] müzakere [etti]. Türk [elçi], saraya resmikabul [için] alayla ancak 11:30'da geldi. Huzura kabul merasimi her zamanki gibiydi, farklı bir durum olmadı. [Elçi, yanında] çok sayıda hediye [getirdi] imparatoriçe [Elisabeth], çocuklar, Carl ve diğerleri [için]* [...]"

Bu orijinal kayıttan, Cânibî Ali Paşa'nın huzura kabul merasiminin her zamanki resmikabuller gibi geçtiğini, farklı ve tuhaf bir hadisenin vuku bulmadığını, dikkat çekici olanınsa imparatorluk ailesi için hazırlanmış hediyeler olduğunu öğrenmekteyiz. Cânibî Ali Paşa'nın tahtın hemen önündeki sehpaya bıraktığı

---

48. Erçan, *Pasarofça Antlaşması*, 53.

49. OeStA, HHStA, HA, Abschriften Tagebücher Kaiser Karl VI., 3 Eylül 1740 Viyana. Kayzerin kısaltmalarla ifade ettiği kelimeleri tamamlama nezaketinde bulunan VI. Karl'ın el yazısı konusunda uzmanlaşmış meslekdaşım Dr. Franz-Stefan Seitschek'e teşekkür ederim.

hediye listesi, hemen Almancaya çevrildiğinde[50] kırk dört kalem eden görkemli yekûn ve tabii ki VI. Karl'ın şahsı için hazırlatılmış altı tam donanımlı ve alımlı Türkmen atı, belli ki sadece tüm saray halkını değil, ömrünce sayısız resmikabul ve pahası biçilmez mebzul sayıda hediye almış olan bizzat kayzeri bile şaşırtacak ölçüdeydi. Belki de bu huzura kabule dair en önemli bilgiler de bunlardır. Resmikabul merasimi sona erdikten sonra Osmanlı heyeti, aynı düzende Favorita'dan ayrıldı ve konaklarına Wurmrbrand ve Schwachheim'ın refakatinde döndü.

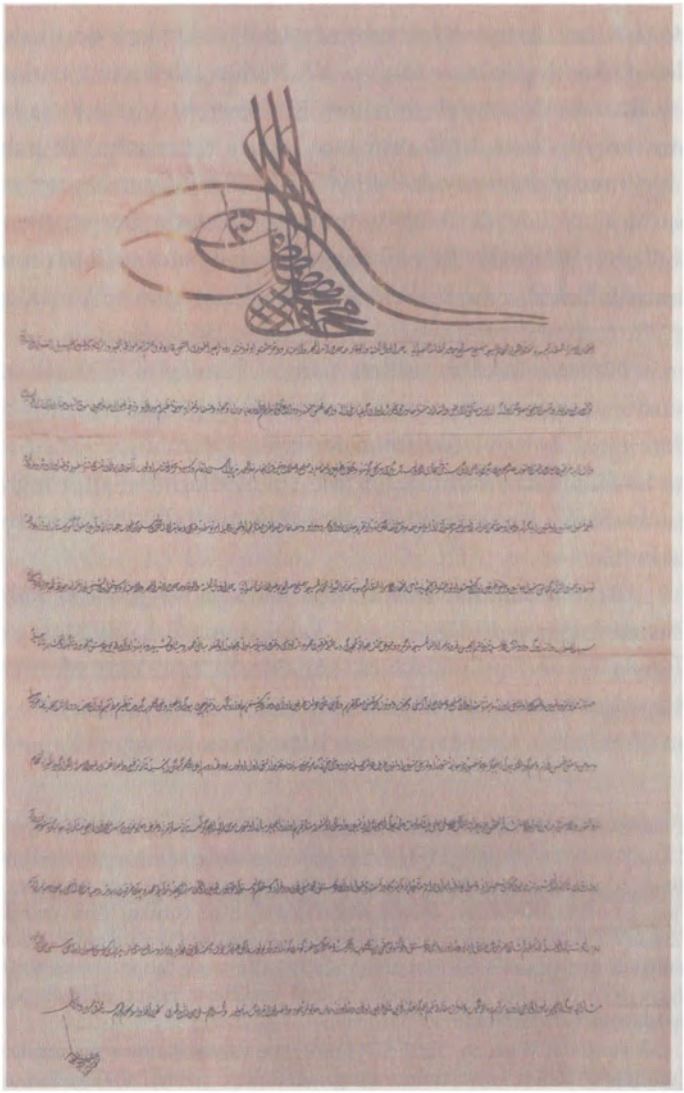
Kayzere takdim edilen nâme-i hümâyûn (Görsel 22), Avusturya arşiv emektarlarından Ernst D. Petritsch'in verdiği bilgilere göre,[51] Sultan I. Mahmud adına 8-17 Nisan 1740 / Evâsıt-ı M 1153 tarihinde hazırlanmış, 199 x 81 cm ebatlarında, altın tuğralı ve Cânibî Ali Paşa'nın büyük elçiliğine müteallik bir itimatnâmedir.[52]

Resmikabulden sonra *Altın Kuzu*'ya ve paşanın kabul odasına kadar gidildiğinde, Ali Paşa, damadı hazinedarı aracılığıyla kayzerî mihmandara, konaklarla ilgili bazı sıkıntı ve şikâyetleri bildiren bir kâğıt teslim etti. Burada yazana göre divan efendisinin kalması gereken *Altın Çeşme* konağına kapıcılar

50. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 219r-222r.

51. *Die Türken in Wien. Geschichte einer jüdischen Gemeinde*, haz. F. Heimann-Jelinek, G. Kohlbauer- Fritz, G. Milchram (Viyana: Jüdisches Museum in Wien, 2010), 82. Avusturya Devlet Arşivi'nde mahfuz tutulan *Türk Vesikaları (Türkische Urkunden)* arasında ve *Muhtelif Koleksiyonlar (Varia und Collectanea)* tasnifinde yer alması beklenen nâme-i hümâyûn, arşiv çalışanlarının verdiği bilgiye göre önemine binaen yalnızca özel vesilelerle teşhir edilmek üzere depoda saklı tutulmaktadır.

52. *Die Türken in Wien*, 83. Tarihçi Hammer, bu nâme için tam tarih verir: 12 Nisan 1740/15 M 1153, krş. Hammer-Purgstall, *GOR*, c. 9 (1833), 636-637. Bununla birlikte nâme-i hümâyûnun yukarıda ifade edildiği üzere Cânibî Ali Paşa'ya 7 Nisan, yani 10 Muharrem'de teslim edildiği sabit olduğuna göre, 12 Nisan'ın isabetli olması mümkün görünmemektedir.



Görsel 22: Cânibî Ali Paşa tarafından 3 Eylül 1740'ta IV. Karl'a teslim edilen 8-17 Nisan 1740 tarihli nâme-i hümâyûn. (*Die Türken in Wien*, 83.)

bölükbaşısı yerleşmişti ve oradaki mutfak, yalnızca onun için bile yetersizdi. Bu nedenle küçük odalardan birinin mutfağa dâhil edilmesi emri bekleniyordu. Sancaktar ağanın henüz konağı yok idi. Eşyaları avluda yığılı hâldeydi. Ağa için iki oda ve bir mutfağın tahsis edilmesi emrinin verilmesi gerekiyordu. Rikabdar aynı şekilde hâlâ avluda kalıyor, kendisine yer ayarlanmasını bekliyordu. Büyük bir odaya ve bir mutfağa ihtiyaç duyuyordu. Eşyalarının bir kısmı, çadır mehterlerinin bulunduğu odaya taşınmıştı, ama çadır mehterleri bunları odalarından çıkarıp tekrar avluya yığmıştı. Mehteranın yerleştiği yerde mutfak yoktu ve bir oda daha istiyorlardı. Bundan başka henüz hiç kimseye, âdet olduğu üzere şilte verilmemişti. Sakallı ağalar bile döşeksiz yatakta uyumaktaydı. Bunun bu maddelerin bugün hâlledilmesinin beklendiğinin ifadesiyle, söz konusu yazı sona erdi.[53] Esasen şilte eksikliği bu kayıtla da sınırlı değildir. Yine aynı konuda Kasım ayında da sorun çıkacak, Cânibî Ali Paşa'nın şahsına ait şilte memmuniyetsizliği şikâyete konu olacaktı. Büyük elçiye teslim edilen dört şilteye ilaveten en kalitelisinden on adet daha şilte verilmesi icap edecekti. Ali Paşa, Ekim'de verilenlerin dışında şilte almadığından yakınıyordu. Dahası da vardı, Türkler ilaç ihtiyaçlarını da kendi cebinden karşılamak durumunda kalmıştı ve bu masraflar tazmin edilmeliydi.[54] Bir hafta sonra bu sorun da çözüldü: Osmanlılara 4 Ağustos'tan Ekim ayına kadar üç ay boyunca Müşfik Kardeşler / *Fratribus Misericordia* (muhtemelen eczane ismi) tarafından hazırlanan ilaçlar için vekilharcın kasasından 104 fl. çıkacak ve

53. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 224/1 (Eylül 1740), fol. 58^{r}-58^{v}, tercüman Schwachheim'ın çevirisi, 3 Eylül 1740 Viyana.

54. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1184, fol. 568^{v}-569^{r}, vekilharç Linderl'e 7 Kasım 1740 tarihli emirnâme.

bu tutar elçiliğe tahsis edilen tayinattan düşülmeyecekti.[55] Leopoldtstadt'ta çekilen yer sıkıntısı bunlarla da sınırlı değildi. Maliyenin 24 Eylül tarihli bir komisyon protokolüne göre Osmanlı büyük elçiliğindeki hayvanların kışlık samanını depolamak için ahır arayışına girilmiş, nihayet kiralanmak üzere tutulan bir ahır için âcilen Linderl'e 10 fl. ve yardımcısı Hofmann'a 50 fl. verilmesi icap edecekti.[56]

Ali Paşa'nın VI. Karl'ı ziyaretinin sonucu dikkate değerdi. Viyana halkının ve Avrupalı diplomatların dikkatli bakışları önünde, bir zamanlar çok güçlü olan Roma imparatoru, Türk elçisi tarafından düpedüz aşağılanmıştı. VI. Karl, zararın boyutunu en aza indirmek ve olayın ehemmiyetini küçümsemek için elinden geleni yaptı ve Viyana'ya sırtını dönerek kendini ava adadı. VI. Karl'ın sadece 1739 yılında neredeyse beş ay gibi gurur verici bir süreyi avda geçirmiş olduğu bilinmektedir.[57]

Resmikabulün ertesi günü Kont von Harrach, kayzerin talimatına binaen Cânibî Ali Paşa'nın mihmandarı olarak atanan Mareşal Wurmbrand'a, büyük elçiyi Favorita'da akşam sularında gerçekleşecek bir operaya davet etmesini emretti.[58] Bilindiği üzere Viyana Sarayı'nda kabuller resmî, özel ve haftalık olmak üzere üçe ayrılıyordu. Resmikabullerde, Viyana'da bulunan elçiler herkesin şahit olabildiği merasim alayıyla –mevsiminde göre yazlık veya kışlık– saraya getirilir, böylece halka ve saraya alenen tanıtılır ve bu noktadan sonra resmî olarak saray etkinliklerine katıl-

55. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1184, fol. 582^{v}, vekilharç Linderl'e 16 Kasım 1740 tarihli emirname.

56. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1182, fol. 536^{r}, 24 Eylül 1740.

57. OeStA, HHStA, HausA, Sammelbände 2, Tagebücher Kaiser Karls VI., fol. 3^{r}-20^{r}.

58. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 224/1 (Eylül 1740), fol. 98^{r} -98^{v}, Mareşal Wurmbrand'ın raporu, 4 Eylül 1740 Viyana.

malarına ruhsat kazanmış olurlardı.[59] Böylece Cânibî Ali Paşa'ya yapılan opera daveti de resmikabulün ardından gerçekleşebilirdi. Paşayı davet eden Wurmbrand, önceki büyük elçilerde olduğu gibi, Cânibî'den az sayıda kişiyle katılması ricasında bulundu. Ali Paşa önce, maiyetinden sekiz veya dokuz kişiyle gelebileceğini ve kendisiyle maiyetine daha rahat etmeleri için bir loca tahsis edilmesi arzusunu dile getirdi. Daha sonraysa, dünkü huzura kabul sonrasından beri şiddetli baş ağrısı çektiğini ifade ederek affını istedi ve operanın sıkça tertiplenip tertiplenmediğini sordu. Wurmbrand, Oranje kraliçesinin dul kalmasından ötürü ertesi gün matem töreni yapılacağını ve müziğin yerini ayinin alacağını ifade etti. Akabinde Ali Paşa, bu durumda davete icabet etmenin gerekli olduğunu, ama yanında 100 kişiyle bulunmak istediğini söyledi. Wurmbrand bu sayının çok fazla olduğunu, bu gibi davetlere Fransız ve Venedikli elçilerdeki gibi bir araba ve yanında iki veya üç yaya hizmetlilerle gelindiğini söylese de paşa, isteğinin yerine getirilmeyeceğini anladıktan sonra, adamlarının da kendisi gibi her şeyi görmek istediğini ileri sürerek cevap verdikten sonra kibarca reddini tekrarladı. Teşrifat defterinde bununla ilgili kısa bir kayıt düşülmüştü: "*Ancak Türk büyük elçi ortaya çıkmadı, bu nedenle her zaman olduğu gibi kendisine ayrılan locayı da doldurmadı.*" [60] Eğer Cânibî Ali Paşa yanında az sayıda personeliyle gitmeyi kabul etseydi ne izleyecekti? Bunun cevabını biliyoruz. Viyana Gazetesi'nde 4 Eylül 1740 akşamında kayzerî Favorita'nın tiyatro salonunda en yüksek tabakanın huzurunda İtalyan müzikal opera *Zenobia*'nın sahnelendiği yazmaktadır.[61] Üç bölümden oluşan *Zenobia*'nın şiiri Pietro Metastasio'ya ait olup müziği –VI.

59. Beck, *Macht-Räume Maria Theresias*, 90.
60. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 222^{v}.
61. *Wienerisches Diarium*, nr. 72, 7 Eylül 1740.

Karl'ın zevcesi İmparatoriçe Elisabeth'in doğum günü şerefine– Luca Predieri tarafından bestelenmişti. Sahne dekorasyonu kayzerî tiyatro başmühendisi ve mimarı Joseph Galli Bibiena (Giuseppe Bibiena) tarafından tasarlanmıştı.[62]

DİĞER DİPLOMATİK TEMASLAR, OSMANLI / TÜRK TEBAASI VE TİCARET

Cânibî Ali Paşa kayzerin huzuruna çıktıktan altı gün sonra, Saray Harp Şûrâsı başkanı Kont Joseph von Harrach tarafından kabul edildi (9 Eylül Cuma).[63] Paşa ile bir gün öncesinden mutabık olduğunu üzere bu ziyaret, Kont von Harrach'ın ikametgâhı olarak kullanılan Prens Eugen'in Viyana'da kendisi için yaptırdığı Yukarı Belvedere (*"Oberes Belvedere"*) isimli sarayda gerçekleşti. Saat öğleden önce 9'da Mareşal Wurmbrand tarafından konağından alındı. Ziyaretin, siyah renkte bir samur kürk giymiş olan Cânibî Ali Paşa tarafından[64] –belki de Cuma namazı nedeniyle– kısa tutulduğu, büyük elçinin *Altın Kuzu* konağına öğlen 11:30'da dönmüş olduğundan hareketle söylenebilir.[65] Esasen bu resmî görüşme sebebiyle de paşa ile Viyana arasında tarışma çıkmıştı. Bilindiği üzere Habsburg başkentine gelen Osmanlı diplomatları önce Saray Harp Şûrâsı başkanı ve ardından kayzer tarafından huzura kabul edilirdi. Cânibî Ali Paşa bu hususta tavizsiz bir şekilde, öncelikle I. Mahmud'un nâmesini doğrudan VI. Karl'a

62. *Wienerisches Diarium*, nr. 70, 31 Ağustos 1740.

63. *Wienerisches Diarium*, nr. 73, 10 Eylül 1740.

64. *Samstätige Extra-Ordinari=Zeitungen aus Wienn/Paris/Neapoli und andern Orthen mehrers*, 24 Eylül 1740.

65. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Septembri 740 Diarium), fol. 30r, Yüzbaşı Johann Winndeck'in raporu, 9 Eylül 1740 Viyana.

teslim etmek zorunda olduğunu, aksi takdirde bunun hesabını Bâbıâli'ye vereceğini söyledi. Zaten barıştan yana olan ve Viyana'daki meselelerin İstanbul'a taşınmasını yalnızca tehditle sınırlı tutan, ayrıca paşanın sabrı zorlayan birçok tutumunu sineye çeken kayzer, bu ısrar karşısında fazla direnmedi ve rıza gösterdi. Alman basını bu alışılmadık uygulamayı okuyucusuna aktarırken, elbette taviz vermiş bir Kutsal Roma Alman İmparatoru portresi çizmek yerine dikkatleri kurnazca başka, hatta gündemde bile olmayan sahte ve kafa karıştırıcı bir yöne çekecekti: "*Viyana, 3 Eylül. Türk büyük elçi tüm duyumlara göre neredeyse tahammül edilmez kibri nedeniyle buradaki saraya [Viyana] daha çok çektirecek. Şimdi de kayzerin huzuruna kabul edilmeden evvel lâzım geldiği şekilde kayzerî Saray Harp Şûrâsı başkanı Kont von Harrach'a ziyarette bulunmak konusunda zorluk çıkartıyor. İddiasına göre bu şeref kayzerî generale aittir ve ona göre bu kimse –Maria Theresia'nın zevci– Lothringen Dükü'dür. Hâlbuki bu sonuncusu savaştaki görevi itibariyle ilkine [Harrach] göre hiyerarşi bakımından tartışmasız önceliklidir. Elçiye göre aksi tadkirde buradaki saray ile Bâbıâli arasındaki ilişkiler gelişmez ve büyük elçi taraflar arasında hiçbir şekilde arabulucuk yapmaz. İlk huzura kabulün ne zaman vuku bulacağı belli değil ve kime gerçekleştirileceği kendisine bırakıldı.*"[66]

11 Eylül'de, II. Viyana Kuşatması'nın kaldırılmasının (12 Eylül 1683) mutat yıldönümü kutlandı. 11 Eylül Pazar günü olduğu için, kurtuluş kutlamalarının bugün yapılmasını daha uygun kılıyordu. Bu kutlamalarda topların atılması, kiliselerde şükür âyinlerinin tertip edilmesi âdettendi.[67] Osmanlılar bu kutlamalardan yanlış anlaşılmaya mahal vermemek için bir gün ön-

66. *Mercurii Relation, oder wochentliche Ordinari=Zeitungen*, nr. 39, Littera Rr (17 Eylül 1740).

67. *Wienerisches Diarium*, nr. 74, 14 Eylül 1740.

cesinde haberdar edildi. Münih gazetesine bakılırsa o gün şehir burçlarından üç defa top atışı gerçekleştirildi; görünen oydu ki büyük elçi, ikinci top atışından evvel odasının açık pencerelerini kapattırdı.[68] Cânibî Ali Paşa bundan sonra Fransa elçisi Mirepoix'yı konağına davet etti. 12 Eylül'deki bu resmî ilk görüşme, ikilinin ilk karşılaşması olmadığı için, sıcak bir ortamda geçmiş olmalıdır. Aynı gün büyük elçinin konağına sabah saat 8:45'te rutin muayeneyi gerçekleştirmek üzere kayzerî doktor,[69] saat 11:30'da kayzerî tercüman [muhtemelen Carl Momarz], saat 12:30'da Mirepoix'nın sekreteri, 12:45'te Mareşal Kont von Wurmbrand, saat 14:15'te paşa kethüdası geldikten sonra, öğleden sonra 4'te yakın maiyetiyle birlikte Fransız elçi geldi. Ziyaret bir buçuk saat sürdü. Akşama doğru 18:15'te ise konağa çeşitli Avusturyalı soylular geldi ve paşayla iki saat boyunca görüştü.[70] 14 Eylül'de ise bu defa Britanya'nın on yıldır Viyana'daki mukim elçisi Baron Thomas Robinson Grantham (1695-1770) *Altın Kuzu* konağının yolunu tuttu. Saat 10'a doğru konağa vardığında, paşanın henüz müsait olmaması nedeniyle önce hazinedar ağa tarafından karşılandı. Ali Paşa'yla kısa görüşmesi yaklaşık olarak yarım saat sürdü.[71] 17 Eylül Cumartesi günü Ali Paşa, Mirepoix'ya iade-i ziyaretini gerçekleştirdi. Paşaya ait altı çifte koşulu araba hazırlandı ve ken-

68. *Münchnerische Ordinari Post-Zeitungen*, nr. 42 (15 Ekim 1740).

69. Raporlardan anlaşıldığına göre Zemun'dan beri Osmanlı sefâretinin rutin sağlık kontrollerini yapan kayzerî doktorlar, görevlerini Viyana'da da sürdürmüşlerdir. Mesela 2 Kasım'da Doktor Maÿr, hem Cânibî'nin bulunduğu *Altın Kuzu* konağında hem de diğerlerinin tamamında sağlık kontrolü gerçekleştirmiş, bu sırada yirmi kadar Türk'ün hasta olduğunu tespit etmişti, bk. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Novembris 740 Diarium), fol. 92r, Yüzbaşı Ludwig Ruedolf von Rosenfeld'in raporu, 2 Kasım 1740 Viyana.

70. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Septembri 740 Diarium), fol. 22r, Yüzbaşı Johann Winndeck'in raporu, 12 Eylül 1740 Viyana.

71. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Septembri 740 Diarium), fol. 35r, Yüzbaşı Johann Friedrich von Herdliczka'nın raporu, 14 Eylül 1740 Viyana.

disine eşlik etmek üzere konağa Kont von Wurmbrand da geldi. Ardından Mirepoix'nın kapıcıbaşısı geldi ve öğlen saatinde yola çıkıldı. Alaya şehir muhafızlarından on beş atlı süvari öncülük etti, elçilik heyetinden birçok kimse paşanın arabasının yanında, önünde ve arkasında refakat etti, alayı yine şehir muhafızlarından otuz adam tamamladı.[72] Ziyaret, Fransız elçinin kaldığı şehir merkezindeki Prens Liechtenstein Sarayı'nda[73] gerçekleşti. Alman basınına yansıdığı şekliyle buraya gelirken yeşil ve buradan ayrılırken mavi renkte kıyafet giyen at sırtındaki Ali Paşa, sarayın mobilyalarına hayran kaldı ve zengin resim koleksiyonu içerisinde özellikle Fransa kralının portresini beğendi. Sarayda ikram edilen şekerlemeler ve sair serinletici meşrubatlar Türklerin hoşuna gitti, hatta sokakta bekleyen kayzerî atlı piyadeler ve Osmanlı neferlerine dahi çok sayıda şarap ve limonata sunuldu. Ali Paşa'ya kahve, eritilmiş altınla süslenmiş bir fincanla ikram edilince paşa bu güzel parçayı o kadar beğendi ki, bunun yanında götürmesi için hediye edilmesi gerekiyordu ve Türkler ayrılırken bunu unutmadı.[74]

Viyana'da geçireceği önündeki yedi ay boyunca Ali Paşa, Fransız ve İngiliz başta olmak üzere Bâbıâli nezdinde dost kabul edilen memleketlerin elçileriyle karşılıklı ziyaretlerde bulunacaktı. Büyük elçinin misafirleri elbette yabancılarla sınırlı de-

72. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Septembri 740 Diarium), fol. 38^{r}-35^{v}, Yüzbaşı Johann Friedrich von Herdliczka'nın raporu, 17 Eylül 1740 Viyana.

73. Prensin Viyana'da bir kışlık (*Stadtpalais*) diğeri yazlık (*Gartenpalais*) olmak üzere iki adet sarayı bulunmaktadır. Mirepoix'nın hangisinde kaldığı açıkça ifade edilmemiştir. Bununla birlikte bahçesinden bahsedilmediği için tahminimiz şehir merkezinden yanadır. Her iki saray hakkında ayrıntılı bilgi ve görseller için bk. çevrimiçi https://www.palaisliechtenstein.com/de/startseite.html?start=1, son erişim tarihi: 24.01.2024.

74. *Mercurii Relation, oder wochentliche Ordinari=Zeitungen*, nr. 42, Littera Uu (8 Ekim 1740).

ğildi. Kendisinin gelmesini çoktandır bekleyen, hususen ticarî meselelerini arz etmek isteyen önemli bir zümre vardı ki, bu zümre Osmanlı tebaası idi. Çoğunlukla büyük elçiliğin ikamet ettiği Leopoldstadt varoşunda yaşayan bu zümre "*Türk tebaası*" ("*türkische Untertanen*") olarak tanımlanan Yahudi, Rum ve Ermeniler idi. Hatırlayacak olursak 21 Temmuz 1718 tarihli Pasarofça Antlaşması'nın on üçüncü maddesi "*Tüccâr tâ'ifesi tarafeynin memâlikinde selefde verilen ahidnâmeler mûcebince âminen ve sâlimen kendü hâllerinde ticâret edeler*" cümlesiyle başlayıp kısaca ticaret bahsine değinmekteydi.[75] Bunun dışında bilindiği üzere ticaret hususu müstakil olarak 27 Temmuz 1718 tarihli ve yirmi maddelik Pasarofça Ticaret Antlaşması ile ayrıca ele alınmıştı.[76] Metinde Osmanlı tebaası "*Devlet-i Aliyyem tüccârı*" ve Avusturya tebaası "*Devlet-i Çâsâriyye tüccârı*" şeklinde zikredilmişti. Bu zümrelere kısaca parantez açmak icap ederse, 17. yüzyıldan kalma kayzerî nizamnâme ile Yahudilerin bir cemaat oluşturması yasaklanmıştı ve bu hüküm özellikle Viyana Yahudilerine uygulanıyordu. 18. yüzyılın başlarında Viyana'ya yerleşen Sefarad Yahudilerine, Pasarofça Antlaşması'ndan sonra resmen sultanın tebaası olarak yaşayan "Türk Yahudileri" olarak serbest ikamet hakkı, kapsamlı vergi muafiyeti izni verildi. 1736'dan beri tüm Avusturya kraliyet topraklarında cemaat kurma ve sinagog inşa etme hakkına sahip oldular. Maria Thereisa döneminde önemli ve saygın bir rol oynayacak olan İspanyol Yahudisi Diego d'Aguilar Pereira'nın bu hakları elde etmek için çok şey yaptığı söylenir. Bununla birlikte bu hakların Viyana'daki Türk Yahudileri tarafından gerçekten kullanılıp kullanılmadığı, koşullar net olmadığından, belli değildir. Türk Yahudileri farklı

75. Ercan, *Pasarofça Antlaşması*, 281-282.
76. Ercan, *Pasarofça Antlaşması*, 290-295.

kökenlerden gelenlere kıyasla daha iyi bir konumdaydı, çünkü yabancı Yahudilerin şehirde Türk Yahudisi kılığında yaşadıkları defalarca görülmüştü. 1712 yılında Viyana'da –mübalağalı olduğundan şüphe olmamakla birlikte– 4.000 Yahudi'nin yaşadığı kaydedilmiştir.[77]

Rumlara bakıldığında, belki de geleneksel ihracat ticaretinin eksikliği yerel tüccarların gerçekten başarılı olmasını engellemesi sebebiyle, 18. yüzyılın başında birçok Rum tüccar Viyana'ya gelmiş gözükmektedir. Rumlar 1780'lere kadar Habsburg İmparatorluğu'nun Osmanlı topraklarıyla ithalat ve ihracat ticaretinin yegâne taşıyıcıları oldular. Kendilerine imparatorluk ayrıcalıkları tanınmıştı, ancak çoğunlukla Osmanlı İmparatorluğu'nun tebaasıydılar ve dini konularda İstanbul Ekümenik Patriği'ne tabiydiler. Rumların Şark ile ticarette deyim yerindeyse tekel konumunda ve Belgrad Antlaşması'ndan sonra Habsburglarla barış içinde oldukları bir imparatorluğun tebaası olmaları, kayzerî yetkilileri temkinli olmaya itti. 1753 yılında imparatorluk hükûmeti, Sultan I. Mahmud'un Avusturya topraklarına seyahat eden tüm Türk tüccarlara "*Karatschzettel*" adı verilen ve onsuz hiçbir Türk tebaasının sınırı geçmesine izin verilmeyen bir tür pasaport vermesini emretmesini sağlamayı başardı. En geç 17. yüzyılın ortalarından itibaren bir Ermeni cemaatinin bulunduğu Viyana'daki az sayıdaki Ermeni aile, Osmanlı İmparatorluğu ile yapılan ticaretin yaklaşık % 70'ini kontrol ediyordu. Bu dönemde iki Ermeni din adamı faaliyet göstermekteydi: Yerevanlı Vardapet Nerses ve Piskopos Thomas Vanandetsi. Vardapet Nerses Ermeni Katolik bir din adamıydı ve 1680'den 1700'e kadar Viyana'da çalıştı. Veba salgını sırasında (1680) kendini hastalara bakmaya adadığında

77. Klaus Lohrmann, *Das österreichische Judentum zur Zeit Maria Theresias und Josephs II.*, Studia Judaica Austriaca, c. 7, (Eisenstadt: Edition Roetzer, 1980), 7-9.

biraz ün kazandı. 1683 yılında, Türkçe bilgisi sayesinde, kuşatmadan sonra Viyana'da kalan Türklerin çoğunu –çoğunlukla esir olarak- Hıristiyan inancına döndürdüğü söylenir. Başpiskopos Mesrob K. Krikorian, 1767 yılında yapılan nüfus sayımı sırasında Viyana'da yaşayan toplam yirmi bir Ermeni ailenin bulunduğunu tespit etmiştir.[78]

Viyana'da yaşayan Türk tebaanın bir şekilde genel bir görünümünü elde etmek için, 1766 yılında Aşağı Avusturya Banka Dairesi, "*Viyana'da yaşayan tüm Türklerin ve Türk tebaanın*" bir kaydını sipariş etti. Orijinali korunmuş olan bu belge, her bir bireyin mülkiyet ve vergi durumunu öğrenmek ve hazineye aktarmak amacıyla, Viyana'da yaşayan ve esas olarak şark ile ticaret yapan tüm Türklerin ve Türk tebaanın bir kaydıdır. Söz konusu tüccarlar tarafından sözlü olarak verilen bilgilere göre doldurulan bir tür ankete dayanan kayıtta önce Türkler (Müslüman), sonra Türk Yahudileri, Ermeniler (Şark Ortodoks), Rumlar (Yunan Ortodoks) ve son olarak o sırada Viyana'da bulunmayan kişiler listelenmiştir. Analizin neticesi, 1766 yılında Viyana'da Türk tebaası 134 kişinin yaşadığını, bunlardan bazılarının aileleriyle birlikte 13 Türk, 18 Türk Yahudisi, 21 Ermeni ve en büyük grup olan 82 Rum olduğunu göstermektedir. Bu liste muhtemelen Viyana'daki Rumların günümüze ulaşan en eski resmî kaydıdır. Avusturya-Osmanlı ticareti neredeyse tamamen Türk tebaasının elindeydi; özellikle Macaristan Türk tebaasından tüccarlarla doluydu. Macar soylularının neredeyse

78. Çevrimiçi https://aakg.at/wir/geschichte/, son erişim tarihi: 23.12.2023; Avusturya Ermeni Apostolik Kilisesi'nin bu internet sayfasında söz konusu yirmi bir ailenin isim listesi bulunmaktadır. Rum tüccarlar hakkında daha detaylı bilgiler için şu çalışmaya bakılabilir, bk. Zuzana Ráczová, "Das Archiv der griechisch-orientalischen Kirchengemeide zum hl. Georg in Wien (18.-20. Jahrhundert)" (Yüksek Lisans Tezi, Viyana Üniversitesi, 2012),

tüm mülklerinde Türk tüccarlar vardı ve bunların toplam sayısı Avusturya resmî kaynakları tarafından 1766 yılı için 2.000 olarak tahmin ediliyordu. Viyana'da ikamet eden Türk tebaasından tüccarların sayısı daha azdı, ancak imparatorluğun başkentinde Levant ile yapılan ticaretin hemen hemen tamamına hâkimdiler.[79]

Erken modern dönemde uluslararası ticaretteki konumu, her şeyden önce şehrin dönemin en önemli merkezî Avrupa ulaşım arterlerinden biri olan Tuna Nehri üzerinde yer almasıyla belirlenen Viyana'daki tüccarlara yönelik kısa ama önemli bir kitap bölümü yazan Viyana Üniversitesi profesörlerinden Erich Landsteiner'in ortaya koydukları[80] da özgün bilgiler sağlamaktadır. Tuna'nın ticaretteki önemi ve Osmanlı tebaasının Viyana pazarında ortaya çıkış hikâyesiyle alâkalı bilgileri alıntılarsak, bir kere 16. yüzyıldan itibaren Tuna'da ağırlıklı olarak ticarî amaçlı ürünler ve uzun mesafeli mallar aşağı istikamette taşınırken, şarap, tahıl, demir, balmumu ve bal gibi hacimli mallar ters yönde taşımacılığa hâkimdi. Bu nedenle, akıntıya karşı atlar tarafından çekilmesi gereken ve yukarı yönde taşınan gemilerdeki malların birim ağırlık başına navlun maliyetleri, Tuna Nehri üzerinde aşağı yönde seyahat eden mallara kıyasla oldukça yüksekti. Su taşımacılığının sağladığı tüm avantajlara rağmen, bu durum doğu Avusturya ve Macaristan bölgelerinden yapılan mal ticareti için ciddi bir dezavantajdı. Tuna Nehri, Viyana'nın aşağısında ticaret için çok daha az önemliydi. 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu ile ticaret

79. Ferdinand Tremel, "Die Griechenkolonie in Wien im Zeitalter Maria Theresias. Ein Beitrag zur Geschichte der österreichisch-türkischen Handelsbeziehungen", *Vierteljahrschrift Für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*, sy 51/1 (1964): 108-110.

80. Landsteiner, "Handel und Kaufleute", 185-214.

esas olarak kara yoluyla yapılıyordu. Bunun nedenleri arasında bir yandan Viyana'nın aşağısında Tuna Nehri'nin seyrüseferinin zor olması, özellikle de Bratislava ile Komaran arasındaki nehir yatağının çok sayıda kola ayrılması –Tuna'nın burada her yıl kendine yeni bir yatak açtığını söylemek abartılı olmaz– ve bu kolların alüvyonlarla dolması nedeniyle 19. ve 20. yüzyılların başındaki düzenleme çalışmalarına kadar, nehrin seyrüseferi ve özellikle de yukarı akış seyrüseferi için son derece zor olması yatıyordu. Yine Landsteiner'in tespitlerine göre Pasarofça Ticaret Antlaşması imzalandıktan hemen sonra Viyana'da kurulan ve –yukarıda adı sıkça geçen– İmparatorluk Sarayı Birinci Nâzırı Kont Philipp von Sinzendorf'un başkanlığını yürüttüğü bir saray komisyonu, ikili ticaretteki bu yeni düzenlemeyle birlikte Avusturya tebaasının bundan böyle Belgrad'ın güneyinde de ticaret serbestisi elde etmesi dolayısıyla, Avrupa'daki Osmanlı hâkimiyetlerinin ticarî fethinin önünün açıldığını düşünüyordu.[81] Ancak Viyana Sarayı, tüccar Türk tebaasını, yani Osmanlı egemenliği altında yaşayanları hesaba katmamıştı. Sonuç olarak, Makedonya ve Teselya'dan gelen Rum tüccarların yanı sıra Ermeniler ve Sefarad Yahudileri, hem Osmanlı topraklarından mal ithalatı hem de Avusturya mevrus topraklarındaki ürünlerin ihracatı açısından Viyana pazarını fethettiler.[82] 1718'den

81. Genellikle Avusturyalı tüccarların Osmanlı topraklarına gelerek manifaktür ve mamul, özellikle de cam ve kâğıt eşyalar getirip ticarî faaliyetlerini icra ettikten sonra tekrar ülkelerine dönerken –barut gibi yasaklı mallardan olmayan– her türlü emtia ve eşya aldığı ifade edilmektedir.

82. Bunun tam aksi istikametinde bir pozisyon alan bir tezde, Belgrad Antlaşması'nı takip eden yıllarda (1740-1755) ticarî faaliyetlerde Avusturya tüccarlarının (Avusturya adına ticarî faaliyetlerde bulunan tüccarlar genelde Balkan milletlerine mensup Avusturya tebaası) başrol oynadığı, ancak Avusturya sınırları içerisinde herhangi bir Osmanlı tüccarı ya da tebaasına rastlanmadığı öne sürülmektedir, krş. Uğur Altuğ, "1740-1755 Tarihli Ecnebi Defterine Göre Osmanlı-Avusturya Münasebetleri" (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2002), 91.

önce zaten var olan ticaret açığı 18. yüzyılın sonuna kadar neredeyse hiç azaltılamadı, aksine arttı ve *Convention-Thaler* (*Maria Theresia taleri* veya *Levanten taleri*) şeklinde gümüş ihracatıyla kapatıldı. Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa topraklarından 18. yüzyılın ikinci yarısında ithal edilen başlıca mallar Makedonya pamuğu ve boyalı pamuk ipliği ile tütündü. Pamuk karayoluyla Selanik ve Niş üzerinden Zemun'a taşınıyor, buradan da genellikle Viyana'ya götürülmek üzere Tuna gemilerine yükleniyordu. Amerikan ve Mısır pamuğu 19. yüzyılın başında kıta Avrupası pazarını fethetmeden önce Viyana, esas olarak Osmanlı tebaası Rum tüccarlar tarafından yürütülen bu ticaret sayesinde Orta Avrupa'da pamuk ve pamuk ipliği için en önemli dağıtım merkeziydi.

Landsteiner'a bakılırsa Viyana'ya önce, düşman kampında casusluk ve gözcülük gibi yararlı hizmetleri sayesinde saray elitlerinin korumasını kazanan Ermeniler, Sırplar ve birkaç Sefarad Yahudisi, Pasarofça'dan sonra da 18. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa kısmıyla ticarete hâkim olan ve özellikle Macaristan ve Erdel'de baskın bir konuma sahip olan Rumlar geldi. Tıpkı 16. yüzyılın sonundaki İtalyanlara benzer şekilde, Makedonya'nın Moschopolis kasabası gibi birkaç kasabadan gelmişler ve mütevazı başlangıçlarından itibaren, Teselya ve Makedonya'daki yerel koşullara aşinalıkları ve büyük bir beceriyle kurdukları geniş ağlar sayesinde pamuk, tütün, deri ve yün ticaretinde baskın aktörler hâline gelmişlerdir. Diğer yandan bu konuda son derece pasif kalan, korkan ve Avrupa'nın bu bölgesindeki dillere ve ticaret geleneklerine yabancı olan Viyanalı tüccarlar ise gerçekten de geride kaldı.

Petritsch'in, Viyana Yahudi Müzesi'nin 2010'da *Viyana'da Türkler*[83] ismini taşıyan serginin kataloğundaki kısa yazısında ifade ettiğine göre Cânibî Ali Paşa, özellikle imparatorluk başkentinin yerli ve yabancı yüksek sosyetesinden çok sayıda ziyareti kabul etti ve kuşkusuz, Viyana'da yaşayan ve etnik olarak Türklerden ziyade Yahudiler, Rumlar ve Ermenilerden oluşan tebaanın en seçkinleri de ona saygılarını sundular. Açılan bu pencereden devam edecek olursak, gerçekten de Avusturya arşivi Viyana'da yaşayan ve ticaretle meşgul olan Osmanlı tebaasının Cânibî Ali Paşa'yı müteaddit kereler ziyaret ettiğini, bu sırada yaşadıkları şikâyetleri dile getirdiğini ve kendisinden yardım istediğini belgelemektedir. Hatta Kont von Ulfeld'in raporlarına yansıdığı şekliyle bu tüccarların zulme uğradığı, mallara zam yapılmasına mani olduğu ve haksız yere vergiye tabi tutulduğu şikâyetleri Ali Paşa vasıtasıyla Bâbıâli'ye bildiriliyordu. Hatta Cânibî'nin doğrudan Sadrazam Ahmed Paşa'ya hitaben kaleme aldığı bazı mektupları, nasıl oluyorsa, Ulfeld'in eline geçmiş bulunmaktaydı. Ulfeld, heyetinde tercüman olarak bulunan Seleskowitz'e bunu Almancaya tercüme ettirip Viyana'ya gönderdiği 30 Kasım 1740 tarihli raporuna ek olarak koymuştu. Viyana'ya 14 Ocak 1741'de ulaşan raporda Ali Paşa, sadrazama söz konusu şikâyetleri ve özellikle Belgrad'la birlikte sağlanan barışa binaen eski ticaret haklarının iade edilmesinin âcil bir mesele olduğunu aktararak mağduriyeti gidermesi için yardımına başvuruyordu.[84] Bu "ele geçirilen" mektupların başka örneği Cânibî'nin Ekim-Kasım 1740 (Ş 1153) tarihinde kaleme alıp gönderdiği ve yine sadrazama Osmanlı tebaasının şikâyetlerini

83. *Die Türken in Wien*, 82.

84. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/1 (Kasım 1740), fol. 143^{r}-146^{r}.

içeren yazıdır.[85] Aslına bakılırsa Osmanlı tüccarlarının serbestçe ticaret yapmaları meselesi yeni bir durum değildi. Henüz 1740 Mart ayında Belgrad Seraskeri Ali Paşa Saray Harp Şûrâsı başkanına yazdığı ve 20 Mart'ta Viyana'da Penkler tarafından tercüme edilen mektupta, malum olduğu üzere her iki tarafın tüccarlarının ticaret yapmalarına tekrar izin verilmesi gerektiği, Bâbıâli'nin bütün tebaasına 1 Mart itibariyle ticaret iznini vermeye başladığı hususunu dile getirmişti. Tüccarlar böylece kayzerî topraklara ve bölgelere mal götürüp satabilecek ve oradan satın aldıkları malları Osmanlı topraklarına getirebilecekti. Ayrıca kayzerî tüccarların da Osmanlı topraklarına mal getirip satmalarına da aynı şekilde izin verilecekti. Serasker devamında bu hususu, dostu olan sınır komiseri Korgeneral Schmettau'ya da dile getirdiğini nakletti. İki imparatorluk arasında tesis edilmiş barış ve dostluğa binaen şimdi Viyana'dan istenen, mütekabiliyet esasına göre hareket edilip Osmanlı tebaasına mal alıp satma izninin verilmesiydi.[86] Tebaanın, şimdi Habsburg başkentinde bulunan, üstelik sultanın gözde adamlarından olduğuna şüphe duyulmayan Cânibî Ali Paşa'yı bir tür dert babası olarak görüp kapısını aşındırmaları belki de paşanın bitmeyen gündemlerinden birini oluşturuyordu. Hâlledilmesi gereken çok sayıdaki meseleden birisi, ticarî emtiadan alınan vergiydi. Ali Paşa Osmanlı tebaasının sorunlarıyla o kadar meşgul oluyor ve Viyana'ya o kadar arzuhal gönderiyordu ki, bu meşgale basına bile intikal etmişti. Alman basınının dolaşıma soktuğu 9 Ekim 1740 tarihli haberlerden birinde Ali Paşa'nın, tebaanın Temeşvar Banatı'nda serbestçe ticaret yapmasına izin vermesi

85. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/1 (Kasım 1740), fol. 158r-161r.

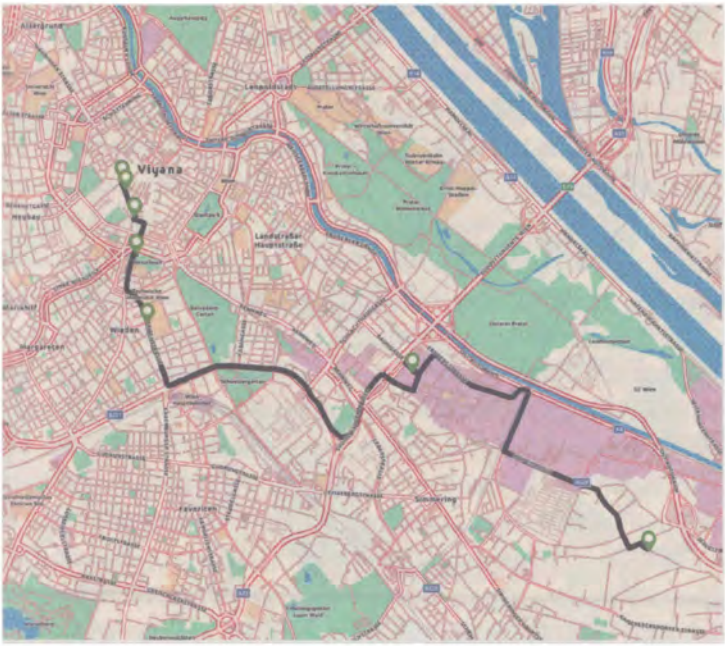
86. OeStA, HHStA, Türkei V, 10, 7: Varia und Collectanea Großbotschaft Ulfeld 5, fol. 529-533, Serasker Ali Paşa'dan Kont von Harrach'a, Mart 1740 Belgrad.

veya daha iyi bir pazarı olan başka bir bölgeyi göstermesi yönünde kayzerî saraya talepte bulunduğu yazılıydı. Bunun dışında elçilikten gelen şikâyetlerin artık bir rutin hâlini aldığı, büyük elçinin konağından çok az çıktığı veya hiç ayrılmadığı, konağında sürekli olarak bu gibi meseleler üzerinde çalıştığı ve tercümanları ile maiyetinden diğer kimselerin de aynı konuyla fazlasıyla meşgul oldukları bildiriliyordu.[87] 19 Ekim 1740 tarihli kayda göre Saray Harp Şûrâsı aynı konuda bir kez daha Osmanlılardan gelen şikâyetleri Maliye Dairesi'ne aktarıyor, artık Osmanlı tebaasından %5'ten fazla vergi alınmaması yönünde tenbihte bulunuyordu.[88] Bu talebin yüksek sesle dile getirilmesinde Cânibî Ali Paşa'nın parmağının bulunduğunu düşünmek herhâlde yanlış olmaz. Tebaanın şikâyet konusu ettiği meseleler aktüel konulara yönelik olduğu gibi, paşanın mevcudiyetinden mümkün mertebe istifade edebilmek için, eski defterlerin açıldığı bile oluyordu. Maliyeye intikal eden 19 Ocak 1741 tarihli bir kayda bakılırsa son savaş sırasında Osmanlı tebaasının bazı mallarına el konulmuş, dahası, barışla birlikte eski hakların geri kazanılmasından ötürü mal sahiplerinin iade talebine, malların "kaçak mal" ("*Contraband*") hükmünde sayıldığı cevabı verilmişti. Şimdi, Saray Harp Şûrâsı'na mesele –muhtemelen komiser Wöber vasıtasıyla– bildirilmiş, Şûrâ da maliyeden söz konusu alıkonan malların durumunu soruyordu.[89]

87. *Mercurii Relation, oder wochentliche Ordinari=Zeitungen*, nr. 44, Littera Yy (22 Ekim 1740).

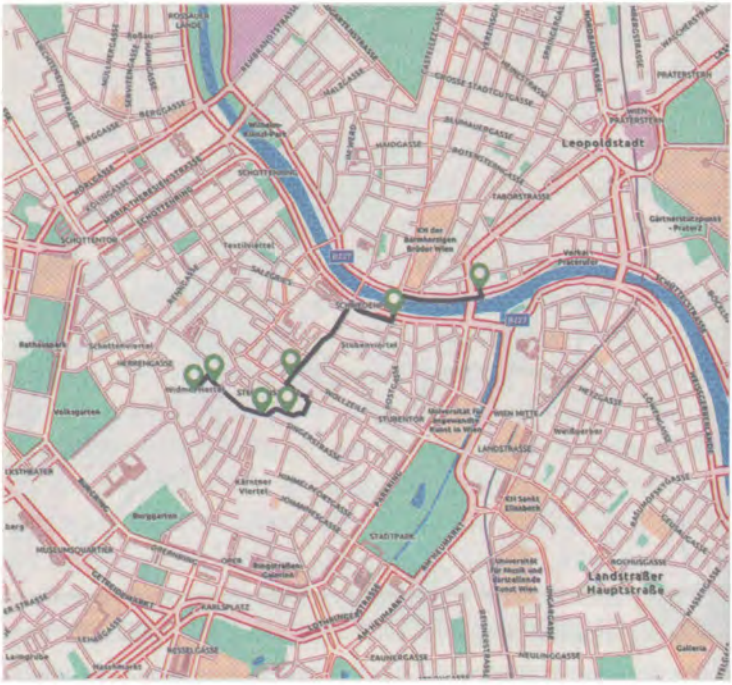
88. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1182, fol. 626^{v}.

89. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1186, fol. 14^{v}.



Kroki 1: Alayın Viyana'ya Giriş Güzergâhları

Simmering ile Neugebau arasındaki çimenlik
St. Marrer Linie
Kaiserliche Favorita (Yazlık Saray)
Landstraße
Steinernde Brücke (Taş Köprü)
Kärntner Tor (Kärntner Kapısı)
Augustinergasse
Kaiserlichen Reit-Schul
Kohlmarkt (kömür pazarı)



Kroki 2: Alayın Viyana İçindeki Güzergâhları

Müziğe ve ava ilgi duyduğu ve bu iki sahaya saltanatı boyunca geniş yer ayırdığı bilinen[90] elli beş yaşındaki VI. Karl'ın Viyana'nın güneydoğusunda, Burgenland eyaletindeki Halbturn'da çıktığı geleneksel sonbahar avı sırasında hastalanıp doktorların tüm müdahelelerine rağmen 20 Ekim 1740 tarihinde aniden vefat etmesi,[91] Cânibî Ali Paşa'nın Viyana'da geçirdiği zamanın şartlarını diğer Osmanlı büyük elçilerininkinden farklı kılmaktaydı. Ertesi gün paşa kethüdası sabah sekizde, yanında tercüman Schwachheim ve Teğmen Mini ile birlikte *Altın Kuzu* konağına gelmişti. Herhâlde bu ziyaretin, kayzerin vefatını bildirmekten daha önemli bir sebebi yoktu. Öğleden sonra dörtte bu defa Kont von Wurmbrand'a bağlı bir grup çuhadar (Alm. *Lakai*) da gelmiş bulunmaktaydı.[92] Matem havası imparatorluk topraklarında en yoğun şekilde başkentte hâkimdi. Kaldı ki Viyana Sarayı, son erkek Habsburg kayzerine yas tutulmasını temin için bir dizi tedbire de başvurmuştu. Mesela 22 Ekim'de Maria Theresia'nın emriyle yürürlüğe sokulan *Kayzer VI. Karl'ın ölümü nedeniyle müzik ve diğer eğlencelerin durdurulmasına ilişkin kararnâme*[93] ile tüm yurtta bir yıl süren yas dönemi ve eğlence yasağı başlatıldı. Bu süre, VI. Karl'ın babası I. Leopold'un ve-

90. Rill, *Karl VI. Habsburg*, 195.

91. Karl'a yapılan otopsi neticesinde ölüm nedeninin karaciğerde güvercin yumurtası büyüklüğünde bir taş ile birlikte alışılmadık derecede hasar görmüş bir safra kesesi ve olağanüstü şiddetli nikris belirtileri olduğunu ortaya koydu, bk. Gotthardt, *Die Kaiserwahl Karls VII.*, 35.

92. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Octrobi 740 Diarium), fol. 78^{r}, Yüzbaşı Johann Winndeck'in raporu, 21 Ekim 1740 Viyana.

93. *Einstellungsverordnung von Musik und anderen Lustbarkeiten auf Grund des Todes von Kaiser Karl VI.*, bk. OeStA, FHKA, SUS, Patente 22/29a, Kt. 74.14.

fatı ile birlikte uygulanan yasağın süresiyle eşitti.[94] Söz konusu metinde şöyle yazıyordu:

> [...] *Bu kederli vefat karşısında Hıristiyan merhametini göstermek için tüm kutlamalar ve zevkler durdurulacaktır: Bu vesileyle hepinize ve istisnasız herkese, her türlü eğlenceyi, müziği ve trompetleri, avcı borularını, eskrim okullarını, dansları, komedileri ve bu tür diğer tüm cümbüşleri ve başka dış gösterileri durdurmanızı ve bırakmanızı emrediyoruz. Düğünlerde, yemeklerde ve diğer toplantılarda, gece ve gündüz, gizli ve açık, ciddi ve cezalandırıcı bir şekilde, hiç kimsenin buna karşı hareket etmesine izin vermemek ya da kendiniz bu tür şeylerden kaçınmak: yüce irade ve görüşümüz bu yöndedir* [...].[95]

Eğlence yasağına bağlı olarak diğer elçilerde gördüğümüz opera, tiyatro, ziyafet yemekleri, komedi veya balo davetleri,[96] kısaca eğlencenin herhangi bir biçimi[97] Cânibî Ali Paşa'nın elçiliği sırasında söz konusu olmadı. Yukarıda zikredildiği üzere 4 Eylül 1740'ta kibarca reddeddiği opera davetinden başka bir davete rastlanılmadığı için, paşanın sahne sanatı izlemediği söylenebilir. Eğlencelerin yerini, her gün yakılan sayısız mumların aydınlattığı Viyana'nın belli başlı tüm kiliselerinde ve manastırlarında düzenlenen âyinler, dua ve ağıt odaklı dinî merasimler, İncil

94. Krş. Waltraud Stangl, *Tod und Trauer bei den österreichischen Habsburgern 1740-1780. Dargestellt im Spiegel des Hofzeremoniells* (Saarbrücken: Südwestdeutscher Verlag für Hochschulschriften, 2009), 115.

95. OeStA, FHKA, SUS, Patente 22/29a, Kt. 74.14.

96. Mesela yeni neşredilen bir çalışmada 1758'de Ahmed Resmî Efendi'nin davet edildiği etkinlikler yer almaktadır, bk. Bruce Alan Brown, "What The Envoy Saw: Diplomacy, Theatre, and Ahmed Resmî Efendi's Embassy to Vienna (1758)", *Culture and Diplomacy: Ambassadors as Cultural Actors in Ottoman-European Relations from the 16th to the 19th Century, Vol. II* (Viyana: Hollitzer, 2023): 783-808.

97. Krş. Ercan, "Rıdvan Ağa'dan Süleyman Bey'e", 79-82.

başta olmak üzere kutsal sayılan metinlerden pasajların halka okunması etkinlikleri almaktaydı. Katolik inancını yoğun biçimde yaşamayı seven dindar Viyanalılar, ihtişama düşkün barok çağının insanı olarak bu zaman dilimini matem havasını yansıtacak şekilde dinî kıyafetleriyle, hâl-tavırlarıyla, dekorasyonlarıyla yaşıyordu. Kaldı ki hayatı bir oyun içinde tasvir etmeyi seven barok insanı, âyini de bir oyun hâline getirmişti. Âyin biçimsel bir değişikliğe değil, içeriksel bir değişikliğe uğramıştı. İnancı derin bir deneyime dönüştüren büyük yoğunlukta bir gösteri hâline getirmek için tüm sanatlar askıya alındı. Papazlar, cemaatle ibadete mahsus duaların okunduğu âyinlerle insanın bütününe nasıl hitap edeceklerini ve onu karşı konulmaz bir şekilde kiliseye bağlayan aktif bir rol vermeyi biliyorlardı.[98]

Yas döneminin Cânibî Ali Paşa'nın elçiliğini etkileyen bir tarafı da, bundan sonra yapacağı resmikabullere ilişkindi. Çünkü babasının vefatıyla başlayan ve dört matem derecesine sahip toplamda bir yıl 2 aylık matem dönemi sürdüğünden Maria Theresia, tüm huzura kabulleri "kapkara" matem kıyafetleri içinde ve matem düzeninde gerçekleştiriyordu. Siyahın matem rengi olarak tanınması, daha doğrusu tam olarak genelgeçer olması, ancak 18. yüzyılda gerçekleşmişti. Aslında Orta Çağ Avrupası'nda, ölenin akrabaları tarafından siyah kıyafet giyilmesi Hıristiyanlık dışı kabul ediliyordu ve yasaktı. Ölümün artık yaşamın yeni bir evresine geçiş ve Tanrı'ya dönüş olarak değil de, daha ziyade onun yargısı karşısında bir alçalma ve ahirette zorlu bir arınma döneminin başlangıcı olarak anlaşılmasıyla birlikte, yas göstergesi olarak siyah giysiler giyme geleneği genel kabul görmeye başlamıştı. Ancak o dönemde kırmızı, kahverengi ve gri de bu amaca hizmet ediyordu.[99] Cânibî'nin huzura

98. Stangl, *Tod und Trauer*, 55-56, 87-90 ve tür.yer.
99. Stangl, *Tod und Trauer*, 362-363, 376.

kabulleri uygulanan matem protokolü altında, siyah rengin hâkim olduğu iç karartıcı atmosferde gerçekleşecekti.

Aslında Cânibî Ali Paşa, barok dönemin önde gelen çekim merkezlerinden, opera, tiyatro ve özellikle müziğin bir nevi başkentlerinden birinde bulunuyordu. Ali Paşa'yla Viyana'da aynı zamanda bulunan sanatçılardan biri, barok dönem klasik müziğin meşhur bestekârı ve keman virtüözü Antonio Lucio Vivaldi (1678-1741) idi. Yürürlükteki yas dönemi ve eğlence yasağının, eğlence ve sanat hayatına nasıl bir olumsuz etkide bulunduğunu daha iyi anlamamızı sağlayacak müşahhas bir örnek olması bakımından nazarımızı kısaca Vivaldi'ye çevirebiliriz. İtalyan virtüöz, daha önceden tanıştığı ve beğenisini kazandığı VI. Karl'ın sarayında iltifat görmek ümidiyle Venedik'ten ayrılıp Mayıs 1740'ta Viyana'ya geldi. Hatta burada, ömrünün son yılını da geçirmiş olarak 28 Temmuz 1741'de vefat edecekti. Söz konusu matem ve yasak, beraberinde hiçbir müzisyen gibi Vivaldi'nin de ne beklediği ne de isteyeceği bir dönemi başlatmıştı; bu nedenle sahneye çıkamadığı gibi iş de alamadı. Sanatçıların hâmisi olarak tanınan Sachsen-Meiningen Dükü Anton Ulrich'e (1687-1763) soğuk ve karlı (8 ve 11) Şubat 1741 günlerinde iki defa ziyarette bulunarak konserlerini satmaya çalışmışsa da umduğunu bulamadı. İlk başta oturduğu şehrin göbeğinden taşınmak zorunda kalan maestro işsiz bir müzisyen olarak sefalet içinde, pespâye Wieden varoşunda öldü ve buraya gömüldü. Vefatından bir ay önce on iki adet enstrümanını gülünç bir fiyata satmıştı.[100] Eğer söz konusu matem dönemi olmasaydı, Vivaldi'nin iltifat görmesi işten bile olmazdı. Saray ekâbirinin ve üst düzey aristokrasi zümresinin karşısında alacağı sayısız sahnelerin birine, kim bilir, Cânibî Ali Paşa da –geçmişte olmuş ve ileride de olacağı gibi– kayzerin da-

100. Gerhard Fischer, *Antonio Vivaldis letzter Sommer* (Wien: Daedalus, 2012), 73-81.

vetlisi olarak pekâlâ iştirak edebilirdi. Böylece *Dört Mevsim* bestesiyle günümüzde dahi şöhreti cari Vivaldi ile Osmanlı büyük elçisinin karşılaşmalarından bahsedebilirdik. Ama böyle bir buluşmanın vuku bulmadığı kesindir. Kesin olmayan, Cânibî'nin 23 Ağustos 1740 günü şehre girişi sırasında muazzam ve tantanalı, ayrıca mehter takımı ile ses getiren müzik eşliğinde ilerleyen alayın kullandığı güzergâhın tam da Vivaldi'nin merkezdeki evine (günümüzde Hotel Sacher binasının olduğu yer) yakın yerden geçmesi sebebiyle, Vivaldi'nin –aslında o sırada orada bulunan herkes gibi– bu alayı izleyip izlemediğidir.

Viyana'nın sahip olduğu iklim özellikleri gereği genellikle beyaza bürünmüş ve soğuk geçen kış aylarında, elçilik heyetinin davet edildiği eğlenceler, tiyatro ve balolar da olmadığına göre, yapabileceği en uygun şey, konakları mümkün mertebe sıcak tutup sayısız kahve içmek olmuştu. Bu devirde ısınmanın yegâne yolu odun yakmak olduğuna göre, çok sayıda oduna ihtiyaç duyuluyordu. Isınma dışında her türlü yemeğin pişmesi de, mutfak ocaklarının yanar hâlde olmasına bağlıydı. Belli ki elçiliğe tahsis edilen odun miktarı az gelmişti. Cânibî Ali Paşa, bundan böyle kendisine 20 kulaç (Alm. *Klafter*), başka bir ifadeyle 38 m (bir kulaç takriben 1,90 cm'ye tekabül eder) odun verilmesini Şûrâ'ya arz etti. Şûrâ, ihtiyaç olarak bildirilen talebi finanse edecek olan maliyeye durumu bildirdi. Maliye Dairesi ise odunu temin edecek olan Aşağı Avusturya Orman Dairesi'ne (*N. [ieder] Ö. [sterreichiches] Waldamt*) bu konuda bir yazı gönderdi. Orman Dairesi, bu miktarı karşılayamayacağını bildirince, maliye, bu konuda ret aldığını, büyük elçinin daha önce âdet olan miktarla yetinmesi gerektiğini 18 Aralık 1740 tarihinde Şûrâ'ya bildirdi.[101]

101. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1184, fol. 633r, Maliye Dairesi'nden Saray Harp Şûrâsı'na 18 Aralık 1740 Viyana.

Osmanlı sefâreti, Tuna Nehri'nin bir kolunun üzerine inşa edilmiş *Schlagbrücke* köprüsünün hemen karşı yakasındaki Leopoldstadt varoşundaki misafirhanelerde kalıyordu. *Schlagbrücke* güvenlik gerekçesiyle 14. yüzyılın ikinci yarısından 18. yüzyılın son çeyreğine kadar, Viyana'nın *Unterer Werd* adını taşıyan Tuna adasıyla (Alm. *Donauinsel*), burada kurulmuş Leopoldstadt varoşuyla ve kuzey topraklarıyla yegâne bağlantısıydı. Cânibî Ali Paşa'nın misafir edildiği ve eski bir cadde olan Tabor üzerinde yer alan *Altın Kuzu* konağından birkaç adım uzaklıktaki sahilden seyri daima mümkün manzara, müstahkem surlarla çevrili Viyana, şehrin binaları ve çok sayıdaki kilisenin çan kuleleri, meşhur Aziz Stefan Katedrali, köprünün batısında sahilde demirlemiş irili ufaklı kayık, tekneler, balıkçı sandalları ile ince donanmanın gemileri ve Tuna'ya nâzır yalılardı (Görsel 23). Leopolstadt'ın sahil kısmında, gravürcü Johann Christoph Haffner/Hafner'in (1668-1754) 1730 yılı dolaylarında hazırladığı gravüründen yola çıkarak, buralarda at arabalarının ve atlıların da eksik olmadığı söylenebilir.

Saray Harp Şûrâsı'nın kati emrine binaen şehre herhangi bir Osmanlı'nın izinsiz girmesi engelleniyordu. Karşı tarafta köprünün sağında *Biber* burcu (Alm. *Biberbastei / Bastion*) ve solunda *Küçük Gonzaga* burcu (18. yüzyıl sonuna doğru *Rotenturmbastei* şeklinde de anılır) bulunuyordu. Köprüden geçilip şehir surlarına varıldığında şehre giriş bu iki burcun arasında yer alan *Rotenturm* kapısından sağlanıyordu. Burası aynı zamanda Viyana şehir muhafızlarının en kalabalık olduğu kapılardan birisiydi. Geceleri (havanın karanlık olduğu zaman dilimlerinde) kapıları kapanan şehre giriş-çıkış ancak izne tabi idi.



Görsel 23: Leopoldstadt varoşundan suriçi Viyana'ya bakış, 1730. (Johann Christoph Haffner, "Panorama von Wien" (Viyana: Wien Museum, Inv.-Nr. 19518).)

Hâl böyleyken, geriye nispeten serbestçe[102] ama yalnız başına değil kayzerî muhafızların refakatiyle dolaşımı mümkün olan Leopoldstadt'ın uzun sahili, mesire alanları, çayırları ve kısmen ormanı kalıyordu. Osmanlıların bazen ava çıktıkları da vakiydi.[103] *Öttingen* konağına bitişik Augarten bahçesi geniş ve yemyeşildi. 3 Ekim 1740 / 12 B 1153 tarihinde buraya gelen Cânibî Ali Paşa, akşama doğru konağına dönmüştü ve dönüş yolunda –üç aylara girildiğinde Osmanlı geleneğinde görülen daha fazla tasaddukta bulunma âdetinin göstergesi olarak– sokaktaki çocuklara sekiz çift avuç dolusu para (raporda gerçekten de "*Para*" deniliyor) saçmıştı.[104] Kalabalık heyet için yakınlardaki en büyük eğlence fırsatı mebzul sayıdaki kahvehanelerdi. Salomon Kleiner'in çizimi (1700-1761) ve Georg Daniel Heumann'ın (1691-1750) bakır hakkâk uygulamasıyla meydana getirilen 1725 yılına ait gravürde, *Schlagbrücke*'deki kalabalık insan trafiği, Leopoldstadt sahilindeki yalılar ve çok sayıda tekne ile varoşun genel görünümü, istisna sayılabilecek bir örnek olarak kule şeklindeki *Rotenturm* kapısının çatısından sunulmaktadır (Görsel 24). Cânibî Ali Paşa'nın bazen şehrin diğer varoşlarında da gezintiye çıktığı görülmektedir. Örneğin paşa 5 Ocak'ta, yanında damadı, 300 Türk ve Yüz-

102. Bunun için Saray Harp Şûrâsı'nın iznine müracaat edilmesi gerekiyordu fakat gördüğümüz kadarıyla bu izin hep verilmişti ve uygulama formalite icabıydı.

103. Mesela 2 Şubat 1741'de hazinedar ağa ve kırk Türk, yanlarında Teğmen Mini ve iki atlı piyade olduğu hâlde ava çıkmış, konağa sekiz tavşanla dönülmüştü, bk. OeStA, HHStA, Türkei IV, 13: Türkische Gesandtschaften (Diarium Februarÿ 741), Yüzbaşı Kayser'in raporu, 2 Şubat 1741 Viyana.

104. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Octobri 740 Diarium), fol. 60r, Yüzbaşı Ferdinand Joseph de Pegorini'nin raporu, 3 Ekim 1740 Viyana. Paşanın cömertliği Habsburg başkentinde alışık olunmadık bir davranış olacak ki, madenî Osmanlı parasının saçılması Alman gazetesine intikal etmişti, bk. *Samstätige Extra-Ordinari=Zeitungen aus Wienn/Paris/Neapoli und andern Orthen mehrers*, 29 Ekim 1740.



Görsel 24: Rotenturm'dan Leopoldstadt varoşuna bakış, 1725. (Salomon Kleiner, "Prospect der Leopold Stadt" (Leopoldstadt vom Roten Turm aus), *Wahrhafte und genaue Abbildung* [...], bölüm 2, görsel 30 (Viyana: Wien Museum, Inv.-Nr. 8702).)

başı Mini olduğu hâlde daha önce haftalarca konakladığı Schwechat'a giderek orada yemek yemiş ve atıyla yakınlardaki pamuk fabrikasına da uğramış, akşam saat 6'da konağına dönmüştü.[105] Belki de görülmesi Osmanlılar tarafından en cazip mevkii, 1529 ve 1683 yıllarına ait derin izler taşıyan, özellikle sonuncu kuşatmanın kaderine doğrudan tesir etmiş olan Kahlenberg tepesiydi. Buradaki şehir manzarası bir başka ve şatosu ilgi çekici idi. İlginç bir husus, Kahlenberg'in –gerçekten de içimi rahat, serin, latif ve lezzetli olan– suyunun bile önemli addedilmesiydi. Nitekim 5 Şubat 1741'de Ali Paşa'nın siparişi üzerine atıyla Kahlenberg'e gitmiş olan bir Türk ve yanında bir kayzerî atlı, *Altın Kuzu* konağına Ali Paşa'nın içmesi için tepede doldurulmuş iki şişe suyla dönmüştü.[106] Yine 16 Şubat sabahında büyük elçi, içlerinde mehteranın da bulunduğu iki yüzden fazla kişiyle, bir önceki akşam çadır kurulan –Augarten'in arkasındaki– Azize Brigitta mahalline gitti, etrafta uzun bir gezintiye çıktı, hatta Tuna Nehri'nde gemiye bindi, karşıya geçip geri döndü. Çadıra yakın yerde birkaç yüz adım öteye yerleştirilen hedefe atış yaptı, sonra başkalarının atışlarını izledi. Konağa döndüldüğünde saat akşam 5'i geçmişti.[107] Cânibî Ali Paşa'nın Kasım ayından sonra konağından pek ayrılmadığı görülmektedir. Bunun sebepleri arasında havanın gitgide soğuması ve çetin kış şartlarının gezintiye çıkmayı zorlaştırması, ayrıca yoğun mesai gerektiren Osmanlı tebaasının meseleleri yanında, 20 Kasım'da başlayan Ramazan ayı da herhâlde etkili

105. OeStA, HHStA, Türkei IV, 13: Türkische Gesandtschaften (Diarium Januarÿ 741), Yüzbaşı Johann Winndeck'in raporu, 5 Ocak 1741 Viyana.

106. OeStA, HHStA, Türkei IV, 13: Türkische Gesandtschaften (Diarium Februarÿ 741), Yüzbaşı Kaÿser'in raporu, 5 Şubat 1741 Viyana.

107. OeStA, HHStA, Türkei IV, 13: Türkische Gesandtschaften (Diarium Februarÿ 741), Yüzbaşı Ferdinand Joseph de Pegorini'nin raporu, 16 Şubat 1741 Viyana.

olmuştu. Daha önceki örneklerde de görüldüğü üzere Osmanlı diplomatları oruç mevsiminde ikametgâhlarında daha uzun süre geçirmeyi tercih etmekteydiler.

Leopoldstadt'ın muhtelif ama birbirine yakın konaklarına yerleştirilen Cânibî Ali Paşa ve maiyeti, daha önce gelmiş Osmanlı sefâretlerinde olduğu gibi, Viyana şehir muhafızlarının (*Stadtguardia*)[108] emniyeti altındaydı. İnzibat işlerinden sorumlu ve 1737 yılı itibariyle 1.200 askerden oluşan[109] muhafızların çeşitli rütbelerdeki görevlileri, tıpkı Osmanlılarda şehirlerin güvenliğini sağlayan subaşı, subaşının adamları dizdarlar ve onların yamakları şeklinde bir hiyerarşiye sahipti. Yukarıda zikredilen on iki konağın –ve ilave olarak *Öttingen* konağının– her birinde nöbetleşerek güvenlik çemberi oluşturan sabit muhafızlar olduğu gibi, yine nöbetleşerek mütemadiyen –yani gece ve gündüz (Alm. *Tag- und Nachtwache*)– sağ omuzlarına dayadıkları tüfekleriyle kol gezenleri de vardı. Bu mutat uygulamaların yanı sıra Cânibî Ali Paşa özelinde, daha öncesinde rastlanılmayan uygulama ise, şehir muhafızlarından altı adet yüzbaşının, günlük raporlar yazmakla mükellef olmalarıydı. Şehir muhafızlarının tuttuğu bu raporlar, daha sonraki Osmanlı elçileri için söz konusu olmayacaktı. Zira ilginç bir tesadüftür, 1741 yılında Maria Theresia *Stadtguardia*'yı feshedecekti.

Ali Paşa'nın davet üzerine Habsburglu soyluları, yabancı elçileri veya Saray Harp Şûrâsı mensuplarını suriçinde ziyaret ettiği gibi, suriçini gezdiği de söz konusuydu. Bu gibi durumlarda Cânibî genelikle yanına damadını, (paşa) kethüdasını ve yardımcılarıyla birlikte mirahurunu, bazen de –tıpkı 12 Kasım 1740'ta olduğu gibi– İstanbul'dan gönderilen çuhadar ulağı alır, hep birlikte

108. Viyana şehir muhafızları için bk. Alois Veltzé, "Die Wiener Stadtguardia (1531-1741)", *Berichte und Mitteilungen des Altertums-Vereines zu Wien*, sy 36/37 (1902): 1-166.

109. Veltzé, "Die Wiener Stadtguardia", 104.

küçük bir Viyana turu yapardı. Söz konusu günde paşaya Baron Teğmen Mini ve askerleri refakat etmişti. Suriçinde iki saat boyunca yalnız gezilmemiş, Hofburg'un meşhur –ve günümüzde dahi aktif olan– Saray İspanyol Binicilik Okulu (*Spanische Hofreitschule*) ziyaret edilmişti.[110] Yine 29 Kasım'da mühürdar, porselen fabrikasını görmek üzere yanında bir kayzerî atlı piyade olduğu hâlde suriçine gitmişti, öğleden sonra mirahur ve hazinedar ağalar ise yine at sırtında *Rotenturm*'dan geçerek yaklaşan Noel yortusu vesilesiyle her yıl kurulan ünlü pazarda vakit geçirmişti.[111] Ağaların bu Noel pazarı hakkındaki intibaları olumlu ve döndükleri zaman konakta anlattıkları diğer Osmanlılar tarafından ilgi çekici bulunmuş olacak ki, birkaç gün sonra öğle sularından aynı pazara bu defa paşa kethüdası da gidecek,[112] bununla da kalmayıp hemen iki gün sonra öğleden evvel bir kez daha pazarda görülecek, arkasından öğleden sonra hazinedar da yetişecekti.[113] Cânibî Ali Paşa'nın gündelik yaşamının ayrılmaz bir parçası, özellikle akşamları cemaatle kılınan namazlar ve akabindeki musikî fasıllarıydı. Hemen her akşam konağın dışına taşan müzik sesi Habsburgların dikkatini çekiyordu. Özellikle 1 L 1153, yani 20 Aralık 1740 tarihine tesadüf eden Ramazan bayramının ilk günü, hiç kimsenin ziyarete gelmediği veya ayrılmadığı *Altın Kuzu*'nun avlusuna akşama doğru bir çadır kurulmuş, çadırda iki farklı vakitte nevbeli ayin tertiplenmişti.[114]

---

110. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Novembris 740 Diarium), fol. 102r, Yüzbaşı Ferdinand Joseph de Pegorini'nin raporu, 12 Kasım 1740 Viyana.

111. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Novembris 740 Diarium), fol. 114r, Yüzbaşı Kayser'in raporu, 29 Kasım 1740 Viyana.

112. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Decembri 740 Diarium), fol. 125r, Yüzbaşı Johann Winndeck'in raporu, 3 Aralık 1740 Viyana.

113. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Decembri 740 Diarium), fol. 127r, Yüzbaşı Johann Winndeck'in raporu, 5 Aralık 1740 Viyana.

114. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Decembri 740 Diarium), fol. 142r, Yüzbaşı Ferdinand Joseph de Pegorini'nin raporu, 20 Aralık 1740 Viyana.

Kurban bayramı, Ali Paşa Viyana'da altı ay geçirdikten sonra, 26 Şubat 1741'e denk geldi. Bayramdan habersiz olan Felemenk elçisi o sabah, sekreterini Ali Paşa'ya bir şey söylemesi için sevk etmişti. Kendisine, paşanın bayram namazında olduğu ve görüşmeye müsait olmadığını hazinedar ağa bildirdi. Konaklarda bayram şenlikleri hazırlıkları sürüyordu.[115] Ertesi gün büyük elçi, konağının avlusuna indi ve Osmanlı heyetinin tamamı, sırayla Cânibî Ali Paşa'nın elini öptü. Ardından paşa tüm yeniçerilere bizzat et ve pilav ("*Schöpsen und gekochtem Reÿs*") dağıttı. Bayram şenliğinde tüm gün boyunca müzik eşliğinde eğlenildi.[116]

TARASSUTLA MEMUR HABSBURGLU YÜZBAŞILARININ GÜNLÜK RAPORLARINA (*DİARİUM*) YANSIYANLAR (16 AĞUSTOS 1740'TAN 25 MAYIS 1741'E)

Cânibî Ali Paşa, bizzat kayzerin 1740 Temmuz başındaki emri üzerine[117] Saray Harp Şûrâsı'nın önceden bilgisi olmadan ikametgâhı *Altın Kuzu*'dan asla ayrılamayacağı gibi, daha önce benzerine rastlanılmamış şekilde günbegün takip edilmeye başlanacak ve gözlemler aynı gün raporlanacaktı. Saray Harp Şûrâsı'na sunulan raporlar, yine kayzerin emrine binaen kendisine takrir

115. OeStA, HHStA, Türkei IV, 13: Türkische Gesandtschaften (Diarium Februarÿ 741), Yüzbaşı Ferdinand Joseph de Pegorini'nin raporu, 26 Şubat 1741 Viyana.

116. OeStA, HHStA, Türkei IV, 13: Türkische Gesandtschaften (Diarium Februarÿ 741), Yüzbaşı Ferdinand Joseph de Pegorini'nin raporu, 27 Şubat 1741 Viyana.

117. "[...] *ohne deme ohne Vorwissen des Kayl. Hofkriegsrath der Türckische bottschaffter niemals aus senen quartier von goldenen Lambel sich moviren darff, mithin allerzeit auch besser observiret werden kann, und dieses vorhin von Ihro Kayl. Mayl. Selbst in einer Conferenz auch schon Resolviret worden.*", bk. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 150', saray konferansı, 7 Temmuz 1740 Viyana.

yoluyla ("*per Referatum*") arz edilecekti.[118] Nitekim bu iş için –bir kale şehir olan Viyana'nın 1531 yılında kurulmuş kale muhafızları birimi olan– Viyana şehir muhafızlarından yüzbaşılar görevlendirilmiş bulunuyordu. 1740'ta bu güvenlik kuvvetinin âmiri, bu pozisyonda otuz yıldır bulunan Albay Wirich Philipp Kont von und zu Daun (1669-30 Temmuz 1741) idi.[119] Şehir muhafızlarının Şûrâ'yla ilişkisi iki asır öncesine dayanır; 1556'da, Saray Harp Şûrâsı'nın ihdasıyla birlikte şehir muhafızları Şûrâ'ya bağlanmıştı.[120] Cânibî Ali Paşa hakkındaki günlük raporlar (*Diarium*) 16 Ağustos 1740'ta başlayıp 25 Mayıs 1741'de sona erer. Raporun yazılmadığı tek gün, VI. Karl'ın vefat ettiği 20 Ekim 1740 Perşembe günü gibi gözükmektedir. Yüzbaşı Rosenfeld tarafından kaleme alınan ilk raporun açılış cümlesi şu şekildedir: "*Muhterem Kayzerî Saray Harp Şûrâsı'nın lütfettiği, şimdi burada bulunan Türk'te neler olup bittiği itaatkârâne yazılacak bir rapor hâlinde günbegün –bu rapor şimdiye kadar tarafımızdan atlanmıştır, çünkü Şûrâ tarafından muhafız birliğinin kurulmasına ilişkin olarak çıkarılan ilk kararnâmede, söz konusu raporun büyük elçinin varışında yapılması gerektiği hükmü yer almaktadır– hazırlanması emrine binaen* [...]".[121] Böylece bu raporların şehre giriş merasiminden bir hafta itibaren, Ali Paşa Schwechat'tayken tutulmaya başlandığı ortaya çıkmaktadır. Raporları Yüzbaşı Rosenfeld'den sonra 17 Ağustos'tan itibaren birer haftalık görevlerini dönüşümlü olarak yerine getiren ağırlıklı olarak altı yüzbaşı tutmuştur. Bu yüzbaşıların isimleri ve

---

118. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 172r, saray konferansı, 4 Ağustos 1740 Viyana.

119. Veltzé, "Die Wiener Stadtguardia", 51. Daun öldükten sonra, muhtemelen planlanan lağvedilme nedeniyle pozisyonu artık doldurulmuyordu, bk. Veltzé, "Die Wiener Stadtguardia", 56.

120. Ercan, "Rıdvan Ağa'dan Süleyman Bey'e", 67.

121. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Augustus 740 Diarium), fol. 1r, Yüzbaşı Ludwig Ruedolf von Rosenfeld'in raporu, 16 Ağustos 1740 Viyana.

şehir muhafızlığına başladıkları yıllar şu şekildedir: Ludwig Ruedolf von Rosenfeld (1739), Ferdinand Joseph de Pegorini/Pecorini (1709), Jacob Baumiller/Baumüller (1733), S. V. Kaÿser (1737), Johann Winndeck/Windeck (1734) ve Johann Friedrich von Herdliczka (1715).[122]



Görsel 25: Kayzerî yüzbaşılarının tuttuğu günlük raporlardan bir örnek, 6 Ekim 1740. (OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Octrobi 740 Diarium), fol. 63^{r}, Yüzbaşı Jacob Baumiller'nin raporu, 6 Ekim 1740 Viyana. Tercümesi aşağıdadır.)

Söz konusu uzun periyot yoklandığında, bir kere her gün rapor yazılması açıkça emredildiği için, her güne ait bir kayıt olmakla birlikte bunların çoğu kez yarım sayfayı bulmadığı ve yazısının özenli olmadığı görülmektedir. Ayrıca önemli-önemsiz yı-

122. Veltzé, "Die Wiener Stadtguardia", 163.

ğınla bilginin, bazen sırf günü kurtarmak istercesine toplanılmış olduğu söylenebilir. Bir gün vukuatsız, haber değeri olmaksızın geçmişse, bu da yazılırdı (Görsel 25).[123] Üstelik raporları kaleme alan yüzbaşılar, yalnızca baş sorumluluk alanlarına giren ve büyük elçinin ikametgâhı olan *Altın Kuzu* konağına dair değil, diğer tüm konaklarda olup bitenleri aktaran görevli muhafızların da raporladıklarını yazarlar. Böylece bu raporlar Osmanlı elçiliğinin tamamı hakkındadır. Her hâlükârda şimdiye kadar kimsenin derinlemesine nüfuz etmediği bu raporlar, Habsburg Viyanası'ndaki son büyük elçi olan Cânibî Ali Paşa ve kalabalık heyeti hakkında oldukça renkli bir resim ortaya koyar. Mesela 16 Ekim 1740 tarihli ve Yüzbaşı Kayser'in tuttuğu raporda, yeniçerilerin ya da Türklerden başkalarının eski Favorita Sarayı'nın (Augarten) bahçesine girip çeşitli meyveleri kopardıklarından, böylece ağaçları cılız hâle getirdiğinden söz edilir. Bahçenin bakımıyla meşgul olanlar, kendilerini kovmalarına izin vermediklerinden yakınmaktaydı. Bunun üzerine paşa kethüdası yeniçeri ağasına ve başka âmirlere, bu tür aşırılıkların serbest kalmasına izin vermemelerini, bir daha şikâyet gelmesi durumunda sorumluların tespit edilmesini ve ibretlik bir cezaya çarptırılmasını emretti. Yine aynı gün, çavuşbaşı yanında üç çavuşla birlikte bir komedi izlemeye gitti.[124] Aynı yüzbaşının 1 Ocak 1741, yılbaşı ertesine baktığımızda, konağından Cânibî Ali Paşa'nın iki gün boyunca çıkmadığı, birinci saray tercümanı Carl Momarz'ın sabah onunla birlikte dışarı çıktığı gibi önemsiz bilgileri ilginç bir hadisenin ta-

123. Örneğin 6 Ekim 1740 gününün kaydı aynen şu şekildedir: "*Günlüğün devamı, 6'ıncı Ekim 1740. Bugün ekselansları Sayın Büyük elçi kimse tarafından ziyaret edilmedi, diğer konaklarda her şey güzel bir sakinlikteydi. Kemterâne ve itaatkârâne Jacob Baumiller, Yüzbaşı (ve imza)*", bk. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Octrobi 740 Diarium), fol. 63^{r}.

124. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Octrobi 740 Diarium), fol. 73^{r}-73^{v}, Yüzbaşı Kayser'in raporu, 16 Ekim 1740 Viyana.

kip ettiğini görüyoruz. Yüzbaşı, *Altın Öküz* konağında görevli bir kayzerî neferden aldığı haberi de raporuna kaydetmiştir. Buna göre bir kayzerî muhafız, Leopoldstadt'taki Karmeliter kilisesinden çıkar ve elçilikten bir Türk'ün, yakın bir tanıdığı olan kadına sokak ortasında laf attığına şahit olur. Muhafız Türk'e saldırır ve ona bir tokat atar, ardından konaktaki kayzerî nefere şikâyette bulunur ama herhangi bir tazmin talebinde bulunmaz. Böyle olsa da bu konakta meskûn teşrifatçıbaşı, neferin şikâyeti nakletmesi üzerine sorumluyu derhal yakalatıp bu tür hareketleri bir daha yapmaması için falakaya yatırtır ve elli sopa vurdurtur. Hatta gece boyunca hapsettirir. Raporun devamında, yine aynı neferin bildirdiğine göre bu konakta akşam 8'de, aralarında hazinedarın da bulunduğu kapı halkından bazısının bir araya geldiği ve gece yarısına kadar eğlence tertiplendiği, paşa kethüdasının bile sık sık aşağıya inip onlara eşlik ettiği yazılıdır.[125]

Bir banliyöde yer almasına rağmen büyük elçi bölgesi şehrin bol geleni ve gideni ile bir siyasî ve ticarî merkez idi. Bazı soylular ticaret yapma umuduyla Bohemya'daki cam fabrikalarının kalitesiyle övünmeye geliyorlardı. 1741'de Cânibî'nin damadı hazinedar ağa, şehrin kuyumcu ve saatçilerinin düzenli ziyaretçisiydi. Söz konusu raporlarda hayatın çok çeşitli hadiseleri de yer bulmaktadır. Bu cümleden olmak üzere 1741 yılının ilk günlerine yakından bakalım. 2 Ocak'ta, Kont von Wurmbrand ile Albay Daun, *Altın Kuzu* konağına gelerek hastalanmış olan çavuşbaşıyı ziyaret etti. Çavuşbaşının şifa bulması için Aşağı Avusturya'da, Viyana'nın 25 km güneyindeki Baaden/Baden'e götürülmesi ve orada tedavi edilmesi uygun görüldü. Wurmbrand yanında tercüman Momarz olduğu hâlde Ali Paşa'yla görüştü. *Kara Kartal*

125. OeStA, HHStA, Türkei IV, 13: Türkische Gesandtschaften (Diarium Januarÿ 741), Yüzbaşı Kaÿser'in raporu, 1 Ocak 1741 Viyana.

konağındaki muhafızın bildirdiğine göre Viyana Sarayı'nın oda müziği direktörü Graz kontu Johann Ferdinand von Lamberg (1689-1764) Cânibî'yi ziyaret etmiş ve bu sırada kendisine elmasla müzeyyen bir âlet satmaya çalışmıştı. 8.000 duka istemesine karşı paşanın 1.000 duka önermesiyle satış gerçekleşmemişti. Akşam üzeri enstrüman çalan iki oğlan konağa gelmiş ve hazinedar nezdinde müzik icra etmişti.[126] Çavuşbaşı ertesi gün saat 11'de, bir onbaşı ve dört asker tarafından üç çifte koşulu bir arabayla Baaden'e götürülmek üzere yola çıktı. Kont von Wöber ile Graz kontu Insaga, akşam sularında hazinedarı ziyaret etti.[127] Anlaşıldığına göre Osmanlı büyük elçiliği ile Saray Harp Şûrâsı arasındaki görüşmeler evvela bu iki isim üzerinden gerçekleşiyordu. Örnek vermek gerekirse daha 16 Eylül 1740'ta öğleden sonra 5 sularında hazinedar ağanın arabayla Wöber'in konağına gittiği ve kendisiyle bir buçuk-iki saat kadar görüşürüp saat 7 ilâ 8 arasında kendi konağına döndüğü raporlanmıştır.[128] Zaten Cânibî Ali Paşa kendisini temsilen kahir ekseriyetle –sözgelimi 3 Aralık'ta Fransız elçisine gittiği görülen– damadı hazinedar ağayı görevlendirmeyi tercih etmekteydi,[129] bazen de tercüman Yusuf Ağa'nın şehre gönderildiği ve –5 Aralık'ta akşam saat 20:30-21:15 arasın-

126. OeStA, HHStA, Türkei IV, 13: Türkische Gesandtschaften (Diarium Januarÿ 741), Yüzbaşı Kaÿser'in raporu, 2 Ocak 1741 Viyana. Görüldüğü kadarıyla Osmanlı elçiliğine mal satmaya çalışanlar eksik olmuyor ve hedefte yalnızca büyük elçi de olmuyordu. 16 Kasım'da hazinedar ağayı ziyaret eden çok sayıdaki tüccar, ağaya çeşitli mallar ve tüfekler pazarlıyordu, bk. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Novembris 740 Diarium), fol. 106r, Yüzbaşı Jacob Baumiller'in raporu, 16 Kasım 1740 Viyana.

127. OeStA, HHStA, Türkei IV, 13: Türkische Gesandtschaften (Diarium Januarÿ 741), Yüzbaşı Kaÿser'in raporu, 3 Ocak 1741 Viyana.

128. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Septembri 740 Diarium), fol. 37r, Yüzbaşı Johann Friedrich von Herdliczka'nın raporu, 16 Eylül 1740 Viyana.

129. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Decembri 740 Diarium), fol. 125r, Yüzbaşı Johann Winndeck'in raporu, 3 Aralık 1740 Viyana.

da Kont von Wöber'e olduğu gibi– bazı temazlarda bulunduğu vaki idi.[130] Hazinedar damadın sefâretin bir tür vekili ve görünen yüzü olarak kamu önündeki kimse oluşu, ziyaretler sırasında çeşitli meseleleri gündeme getirdiği ve bunun üzerine sarayda birçok toplantı tertiplenmesi gerektiği gazeteye bile aksetmişti.[131] 6 Ocak 1741'de Cânibî'yi saat sabah 9'da Doktor Maÿr, saat 14:30'da kayzerî çavuşbaşı ve sekreter Schwachheim ziyaret etti. Haberler kötüydü, çavuşbaşı Baaden'de ruhunu teslim etmişti. Yine aynı gün *Mavi Kirpi* konağında on dört gündür yüksek ateşle yatan elli yaşlarındaki bir Türk de son nefesini vermişti.[132] Muhafızlara ait günlük raporlar bu mahalleye sık sık gelen kişilerin ve ziyaret sıklıklarının bir listesini vermektedir. Buna göre bölge her şeyden önce gayriresmî bir siyasî sosyalleşme yeriydi. İngiliz, Venedik, Fransız, Rus,[133] Leh, İsveç[134] ve Felemenk elçileri Osmanlı elçisini ziyaret ederlerdi. Raporlarda birçok ismin hangi gün ve saatlerde ziyaret ettikleri yer alıyorsa da, Cânibî Ali Paşa veya yakın maiyeti ile neler konuşulduğu hakkında bilgi bulunmamaktadır. Muhafızlar gözetledikleri konağa / konaklara gelen-gidenleri,

130. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Decembri 740 Diarium), fol. 127ʳ, Yüzbaşı Johann Winndeck'in raporu, 5 Aralık 1740 Viyana.

131. *Mercurii Relation, oder wochentliche Ordinari=Zeitungen*, nr. 44, Littera Yy (22 Ekim 1740).

132. OeStA, HHStA, Türkei IV, 13: Türkische Gesandtschaften (Diarium Januarÿ 741), Yüzbaşı Johann Winndeck'in raporu, 6 Ocak 1741 Viyana.

133. Mesela 29 Eylül'de paşayı ziyaret etmek üzere konağa bir elçinin geldiği, bunun bazılarına göre Rus, bazılarına göreyse Leh olduğu kaydedilmişti, OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Septembri 740 Diarium), fol. 54ʳ, Yüzbaşı Ferdinand Joseph de Pegorini'nin raporu, 29 Eylül 1740 Viyana.

134. 22 Eylül 1740'ta *Altın Kuzu* konağına öğleden evvel 11'de İsveç elçilik sekreteri geldi ve yarım saat kadar kaldı. Ardından saat 16:00'da İsveç Krallığı'nın Viyana'daki nâzırı Caspar Joachim von Ringwicht (1738-1742) Cânibî Ali Paşa'yı ziyarete geldi ve saat 17:45'te konaktan ayrıldı, bk. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Septembri 740 Diarium), fol. 46ʳ, Yüzbaşı Ludwig Ruedolf von Rosenfeld'in raporu, 22 Eylül 1740 Viyana.

gördüklerini veya duyduklarını yazabildiler. Örneğin 8 Kasım'da Yüzbaşı v. Rosenfeld, sadrazam [Şehlâ Ahmed Paşa] tarafından gönderilen ve bir süredir gelmesi beklenen kuryenin bir çuhadarın yanında yardımcısıyla birlikte sabah sularında *Altın Kuzu*'ya vardığını yazarken ne mektuptan ne de içeriğinden bahsedilmektedir.[135]

Yüzbaşıların tuttuğu raporlara kısaca temas eden Paço'ya göre[136] oldukça sık ziyaretçi ağırlayan Osmanlı sefâreti ile yabancı elçiler arasındaki bu gayriresmî diplomaside esasen şaşırtıcı bir şey yoktur. Yalnızca Osmanlı diplomatlarının daha geniş bir siyasî sosyal çevreye katılımını ve Viyana'nın bu uygulamada oynadığı merkezî rolü göstermesi açısından ilginçtir. Ancak, Fransız, İngiliz ve Venediklilerin –Fransa Dışişleri Arşivi, Viyana'daki Venedik raporları ve Londra'daki Ulusal Arşiv bünyesindeki– siyasî yazışmalarında bu ziyaretlerden bahsedilmez. Hıristiyan elçilerinin Leopoldstadt'taki Osmanlı elçisinin kabul odasına sık sık uğramalarının bir başka nedeni de hepsinin asilzade olmasıydı. Belli ki rütbeli bir Osmanlı elçisini ziyaret etmek Viyana soyluları için bir sosyal ayrım sürecinin parçasıydı. 1741'de prensler Josef Wenzel Lorenz von Liechtenstein (1696-1772) ve Emanuel von Liechtenstein (1700-1771) haftada iki ilâ üç kez Ali Paşa'nın huzurunda bulunurlar, bazen de Wenzel'in Rossau'daki sarayından başlayarak Leopoldstadt'a kadar –5 Mayıs 1741'de olduğu gibi– Viyana'yı geçtiği kendi kapı halkından kimselerle birlikte, atları denemek maksadıyla elçi nezdindeki yamaklara kılavuzluk eden bir Türk atını sürerek, şehirde geçit merasimi yaparlardı.

---

135. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Novembris 740 Diarium), fol. 98r, Yüzbaşı Ludwig Ruedolf von Rosenfeld'in raporu, 8 Kasım 1740 Viyana.

136. David Do Paço, "Vienne, place politique orientale de l'Europe du XVIIIe siècle", *Austriaca: Cahiers universitaires d'information sur l'Autriche*, sy 74 (2013): 68-69.

Raporlar hakkındaki genel çerçeveyi tamamlamak üzere tespitlere ilavede bulunmak mümkündür. Okuduklarımızdan hareketle, gerek Osmanlılar ve gerekse Viyanalılar aleyhinde çeşitli hırsızlık olaylarının veya ithamların kaydedildiği, bunun dışında yol kesme, laf atma, –karşılığı genellikle falakaya çekilip otuz değnek vurulmak olsa da– eksik olmayan sarhoşluk,[137] firar,[138] kaybolma / konağın yolunu bulamama, yasadışı ticaret, yeniçeriler ve sair Osmanlı askerî zümreleri ile –özellikle devriyedeki– Viyana şehir muhafızları arasında zaman zaman sürtüşme, hatta çeşitli şiddetlerde darp vakaları gibi tatsız olayların da vuku bulduğu söylenebilir. Birkaçına örnek vermek gerekirse, 6 Eylül'de gece saat 11'de *Altın Kartal* konağında yeniçeri ağası, nöbetçi yüzbaşıyı mangasıyla birlikte yanına çağırır, yüzbaşı yerini terk etmez ama onbaşı ve dört muhafızını gönderir, yeniçeriler bunlara sıkıntı çıkarır, anlaşılan kütük gibi sarhoşturlar, hatta bıçak çekmişlerdir.[139] 11 Eylül akşamında ise eski Tabor Caddesi'nde elçilikten iki sarhoş Türk yürüyüşe çıkar, gece nöbetindeki bir muhafızla karşılaşırlar, Türklerden biri muhafızın elinden tüfeğini almaya yeltenir, muhafız tüfeği vermez, Türk bunun üzerine silahşöre ("*Musq[e]tt[ier]*") tokat atar ve ona bıçak çeker, muhafız bıçağı elinden kapar, iyice sinirlenen Türk bu defa kırbacına davranır ve muhafızı kırbaçlar. Araya girenlerle arbede biter, bı-

137. Örnek için bk. OeStA, HHStA, Türkei IV, 13: Türkische Gesandtschaften (Diarium Februarÿ 741), Yüzbaşı Kaÿser'in raporu, 1 Şubat 1741 Viyana.

138. Mesela *Mavi Kirpi* konağında görev yapan bir muhafız onbaşısı 4 Mart gecesinde, on bir yıl önce Hıristiyan olduğu söylenen bir Türk'ün pılı pırtıyı toplayıp konağından ayrıldığı ve sırra kadem bastığını raporlamıştı, bk. OeStA, HHStA, Türkei IV, 13: Türkische Gesandtschaften (Diarium Martÿ 741), Yüzbaşı Kaÿser'in raporu, 5 Mart 1741 Viyana.

139. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Septembri 740 Diarium), fol. 27r, Yüzbaşı Kaÿser'in raporu, 3 Eylül 1740 Viyana.

çak paşa kethüdasına verilir, Türk ise hapse atılır.[140] 17 Eylül'de Ahmed Paşa isimli yeniçeri bir Viyanalı oğlanı yaka paça şehir muhafızlarının bir karakoluna götürür ve 7 dukasını çaldığını söyler, kaybının tazmin edilmesini ister.[141] Çok sayıdaki örneklerden bir başkasında iki Viyanalı oğlan, konaklardan birinin avlusunda bulunan yakacak odunu çalmak isterken yakayı ele verir, oradaki erbaş muhafız buna engel olsa da duruma şahit olan bir Türk eline odun alır ve oğlanları sopalar, durum hazinedara şikâyet edilir ve Türk'e hemen ceza verilir.[142] Çoğu ufak tefek ve ilgili âmirler tarafından ibretlik cezalarla savuşturulup üst makamlara aksettirilmeyen bu gibi ve sık yaşanan hadiseler yanında, bazen de daha ciddi hadiseler meydana geliyordu. Mesela mirahur ağa ve saraç, rikabdar, nalbant gibi yardımcılarının kaldığı *Kara Kartal* konağından 9 Kasım 1740 tarihinde bildirildiğine göre iki Türk arasında arbede yaşanmış, biri diğerini bıçaklamıştı.[143]

Çarpıcı –ve tamamen münferit olduğu söylenebilecek– vaka örneğini göstermek bâbında 18 Eylül 1740'ta bir yeniçeri ile bir Hıristiyan arasında yaşanmış hadiseyi zikredebiliriz. Akşam karanlığında kol gezen atlı piyade birliği Leopoldstadt'a bitişik ama Osmanlı sefâretinin kaldığı konaklardan epeyce uzakta yer alan Jägerzeile varoşunda saat 10'da, bir çukurun içinde bir yeniçeri ile bir Hıristiyan'a rastlar. Hıristiyan karako-

---

140. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Septembri 740 Diarium), fol. 32^{r}-32^{v}, Yüzbaşı Johann Winndeck'in raporu, 11 Eylül 1740 Viyana.

141. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Septembri 740 Diarium), fol. 39^{r}, Yüzbaşı Johann Friedrich von Herdliczka'nın raporu, 17 Eylül 1740 Viyana.

142. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Octrobi 740 Diarium), fol. 68^{r}, Yüzbaşı Jacob Baumiller'in raporu, 11 Ekim 1740 Viyana.

143. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Novembris 740 Diarium), fol. 99^{r}, Yüzbaşı Ferdinand Joseph de Pegorini'nin raporu, 9 Kasım 1740 Viyana. Bıçaklamanın yaraya mı ölüme mi sebep olduğuna ve sonrasına dair bilgi verilmemektedir.

la götürülür ama yeniçeri yerinden kıpırdamaz. Bunun üzerine nöbetçi muhafız yüzbaşısı Herdliczka oraya derhal beş kişilik bir manga sevk eder ve yeniçeri müşahede altına alınır. Yüzbaşı onu muayene eder ve fiili livata izlerine rastlar; yeniçeri, konağına gönderilir ve hadise büyük elçiye aksettirilecektir.[144] Mesele büyür ve bir soruşturmaya dönüşür; yüzbaşı konuyu ertesi gün ayrıca Dragoner von Althan bölüğünün komutanı olan imparatorluk şövalyesi Albay Philipp von Dickweiller'e (ö. 1765) nakleder.[145] Dickweiller şahitleri dinler ve Saray Harp Şûrâsı'na iki sayfalık ayrıntılı bir rapor sunar. Yüzbaşının verdiğinden daha fazla bilgi bulunan bu rapora göre, yakayı ele veren Hıristiyan yirmi bir yaşında, Johann Adam Hopsch isminde ve Deniz Nakliyat İdaresi'nden bir kâtiptir, yeniçeri ise biraz Almanca bilmektedir. Çukurdan çıkmaları emredildikten sonra önce ses çıkmaz, ısrar üzerine yeniçeri, Almanca çıkmayacakları cevabını verir. Hıristiyan kaçmaya kalkar, onbaşı arkasından koşar ve durmazsa ateş edeceğini söyler, genç adam durarak teslim olur ve Kara Ayı konağındaki muhafızlara teslim edilir. Yeniçeri ise yerinden kımıldamaz, tutuklanmaması için yalvarır ve yere yatar. Olay yerine intikal eden çok sayıda muhafız onu taşıyarak karakola götürür. Sorguya çekilen kâtip, aralarında hiçbir şey yaşanmadığını sadece niyetlendiklerini iddia eder.[146] Aynı gün yüzbaşının kaleme aldığı raporda geçen ifadeyle "lûtîlik" ("*inputatæ Sodomiæ*") büyük elçiye şikâ-

144. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Septembri 740 Diarium), fol. 40^{r}-40^{v}, Yüzbaşı Johann Friedrich von Herdliczka'nın raporu, 18 Eylül 1740 Viyana.

145. Dickweiller 19 Mart 1741'de tuğgeneralliğe ve 11 Temmuz 1752'de mareşalliğe terfi edecektir, bk. Antonio Schmidt-Brentano, *Kaiserliche und k.k. Generale (1618-1815)* (Viyana: Österreichisches Staatsarchiv, 2006), 25.

146. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Septembri 740 Diarium), fol. 41^{r}-42^{r}, Albay Dickweiller'den Saray Harp Şûrâsı'na, 19 Eylül 1740 Viyana.

yet edilmiştir ve kendisine, sorumlunun demire vurulup dayak cezasına çarptırılacağı söylenir.[147]

Belki de vukuatların en büyüğü, 10 Ekim 1740'ta meydana gelen ufak çaplı isyan hareketidir. Viyana Sarayı tarafından Cânibî Ali Paşa'nın güvenliği için hizmet veren şehir muhafızları, güvenlik tedbirlerini arttırmak adına *Altın Kuzu* konağında küçük bir karakol inşa eder.[148] Cânibî Ali Paşa'nın aşçıbaşısı bu karakola hışımla girer ve buranın derhal boşaltılmasını ister. Söylediğine göre adamları [karakullukçular ?] bu konuda başının etini yemektedir; birden sandalyeleri dışarıya fırlatmaya başlar, adamları onu dışarıya çıkarmaya çalışır. İçeriye şiddetle giren adamlarına bağırarak emir verince kayzerî silahşörlerin eşyalarını pencereden fırlatmaya başlarlar. Nöbetçi ve bu raporu kaleme alan yüzbaşı otuz adamına süngü takmalarını emrederek işgalcileri dışarı çıkartır, bu sırada silahşörlerden biri başına isabet eden taştan yaralanır. Taşkınlık çıkaran Osmanlılara ateş açılmasına ramak kalır. Yüzbaşının iddiasına göre vahşete maruz kalınmıştır ve hiçbir türlü iyi niyet göstermemişlerdir, bunların çok büyük bir olaya imza atması an meselesidir. Yüzbaşı bunları büyük elçiye şikâyet etmek ister fakat kendisiyle görüşemez çünkü uyuduğu söylenir, hazinedarsa harekete geçmez, paşa kethüdasına gidilir ve onun emriyle sorumlular hemen demire vurulur. Öğleden sonra paşa kethüdası kendisini çağırtır ve tercüman vasıtasıyla pişmanlığını dile getirir, sorumlulara 500'er kırbaç ceza verileceği söylense de, Saray Harp Şûrâsı bununla tatmin olmaz ve İstanbul'a geri gönderilmele-

147. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Septembri 740 Diarium), fol. 43r, Yüzbaşı Johann Friedrich von Herdliczka'nın raporu, 19 Eylül 1740 Viyana.

148. *Samstätige Extra-Ordinari=Zeitungen aus Wienn/Paris/Neapoli und andern Orthen mehrers*, 22 Ekim 1740.

rini ister, öyle de yapılır.[149] Bu arada tutuklu tutulup cezalandırılır.[150] Bir başka hadisede, *Öttingen* konağının bahçesine dalan bir grup yeniçeri çeşitli meyvelerden koparır ve bu nedenle ağaçlar zarar görür, bahçeden çıkmayı da reddeder. Mesele paşa kethüdasına şikâyet edilir, oraya yeniçeri ağası ve adamları sevk edilir, sorumlulara böylesi aşırılıkların kesinlikle tekrarlanmaması tenbihlenir. Tekrar edilmesi durumunda ibretlik cezaların uygulanacağı tehdidi savurulur.[151] Raporlara aksetmiş bir diğer husus, Saray Harp Şûrâsı'nın belirlediği ve sıkı bir şekilde takip kurallarının fiiliyatta ne denli uygulandığına cevap vermektedir. Osmanlıların genel olarak kaidelere uyduğu ve yalnız başlarına hareket etmedikleri görülmekle birlikte, aksi durumlar da söz konusuydu. Mesela 21 Eylül'de saat 10:30'da yanına dokuz çavuşunu alan çavuşbaşı, atlı olarak Leopoldstadt'tan çıkıp *Schlagbrücke* köprüsünden geçip *Rotenturm* kapısında şehre girerken, yanlarında herhangi bir muhafız bulunmuyordu. Saat 12'ye doğru konaklarına döndüklerinde kendilerine nereye gittiklerini soran muhafıza porselen imalathanesine ("*Porsollan Fabrica*") uğradıkları cevabını vermişlerdi.[152]

Örnekleri verilen vukuatları çoğaltmak mümkündür. Bine yakın insanın oluşturduğu bir kalabalığın yabancı bir memlekette ve büyük oranda kısıtlanarak yaşamakta olduğu düşünüldüğünde, gün aşırı bir-iki hadisenin / şikâyetin kaydedilmesi bir bakıma doğal da karşılanabilir. Üstelik kısıtlamalara zaman

149. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Octrobi 740 Diarium), fol. 67r-67v, Yüzbaşı Jacob Baumiller'in raporu, 10 Ekim 1740 Viyana.

150. *Samstätige Extra-Ordinari=Zeitungen aus Wienn/Paris/Neapoli und andern Orthen mehrers*, 22 Ekim 1740.

151. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Octrobi 740 Diarium), fol. 73r, Yüzbaşı Kayser'in raporu, 16 Ekim 1741 Viyana.

152. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 225/3 (Septembri 740 Diarium), fol. 45r, Yüzbaşı Ludwig Ruedolf von Rosenfeld'in raporu, 21 Eylül 1740 Viyana.

içerisinde yenileri ekleniyordu. Mesela konakların lokantalarına verilen talimata göre akşam saat 9'dan sonra içeriye hiçbir Türk alınmayacaktı.[153] Büyük elçiliğin mensupları tarafından hangi suç işlenmiş veya hangi sınır aşılmış olursa olsun, cezalar mutlaka sefâretin ilgili âmirleri tarafından kesilirdi. Yaptırımlar genellikle falakaya çekilme, kabahate göre tabana otuz ilâ iki yüz arasında değnek vurulma veya demire vurulup bir süre hapsedilme olmakla birlikte bazı hâllerde kırbaca da başvuruluyordu. İbret oluşturması için cezaların infazı konakların avlusunda alenen gerçekleştirilirdi, ancak kayzerî muhafızlar için bir gösteriye dönüşmemesine de dikkat edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim yüzbaşıların raporlarında mütemadiyen –şu veya bu– "*cezanın verildiği / verileceği söylendi*"[154] şeklinde ifadelere rastlanmaktadır.

Osmanlı sefâretinin neredeyse hepsi alt kademeden sayılabilecek mensuplarının bir kısmının karnesi böyleyken, raporlarda Cânibî Ali Paşa hakkında olumsuz bir kanaate rastlamak mümkün görünmemektedir. Karşımıza disiplinli, ağırbaşlı, dindar, programlı, devletinin izzetini yüksek tutan ve inandığı değerlere sadık kalan bir paşa resmi çıkmaktadır. Bu sonuncusuna örnek vermek bâbında 2 Mart 1741 Perşembe gününe yakından bakabiliriz. Yüzbaşı Kayser'in aktardığına göre Cânibî, yanında mehteran ve 200 Türk olduğu hâlde atlı piyadeler eşliğinde öğleden önce atla gezintiye çıkar, bir süre at sürdükten sonra Tuna kenarında iki Türk çadırı kurulur ve büyük elçi burada kahve içer, temiz havanın tadını çıkarır. Paşa kahve içmeye karı-kocayı

153. Bunu bildiği hâlde 21 Mart'ta *Kara Ayı* konağındaki lokantaya şarap içmek niyetiyle gece 11'de girmeye çalışan iki Türk, olay çıkarmak hatta hancıya bıçak çekmekten geri durmuyordu, bk. OeStA, HHStA, Türkei IV, 13: Türkische Gesandtschaften (Diarium Martÿ 741), 21 Mart 1741 Viyana.

154. "[...] *wegen seinem falschem angeben 200 brigell auf die fuse sollen geben lassen*", bk. OeStA, HHStA, Türkei IV, 13: Türkische Gesandtschaften (Diarium Februarÿ 741), Yüzbaşı Kayser'in raporu, 4 Şubat 1741 Viyana.

davet etmişse de, bir süre sonra Venedik elçisinin zevcesi çıkagelir. Bunun üzerine Ali Paşa Venedikli hanımla kahve içmez ve bu konuda kendisini mazur görmesini ister; zira kocası [Pietro Andrea Capello] orada değildir.[155]

KRALİÇE MARIA THERESIA TARAFINDAN İLK RESMİKABUL (27 NİSAN 1741)

Theresia zamanında uygulanan Viyana Sarayı'ndaki teşrifata göre yabancı sarayların diplomatları elçi (*Botschafter*) ile murahhas (*Gesandte*) olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştı. Üstelik kraliçe tarafından huzura kabul edilen yabancı sarayların elçileri, yalnızca büyük siyasî iktidara sahip hükümdarların temsilcileri idi. Bunlar Fransa kralı, İspanya kralı, Rus çarı / çariçesi, Türk sultanı, Papalık ve Venedik doçunun elçisiydi. Kraliçeyi şahsen ziyaret etme imtiyazı Kutsal Roma Alman İmparatorluğu içerisinde ise sadece Saksonya ve Prusya elektörlerinin murahhasları kabul edilirdi.[156]

Nisan 1741 itibariyle Cânibî Ali Paşa, müteveffa VI. Karl tarafından huzura kabul edilmesinden (3 Eylül 1740) beri yedi ay geçmiş ve Maria Theresia Viyana'nın yeni hükümdarı olarak çoktan belirlenmiş olmasına rağmen, kraliçeye henüz resmî ziyarette bulunmamıştı. Oysa daha 20 Şubat 1740'ta Belgrad Seraskeri Ali Paşa, kayzerî sınır komiseri Baron von Schmettau'ya ulak göndererek, Bâbıâli'nin iki tarafın büyük elçilerinin dönüş mübadelesini gerçekleştirme arzusunda olduğunu bildirmiş ve Schmet-

155. OeStA, HHStA, Türkei IV, 13: Türkische Gesandtschaften (Diarium Martÿ 741), Yüzbaşı Kaÿser'in raporu, 2 Mart 1741 Viyana.

156. Marina Beck, *Macht-Räume Maria Theresias*, 137.



Görsel 26: Kraliçe Maria Theresia yirmi beş yaşında Macar –tâc giyme töreni– elbisesiyle, 1742. (Daniel Schmidely, "Maria Theresia im ungarischen Krönungskleid", 31 Aralık 1742. *Galéria mesta Bratislavy*, INV. Nr: A 133. Tuval üzerine yağlıboya, 237,5 x 157 cm.)

tau'dan bu hususta bilgi istiyordu.[157] Cânibî Ali Paşa'nın Maria Theresia tarafından henüz huzura kabul edilmemiş olmasının öne çıktığını düşündüğümüz üç sebebi üzerinde durulabilir. Öncelikli sebep, Roma İmparatoru VI. Karl'ın 20 Ekim 1740'taki vefatı idi. Viyana Sarayı'nı aylarca meşgul eden bu hadise sebebiyle olağanüstü bir durum hâkimdi; defin işlemlerinden sonra yukarıda işaret edilen yas dönemi hayata geçmişti. Maria Theresia'nın dikkatini Osmanlılara çevirmesi 1741 yılını bulacaktı.

İkinci sebep, kraliçenin yeni yıldan beri karnı burnunda hamile olmasıydı. Bu, Maria Theresia'nın dördüncü çocuğuna hamileliğiydi ve bilindiği üzere ilk üç çocuğu da kız idi ve ikisi henüz küçükken vefat etmişti. Kraliçe 13 Mart 1741'de Schönbrunn Sarayı'nda sabaha karşı ikide, sarayın dört gözle beklediği şekilde gürbüz bir erkek çocuk dünyaya getirdi.[158] Vaftiz babası olan Papa XIV. Benedikt'i ve Saksonya Seçici Prensi –müstakbel– Leh Kralı III. August'u temsilen Kardinal Kollonits ve Saksonya-Hildburghausen Prensi Joseph Friedrich'in hazır bulunduğu törende vaftiz ismi Josef Benedikt August olan bu bebek, ileride kayzer olarak II. Josef unvanını alacaktı (27 Mart 1764).[159] Böylece müteveffa VI. Karl'ın kızı üzerinden de olsa erkek torunu olmuş, yeni ve meşru bir "arşidük"e kavuşan Habsburgların eli siyaseten güçlenmişti. Tabii olarak, doğum ve lohusalıktan dolayı resmikabullerin bir süre ertelenmesi söz konusuydu; kraliçenin herhangi bir yabancı elçiyi huzuruna kabulü, ancak kırkı dolduktan sonra gerçekleşe-

157. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 222/2 (Ocak-Mart 1740), fol. 96r-98r, Kont von Harrach'tan VI. Karl'a, 11 Mart 1740 Viyana.

158. Saray halkı ve Viyanalılar bu doğumdan ötürü öylesine sevinçliydi ki, haber yayılır yayılmaz daha aynı gece Viyana sokakları coşkulu bağrışlarla etrafta koşuşturanlarla doldu. Viyana Sarayı önünde patlatılan sayısız silah yeri göğü inletti. Bir şahidin aktardığına göre halk, coşkusunu o gün hiç bastırmadan sergiliyordu, bk. Arneth, *Maria Theresia's erste Regierungsjahre*, 255.

159. Bermann, *Maria Theresia*, 442.

cekti. Bu bağlamda kendisini ziyaret eden ilk elçinin, Cânibî Ali Paşa'dan üç gün önce, Venedik mukim elçisi Pietro Andrea Capello olduğu görülmektedir (24 Nisan 1741).[160]

Üçüncü sebep, diplomatik belirsizlik olarak ifade edilebilir. Zira hükümdar değişikliği, daha doğru bir ifadeyle Kutsal Roma Alman İmparatorluğu tâcının boşta olup fetret dönemi (*Interregnum*)[161] yaşanması ve Avusturya Arşidüşesi Maria Theresia'nın da tahta cülûsunun olanak dışı olmasından ötürü hukukî (*de jure*) olarak sâkıt durumdaki Belgrad Antlaşması'nın, şimdi yeniden tasdik edilmesini gerektiyordu. Bu konuda ilk adım Viyana Sarayı'ndan gelecekti. Habsburgları, yukarıda işaret edildiği üzere, Bâbıâli'nin nasıl bir tutum sergileyeceği hiç şüphesiz yakından ilgilendiriyordu. Kayzerin 1736'dan beri Londra'daki elçisi Ignaz Johann Baron Wasner (1688-1767) daha önce Versay'da maslahatgüzarlık yapmış olduğundan[162] yakından tanıdığı ve irtibatını sürdürdüğü Fransa'nın Birinci Bakanı Kardinal Fleury (1726-1743)[163] ile yazışmalarından biri olan ve

160. Marina Beck, *Macht-Räume Maria Theresias*, 213-214.

161. Habsburg fetretini özetleyen kısa bir anlatı için bk. Gotthardt, *Die Kaiserwahl Karls VII.*, 35-45. Daha detaylı bilgi için şu makaleye bakılabilir: Susanne Schlösser, "Interregnum, Kaiserwahl und -Krönung im 18. Jahrhundert: Die Politik des Mainzer Erzkanzlers 1740-1742", *Der Mainzer Kurfürst als Reichserzkanzler.Funtionen, Aktivitäten, Ansprüche und Bedeutung des zweiten Mannes im alten Reich*, haz. Peter Claus Hartmann (Stuttgart: Franz Steiner, 1997): 110-129.

162. Baron Wasner, 6 Eylül 1736'dan itibaren 29 Haziran 1740'a, ardından 18 Temmuz 1743-31 Ekim 1748 tarihleri arasında Londra'da imparatorluk elçisi olarak görev yapmıştır, bk. Charlotte Backerra, *Wien und London, 1727-1735: Internationale Beziehungen im frühen 18. Jahrhundert* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2018), 182.

163. André-Hercule de Fleury (1653-1743). Fleury 1726'da, bu sırada yetmiş üç yaşında olmasına rağmen, Fransa'nın idaresini ele aldı, bk. Gotthardt, *Die Kaiserwahl Karls VII.*, 15.

Fleury'ye 20 Ocak 1741'de ulaşan mektubu,[164] Viyana'nın Fransa'dan hangi konularda destek aradığını, dahası, Belgrad Barışı'nda mutavassıt olan Fransız sarayından Osmanlılarla alâkalı beklentilerini ifşa eder. Mektubun Kraliçe Maria Theresia'nın emri üzerine kaleme alındığı belirtildikten sonra Fransa Kralı XV. Louis gibi kraliçe için de, şu beş maddenin Belgrad Barışı'nın doğal sonucu olarak görülemeyecek olduğunu ifade eder. 1) Bavyera Seçici Prensi Karl Albrecht'in fikirleri kesinlikle kabul edilemez. Her türlü girişimi engellenmelidir. 2) Madrid ve Napoli saraylarının İtalya'da huzuru bozması önlenmelidir. 3) Bâbıâli'nin Belgrad Barışı'nın maddelerini bihakkın yerine getirmesi sağlanmalıdır. 4) Hollanda Krallığı Genel Meclisi'nin her türlü huzursuzluk girişimi engellenmelidir. 5) Rusya, İsveç'in her türlü kastı karşısında teskin edilmelidir. Bizi ilgilendiren üçüncü maddeye yakından baktığımız vakit, Belgrad Antlaşması'nın 1740-41 kışında Viyana Sarayı'na bakan yönüne dair resmimiz de netleşmektedir. Wasner, Fleury'ye teslim edilmiş olan Kont von Ulfeld'e ait iki mektubun ispatlayacağı üzere, Ulfeld'in Bâbıâli'ye Belgrad Antlaşması'nın gereklerini yerine getirmesi yönünde yoğun ve ısrarlı teşvikte bulunduğunu, ayrıca Fransız elçi Marki de Villeneuve aleyhinde herhangi bir söz söyleme konusunda niyetli olmadığını ifade eder. Zaten Versay, VI. Karl'ın vefatının hemen ardından, Türklerin bu üzücü hadiseyle birlikte Belgrad Antlaşması'na ilaveler yaparak daha büyük kazanç elde etme ümidini ellerinden alma gerekliliğini kendisi fark etmişti. Ulfeld, ancak antlaşmanın hayata geçirilmesi noktasında Fransa'nın garantörlüğünü masaya yatırır ve her iki saray (Viyana ve Versay) da gayret gösterirse Türkler,

164. OeStA, HHStA, Frankreich, Notenwechsel 2: Liechtenstein und Wasner an Fleury 1740-1741, fol. 22r-26r, Baron Wasner'den Kardinal Fleury'ye, 20 Ocak 1741 Paris.

Prusya kralı ve gizli müttefiklerinin girişimlerinin Hıristiyanlık için olumsuz sonuçlar doğurmayacağı konusunda ikna olabilirdi. Tüm Hıristiyanlığın erdemi, samimiyeti ayrıca selâmeti ve güvenliği adım atılmasını beklemekteydi. Maria Theresia, Fransa kralı ve nâzırlarının, erdem ve dindarlıklarının neticesi olarak ortaya gayret koyacağından hiçbir kuşku duymamaktaydı. Versay, bu yönde bir tutum içerisinde olduğunu beyan etmiş olmakla birlikte İstanbul'da bulunan Marki de Villeneuve –son mektuplarında ifade ettiğine göre– bu hususta herhangi bir talimat almadığını iddia etmekteydi. Hatta Türklerin söz konusu önyargılarını ortadan kaldırmak hususunda zorluk çıkarıyordu. Wasner bu noktadan sonra Fleury'den, Viyana Sarayı'nda her türlü yanlış anlaşılmayı önlemek adına, bu hususta Villeneuve'e verilen talimatların bir özetini yazmasını rica etti. Wasner'e göre barışın hâlâ tamamlanmasının, sarayın ve Ulfeld'in ortaya koyduğu tüm çabaların sonuçsuz kalmasının nedeni, muhtemelen, Fransa'nın garantörlüğünü yeterince vurgulamamasında yatıyordu. Kraliçe, Belgrad Antlaşması Fransa'nın garantörlük teklifiyle meydana gelmiş olduğu için hâlâ tam olarak uygulanmamış olmasını anlamakta oldukça zorlanıyordu.[165]

Fransa'ya destek çağrısında bulunduktan sonra Habsburglar, doğrudan Devlet-i Aliyye ile iletişime geçti. Nitekim Bâbıâli'ye 1 Şubat 1741 / 15 Za 1153 tarihinde Maria Theresia adına biri I. Mahmud'a[166] diğeri Sadrazam Şehlâ Ahmed Paşa'ya[167]

---

165. OeStA, HHStA, Frankreich, Notenwechsel 2: Liechtenstein und Wasner an Fleury 1740-1741, fol. 22^{r}-24^{v}, Baron Wasner'den Kardinal Fleury'ye, 20 Ocak 1741 Paris.

166. "Rikâb-ı hümâyûn-ı şehriyârîye fevt olan Karolos nâm Nemçe Çâsârı'nın Mariye Tereza nâm büyük kızı olan hâkimeden gelen nâmenin tercümesidir", bk. BOA, A.DVNS.NMH.d, nr. 7, 606.

167. BOA, A.DVNS.NMH.d, nr. 7, 607-608.

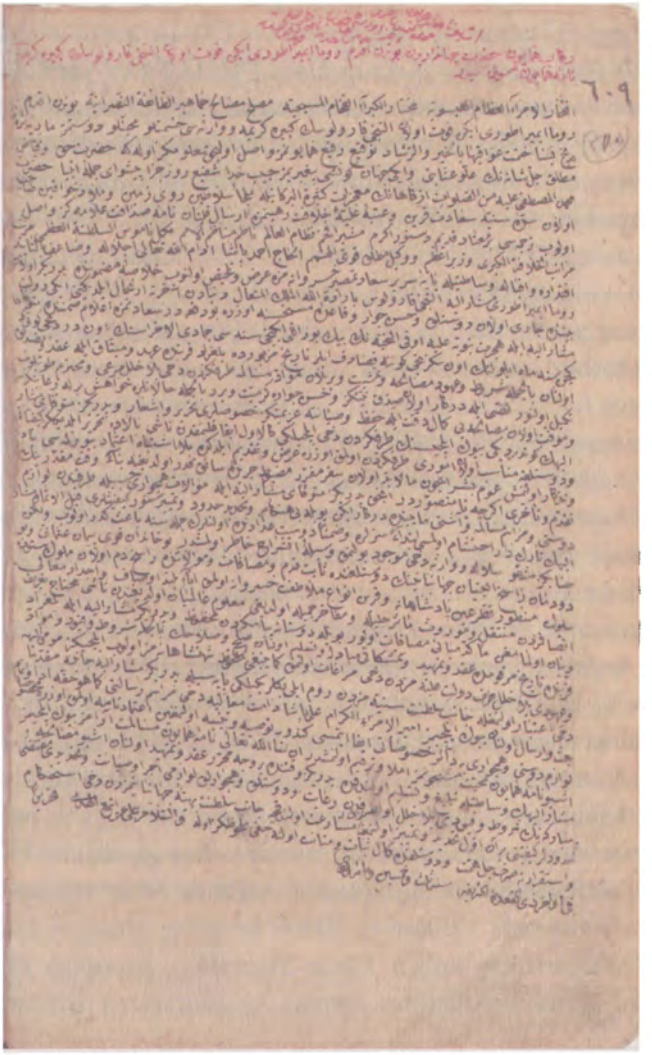
yazılmış iki nâme, ayrıca Saray Harp Şûrâsı başkanı Harrach'tan sadrazama bir mektup ulaştı.[168] Nâmelerde yer alan üç önemli unsur, pederinin vefatı üzerine ülke idaresinin kendisine geçtiği, Belgrad Antlaşması'na uyulacağı, dostluğun devamına vesile olmak üzere büyük elçi tayin olunduğu şeklinde sıralanabilir. Bu nâmelere Bâbıâli tarafından kısa bir süre sonra aynı ay içinde I. Mahmud adına Maria Theresia'ya hitaben bir nâme-i hümâyûn hazırlandı[169] (Görsel 27). Belgelerin Viyana'ya 1 Nisan 1741'de ulaştığı görülmektedir. O gün sabah saat 7'de paşa kethüdası, beraberinde altmış kişi ve biri onbaşı beş muhafızın refakatinde, İstanbul'dan gelen itimatnâmeleri hamil iki çavuşu karşılamak üzere at sırtında Schwechat'a gönderildi. Paşa kethüdası saat 12:15'te çavuşlarla ve onlara yol göstermiş olan kayzerî ulakla birlikte *Altın Kuzu* konağına vardı, Cânibî Ali Paşa çavuşları bizzat karşılamak üzere avluya indi, basamakların başında hazır bulunan elçiliğin önde gelen isimleri yürüyerek çavuşları karşıladı ve onlara elçiye kadar refakat etti. Yeşil örtüyle kaplı nâme-i hümâyûnu elinde tutan çavuş bunu üç kere öptükten sonra büyük elçiye uzattı, nâmeyi eline alır almaz paşa da öptü; iki çavuşa da kaftan giydirildi. Nâme-i hümâyûnu Cânibî Ali Paşa, önceden zengin bir sofra kurulmuş olan kabul odasına kendisi çıkardı. Divanhaneye giren herkes paşanın elini öptü. Kayzerî kuryeye de kaftan giydirildi.[170]

Nâme-i hümâyûnda özetle –uzunca elkab rüknünden sonra– müteveffa VI. Karl'ın "*kebîr-i kerîme ve vârisi*" ve "*dostumuz*" olarak hitap edilen Maria Theresia'ya başsağlığı dilendikten sonra kendilerinin sultana ve sadrazama gönderilen

168. BOA, A.DVNS.NMH.d, nr. 7, 608.

169. BOA, A.DVNS.NMH.d, nr. 7, 609 (Evahir-i Za 1153 / 7-16 Şubat 1741).

170. OeStA, HHStA, Türkei IV, 13: Türkische Gesandtschaften (Diarium Aprilis 741), Yüzbaşı Ferdinand Joseph de Pegorini'nin raporu, 1 Nisan 1741 Viyana.



Görsel 27: I. Mahmud adına Maria Theresia'ya gönderilen 7-16 Şubat 1741 tarihli nâme-i hümâyûnun sureti. BOA, A.DVNS.NMH.d, nr. 7, 609 (Evahir-i Za 1153 / 7-16 Şubat 1741).)

nâmelerin teslim alındığı, "*1152 senesi Cemâziyelâhir 14, 18 Eylül gününde Belgrad kurbunda tasdîk olunan*" tüm maddelerin "*muhterem*" tutulacağı, başka bir deyişle barışa saygı gösterileceği ifade edildi. Ayrıca Rumeli beylerbeyi payesiyle gönderilen büyük elçi "*emirü'l-ümerâi'l-kirâm Ali Paşa'ya*" elçilik vazifesini hakkıyla yerine getirmesinin tavsiye ve tenbih olunduğu, kendisinin resmen tanınması için "*itimatnâme olmak üzere mahsûsen işbu nâme-i hümâyûn*"un hazırlandığı ve Viyana'nın kendisine güvenebileceği bildirildi. Nihayet nâme-i hümâyûn, barış akdinin ve dostluğun gereği olarak sınırların çizilmesi (*tahdîd-i hudûd*) meselesinin de bir an evvel hâllolmasına dikkat edilmesine değindikten sonra yine barışla alâkalı olarak, "siz uydukça biz de uymaya devam edeceğiz" mealinde bir cümleyle son bulur. Saraylar nezdinde gerekli diplomatik yazışmaları müteakiben sıra, Ali Paşa için aynı zamanda yeni bir itimatnâme olma özelliğini haiz söz konusu sultanî belgeyi teslim etmek için huzura kabule gelebilirdi.

VI. Karl'ın vefatı üzerine benzer şekilde Kont von Ulfeld'in akreditasyonu için ve Maria Theresia tarafından sultan ile sadrazama, ayrıca Saray Harp Şûrâsı başkanından sadrazama tebliğ ve teslim edilmek üzere yeni itimatnâmeler 25 Ekim 1740'ta hazırlanmış bulunuyordu. Daha 21 Ekim'de Saray Harp Şûrâsı başkanı Kont von Harrach, kraliçe unvanıyla hitap ettiği Maria Theresia'ya ("*Allergnädigste Königin und Frau Frau*"), bu gibi vefat durumlarında daha önceki seferlerde yeni itimatnâmelerin hazır edilip İstanbul'daki elçiye gönderildiği, şimdi de Ulfeld için aynısının yapılması için kendilerinden emir beklediği hususlarını arz etmişti. Böylece henüz yirmi üç yaşındaki genç kraliçe bu takrir vesilesiyle Osmanlı-Habsburg siyasî ve diplomatik ilişkilerinde karar mercii olarak hayatında ilk defa olmak üzere emrini vermiş, babasının aksine gayet okunaklı el yazısıyla şunu yazmıştı: "*Ben, Osmanlı Kapısı'nda [Bâbıâli] bulu-*

nan elçime bu hususta zaten emir verdim. Maria Theresia".[171] Hazırlanan Latince belgelerde Kraliçe Maria Theresia Bâbıâli'den, babası Roma imparatoru tarafından Belgrad Antlaşması gereği büyük elçi olarak atanan Kont von Ulfeld şimdi de kendisini temsil ettiğinden kendisini tanıması ricasında bulunuyordu. Kraliçe ayrıca, Belgrad Barışı'nın tüm maddelelerinin değişmeden geçerli olduğu ve iki imparatorluk arasındaki barışın bu vefat sebebiyle kesinlikle etkilenmeyeceği taahhüdünü veriyor, aynısını Osmanlılardan beklediğini bildiriyordu.[172] Meselenin hassas olması ve Bâbıâli'nin kulağına gelen İstanbul'daki Habsburg düşmanları tarafından yayılan dedikodulardan rahatsız olunduğu için söz konusu resmî yazılar ikinci kez, bu defa Viyana'da Türkçeye tercüme edildikten sonra Ulfeld'e 5 Kasım 1740'ta gönderildi. Buradaki amaç Divân-ı Hümâyûn tercümanlarını Latince itimatnâmeleri tercüme etme zahmetinden kurtarmaktan ziyade itimatnâmelerin güvenirliğini arttırmak ve meselenin Habsburglar için önemini vurgulamak idi. İtimatnâmeler elçilik heyeti sekreteri Penkler tarafından teslim edildi.[173] Yukarıda ifade edildiği gibi 2 Mart 1741'de Ulfeld'e, Kraliçe Maria Theresia'ya tebliğ etmek üzere teslim edilen sınırnâme, Osmanlı-Avusturya arasındaki barışın korunacağını gösteren çok güçlü bir göstergeydi. Habsburg Sarayı'nın dört gözle beklediği bu Osmanî belgeden başka Habsburgları yine rahatlatan,

171. "*ich habe das behörige wegen meines botschafter beÿ der ottomanischen porten schon anbefohlen. Maria Theresia*", bk. OeStA, KA, HKR, HR, Akten 218 (218 (Exp./Eylül Reg./Aralık 1740), 827, Kont von Harrach'tan Maria Theresia'ya, 21 Ekim 1740.

172. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 222/4 (Temmuz-Aralık 1740), fol. 90^{r}-96^{r}, 25 Ekim 1740 Viyana; OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 224/2 (Ekim 1740), fol. 145^{r}-148^{r}, 25 Ekim 1740 Viyana.

173. OeStA, HHStA, Türkei V, 10, 14: Varia und Collectanea Großbotschaft Ulfeld, c harfi altında.

Kont von Ulfeld'in 7 Mart'ta gönderdiği rapordu. Ulfeld'e Reisülküttâb Mehmed Râgıb Efendi tarafından, Cânibî Ali Paşa'ya gönderilen ve Bâbıâli'nin taraflar arasındaki dostluğun devamından yana olduğunu yazan bir mektubun sureti verilmiş ve kayzerî büyük elçi bunu tercüme ettirerek raporuna eklemişti.[174]

Habsburg teşrifat defterinin 17 Nisan 1741 tarihli kaydına göre, Cânibî Ali Paşa'nın ilk defa Maria Theresia'nın huzuruna kabulü konusunu görüşmek üzere aynı günün akşamında saat 6'da, imparatorluk saray başâmiri Kont von Sinzendorf'un konutunda ve huzurunda bir meclis toplandı. Oturumun dikkat çekici biçimde çoğu diplomatik tecrübeye sahip katılımcıları, saray birinci nâzırı Kont von Sinzendorf, Avusturya devlet ve meclis nâzırı Kont Gundacker von Starhemberg, eyalet mareşali Kont Raimund von Harrach,[175] Viyana'dan sorumlu başkomutan Kont von Königsegg,[176] –Raimund von Harrach'ın kardeşi– Saray Harp Şûrâsı başkanı Kont Joseph von Harrach, kapıcılar kethüdâsı (*Oberstkämmerer*)[177] Kont von Herberstein,[178] kayzerî mirahur

174. OeStA, HHStA, Türkei V, 10, 14: Varia und Collectanea Großbotschaft Ulfeld, c harfi altında.

175. Kont Aloys Thomas Raimund von Harrach (1669-1742), Avusturyalı meşhur soylu Ferdinand Bonaventura I. von Harrach'ın (1637-1706) oğlu, 1728-1733 yılları arasında Napoli Krallığı'nın kral vekili. Kayzerî elçi olarak 1694'te Dresden, 1697-1700'de Madrid, 1711'de tekrar Dresden'de ve daha sonra Berlin ve Hannover'de görev yaptı, bk. Hermann Kellenbenz, "Harrach, Aloys Graf von", *Neue Deutsche Biographie*, c. 7 (1966): 697-698.

176. Kont Joseph Lothar(ius) von Königsegg und Rothenfels (1673-1751), Avusturya'nın sâbık Fransa ve İspanya elçisi.

177. Bu karşılık 1972'de Avusturyalı Osmanist Erich Prokosch (Natschbach) tarafından teklif edilmiştir, bk. Prokosch, *Molla und Diplomat*, 214.

178. Kont Ferdinand Leopold von Herberstein (1695-1744), Avusturya'nın 1734-37 yılları arasında Stockholm elçisi. Habsburglarda yüksek soylular için ayrılmış bu makam Habsburg sarayındaki en yüksek ikinci mevkiiydi, imparatorluk dairesinin, yani hükümdarın özel alanının başı olarak hükümdara erişimi denetler ve görüşme randevularını ayarlardı, bk. Scheutz, "Die obersten Hofämter", 236.

Kont Anton von Starhemberg[179] ve Türk büyük elçinin huzura kabulünden sorumlu teşrifatçı Mareşal Wurmbrand idi. Kaydı zabta geçiren Saray Harp Şûrâsı üyesi ve kraliçenin mahrem-i esrar kâtibi Augustin Thomas von Wöber'in aktardığına göre, huzura kabul için 25 Nisan günü düşünülüyordu. Bu resmikabul, Türk büyük elçisinin hem Maria Theresia'nın tahta çıkması vesilesiyle sultan tarafından gönderilen yeni itimatnâmeyi teslimi, hem de onun veda ziyareti için olacaktı.[180]

Toplantıda üzerinde durulan beş madde oldu. Ortaya atılan ilk soru, Maria Theresia'nın tahta çıkması vesilesiyle takdim edilecek yeni itimatnâme için kraliçenin mi, yoksa Saray Harp Şûrâsı başkanının huzurunda mı resmikabul gerçekleştirilmesi gerektiğiydi. Zira İstanbul'da Kont von Ulfeld, Maria Theresia'nın tahta cülûsunu, Saray Harp Şûrâsı başkanının mektubunu ilettiği için burada da bu yol takip edilebilir ve yeni itimatnamenin teslimi için büyük elçi paşa kethüdasını memur edebilir. İkincisi, kraliçenin huzura kabulünde matem protokolü sürdürülmeli miydi? Üçüncüsü, kraliçenin huzura kabulünde büyük elçinin hitabını müteakiben cevap ve izin ruhsatnâmesi kim tarafından vermeliydi? Dördüncüsü, resmikabul sırasında, kraliçenin mâbeyn nedimesi devlet katında yer alan hanımlarla birlikte yer almalı mıydı? Beşincisi, acaba bu huzura kabulde de önceki protokol kuralları uygulanmalı mıydı?

Toplantıda alınan kararlar, daha doğrusu majesteleri kraliçenin oluruna sunulan maddeler şu şekildeydi: 1. Büyük elçinin, sultanın itimatnâmesini teslim etmek üzere paşa kethüdasını veya heyet sekreterini (kastedilen Divan Efendisi) görev-

179. Avusturya'nın 1728-33 yılları arasında Regensburg elçisi, bk. Scheutz, "Die obersten Hofämter", 236.

180. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 18 (1741-1742), fol. 75^{v}-78^{r}.

lendirmesi kendisini memnun eder diye düşünmekteyiz, zira Kont von Ulfeld bu iş için elçilik heyeti sekreteri Penkler'i memur kılmıştı, ayrıca bu şekilde majesteleri kraliçeye zahmet verilmemiş olur, dolayısıyla yalnızca veda huzura kabulü tertiplenmesi tercih edilebilir (yine de iki ayrı tören gerçekleşecekse bunların hangi günlerde yapılacağı hususunda kraliçe hazretlerinin cevap vermesi mercudur); 2. 1719 yılında Viyana'da bulunmuş olan Büyük Elçi İbrahim Paşa'nın huzura kabulü sırasında hükümdarın matem kıyafetine bürünmüş ("*Hofklag*", günümüz Alm. *Trauerkleidung*) olmasından ötürü, bu kez de aynı şekilde giyinilmesi; 3. Geçmişte kayzer nâmına cevabî hitabın daima imparatorluk şansölye yardımcısı tarafından verilmesi âdetse de Osmanlı sarayının sadrazamı, Saray Harp Şûrâsı başkanına denk makamda bulunduğu için ve şimdiye kadar Türk meseleleriyle daima bu başkan ilgilendiği için, büyük elçinin hitabına da belki şimdi Saray Harp Şûrâsı başkanının cevap vermesi; 4. Kraliçenin mâbeyn nedimesi ile devlet katında yer alan hanımların resmikabul sırasında yer alması; 5. Bugüne kadar büyük elçiler hükümdar resmikabullerinde etek (*Mantel*) öptükleri için, bu defa da kraliçenin eteğini (*Manteé*) öpmesi yönünde kanaat oluşturulmuştur. Kraliçe Maria Theresia, kendisinin onayına sunulan, Viyana'da tertiplenmiş 17 Nisan 1741 tarihli ve Saray Harp Şûrâsı başkanı Kont Joseph von Harrach tarafından imzalanan bu takrire derkenar olarak şu şekilde buyruldu yazmıştır: "*Daha öncekiler gibi burada da hanımlar hazır bulunsun. Kayzer zamanında [Habsburglu elçilerin] hitabı İstanbul'da sadrazam ve burada da [Osmanlı elçilerinin hitabı] Saray Harp Şûrâsı başkanı değil şansölye [yardımcısı]*[181] *ta-*

181. Kont von Metsch'in vefatı üzerinde imparatorluk şansölye yardımcılığı, 1737'den beri Metsch'in vekili olan Rudolph Joseph Graf von Colloredo-Waldsee'ye (1706-1788) geçti, Colloredo bu görevi 1742'te kadar deruhte etti, bk. Seitschek vd., *300 Jahre Karl VI.*, 252.

rafından cevaplandı, şimdi de [başkanın cevaplaması] fazla olur, Macar nâzır[182] *cevaplasın. Ayrıca Macar nâzıra, itimatnâme tesliminin Cuma ve resmikabulün Cumartesi günü, her ikisinin de saat 11:00'de gerçekleşeceği bildirilsin."*[183] Maria Theresia böylece, kimin "kendisi nâmına cevap vereceği" gibi çok önemli bir meseleyi çözüme kavuşturmak yönünde özgün –ve muhtemelen beklenmedik– bir formülü hayata geçirmekteydi; ne babası zamanındaki uygulamayı devam ettiriyor, ne de Saray Harp Şûrâsı başkanının isteğini yerine getiriyordu. Bu kararın Harrach ve –özellikle– Colloredo için derin bir hayal kırıklığı anlamına geleceğinin kuşkusuz farkındaydı. Eğer Kont von Harrach'ı tercih etseydi, Saray Harp Şûrâsı'nın saray protokolündeki konumunu yükseltmiş, Kont von Colloredo tercihindeyse babasını taklit etmiş olacaktı. Hâlbuki Macar saray nâzırı ("*Hungarischen Hof=Cantzler*") Kont von Batthyány'yi seçti; belli ki saraydaki Macarların protokolde öne çıkmasından, Habsburg İmparatorluğu'ndaki nüfuz ve itibarlarının yükselmesinden yanaydı.

Viyana Sarayı'nda büyük yankı uyandıran, Cânibî Ali Paşa'nın Kraliçe Maria Theresia'ya ilk resmikabulü, 27 Nisan 1741 Perşembe günü öğleden önce gerçekleşti. Bunun için Cânibî, Saray Harp Şûrâsı üyesi Wöber tarafından bilgilendirildi. Avusturya teşrifat zabıtlarında resmikabulün gerekçesi olarak, Maria Theresia'nın Avusturya Arşidüşesi, Macaristan ve Bohemya Kraliçesi unvanlarıyla tahta çıkması vesilesiyle, büyük elçiye sultan tarafından yeni itimatnâmeler "*ya da Türklerin*

---

182. Kastedilen Kont Lajos Ernő (Ludwig Ernst) von Batthyány/Bathyani (1696-1765).

183. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 18 (1741-1742), fol. 78^{r}; OeStA, HHStA, OMeA, ÄZA 40 (1741), 17 Nisan-8 Temmuz dosyası, fol. 3^{v}, Kont von Harrach'tan Kraliçe Maria Theresia'ya, 17 Nisan 1741 Viyana.

deyimiyle dostluk mektupları"[184] gönderildiğinden büyük elçinin huzura kabul edilme arzusunda olduğu, ifade edilmektedir.

Matem protokolü gereğince, Viyana imparatorluk kışlık sarayı Hofburg'un tüm odaları, salonları, hatta huzura kabul odasında bulunan sayvanın ("*Baldachin*") altındaki koltuk şeklindeki tahtın ayrıca ayak sehpasının döşemeleri, bekleme salonları siyahla kaplanmıştı. Sarayın muhafız alayının askerleri de matem üniformaları içindeydi. Yalnızca büyük elçiyi konutundan alacak olan kralî tören arabası bundan muaf tutuldu. Kraliçenin, boynunda kırmızı renkte kolye dışında, pamuklu matem elbisesi ve tüm giysi aksesuarları siyah renkteydi, devlet katında yer alan hanımlar da matem elbiseleri giymişti. Şehir manzaralarıyla şöhret bulmuş veduta ressamı ve hakkâk Salomon Kleiner, sipariş üzerine 1720-30'lu yıllarda Viyana'nın bir dizi gravürünün çizimini hazırlamıştır. Aşağıda, Cânibî Ali Paşa'nın huzura kabul sırasında tören arabasıyla getirildiği imparatorluk sarayı iç avlusunun ve sarayın dış görüntüsünün 1725'teki, ayrıca iç avlunun günümüzdeki hâli yer almaktadır.

27 Nisan'da saat 10'da, geleneklere uygun olarak büyük elçiyi konutundan alma emrini yerini getirmek üzere elçilik mihmandarı ve teşrifatçısı Mareşal Wurmbrand, yanında kralî tercüman Joseph von Schwachheim[185] olduğu hâlde (Cânibî Ali Paşa tercüman Momarz'ın bu defa yanında olmasını istememiş ve bu hususta talebini dile getirmişti) başka hiçbir arabanın bulunmasına izin verilmeyen imparatorluk kışlık sarayının İsviçre Sarayı isimli iç avlusunda (*Schweizerhof*)[186] bulunan resmi-

184. "[...] *oder von Ihmen Türcken sogenannten Freundschaffschreiben*", bk. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 18 (1741-1742), fol. 121r.

185. Hammer'e göre Schwachheim, şark dillerindeki maharetiyle meşhurdu, bk. Hammer-Purgstall, *GOR*, c. 8 (1832), 187.

186. Varlığı belgelerle 1279 yılına uzanan İmparatorluk Sarayı'nın iç sarayı ve en

kabul arabasına bindi. Bu saraya aynı isimli bir kapıdan girilirdi (*Schweizertor*). Resmikabul arabasının etrafında ve arkasında at üstünde ve yaya merasim alayı personeli ve ikinci bir kralî araba olduğu hâlde yola çıkan merasim alayı, mutat güzergâh üzerinden (*Kohlmarkt-Graben-Stock im Eisen-Rotenturm-Schlagbrücke*) büyük elçinin ikamet etmekte olduğu *Altın Kuzu*'ya vardı. Wurmbrand ve Schwachheim, Cânibî Ali Paşa'nın konağındaki divanhanesinde / kabul odasında Türk âdetince bağdaş kurup oturdular. Kendilerine ikram edilen kahveden sonra Mareşal Wurmbrand, artık merasim vaktinin geldiğini ifade etti ve yola çıkmak üzere kalkıldı. Cânibî'ye maiyetinden on üç kişi eşlik ederken bunların en önemlileri ve huzura kabul sırasında salona girmeye ruhsatlı olanlar paşa kethüdası, divan efendisi, büyük elçinin damadı hazinedar ağa ve imam efendi idi. Cânibî'nin koluna girmiş iki Osmanlı neferi, kendisine arabaya binerken yardımcı oldu. 3 Eylül'de kayzerin huzurunda gerçekleşen tertipte –yalnızca hediyeleri taşıyan ilave arabalardan yoksun olarak– dizilen merasim alayı, önlerinde Viyana muhafız alayından elli piyade yürüdüğü hâlde tüm hazırlıkların tamamlandığı ve tören mangasının tören düzeninde yerini aldığı Hofburg'un iç avlusuna varışının ardından, tören arabası Leo-

---

eski avlusu olan *Schweizerhof*'a görkemli kapısından (*Schweizertor*) girildiğinde, asıl görevi –rikâb-ı hümâyun / hassa solakları gibi– hükümdarı korumak olan muhafızların görev yaptığı *Härtsch* veya *Trabantenwachstube* isimleriyle anılan odaya gelinirdi. Bir sonraki salon (*Ritterstube*) halka en açık olanıydı; mebzul sayıdaki başvuruyla sarayın çekim gücünün yüksek olduğunu kanıtlayan dilekçe sahiplerine ve ziyaretçilere açıktı. Bu noktaya kadar diplomatlara, yüksek devlet görevlilerine, akademisyenlere, subaylara, alt soylulara ve yabancı aristokratlara giriş izni verilmişti. Daha ilerisine gitmek isteyip gitmesine izin verilmeyenler, hükümdar iç odalardan çıkana kadar beklemek zorundaydı. Bu fırsatta bir dilekçe verilebilir ya da kayzerin kendisine hitap etmesi umulabilirdi. Majestelerinin öpülmek üzere elini uzatması özel bir onur ve huzura kabul edileceğine dair bir işaret sayılırdı.



Görsel 28: Viyana imparatorluk sarayı Hofburg'un dış görüntüsü, 1725. Salomon Kleiner, "Prospect der Keyßerlichen Burg, wie solche von aussen gegen Auffang anzusehen" (Hofburg, Leopoldinischer Trakt, Heldenplatz), *Wahrhafte und genaue Abbildung* [...], bölüm 2, görsel 3 (Viyana: Wien Museum, Inv.-Nr. 105454).

pold Kanadı'na (*Leopoldinischer Trakt*)[187] *Schweizerhof*'tan girilen ve elçi kapısı adını taşıyan (*Botschafterstiege*) merdivenli kapının (Görsel 28) önüne kadar yaklaştı.

Arabadan önce tercüman ve teşrifatçı, son olarak büyük elçi, yine destek olmak üzere bekleyen neferlere tutunarak indi. Hatta kollarına aldıkları Ali Paşa'yı, merdivenlerden çıkarıp birinci –ve merasim mekânlarının bulunduğu– kata, burada

187. İsminin de ele verdiği gibi Hofburg Sarayı'nın tabyaya bakan bu kanadının inşasına, Maria Theresia'nın dedesi Kayzer I. Leopold (1640-1705) döneminde başlanmıştır. Yangın sebebiyle 1668'de harap olduktan sonra 1681'de erken barok stilinde tekrar inşa edilmiştir. 1946'dan beri Avusturya Federal Cumhurbaşkanları tarafından makam binası olarak kullanılmaktadır.



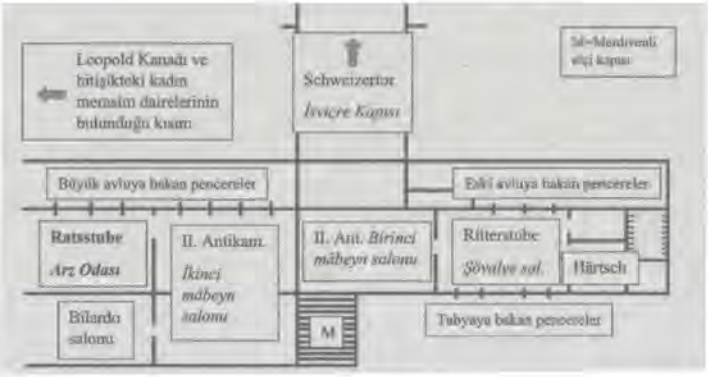
Görsel 29: Viyana imparatorluk sarayı Hofburg'un iç avlusu ve –solda– Leopold Kanadı, 1725. (Salomon Kleiner, "Prospect der Keyl: Burg innerer Theil" (Hofburg, Innerer Burghof mit Schweizer Trakt), *Wahrhafte und genaue Abbildung* [...], bölüm 2, görsel 1 (Viyana: Wien Museum, Inv.-Nr. 105765/38).)



Görsel 30: Viyana imparatorluk sarayı Hofburg'un iç avlusu ve –solda– Leopold Kanadı (günümüz) Fotoğraf: Hüseyin Onur Ercan, 26.11.2023.



Görsel 31: Hofburg'un iç avlusundaki merdivenli elçi kapısı – *Botschafterstiege* (günümüz) Fotoğraf: Hüseyin Onur Ercan, 03.01.2024.



Şema 3: Maria Theresia döneminin ilk yıllarında Leopold Kanadı'nın birinci katındaki erkek merasim dairelerinin şeması
Marina Beck'in çalışmasındaki şemalardan iktibasen hazırlanmıştır, bk. Beck, *Macht-Räume Maria Theresias*, 198. Şemayı çizen mühendis arkadaşım Doç. Dr. Rasim Temür'e teşekkür ederim.

önce şövalye salonu ismi verilmiş olan *Ritterstube*'ye[188] ve oradan her iki mâbeyn salonuna kadar götürdüler. Böylece alışık olunmayan üç husus tebarüz etmiş oldu: Evvela Osmanlı heyeti, başta Ali Paşa olmak üzere, ikinci ve büyük mâbeyn salonuna (*zweite Antikamera*) kadar günlük sarıklarını çıkarmadılar. Asıl önemlisi, büyük elçinin tören cübbesini (*Ceremonien Rock*) ve büyük kallâvî[189] kavuğunu arabadan iner inmez ya da en azından merdivenlerde giymesi gerekirken, kendisine özel olarak ikinci

188. Merasim katı, günlük saray törenlerinde önemli bir rol oynamayan bu salon ile başlar. Burası 1750'lerin sonuna kadar öncelikle gündelik olmayan, daha çok yıllık törensel etkinlikler için kullanılan bir mekân olarak hizmet vermiştir. Bunlar arasında Paskalya Pazarı, Noel Günü vb. günlerde düzenlenen resmî ziyafetler yer alıyordu, bk. Beck, *Macht-Räume Maria Theresias*, 253.
189. Teşrifat zabtında "Kalibi" olarak zikredilmektedir.

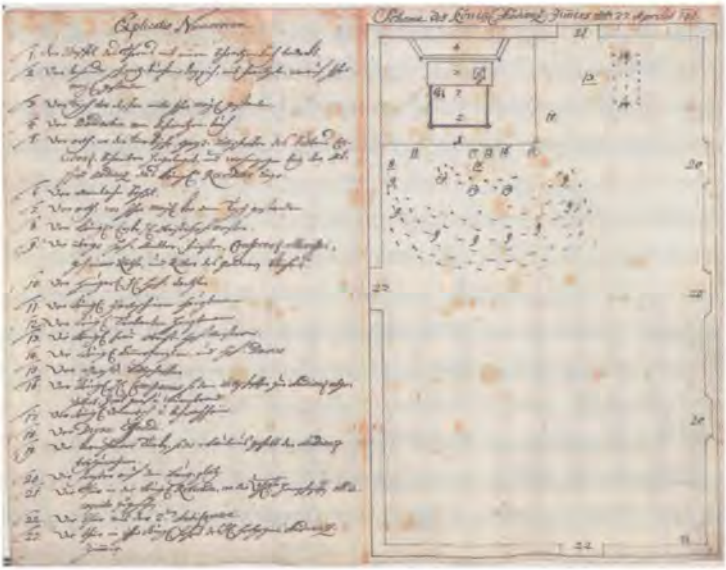
mâbeyn salonuna kadar küçük ve kırmızı örtüyle örtülmüş bir tabure taşıtmış, burada tabyaya bakan bir pencerenin yanında dinlenmiş ve ancak bir süre sonra tören cübbesini giymiş ve kavuğunu takmıştır. Elbette bu olağandışılık, resmikabulde beklenmeyen ve hoş karşılanmayacak bir gecikmeye de sebep teşkil ediyordu. Nihayet, bu program dışı duraklamanın ardından Ali Paşa ayağa kalktı.

Kapıcılar kethüdâsı Kont von Herberstein, büyük elçinin hazır olduğunu kraliçeye haber verdikten sonra açılan ve –Topkapı Sarayı'ndaki Arz Odası gibi– huzura kabul salonu olarak kullanılan *Ratsstube / Rathstube*'nin kapısından Ali Paşa, önünde seçtiği on üç hizmetkârı olduğu hâlde, sağında mihmandar Wurmbrand ve solunda tercüman Schwachheim ile birlikte ilerlemeye başladı. Bu sırada Kraliçe Maria Theresia, alçak bir platform üzerindeki sayvanın altındaki koltuk şeklindeki tahtına oturmuştu; salonda saray nâzırları, mahrem-i esrar üyeleri, kraliçenin mâbeyn nedimesi ve devlet katında yer alan hanımlar dışında resmen kimse bulunmuyordu. Ancak merak uyandıran resmikabule gizlice katılan, kraliyet ailesi mevcuttu. Birinci ve küçük mâbeyn salonu (*erste Antikamera*) ile kabul salonunun kraliçeye mahsus odaya (*Retirade*)[190] bitişik kapısının arkasında gizlenmek suretiyle (*incognito*) Maria Theresia'nın kocası Franz, babasının kucağında üç buçuk yaşındaki Maria Anna, VI. Karl'ın dul zevcesi Elisabeth (Christine von Braunschweig-Wolfenbüttel), arşidüşes Maria Magdalena ve kraliçenin diğer kızı arşidüşes Maria

190. *Ratsstube*'ye bitişik bu oda, işlevi açısından merasim katının kamuya açık odaları ile yönetici çiftin özel odaları arasında bir geçiş alanıydı. Günlük törenlerin yanı sıra çeşitli özel merasim etkinlikleri için de yoğun olarak kullanılıyordu. Günlük saray yaşamında devlet konferansları, toplantılar, yemin törenleri, ziyafetler, konserler ve oyunlar burada gerçekleşirdi, bk. Beck, *Macht-Räume Maria Theresias*, 256.

Anna, huzura kabulü sessizce takip ediyorlardı. İkinci mâbeyn salonunun kapı eşiğinde ise saray hizmetlileri ve kıyafetleri tutan oğlanlar ayaktaydı. Cânibî Ali Paşa salona girişte kraliçeye doğru Türk âdetince ilk temennasını gerçekleştirdi; kavuğuna dokundu, sağ elini göğsüne koydu, başını eğdi. Bu şekilde odanın ortasında ikinci ve platform üzerinde bulunan tahtın basamaklarının hemen önünde üçüncü temennalarını verdi. Burada durdu ve Türkçe hitabını gerçekleştirdi. Bunun üzerine kralî tercüman Schwachheim hitabı Almancaya çevirdi. Ardından Ali Paşa, divan efendisinden nâme-i hümâyûnu teslim aldı, basamağa çıktı ve nâmeyi –önceden konuşulduğu şekilde– Maria Theresia'nın yanında bulunan masaya koydu ve basamaktan geri geri indi. Bunun üzerine kraliçe, tahttan biraz uzakta ayakta duran Macar saray nâzırı Kont von Batthyány'ye işaret verdi ve Macar soylu kraliçeye yaklaştı; emri aldıktan sonra yerine döndü ve kraliçenin nâmına Cânibî'ye hitaben Almanca hitabını yaptı. Hemen ardından Schwachheim bunu Türkçeye çevirdi. Büyük elçi, ilk konuşmasını kısaca tekrarladı. Ancak bu defa cevabî bir hitaba gerek duyulmadı.

Teşrifat kaydında yer alan şemadaki numaraların açıklamaları ("*Explicatio Numerorum*") şu şekildedir: 1. Siyah örtüyle kaplanmış taht platformu. 2. Kraliçenin üzerinde ayakta durduğu siyah halı. 3. Majesteleri kraliçenin önünde durduğu masa. 4. Siyah örtüyle kaplanmış sayvan. 5. Türk büyük elçinin sultanî yazıyı bıraktığı ve veda ziyareti dolayısıyla kendisine verilen izin ruhsatnâmesinin bulunduğu mahal. 6. Koltuk şeklindeki taht. 7. Majesteleri kraliçenin masanın önünde durduğu yer. 8. Başmâbeyncinin durduğu yer. 9. Saray nâzırları, prensler, mahrem-i esrar üyeleri ile *Altın Post* [*Goldenes Vlies*] şövalyelerinin durduğu yer. 10. Macar saray nâzırının [Kont von Batthyány] durduğu yer. 11. Kralî yüzbaşının durduğu yer. 12. Kralî muhafız yüzbaşısının



Şema 4: Kraliçe Maria Theresia'nın huzura kabul düzeninin şeması, 27 Nisan 1741. (OeStA, HHStA, OMeA, ÄZA 40 (1741), 17 Nisan-8 Temmuz dosyası, fol. 15ʳ-16ʳ, 27 Nisan 1741 Viyana.)

durduğu yer. 13. Kraliçenin mâbeyn nedimesinin durduğu yer. 14. Sarayın devlet katında yer alan hanımlarının durduğu yer. 15. Büyük elçinin [Cânibî Ali Paşa] durduğu yer. 16. Kralî komiserin [Kont von Wurmbrand] durduğu yer. 17. Kralî tercümanın [v. Schwachheim] durduğu yer. 18. Divan efendisinin durduğu yer. 19. Huzura kabulde bulunmasına ruhsat verilen Türklerin bulunduğu yer. 20. Hofburg meydanına bakan pencere. 21. Kraliyet aile fertlerinin gizlendikleri kraliçeye mahsus odanın [Retirada] kapısı. 22. İkinci mâbeyn salonunun kapısı. 23. Arşidük Franz'ın arz odasının kapısı.

Bu resmikabulde son olarak sıra, teşrifat kurallarına göre Ali Paşa'nın tekrar tahtın bulunduğu platformun basamakla-

rından çıkıp Maria Theresia'nın eteğini öpmesine gelmişti. Ancak teşrifat zabtından hareketle Cânibî'nin bunu yapmadığı, platforma çıkıp Türk âdetince eğilmekle yetindiği ve basamaklardan geri geri indiği okunmaktadır. Ardından, salona girerken yaptığı gibi, salonun ortasında ve girişinde, yanındaki Türklerle birlikte temennalarını verdi. Bir başka çiğnenen teşrifat kuralı da kapıdan çıkarken vuku buldu; kapı eşiğinden geri geri çıkması gerekirken, salondan sırtını –kraliçeye– dönerek ayrıldı. Osmanlı İmparatorluğu'nun büyük elçisi, her şeyden önce alışılmadık kıyafeti nedeniyle tüm kraliyet ailesinin ilgisini çekmişti.

Başmâbeynci, büyük elçiye *Ratsstuben*'in kapısına kadar eşlik etti ve kendisini uğurladı, ardından kapıyı kapattı. İkinci mâbeyn salonunda Ali Paşa'nın koluna girmek üzere yine iki nefer bekliyordu. Onu, Paşa'nın ilk başta tören cübbesini giydiği yere götürdüler. Burada yine tabureye oturup cübbesini ve kallâvî kavuğunu çıkarıp başına sarığını geçirdi. Kısa bir müddet sonra koluna girmiş iki nefer, kendisini birinci mâbeyn salonu, şövalye salonu ve *Härtsch* veya *Trabantenwachstube*[191] olarak adlandırılan muhafız odasına bitişik merdivenlerden aşağıya götürdü ve binanın girişindeki arabaya bindirdi. Ardından kralî komiser ve tercüman da bindiler. Merasim alayı yine aynı tertiple *Altın Kuzu*'ya dönerken elçiliğin çavuşları, yanlarında asılı duran küçük kösleriyle ritim tutarak âdet üzere müzik yaptılar. Leopoldstadt'a vardıktan sonra komiser, Ali Paşa'ya konutundaki odasına kadar eşlik etti ve müsaade alarak saraya döndü.[192] Bu güne dair ilginç bir not, paşa kethüdasının ayrıntısını bil-

191. Burası hükümdara yakın koruma sağlayan ve aynı zamanda en yüksek rütbeli muhafızların bulunduğu yerdir. Gerektiğinde kayzere silahlı güçle yardımcı olabilmek için askerî birliğin merkezi, has daireleri katında yer alır.

192. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 18 (1741-1742), fol. 121r-130v.

mediğimiz bir –veya birkaç– nedenden ötürü, Viyana lehinde iş yapmış olmasıdır. Çünkü aynı gün Saray Harp Şûrâsı, yalnızca paşa kethüdasının şahsına verilmek üzere maliyeden 50 gümüş duka tutarında bir "ödül" ("*recompens*") verilmesini talep ediyordu.[193]

Cânibî Ali Paşa ertesi gün, 28 Nisan 1741'de, Saray Harp Şûrâsı başkanı Kont Joseph von Harrach'a yine merasimle ziyarette bulunarak kendisine sadrazamın mektubunu teslim etti. Bu ziyarete de kalabalık maiyeti ve hizmetkârlarıyla geldi. Bir saat kadar süren ziyarette kendisine ve yanındakilere tütün, kahve, şekerleme sunuldu. Bu ziyarette ev sahibi Harrach dikkatliydi ve herhangi bir tuhaflık veya aksilik olmaması için tüm kabul boyunca kontrolü elde tuttu.[194] Viyana Gazetesi, her iki merasimin hiçbir ayrıntısına yer vermeden, sadece resmikabulleri bildirmekle yetindi.[195]

KRALİÇE MARIA THERESIA'YA VEDA ZİYARETİ (6 MAYIS 1741)

Viyana'daki görev süresi, Ulfeld'inkiyle paralel biçimde sona ermeye yaklaşmıştı. Cânibî Ali Paşa, Kraliçe Maria Theresia'nın huzuruna veda ziyareti münasebetiyle 6 Mayıs 1741 tarihinde kabul edildi.[196] Yine teşrifat zabıtlarının aktardığı bilgilere göre kraliçeden aldığı emir üzerine elçilik teşrifatçısı Mareşal Kont Hein-

193. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1186, fol. 212^{v}, 27 Nisan 1741.

194. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 18 (1741-1742), fol. 135^{v}-136^{r}.

195. *Wienerisches Diarium*, nr. 34, 29 Nisan 1741.

196. Gazetenin çıktığı bir güne denk gelmesi dolayısıyla bu ziyaret, "*bugün Osmanlı büyük elçisinin veda huzura kabulü gerçekleşecek*" şeklinde haber olmuştu, bk. *Wienerisches Diarium*, nr. 36, 6 Mayıs 1741.

rich von Wurmbrand saat 10'da, büyük elçiyi ikamet ettiği *Altın Kuzu*'dan aldı. Merasim alayı 27 Nisan'daki resmikabulde tatbik edilen tertibini aynen tekrarlayarak büyük elçiyi Hofburg'un iç avlusuna kadar getirdi. Arabadan indikten sonra yanında komiser ile tercüman olduğu hâlde birinci mâbeyn salonuna geçildi, burada Cânibî Ali Paşa tören kıyafetini giyip büyük kallâvî kavuğunu taktı, bu defa hiç beklemeden maiyetinden ileri gelen 14 kişi ile birlikte ikinci mâbeyn salonuna ilerledi. Kapıcıbaşı tarafından müşavere salonuna açılan ancak kapalı olan kapının önünde karşılandıktan sonra, büyük elçinin gelişi kraliçeye bildirildi ve huzura kabulün gerçekleşeceği Rathstube'nin kapısı açıldı. Ali Paşa 27 Nisan'daki huzura kabulde izlenen sırayı takip ederek yanında komiser ve tercüman olduğu hâlde üç defa "Türk âdetince"[197] temennada bulunarak tahta yaklaştı ve Türkçe hitabına başladı. Özetle, iki imparatorluk arasında akdedilen barışın ve tesis edilen iyi komşuluğun sürdürülmesi yönünde Bâbıâli'nin teminatını ilettiği hitabı sonunda kayzerî tercüman bunu hemen Almancada sesli tekrarladı. Bunun üzerine majesteleri kraliçe, tahtın solunda ayakta duran Macar nâzıra işaret edip yanına çağırdı, nâzır üç defa eğilerek tazimde bulunmak suretiyle reverans yaparak kraliçeye yaklaştı ve büyük elçiye nasıl bir cevap vermesi gerektiği hususunda emir aldı. Akabinde arkasını kraliçeye dönmeden ve yine üç defa reverans yaparak yerine döndü ve Cânibî'ye kraliçenin nâmına cevap hitabını Almanca gerçekleştirdi. Cevabî hitapta özetle, Macaristan ve Bohemya Kraliçesi'nin, Bâbıâli'nin dostluk ve barışın sürdürülmesine dair teminatından ötürü memnuniyet duyduğu ve kendisinin de aksi bir şeyi istemediği, bu yöndeki kanaatini de zaten büyük elçisi Ulfeld vası-

197. "[...] *mit 3 auf Türkische art gemachten Revrenzen* [...]", bk. OeStA, HHStA, OMeA, ÄZA 40 (1741), 6 Mayıs dosyası, fol. 1r.

tasıyla Sultan I. Mahmud hazretlerine resmen bildirdiği, Cânibî Ali Paşa'nın Habsburg payitahtındaki büyük elçiliğinden gayet memnun olduğu ve kendisine, bu memnuniyeti de ifade eden izin ruhsatnâmesini teslim edeceği konuları yer alıyordu.. Cevabî hitabın kayzerî tercüman tarafından hemen sesli olarak Türkçe iradının ardından Maria Theresia, tahtının solundaki masanın üzerinde altına sarılmış hâldeki izin ruhsatnâmesini ("*Recretitiv*") eline aldı ve işaretiyle kendisine reveranslarını yaparak yaklaşan Macar nâzıra vererek, bunu Cânibî'ye teslim etmesini emretti. Yine üç defa reverans yapıp kayzerî nâmeyi Cânibî Ali Paşa'ya uzattı. Bunun üzerine Ali Paşa öne doğru eğilerek nâmeyi öptü ve nâmeye Şark âdetince alnını değdirip aldı, arkasında duran divan efendisine teslim etti.

Huzura kabulün sonunda büyük elçi, tahtın hemen önünde sabit durarak yüzünü kraliçeye çevirdi ve kendilerine misafirperverliklerinden ve iyi ağırlanmış olmasından ötürü teşekkürlerini sundu, ayrıca kendisine emanet edilen nâmeyi güvenilir şekilde teslim edeceğini ifade etti. Kayzerî tercüman bu hitabı da hemen Almancaya çevirdikten sonra Cânibî Ali Paşa tahtın bulunduğu platforma çıktı ve kraliçenin elini öpmek ister gibi yaptı. Kraliçe Maria Theresia ise öpmesi için kendisine boynuna sarılmış olan siyah bürümcük –bükülmüş ham ipekten dokunan ince– kumaştan fularını ("*Schwarz=Creppen* [Fr. *Crêpe*] *Fürtuch*") uzattığında, Cânibî Ali Paşa bunu öpmek yerine Türk âdetince eğilmekle yetindi ve hemen akabinde maiyetiyle birlikte iki defa temennada bulunarak Rathstube'den ayrıldı. Arkasından, kapıcıbaşı tarafından kapı kapatıldıktan sonra birinci mâbeyn salonuna kadar ilerledi, burada büyük kallâvî kavuğunu çıkarıp sarığını ("*Turban*") taktı ancak tören cübbesini ("*Ceremonien Rock*") çıkarmadan binadan çıktı. Divan efendisi yanında kayzerî nâme olduğu hâlde tören ara-

basının önünde at sürdü ve bundan sonra merasim alayı, tıpkı 27 Nisan'da olduğu tertipte büyük elçinin ikametgâhına kadar ilerledi. Bu resmikabulü ilkinden ayıransa, Cânibî Ali Paşa'nın arabaya bindikten sonra ve teşrifat kaydına göre *hiç şüphesiz memnuniyetinin bir ifadesi mucebince*, arabanın etrafına toplanmış kalabalığa ve arabanın sağına doğru bir avuç dolusu altın fırlatması oldu. Büyük elçi ikametgâhına döndükten sonra kayzerî komiser (mihmandar) ve tercüman kendisine divanhaneye kadar refakat etti. Burada hem sözü edilen zatlara, ayrıca şehir muhafız birliğinin her bir subayına birer kaftan hediye edildi. Bunun üzerinde mihmandar ve tercüman, komiser konutuna dönmek üzere *Altın Kuzu*'dan ayrıldı.[198]

Cânibî Ali Paşa'ya 6 Mayıs'taki bu veda huzura kabulünde biri Padişah I. Mahmud'a, diğeri Sadrazam Ahmed Paşa'ya hitaben yazılmış iki adet belge teslim edildi. Belgeler aynı tarihte hazırlandığı gibi (3 Mayıs 1741), aynı iki konu üzerinde duruyordu. Birincisi, taraflar arasındaki sınır ihtilafına son veren sınırnâmenin resmen tanındığı, diğeri de Cânibî Ali Paşa'nın büyük elçiliğini lâyıkıyla yerine getirdiği ve İstanbul'a dönmeye mezun olduğu hakkındaydı.[199] Habsburg sarayı geleneklerine göre –yerli veya yabancı ziyaretçi fark etmeksizin– her elçi merasimi sonrasında raporlar yazıldığı gibi, gerçekleşen merasimlerde kayda değer ve gelecek kuşakları uyarı mahiyetinde notlar da kaleme alınırdı. Bu veda ziyareti için alınan notta şöyle yazmaktaydı: "*aktarılanlar dışında her şey, ilk resmikabuldeki gibiydi*".[200]

Resmî ziyaretlerinin sonuncusunu 12 Mayıs 1741'de Saray Harp Şûrâsı başkanı Kont Joseph von Harrach'a yapılan veda zi-

198. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 18 (1741-1742), fol. 139ᵛ-143ᵛ.
199. OeStA, HHStA, Türkei V, 21: Varia und Collectanea (1741-1801), nr. 14.
200. OeStA, HHStA, Türkei II, Berichte (Mayıs-Haziran 1741), fol. 36ᵛ, 6 Mayıs 1741 Viyana.

yareti teşkil ediyordu. Törende büyük elçiye, Sadrazam Ahmed Paşa'ya hitaben 7 Mayıs'ta hazırlanmış ve Maria Theresia'nın nâmesinde yer alan konuları içeren bir mektup teslim etti.[201] Bu resmikabulde âdet üzere hem büyük elçi hem de maiyetine hediyeleri takdim edildi. Ayrıca kendilerine şekerleme ve her türlü içecek ikramında bulunuldu; en iyi şekilde ağırlandılar. Görüşmenin sonunda Harrach, sadrazama hitaben ve teslim edilmek üzere yazılmış mektubunu Ali Paşa'ya emanet etti.[202] Aynı gün Saray Harp Şûrâsı, büyük elçilik heyetinin dönüş yolculuğuna çıkması için üstüne düşen tüm sorumlulukları yerine getirdiğini, vekilharç ve yardımcısı, ayrıca Deniz Nakliyat İdaresi subayı Johann Michael Höpß' gerekli tüm talimatların verildiğini maliyeye bildirdi.[203]

Sıradaki günler büyük elçilik sefâretinin memlekete dönüş hazırlıklarıyla geçecekti. Cânibî Ali Paşa'nın Viyana'dan nehir yoluyla ayrılması için lâzım gelen gemiler zaten bir yıl öncesinde sipariş ve tedarik edilmişti. Deniz Nakliyat İdaresi 17 Mart 1741 tarihinde Maliye Dairesi'ne, söz konusu gemilerin hazırlıklarının tamamlanmasında kullanılacak gerekli malzemelerden doğan masraf için ilgili komisyon protokolünde belirtilen gerekli ödemelerin yapılmasını istemişti.[204] Viyana'da kalmış olan atlar meselesi ise, hatırlanacağı üzere deve ve katırların tamamı Macaristan'da bekliyordu, atların hepsi gemilere binemeyeceğinden, bir ay öncesinden Nisan 1741'de hâlledilmişti. Ali Paşa'ya, yanında kaç atın mutlaka bulunacağı ve kaçının kara yoluyla gönderilebileceği sorulmuştu. Mirahurdan alınan cevaba göre Viyana'da 486

201. OeStA, HHStA, Türkei V, 21: Varia und Collectanea (1741-1801), nr. 14.
202. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 18 (1741-1742), fol. 145^{r}-145^{v}.
203. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1184, fol. 279^{v}, Saray Harp Şûrâsı'ndan Maliye Dairesi'ne, 12 Mayıs 1741.
204. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1186, fol. 174^{v}.

at bulunuyordu ve yetmişine ihtiyaç vardı. Dolayısıyla 416 atın kara yolundan gönderilebileceği belirtildi.[205]

Neticede Cânibî Ali Paşa, 25 Mayıs sabahında maiyetiyle birlikte Tuna Nehri'ne demirli gemiler aracılığıyla Belgrad'a, bir başka deyişle Osmanlı-Habsburg serhaddine ulaşmak üzere Viyana'dan ayrıldı.[206] Böylece günlük raporları tutan şehir muhafızlarının uzun soluklu hizmetleri de sona eriyordu. Son kaydı kaleme almış olan Yüzbaşı Baumiller, hazinedar ağanın bir gün önce Liechtenstein prenslerine veda ziyaretinde bulunduğu, Osmanlı sefâretinin 25 Mayıs sabahında saat 6:30'da gemilere bindiği, erken saatte yemek yiyerek yola çıktığı bilgilerine yer veriyordu.[207] Osmanlı heyetinden –muhtemelen harbende ve sarban taifesinden hayvanlara bakanlar ve onlarla birlikte az sayıda yeniçeri ve ağa– kara yoluyla gidecek olanlar da vardı. Bunların ihtiyaçlarının karşılanması için daha bir ay öncesinden (20 Nisan 1741) vekilharç yardımcısı Georg Adam Hofmann, ona eşlik edecek olan arpa ve saman eminleri ile Şûrâ'dan bir komiser için ödenecek harcırahlar belirlenmişti.[208] 19 Mayıs'ta Saray Harp Şûrâsı, Maliye Dairesi'nden gerek nehirden gerekse karadan götürülecek hayvanlar için heyetin ilgili kişilerine teslim edilecek samanların, yine iki ayrı heyet personelinin ihtiyaç duyacağı ekmeklerin sipariş edilmesini istiyordu.[209]

---

205. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 221/2 (Ocak-Mayıs 1740), fol. 74ʳ-75ᵛ, Schwachheim'dan Saray Harp Şûrâsı'na, 13 Nisan 1741 Viyana (Nisan 1741'e ait bu belge ilginç bir şekilde Nisan 1740 klasöründe yer almaktadır).

206. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 18 (1741-1742), fol. 149ᵛ.

207. OeStA, HHStA, Türkei IV, 13: Türkische Gesandtschaften (Diarium Januarÿ 741), Yüzbaşı Jacob Baumiller'in raporu, 25 Mayıs 1741 Viyana.

208. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1186, fol. 231ᵛ.

209. OeStA, FHKA, HFÖ Bücher, nr. 1186, fol. 274ᵛ.

BELGRAD HUDUDUNDA DÖNÜŞ MÜBADELESİ (15 HAZİRAN 1741)

Cânibî Ali Paşa ile Kont von Ulfeld'in yakın tarihlerde Belgrad'da buluşmaları için, 4 Mayıs'ta İstanbul'dan ayrılmış[210] ve Küçükçekmece'de kamp kurup bekleyen kayzerî elçilik Viyana'dan haber bekliyordu. Her ne kadar Ali Paşa'nın kayzerî başkentten Mayıs ayının ortasına doğru ayrılması bekleniyor olsa da,[211] ayrılışı 25 Mayıs'ta gerçekleşmişti. Büyük elçiye Viyana'dan itibaren huduttaki mübadeleye kadar refakat etmesi ve tercüman olarak hizmet vermesi için bu defa Momarz yerine görevlendirilen Şark Dilleri Dairesi kayzerî sekreteri Schwachheim'dan öğrendiğime göre[212] Osmanlı kafilesini taşıyan gemiler kuvvetli rüzgâr sebebiyle kaptanların en azından iki günlük mola için demirlemeleri yönündeki tavsiyelerine rağmen Cânibî Ali Paşa'nın arzusu üzerine hiç durmaksızın Budin'e kadar geldiler. Böylece kafiledeki adamlarının karada muhtemel düzensizliklerini de önlemiş oldu. Ama asıl sebep, Cânibî'nin Schwachheim'a defalarca söylediği gibi, Zemun'a Ulfeld'den sonra varma endişesini taşımasıydı. Zaten Viyana'dayken yola aceleyle çıkılmıştı. Ali Paşa henüz Şubat 1741'de, Sadrazam Ahmed Paşa'dan aldığı mektuplar yoluyla, Ulfeld'in 2 Nisan'da ayrılmasının ve Belgrad'a Mayıs sonunda varmasının düşünüldüğünü okumuştu. Fakat sadrazama, kendi resmikabulünün henüz gerçekleşmediğini haber verme-

210. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 222/3 (Nisan-Haziran 1740), fol. 90^{r}, Schwachheim'dan Kont von Ulfeld'e, 30 Mayıs 1741 Budin (Mayıs 1741'e ait bu belge ilginç bir şekilde Mayıs 1740 klasöründe yer almaktadır); Gudenus, *Türkische Reise 1740/1741*, 128.

211. *Wienerisches Diarium*, nr. 51, 28 Haziran 1741.

212. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 222/3 (Nisan-Haziran 1740), fol. 77^{r}, Schwachheim'dan Kont von Ulfeld'e, 30 Mayıs 1741 Budin.

siyle Bâbıâli de Ulfeld'in kabulünü erteledi. Sadrazamın bunun üzerine belirlediği yeni takvime göre şimdi 31 Mayıs'ta Zemun'da olması talimatını aldı. Schwachheim'ın bildirdiğine göre son talimatı bu şekildeydi ve kendisine İstanbul'dan başka mektup ulaşmamıştı. Cânibî Ali Paşa Petrovaradin'deyken kendisine Belgrad seraskerinden bir haber ulaştı ve Ulfeld'in nerede bulunduğunu, ayrıca hududa takriben ne zaman ulaşacağını öğrendi. Zaten Schwachheim da büyük elçiye, Ulfeld'in 4 Mayıs'ta yola çıktığını öğrendiğini aktarmıştı. Bunun üzerine Ali Paşa termal su ve hamamlarıyla meşhur Budin'de iki gün boyunca meks ederek şifalı sulardan yararlanmayı seçti. Gemiler Peşte'nin kuzeyinde karaya çekilmişti. Büyük elçi gemilere 2 Haziran'da binilip yola devam edilmesi niyetindeydi.[213]

Yine Schwachheim'dan öğrendiğimize göre Cânibî Ali Paşa, gemilerin hızlı bir biçimde Tuna Nehri'nde ilerlemesini istedi ve bu sayede 9 Haziran'da Petrovaradin'e vardı. Belgrad seraskerinden Ulfeld'in nerede olduğuna dair yeni bir haber almadığı için, kendisine çuhadarlarından birini gönderdi ve kayzerî elçinin Belgrad'a ne zaman ulaşacağını öğrenmeye çalıştı. Cevabın ertesi akşam ulaşması bekleniyordu. Buna göre iki gün sonra Salankamen'e devam etmek, Ulfeld Belgrad'a vardığında kendisi mutlaka Zemun'da bulunmak niyetindeydi.[214] Nitekim Cânibî Ali Paşa, Schwachheim'ın bildirdiği şekliyle 12 Haziran 1741 öğleden sonra Sava Nehri'nin öte tarafında bulunan Zemun'a vardı.[215] Ulfeld ise Belgrad'a 13 Haziran'da varacaktı, böyle-

213. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 222/3 (Nisan-Haziran 1740), fol. 77^{r}-90^{r}, Schwachheim'dan Kont von Ulfeld'e, 30 Mayıs 1741 Budin.

214. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 222/3 (Nisan-Haziran 1740), fol. 110^{r}-111^{r}, Schwachheim'dan Kont von Ulfeld'e, 9 Haziran 1741 Petrovaradin.

215. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 222/3 (Nisan-Haziran 1740), fol. 113^{r}, 13 Haziran 1740.

ce paşanın planı gerçekleşmiş oldu. Ali Paşa Petrovaradin'e varır varmaz gelişini çuhadarı vasıtasıyla Belgrad seraskeri Ali Paşa'ya haber verdi.[216] Cânibî Ali Paşa bu mübadelenin tıpkı geçen yılda olduğu gibi yapılmasını ve hazırlıkların bu şekilde tanzim edilmesini istediğini Schwachheim'a söyledi. Schwachheim bunu Ulfeld'e çuhadarlardan Mehmed Paşa'yla bildirdi. Ancak Habsburg hududunda sınır komiseri değişmiş, Korgeneral Samuel von Schmettau yerine başkası getirilmişti. Söz konusu kişi, geçen yıl Mehmed Sa'îd Efendi ile sınır çizimi çalışmalarını yürüten Mareşal Ascanio Marki de Guadagni'den başkası değildi. Şimdi sınır komiseri olarak, tıpkı geçen yıl olduğu gibi, önce büyük elçinin kendisini ziyaret etmesi gerektiğini Schwachheim üzerinden bildirdi. Cânibî Ali Paşa bu defa ilk ziyaret bahsinde zorluk çıkarmadan Schwachheim'a, kralî sınır komiserinin subayını göndererek hangi zamanın uygun olacağını bildirirse ziyaretine gideceğini, önce bunun için resmî daveti alması gerektiğini, geçen yıl da böyle olduğunu beyan etti. Guadagni'ye gönderilen habere verilen cevapta ise davete hacet olmadığı, büyük elçinin istediği zaman gelebileceği söylendi.[217] Ertesi gün Schwachheim Ali Paşa'ya, Ulfeld'in tercümanı Momarz'ın (Schwachheim tam isim vermese de Caspar olmalı)[218] buraya gelmekte olduğunu, Ali Paşa'ya hem gelişini haber vermek hem de ihtiramını arz etmek

---

216. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 222/3 (Nisan-Haziran 1740), fol. 112^{r}-112^{v}, Schwachheim'dan Kont von Ulfeld'e, 12 Haziran 1741 öğleden sonra saat 4'te Zemun.

217. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 222/3 (Nisan-Haziran 1740), fol. 113^{r}-114^{v}, Schwachheim'dan Kont von Ulfeld'e, 13 Haziran 1741 Zemun.

218. Bilindiği üzere Penkler, Ulfeld'in ardından İstanbul'da kalmıştı. Kraliçeye gönderdiği 8 Eylül tarihli raporunda Bâbıâli'ye tercüman "*Mommarz*"ı gönderdiğini bildirmekteydi, bk. OeStA, HHStA, Türkei II, Berichte (Eylül-Ekim 1741), fol. 11^{v}, 8 Eylül 1741 Pera, Bratislava'ya ulaşması 2 Kasım 1741. Öyleyse Caspar, Kont von Ulfeld'e Belgrad'daki mübadeleye kadar refakat etmiş, hizmetini tamamladıktan sonra İstanbul'a dönmüş olmalıdır.

üzere vazifelendirildiğini haber verdi. Ulfeld Schwachheim'a talimat vererek Cânibî'den aynısını beklediği ve bunu kendisine iletmesi ricasında bulundu. Bunun üzerine Cânibî, maiyetinden tercüman Yusuf Ağa'yı bir saat evvel Belgrad seraskerine gönderdiğini, bu işe paşa kethüdasını görevlendireceğini söyledi. Paşa kethüdası, Yusuf Ağa'nın peşinden gidecek ve onunla birlikte Ulfeld'e varacaktı.[219]

Cânibî Ali Paşa'nın İstanbul'a 30 Temmuz 1741 / 16 Ca 1154 Cumartesi günü[220] döndükten sonra diplomatik misyonunu sultan hazretlerinin ve devlet ricâlinin önünde şahsen, ardından Bâbıâli'ye bir rapor hâlinde sunmakla meşgul olduğu tahmin edilebilir. Benzeri örneklerden hareketle (bu konuda en yakın örnek yine Belgrad Barışı'nı müteakiben St. Petersburg'a gönderilen büyük elçi Emnî Mehmed Paşa'nın 17 varaktan mürekkep muhtasar sefâretnâmesidir)[221] Ali Paşa da sefâretnâmesine İstanbul'dan çıktığı andan itibaren Schwechat'a kadarki yolculuğunu, sınırdaki mübadeleyi, kayzerî muhataplarının kimler olduğunu ve bunlarla yaptığı görüşmelerini, şehre girişiyle alâkalı teşrifatî çekişmeleri, –muhtemelen yalnızca– vermediği tavizleri, Viyana'ya mutantan girişini, kayzerin huzuruna nasıl çıktığı ve merasimin ne şekilde uygulandığını, Viyana'da karşılaştığı mühim vakaları ve yine İstanbul'a dönüşünü yazmıştı. Yukarıda ifade edildiği üzere söz konusu ve zaten büyük elçinin yazmakla mesul olduğu sefâretnâme bulunmayı beklemektedir. Şimdilik sahip olduğumuz yalnızca, bu metnin bir gün, bir yerden (Kahire de olabilir, Berlin de, Süleymaniye de) çıkacak ve neşredilerek akademik ca-

219. OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 222/3 (Nisan-Haziran 1740), fol. 115r-116r, Schwachheim'dan Kont von Ulfeld'e, 14 Haziran 1741 öğleden sonra saat 4'te Zemun.

220. Göynüklü Ahmed Efendi, *Târîh-i Göynüklü*, 475.

221. Transkripsiyonu için bk. Aktepe, *Mehmed Emnî Beyefendi*, 35-86.

miaya takdim edilecek olması temennisidir. Bilebildiğimiz kadarıyla Mustafa Hattî Efendi, Cânibî'ye ait takrirden istifade etmiştir. Bunun ispatı, sefâretnâmesinde yer alan şu cümledir: "[...] *Ali Paşa'yı da da'vet eylediği işte Ali Paşa'nın takrîrinde mestûrdur*".[222] Hattî Efendi'nin sefâretnâmesinde çok sayıda yerde Ali Paşa'dan bahsetmesi hatta onu bazen referans göstermiş olması, takriri yanında Viyana'ya götürmüş olabileceğine işaret etmektedir. Fakat durum böyleyse, geri de getirmiş olmalıdır; bilmiyoruz.

ELÇİLİK AVRUPA BASININA NASIL YANSIDI?

17. yüzyılda yaygınlık kazanmaya başlayan ve kamuoyunun yönlendirilmesi bakımından avantajları iyiden iyiye fark edilen Alman basını, 18. yüzyılın hemen başında 1702 yılında FAMA ve arkasından 1703 yılında Johann Baptist Schönwetter tarafından Viyana'da kurulan süreli Viyana Gazetesi'nin yayın hayatına başlamasıyla devrin kitleleri etkileyen aracı hâline geldi. Bu tarihten itibaren, o zamana kadar yalnızca siyasî havadis derlemeleri (misal getirmek gerekirse *Theatrum Europaeum*)[223] veya el ilanları (*Flugschrift*) aracılığıyla okunabilen Avrupa siyasî ve sosyal gündemi, gazetede birkaç gün arayla ve yüksek bir tirajla okuyucuyla buluşmaya başladı. Üstelik gazeteye ulaşılabilirliğin artması ve fiyatının da makul seviyede olması ile tüketici kitle de aristokrasi ile sınırlı kalmıyordu. *Viyana Gazetesi*'nde, başkente gelen-gidenler arasında bulunan diğer devlet elçileri gibi Osmanlı diplomatları da geniş yer buldu. Bununla bera-

222. *Viyana Sefâretnâmesi, vr. 7a* aktaran Savaş, *Mustafa Hattî Efendi*, 23.

223. Mattheus Merian, *Theatrum Europaeum oder außführliche und warhafftige Beschreibung aller und jeder denkwürdiger Geschichten* [...], 21 cilt, Franckfurt am Mäyn: in Verlegung Matth. Merian 1633-1738.

ber, Cânibî Ali Paşa'nın elçiliğinin 18. yüzyılda diğer Osmanlı elçiliklerine kıyasla daha az ayrıntılı, daha az önemli ve daha az süslenmiş olarak sunulduğu dikkat çekicidir. Oysa Cânibî'nin elçiliği, yalnızca bu yüzyılın değil, şimdiye kadarki en debdebeli heyete sahipti ve Bâbıâli tarafından çok iyi bir şekilde donatılmıştı. Kaldı ki –yukarıda gördüğümüz üzere– bu elçilikte, haber değeri yüksek, başka türlü söylersek flaş / skandal sayılabilecek olaylar da hiç eksik olmuyordu.

Cânibî Ali Paşa ve Viyana'ya kendisinden sonra gelen Mustafa Hattî Efendi (1748), Ahmed Resmî Efendi (1753) ile Ebubekir Râtib Efendi (1792) üzerine yapılan karşılaştırmalı bir çalışma, gazetede elçiliklere ayrılan sayfa hacminin bile tek başına net bir tablo çizdiğini göstermektedir.[224]

Tablo 9: 1740, 1748, 1758 ve 1792 yıllarında Osmanlı elçilerinin *Viyana Gazetesi*'nde yer bulan haber miktarı

Viyana Gazetesi'nin Tarandığı Tarih Aralığı	*Tarih Aralığındaki Gazete Nüsha Sayısı*	*Elçi*	*Haber Sayısı*
2.7.1740-6.5.1741	80	Cânibî Ali Paşa	9
11.5.1748-20.11.1748	56	Mustafa Hattî Efendi	29
21.1.1758-8.7.1758	34	Ahmed Resmî Efendi	
25.1.1792-15.8.1792	59	Ebubekir Râtib Efendi	24

224. Thomas Wibmer, "Der anhero gesandte Gross=Botschafter..." Zur medialen Darstellung osmanischer Gesandter in Wien im 18. Jahrhundert" (Yüksek Lisans Tezi, Viyana Üniversitesi, 2012), 76.

Diğerlerine kıyasla en uzun süreli ikametine rağmen Ali Paşa'nın, medyada geniş yer bulan diğerlerinin aksine gazetede en az yer alan elçi olduğu, getirdiği hediyelerden, kendisine gösterilen misafirperverlikten vs. dahi bahsedilmediği ve böylece kamusal alanda az ya da çok küçük tutulduğu istatistiksel olarak ortaya konmuştur.[225] Cânibî Ali Paşa'nın Viyana elçiliği Avrupa'nın diğer dillerindeki basınında da yankı buldu. Özellikle şehre girişine dair yaşanan protokol krizi ve buna bağlı olarak gecikme, büyük elçinin "imkânsız" olarak tarif edilen ve neredeyse istihza ile aktarılan istekleri, ayrıca heyetin hiç olmadığı kadar kalabalık oluşu, öne çıkan unsurlar olarak göze çarpmaktadır. Bu cümleden olarak dönemin Fransızca matbuatında[226] ve İtalyan / Venedik basınında[227] bazı kayıtlara rastlamak mümkündür.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Alman matbuatında Cânibî Ali Paşa'nın sefâreti hakkında en uzun soluklu ve bir yazı dizisini andıran haberler, Münih'te çıkan ve bir haftalık siyasî gazete olan *Mercurii Relation*'da, cumartesi günleri çıkan ilave sayılarında, ayrıca *Münchnerische Ordinari Post-Zeitungen* isimli Münih gazetesinde yer almaktadır. Gazetelerin 1740 yılının ilgili nüshalarını taradığımızda[228] Ali Paşa hakkında öne çıkan

225. Wibmer, "Der anhero gesandte Gross=Botschafter...", 77-92.

226. *Lettre Historique et Politique, où l'on voit ce qui s'est passé de plus intéressant dans toutes les Cours pendant le mois de Septembre 1740. Avec des réflexions et des remarques politiques, critiques etc.* (Amsterdam: Herman Uytwerf, Eylül 1740), 281-289; *Lettre Historique et Politique* (Ekim 1740), 397-405; *Lettre Historique et Politique* (Kasım 1740), 549-550.

227. *La Storia dell'anno MDCCCXL: Divisa in Quattro Libri. Del Libro Quarto* (Amsterdam i.e. Venezia: Francesco Pitteri, 1740), 240-247.

228. *Mercurii Relation, oder wochentliche Ordinari=Zeitungen*, nr. 34, Littera Ll (6 Ağustos 1740); nr. 35, Littera Nn (20 Ağustos 1740); nr. 36, Littera Oo (27 Ağustos 1740); nr. 38, Littera Qq (10 Eylül 1740); *Samstätige Extra-Ordinari=Zeitungen aus Wienn/Paris/Neapoli und andern Orthen mehrers*, 6 Ağustos 1740; *Münchnerische*

ve doğruluğu tartışılır yeni şu bilgilere –veya rivayetlere– rastlamaktayız:

Mercurii Relation, nr. 34, Littera LI (6 Ağustos 1740) "*Viyana, 21 Temmuz. Macaristan'dan öğrenildiğine göre oradaki yetkililer, Türk elçiliğinin zorlu geçişinin nihayet bulmasından sevinçli. 25 veya 26'sına [Haziran 1740] kadar Avusturya sınırına ayak basması bekleniliyor. İstanbul'dan gelen elçiliğin tükettiği inanılmazdır ve bazılarına göre hikâyedir. Söylendiğine göre elçiliğe her gün 850 adet beyaz ve 2.350 adet kara [tahıllı] ekmek verilmeliydi. Bu miktarda ekmek yediklerine göre, et cinsinden başka neler verildiği kolaylıkla tahmin edilebilir. Bu nedenle bazı yerlerde gıda sıkıntısının baş göstermesi ve Macarların bundan şikâyet etmesi de şaşırtıcı değildir.*"

***Samstätige Extra-Ordinari* (6 Ağustos 1740)** "*Viyana, 23 Temmuz 1740. Birkaç gün önce Macaristan'dan alınan habere göre Türk elçiliği mevcut şartlara göre on dört günlük bir karantina uygulamasına tabi tutulacaktır.*"

Münchnerische Ordinari, nr. 33 (13 Ağustos 1740) "*Viyana, 3 Ağustos. Evvelki gün Saray Harp Şûrâsı başkanının talimatıyla Wöber ve savaş sekreteri [Schwachheim] Schwechat'ta kamp yapan Türk büyük elçisini ziyaret etti ve kayzerî majestelerinin şehre giriş için münasip gördüğü gün ve saati bildirdi. Bu sırada uygulanacak protokol, öncekilerin aynısıdır. Gerçi büyük elçi birçok noktada ve ikametiyle alâkalı hususlarda itirazlarda bulunup değişiklikler talep etti ama, kendisine eskiden beri uygulanan kaidelerden vazgeçilmeyeceği bildirildi.*"

Ordinari Post-Zeitungen, nr. 33 (13 Ağustos 1740); nr. 34 (20 Ağustos 1740); nr. 35 (27 Ağustos 1740);

Münchnerische Ordinari, nr. 34 (20 Ağustos 1740) *"Viyana, 10 Ağustos. İptal edilen şehre giriş merasimi nedeniyle kayzerî nâzırlar nezdinde birkaç defa toplantı tertiplendi. Olağanüstü durumdan ötürü kayzerî saray, elçilerinin neler yaptığına dair tafsilatlı bir bilgilendirme yapmak üzere İstanbul'a bir kurye göndermek niyetindedir. Bahanesine göre colica [kolik] hastalığından muzdariptir, yeniçerilerin resmigeçit sırasında tüfeklerini taşımaları ve daha evvelki mesele [kayzerî çavuşbaşının refakati] konusunda ısrarcıdır. Bu arada, önden ikametgâhına gönderilen bagajın bir kısmı tekrar Schwechat'a geri getirilmiştir. Şehre girişe dair bu alışılmadık vukuatın nedenlerini araştırmak üzere incelemede bulunulması emredilmiştir."*

Mercurii Relation, nr. 35, Littera Nn (20 Ağustos 1740) *"Viyana, 7 Ağustos. Türk büyük elçinin şehre girişine tanık olmak için bu komşu memlekete çeşitli yerden yabancılar gelmektedir. Fakat bunun gerçekleşmemesi de pekâlâ mümkündür, çünkü Türk tarafı her türlü kibirli tavırlar sergilemektedir. [...] Bu tuhaf misafirlere ilk üç gün boyunca yağmur yağdı; Türklerin kamp alanını perişan kıldı. Buraya her gün gelen çok sayıda insan görülür. Türklerin namaz vakitleri çok sayıda müzikle [ezan] başladığı akşama doğru 5 ilâ 7 arasında, büyük elçinin sâyebanının perdesi –tıpkı bir opera ve komedide olduğu gibi– açılır ve büyük elçinin sureti biraz yüksekçe bir minderin üzerinde görülür. Her iki yanında yeniçeriler ve subaylar, arkalarında hânendeler [müezzinler] bulunur ve eşzamanlı olarak kusursuz bir biçimde bağırır [ezan tilaveti]. Bunun dışında orada bulunan neredeyse herkese kahve, tütün ve çeşit çeşit yiyecekler ikram edilir. Kamp alanından bin adım uzaklıkta çok sayıda at, yüz otuz deve ve iki yüz katır bulunur. Bu hayvanların yanlarında duran hizmetliler ise pespaye kılıklıdır ve çin-*

genelere benzerler. Dolayısyla Macaristan'dan geçerken o kadar hadisenin yaşanması, kadının kaybolması ve ölü bulunması şaşırtıcı değildir. Buna benzer bir hadise buradaki kampta da yaşandı ve bir Türk'e 150 falaka vuruldu. Büyük elçinin dışı beyaz renkteki Türk arabası, çok eski bir modeldir ve Macar tavuk arabalarından farklı değildir. Bu sefârette bulunan tercümanlar arasında çok sayıda dil bilenleri mevcuttur."

Münchnerische Ordinari, nr. 35 (27 Ağustos 1740) *"Viyana, 17 Ağustos. Güvenlik gerekçesiyle artık elçiliğe dâhil olmayan hiç kimse, kamp alanına giremeyecektir."*

Mercurii Relation, nr. 36, Littera Oo (27 Ağustos 1740) *"Viyana, 13 Ağustos. Türk büyük elçinin colica [kolik] hastalığıyla alâkalı olarak, buradaki doktorlar ve cerrahlar tarafından bizzat muayenesi neticesinde hastalığın mide üşütmesinden kaynaklandığı ortaya çıkarılmıştır. Bunun dışında sözü edilen elçi bir subayını ve tercümanını kayzerî saraya göndererek husule gelmeyen şehre girişten ötürü içtenlikle özür diledi, ancak özrü, özellikle halk tarafından, pek kabul görmedi."*

Samstätige Extra-Ordinari (3 Eylül 1740) *"Viyana, 20 Ağustos 1740. [...] Bu elçinin heyetindeki adamların yanlarında sürekli olarak birçok hafif meşrep kadın milleti bulunmaktadır ve onlar, bunlardan çokça istifade etmektedir. Ancak buradaki hükûmet, bu kadın milletini sıkı takip etmek konusunda oldukça titizdir. Suçüstü yakalananların çoğu hapse atılıp adam akıllı ceza alacak. Buradakiler, dünyanın münasebetsiz bir nüfus artışını kesinlikle istemiyor. Bundan başka halkın her türlü haylazlığı yapmasını engellemek, akşamları ne kızlarını ne de hizmetçi oğlanlarını evlerinden göndermesini yasaklayacak,*

tüm hediye dükkânlarının ve kahvehanelerin gece saat 9'da kapatılmasını sağlayacak sert bir kararnâme yayımlanacak."

Mercurii Relation, nr. 38, Littera Qq (10 Eylül 1740) *"Tuna akıntısı, 26 Ağustos. Türk büyük elçiliği son âna kadar şehre girişle alâkalı olarak zorluk çıkardı, buna rağmen Fransız elçi işleri yola koydu. [...] Tüm alay en mükemmel tertipteydi ve çok güzel bir seyre sahipti; tarifi mümkün olmayan kalabalık içinse büyük bir eğlenceydi. Türk'ün bu şehre girişi hakkında türlü türlü dedikodular dolaşmaktadır; söylendiğine göre elçi merasimin son dakikasında yeni bir mesele çıkarmıştır. Alayın başlayacağı noktada kendisine sunulan ata binmeyi geri çevirerek arabasından inmeyi reddetti, söz konusu ata değil de, kendi atına binmek istedi. Yürüyüş boyunca kendisini oldukça onurlu sergiledi ve hiçbir durumda kendisinde en ufak bir bayağılık hissettirmedi. Merasim protokolünü imzaladıktan sonra artık bir itirazın gerçekleşmediği ve şehre girişin protokol gereğince en iyi düzende icra edildiği söylenmektedir."*

Alman basını, 1737-1739 savaşından mağlup olarak ayrılmak ve Belgrad'ın kaybı üzerine Osmanlı sefâretinin yol açtığı teşrifatî sıkıntılar ile çok sayıdaki talepleri gibi bir dizi sebeplerden kaynaklanıyor olsa gerek, sefârete dair haberleri okuyucusuna zaman zaman kıskançlık hissettiren iğneleyici hatta rivayetleri çarpıtarak ve şoke edici bir şekilde aktarma yolunu tercih etmekteydi. Mesela –hatırlanacağı üzere Leopoldstadt'ta tahsis edilen konaklara paşanın talebi üzerine kullanması için ilave edilen– *Öttingen* konağı hakkındaki habere, yine yukarıda zikredilen aşçıbaşı ve adamlarının karakol basmaları vukuatı eklenerek şöyle denilmekteydi: *"Birkaç hafta önce Kont von Öttingen bahçesinde bir olay meydana geldi, ancak bunun hakkında bir sebebe dayalı olarak*

evvela bir şey açıklanmadı. Çünkü bu bahçede Türkler arasında büyük bir karışıklık yaşandı. Bu sırada ağaçlara ve meyvelere büyük zarar verildi, zira bu vahşi insanlar atlarıyla her yeri tarumar etti ve kılıçlarıyla ağaçlara vurdular. Şimdi mesele daha da büyüdü ve denildiğine göre 60 Türk bizzat büyük elçiye baş kaldırdı ve bunlar bir komplo kurarak öylesine ileriye gitti ki, büyük elçiyi zehirleyerek ortadan kaldırmak istediler."[229] Bu baş kaldırma hadisesi aynı gazetenin iki sonraki sayısında, para sıkıntısı çekilmesi sebebine dayandırılmaktadır.[230] VI. Karl'ın vefatı ve başlayan yas dönemi ile birlikte, Ali Paşa hakkında olduğu gibi birçok konuda haberler bıçak gibi kesilecek ve gündem uzun süre cenaze merasimi, matem, ayinler, yeni atamalar ve taht meselelerine ayrılacaktı. Osmanlı sefâreti hakkında çağdaş Alman matbuatında yer alan haberlerden belki de en ilginci, David Fassmann'ın 1741'deki kaydı olabilir. Şimdi sırayı son olarak, Cânibî Ali Paşa'nın Viyana'dan ayrılışı hakkında kamuya açık bu metinde yazılanlara bırakalım:

> "[...] *25 Mayıs'ta bu Türk büyük elçi tüm maiyetiyle birlikte şaşırtacak fazlalıkta ve doksan gemiyle, kraliyet muhafızlarından ve şehir muhafızlarından seksen adamın refakatinde, binlerce seyircinin huzurunda, aralıksız Türk müziği eşliğinde İstanbul'a dönmek üzere Tuna Nehri'nde Macaristan istikametinde tekrar yola çıktı. Türkler gemilere binmeden önce halka bir dizi kesilmiş hayvan sundular. Yanlarında altı tutukluyu da götürdüler. Bununla birlikte, şimdiye kadar Alman havasının tadını çıkaran maiyetinden birkaçı, mümkün olan en kısa sürede vaftiz olmak ve Hıristiyan dinini kabul etmek niyetiyle firar etti.* [...]"[231]

---

229. *Mercurii Relation, oder wochentliche Ordinari=Zeitungen*, nr. 42, Littera Uu (8 Ekim 1740).

230. *Mercurii Relation, oder wochentliche Ordinari=Zeitungen*, nr. 44, Littera Zz (29 Ekim 1740).

231. Fassmann, *Hof-, Kriegs- und Staats-Gespräche*, 300.

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu, batı hududunda son yarım yüzyıl içinde Karlofça (1699) ve Pasarofça (1718) muahedeleri ile zedelenen itibarı ve kaybedilen topraklardan sonra Rusya ve müttefiki Avusturya'ya karşı 1736-1739 yılları arasındaki savaşlarda, yani 1736 yılından itibaren Rusya'yla, 1737 yılından beri de Habsburglarla iki cepheli savaşlardan, Fransa'nın tavassutuyla ve garantörlüğü altında imzalanan Belgrad Antlaşması'yla (18 Eylül 1739) kârlı çıkmıştı. Hatta Belgrad'ın bunun da ötesinde mühim bir anlam taşıdığı söylenebilir; zira savaşın aksi sonucunda Rusya'nın Karadeniz'e şimdiden inmesi ve Lehistan Veraset Savaşları ile kan kaybetmiş Habsburgların Orta Avrupa'daki topraklarını tahkim edip genişletmesi söz konusu olacağı gibi Fransa'nın arabulucu rolüyle gözettiği kendi çıkarları da bozulacaktı. Avusturyalı bir tarihçinin yorumuna bakılırsa bu antlaşma ile Osmanlılar, daha önce Asya'dan gelmiş davetsiz misafir statüsünden kesin olarak çıkıp Avrupa diplomasi sahnesinin bir oyuncusu hâline gelmişti.[1] Üçü de çok taraflı ve mutavassıt devletlerle müzakere edilerek akdedilen antlaşmaların bu sonuncusu, galip taraf Osmanlıların Avrupa'daki konumunu istihkâm ederek 18. yüzyıla girerken olduğunun tam aksine, yüzyılın ikinci yarısına muhkem girmesi anlamına geliyordu. Eli güçlenmiş vaziyetteki Bâbıâli, Belgrad ile geri kazanılan prestijin sağladığı psikolojik üstünlükle, antlaş-

1. Rill, *Karl VI. Habsburg*, 327.

manın teyidi ve iki imparatorluk arasındaki dostluğun yeniden tesisi için Viyana'ya ihtiyatlı bir maliye uzmanı, kariyerli ve seçkin bir bürokratla birlikte hiç olmadığı kadar büyük kalabalıkta, görkemli bir kafile göndermiş bulunuyordu. Binaenaleyh Habsburglar da bu muazzam sefâret alayını imparatorluk başkentinde 1719 yılındakinden bile kalabalık zümrelerle karşılamak için büyük masrafla hazırlandı.[2]

Bu çalışmada ortaya konan bulgulardan hareketle, Cânibî Ali Paşa'nın devletinin ikbali ve cari siyaseti ile mütenasip şekilde Habsburglara râm olmadığı söylenebilir. Protokolde hiç kimsenin yapmasına izin verilmeyen emrivaki değişiklikler yaptığı, en baştan itibaren muhataplarından çok sayıda istekte bulunarak gündem ve zaman zaman bıkkınlık oluşturduğu görülmektedir. Kendisine imtiyaz gösterilmesi beklentisindeki Cânibî, Osmanlıların Habsburglarla olan diplomatik ilişkileri boyunca bir türlü benimsemek istemedikleri eşitlik iddiası ve çekişmeler sanki Vasvar Barışı ile çoktan sona ermemişçesine tutum sergileyerek muhataplarını şaşırtmaktaydı. Ali Paşa'nın bu tutumunda Osmanlıların son savaşlardaki zaferleri rol oynamış ve paşa, askerî üstünlük duygusundan güçlü bir şekilde etkilenmiş olabilir. Muhtemelen tam da bu nedenle, bizzat Kutsal Roma Alman İmparatoru VI. Karl'ın emrine dayandığı anlaşılan[3] bir uygulamayla, daha önce benzerine rastlanılmamış şekilde göz hapsinde tutulmuş, adım adım takip ve bu takip de gün gün tahrir edilmiştir.

Habsburglar zaviyesinden bakıldığında, büyük elçinin teşrifat usullerine yönelik yoğun ve biri biter bitmez diğerini gündeme taşıdığı itirazlarının yol açtığı psikolojik yılgınlık bir

2. OeStA, HHStA, OMeA, ÄZA 39 (04.06.1740-03.09.1740), fol. 27^{v}, Kont von Harrach'tan Kayzer VI. Karl'a, 8 Ağustos 1740 Viyana.

3. OeStA, HHStA, OMeA, Zeremonialprotokoll 17 (1739-1740), fol. 150^{r}, saray konferansı, 7 Temmuz 1740 Viyana.

kenara bırakılırsa, 1740-41 sefâretinin esas olarak getirdiği yük, mali bakımdan oldu. Bilindiği üzere Habsburglar VI. Karl idaresi altındaki son yılında yalnızca Osmanlılara karşı yürütülen 1737-1739 savaşlarında Belgrad ve civarı, Sırbistan'ın bir kısmı ile Küçük Eflak'ı kaybetmemiş, yakın tarihlerde Lehistan Veraset Savaşları (1733-1735) çerçevesinde yitirdiği Napoli Krallığı, Sicilya ve zengin Lombardiya arazilerinden elde ettiği vergi gelirlerinden de olmuştu. Neticede 1737 öncesinde neredeyse kırk milyon taler giren hazineye, 1740 itibariyle bu meblağın yarısı bile girmiyordu.[4] Hazinenin söz konusu olumsuz vaziyetini gösteren bir diğer veri, Habsburglar tarafından avârız türü yani olağanüstü hâllerde konulan ve "Türk Vergisi" (*"Türkensteuer"*) adıyla düzensiz tahsil edilen meşhur verginin 25 Eylül 1740 tarihi itibariyle hâlâ kaldırılmamış olmasıdır.[5] Dolayısıyla Osmanlı büyük elçiliğinin ev sahibi statüsündeki Habsburglara sebep olduğu söylenen 100.000 taler üzerindeki masraf, zaten zor durumdaki maliyeye ancak borç kabilinden lüzumsuz bir yük bırakmış oluyordu. Hazinenin durumunu rakamla ifade etmek gerekirse Maria Theresia, babası zamanından kalan elli dört milyon talerlik muazzam bir devlet borcuyla baş etmek zorundaydı.[6] İlerleyen dönemde bir de Veraset Savaşları neticesinde zengin Silezya topraklarını kesin olarak Prusya'ya kaptırması (1745), Avusturya'yı kemerleri sıkma politikasını belli ölçüde uygulamaya mecbur bırakacaktı. Buna bağlı olarak dillere destan bir ihtişama sahip büyük elçilik mübadeleleri de ebediyen tarihe karışmış olacak, kalabalık heyet, ağır hediye ve

4. Arneth, *Maria Theresia's erste Regierungsjahre*, 57.

5. *Münchnerische Ordinari Post-Zeitungen*, nr. 41, 8 Ekim 1740.

6. Franz Baron von Mensi, *Die Finanzen Oesterreichs von 1701 Bis 1740. Nach archivalischen Quellen dargestellt* (Viyana: Manz'sche k. u. K. Hof-Verlags- und Universit.-Buchhandlung, 1890), 705.

fatura ile eşanlamlı olan "muhteşem" bir sefâret ne kabul edilecek, ne de tebliğ edilmek istenecekti. Diplomasi sahasındaki masrafların ne ölçüde azaltıldığını göstermesi bakımından III. Osman'ın tahta cülûsunu tebrik etmek üzere Viyana tarafından görevlendirilen ve Penkler'den mukim elçiliği de devralan[7] Josef von Schwachheim'ın, sultanın huzuruna kabulü sırasında ilk defa olmak üzere yanında hediye bulundurmayışı zikredilebilir. Böylece Habsburglar, taht değişikliklerinde sultana takdim edilen –Hammer'in ifadesiyle "gıcık"– hediye âdetine son vermişti.[8] Cânibî Ali Paşa'dan sonra da elbette çeşitli vesilelerle Habsburg başkentine Osmanlı elçileri gönderildi. Kutsal Roma Alman İmparatorluğu 1806'da tarihe karışmadan önce Viyana'ya ya orta elçilik rütbesinde 1748'de Mustafa Hattî,[9] 1755'te Hacı Halil[10] ve 1791'de Ebubekir Râtib[11] efendiler gönderildi. Ya da 1774'te Süleyman Efendi[12] gibi fevkalâde elçi rütbesini hâmil diplomatlar gelecekti.

Osmanlı-Habsburg diplomatik ilişkiler tarihi özelinde bu

---

7. Penkler'in Osmanlı payitahtındaki birinci elçilik döneminin (1741-1755) sonunda gerçekleştirdiği veda ziyaretleri ve bu resmikabullerde kendisine teslim edilen belgeler için bk. Hüseyin Onur Ercan-Nihal Metin, "Avusturyalı Mukim Elçi Heinrich von Penkler'e Veda Ziyareti Münasebetiyle Sultan III. Osman Tarafından Verilen Nâme-i Hümâyûn (1755)", *Archivum Ottomanicum*, sy 40 (2023), 117-132.

8. Hammer-Purgstall, *GOR*, c. 8 (1832), 187.

9. Ali İbrahim Savaş, *Viyana Sefaretnamesi / Mustafa Hattî Efendi*, Ankara: TTK, 1999.

10. Halil Efendi hakkında tarafımızca hazırlanan ve yeni neşredilmiş bir makale için bk. Hüseyin Onur Ercan, "III. Osman'ın Cülûsunu Bildirmek Üzere Halil Efendi ile Avusturya'ya Gönderilen Beşâretnâme ve Çağdaş Alman Matbuatına Göre Elçinin Viyana Günleri", *Tarih Dergisi - Turkish Journal of History*, sy 82 (2024): 1-36.

11. Fatih Yeşil, *Ebubekir Ratib Efendi Aydınlanma Çağında Bir Osmanlı Katibi (1750-1799)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, 51-204.

12. Şeyma Bıçakcı, "Die Gesandtschaftsreise Süleyman Efendis an den Wiener Hof im Jahre 1774" MA, Viyana Üniversitesi, 2021.

karşılıklı son büyük elçilikler, aynı zamanda karşılıklı ihtişamın gerek serhaddeki mübadelede ve gerekse imparatorluk başkentlerinde son kez sahnelenmesi anlamına geliyordu. Dostluğu yeniden tesis ve barışı istihkâm ederken Bâbıâli hükûmeti, yarım asır öncesinin kaos yıllarının ve sonrasındaki kayıpların izlerini silmek için muhatabı nezdinde bilhassa güçlü bir intiba oluşturmak ve üstünlük kurmak istemiş görünmektedir. Bu intibaı tahkim etmek üzere Osmanlı büyük elçisinin de üzerine düşen vazifeyi eksiksiz, belki de fazlasıyla yerine getirdiği, dönemin resmî ve kamuya açık kaynaklarından okunabilmektedir. Diğer yandan Habsburg Sarayı, mütekabiliyet esasına uygun olarak, sefâretinin, zamanın ruhuna renk vermiş olan Barok çağının özelliklerini yoğun biçimde yansıtması, başka türlü söylersek altta kalmaması için özen göstermiştir. Nihayetinde Cânibî Ali Paşa-Kont von Ulfeld'e havale edilen 1740-41 yılındaki debdebeli diplomatik misyonların iki taraf için de cari şekilde imparatorluk olmanın hem icabı, hem de bir nevi izharı olduğu öne sürülebilir.

HÂŞİYE

Altını çizmek istediğimiz bir husus, genellikle çetrefilli olan Yeni Çağ elçiliklerinin çok yönlü, mukayeseli ve kaçınılmaz olarak lisan çeşitliliği dâhilinde incelenmeye muhtaç bir sahada yer alması hasebiyle, gelişigüzel anlatılarla ve birkaç cümleyle geçiştirilmemesi gerektiğidir. Bu Cânibî Ali Paşa için geçerli olduğu gibi, çok sayıda başka isim de verilebilir. Aksi takdirde bugüne taşınabilme potansiyeline sahip tarihî tecrübeleri ve birikimleri kuvvet ve zaaflarıyla ele almak, tenkit edip yorumlamak ve bugünün ihtiyaçlarına cevap verebilecek çözüm yelpazesine eklemek fırsatı ziyan edilmiş olur. Dönemin ulaşabildiğimiz yerli-yabancı ana kaynakları, Ali Paşa'nın sefâretinin diplomatik sahadaki tecrübemize mühim katkılar verecek derecede bereketli ve bilinmesi gereken bir konu olduğunu gösterdi. Hâl böyleyken, okumalarımız sırasında karşılaştığımız ve son zamanlarda Cânibî Ali Paşa'dan kısaca da olsa söz eden bazı akademik çalışmaların ortaya çıkardığı hayli zayıf tabloyu ve referansa elverişsiz durumlarını görmezden gelemedik ve yalnızca meseleyi öne çıkarmak istedik. Söz konusu tabloya dair birkaç misal getirirsek; Cânibî İstanbul'dan "*orta elçi payesiyle*" ve "*6 Ağustos 1740*" tarihinde yola çıkmıştır;[1] Viyana önlerinde şehre girişini beklerken "*Avusturya*

1. Krş. Duru Ateş, "Avusturya Veraset Savaşları Sırasında Avusturya-Osmanlı İmparatorluğu Münasebetleri (Maria Theresia-I. Mahmud Dönemi) (1740-1748)" (Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2023), 48; krş. Sevinç, *Emni Mehmed Paşa ve Canibi Ali Paşa*, 50; krş. Uğur Kurtaran, "Heinrich

başvekili ve beyzadeleri, Ali Efendi ile görüşmek üzere sefaret heyetinin konak yerine" gelmiş ve bu sırada "*Avusturya imparatorunun hayatını kaybettiği*" öğrenilmiştir ve elçi "*18 Nisan 1741'de İstanbul'a dönmüştür*";[2] Ulfeld İstanbul'a hem "*11 Ağustos 1740'ta*" –ki bu doğrudur– intikal edip, hem de "*Küçük Çekmece'den geçerek İstanbul'a getirildi. Bu arada elçiye mihmandar tayin edilen Süleyman Ağa'nın vefatı üzerine elçiyi karşılamakla görevlendirilen Ali Paşa, 7 Nisan 1740 tarihinde elçiyi diğer Osmanlı görevlileri ile birlikte*" karşılamıştır;[3] "*1740 Temmuz'unda*" bir araya gelen elçilerin mübadelesi –Zinkeisen'in iddialarının aynen kabul edilip nakledilmesi neticesinde– "*su üstünde ve sal içinde*" gerçekleştirilmiş, heyetin kalabalıklığı Bâbıâli'nin "*Avusturya Devleti'ni oldukça önemsediğini*" göstermiştir ve Ulfeld, Belgrad'a 7 Nisan 1740'ta gelmiştir.[4] Asılsız[5] ve yan yana konduğunda birbirini nakzeden bu gibi iddiaları

Christoph Freihher Von Penkler'in İstanbul Elçiliği ve Faaliyetleri", *Cappadocia Journal of History And Social Sciences*, sy 10 (2018): 226.

2. Krş. Bahadır Kuyucu, "Osmanlı Sefirlerinin Gözünden 18. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Münasebetleri" (Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2020), 59-60; krş. Sevinç, *Emni Mehmed Paşa ve Canibi Ali Paşa*, 50.

3. Buket Aydoğdu, "I. Mahmud Döneminde Habsburg Elçilerine Verilen Ziyafetler [1730-1754]", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları*, sy 16 (2023): 10-11.

4. Krş. Uğur Kurtaran, "Osmanlı Devleti'nde Elçi Kabulü Örneği: Belgrad Antlaşması'ndan Sonra İstanbul'a Gelen Avusturya ve Rus Elçilerin Kabulü", *Osmanlı Devleti'nin Diplomasi Tarihi. Makaleler-1*, ed. Mehmet Alaaddin Yalçınkaya ve Uğur Kurtaran (Ankara: Altınordu, 2020): 144, 153-54.

5. Hâlbuki (tekrar hatırlatmak gerekirse) Ali Paşa –tayin olduğu 15 Kasım 1739'dan itibaren diplomatik misyonu boyunca hep paşadır– kuşkusuz büyük elçidir ve İstanbul'dan 7 Nisan 1740'ta, yani öne sürülenden dört ay önce yola koyulmuştur; başvekil Cânibî'yi ziyaret maksadıyla Schwechat'a hiç gitmemiştir, –Avusturya değil– Kutsal Roma Alman İmparatoru (tarihte otuz birinci kayzer olarak tâcını 22 Aralık 1711'de Frankfurt am Rhein'daki St. Bartholomäus Katedrali'nde törenle giydi) Ağustos'ta değil, onu canlı olarak son kez gören yabancı diplomatlardan biri olan paşayı huzuruna kabul ettikten sonra 20 Ekim 1740'ta vefat etmiştir ve Cânibî'nin İstanbul'a dönüş tarihi 18 Nisan değil 30 Temmuz 1741'dir; mübadele 11 Haziran'da Sava Nehri'nde

çoğaltmak, sadece zikredilen örnekler üzerinden bile, işten bile değildir. Maalesef değildir.

Derinlemesine bir araştırmaya bile gerek kalmadan ama sorgulayarak ve ayrıntılara dikkat ederek önlenebilecek bu gibi maddî hatalar silsilesi yalnızca tarihî gerçeklerle çelişmekle kalmamakta, aynı zamanda yeni çalışmaların önünde evvela aşılması gereken –"hangi bilgi doğru, hangisi yanlış" gibi sorular yumağından oluşan– lüzumsuz birer engel oluşturmaktadır. Müsamaha ile geçilmemesi gereken bu durum tarihe ilgi duyan genel okuyucu içinse bezdirici olabilir. Hatta yabancı bir araştırmacının denk gelmesi hâlinde, Türklerin kendi tarihlerini dahi yazma konusunda özensiz olduğu ithamı gündeme gelebilir. Kaldı ki bu türden özensizlikler sadece yazarlara değil, ilgili danışman veya hakemlere de mâl olur. Bu nedenle akademik çalışmaların niteliğinin âcilen yükseltilmesi kanaatimizce sırf bilim ahlâkının gereği değil, aynı zamanda uluslararası akademik camiadaki itibarımızı-güvenilirliğimizi ve rekabet gücümüzü yakından ilgilendiren ciddi bir mesuliyettir.

---

tombaz köprü üzerinde vuku buldu, heyetin bu derece kalabalık tutulması hem ehemmiyeti açık olan Belgrad Antlaşması'nın gereği, hem de dönemin kendi gerçekleriyle irtibatlıdır, Ulfeld Belgrad'a –iddia edilen tarihten iki ay sonra– 8 Haziran 1740'ta ulaşmış, 7 Nisan'da henüz yola bile çıkmadığı gibi, hükümdarından ruhsat ve I. Mahmud'a teslim edeceği kayzerî nâmeyi bile almamıştır.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Mühimme Defterleri (*A.DVNS.MHM.d*), nr. 147.

Nâme-i Hümâyûn Defterleri (*A.DVNS.NMH.d*), nr. 1; 7.

Ahidnâme-i Hümâyûn Defterleri (*A.DVNS.DVE.d*), Nemçelü Ahidname Defteri, nr. 57/1; 59/3.

Tahvil (Nişan) Kalemi Defterleri (*A.DVNS.NŞT.d*), nr. 2.

Cevdet Askeriye (C. AS), nr. 923/39900.

Cevdet Hariciye (C. HR), nr. 99/4942 (28 Zilhicce 1152 / 27 Mart 1740); nr. 125/6243 (29 Ra 1154 / 4 Haziran 1741); nr. 146/7299 (24 S 1153 / 21 Mayıs 1740); nr. 157/7816 (25 Z 1152 / 24 Mart 1740).

Cevdet Maliye (C. ML), nr. 151/6377 (Ra 1147 / Ağustos 1734); nr. 170/7200 (29 Ra 1147 / 29 Ağustos 1734).

Başmuhasebe Kalemi (D. BŞM), nr. 3240/17.

Başmuhasebe Muhallefat Halifeliği (D.BŞM.MHF), nr. 34/67; nr. 35/81.

Avusturya Devlet Arşivi (Österreichisches Staatsarchiv, OeStA)

Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA) ***Hanedan, Saray ve Devlet Arşivi***

HausA, Sammelbände 2, Tagebücher Kaiser Karls VI.

Frankreich, Notenwechsel 2: Noten von und an französische Botschafter 1730-1744.

Obersthofmeisteramt, Ältere Zeremonialakten 39 (04.06.1740-03.09.1740); 40 (1741); Zeremonialprotokoll 1 (1652-1659); 2 (1660-1674); 17 (1739-1740); 18 (1741-1742).

Sonderbestände (SB), Nl. Arneth 8b/2: Berichte des venet. Botschafters Capello.

Türkei I, Turcica 221 (Ocak-Ağustos 1740); 222 (1740), 223 (1739-1740); 224 (Ocak-Ekim 1740), 225 (Ağustos-Aralık 1740).

Türkei II, Berichte (Ocak 1741-Ağustos 1741).

Türkei IV, 13: Türkische Gesandtschaften (1700-1800).

UR, Türkische Urkunden 15 (1741-1744).

Venedig, Dispacci di Germania, 239-240 (1739-Eylül 1740); 241 (23 Kasım 1740-

30 Haziran 1741).

Forschungsbibliothek Gotha. Nachlass Ernst Salomon Cyprian (1673-1745), Signatur: Chart. A 442, Bl. 295^{r}-298^{v}.

Kriegsarchiv (KA) *Harp Arşivi*

Hofkriegsrat, HR, Akten 216 (Exp./Mayıs-Reg./Haziran); 217 (Exp./Temmuz-Reg./Ağustos); 218 (Exp./Eylül-Reg./Aralık).

Finanz- und Hofkammerarchiv (FHKA) *Maliye ve Saray Hazinesi Arşivi*

Alte Hofkammer, HFÖ Akten, nr. 2110; HFÖ Bücher, nr. 1182-1186.

Kontrakte und Reverse, C-1373.

Osmanlı Kaynakları

Çelebizâde İsmaîl Âsım Efendi, *Tarih-i Raşid ve Zeyli*, c. III, haz. Abdülkadir Özcan, Baki Çakır, Yunus Uğur, Ahmet Zeki İzgöer. İstanbul: Klasik, 2013.

Kâtib Çelebi. *Düstûrü'l-amel li-ıslâhi'l-halel* (Ayn Ali Efendi, *Kavânîn-i Âl-i Osmân* içinde). İstanbul: Tasvîr-i Efkâr Gazetehânesi, 1280, 119-140.

Göynüklü Ahmed Efendi. *Târîh-i Göynüklü (Osmanlı Tarihi 1123-1172 / 1711-1759)*, haz. Songül Çolak ve Metin Aydar. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019.

Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmanî*, ed. Seyyit Ali Kahraman, c. 1-5. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

Mustafa Hattî Efendi, *Viyana Sefâretnâmesi*, yay. haz. Ali İbrahim Savaş. Ankara: TTK, 1999.

Nalci, Betül. "147 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (S. 1-156)" Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi, 2022.

Silâhdar İbrahim Paşa, "Reisebericht von (Silahdar) Ibrahim Pascha, osmanischer Botschafter in Wien nach dem Frieden von Passarowitz (1718), anonym, geschrieben am 28. Januar 1726", haz. Yasir Yılmaz, *Die Großbotschaften Damian Hugo von Virmonts und Ibrahim Paschas (1719/20)*, haz. Arno Strohmeyer, Stephan Kurz, Claudia Römer (Digitale Edition von

Quellen zur habsburgisch-osmanischen Diplomatie 1500-1918, haz. Arno Strohmeyer, Projekt 1), Viyana: 2022.

Sevici, Medine. "147 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (Sayfa Aralığı 311-467)" Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi, 2022.

Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi. *Mür'i't-Tevârih*, haz. M. Münir Aktepe, c.. I. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1976.

Vak'anüvis Subhî Efendi. *Subhî Tarihi, Sâmî ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte 1730-1744 (İnceleme ve Karşılaştırmalı Metin)*, haz. Mesut Aydıner. İstanbul: Kitabevi, 2007.

Avrupa Kaynakları

Arneth, Alfred Ritter von. *Fontes rerum Austriacarum. Österreichische Geschichtsquellen. Zweite Abtheilung, Diplomataria et acta*, c. 22. Viyana: K.K. Hof- und Staatsdruckerie, 1863.

Baeck, Elias. "Außführliche Vorstellung deß großen und Prächtigen Empfangs Einzug deß Türckischen Herrn Groß-Bottschaffters [...]" (1740). *Prints, Drawings and Watercolors from the Anne S.K. Brown Military Collection*. Brown Digital Repository. Brown University Library.

Die Neue Europäische Fama, Welche den gegenwärtigen Zustand der vornehmsten Höfe entdecket, haz. Gottlieb Schumann, c. 63, 66. Leipzig: Gleditsch, 1740.

Fassmann, David. *Hof-, Kriegs- und Staats-Gespräche, Zwischen Personen allerley Standes, und von unterschiedenen Völckern, Zweyte Zusammenkunfft, Eines Oesterreichischen Grafen, mit einem Rußischen General, Von denen jetzigen Conjuncturen und Staats-Begebenheiten, wobey verschiedene Piecen inferiret, so besonders in Erwegung zu ziehen. Endlich aber wird die Kern-Historie des verstorbenen Glorwürdigsten Kaysers Caroli VI. weiter fortgeseget, und alles mit Historischen Remarquen begleitet*. Frankfurt ve Rudolstadt: 1741.

Dapontès, Konstantínos Kaisários. *Ephémerides daces ou Chronique de la Guerre de quatre ans (1736-1739)*, c. 1, haz. Émile Legrand. Paris: Leroux, 1880.

Gudenus, Philipp Franz Reichsfreiherr. *Türkische Reise 1740/1741*, haz. Erwein Gordian ve Ernst Gudenus, Steiermark: A. Schodl Weiz, 1957.

La Storia dell'anno MDCCCXL: Divisa in Quattro Libri. Del Libro Quarto (Amsterdam i.e. Venezia: Francesco Pitteri, 1740.

Laugier, Marc-Antoine. *Geschichte der Unterhandlungen des Belgrader Friedens, welcher den 18. September 1739 zwischen dem Kaiser, Rußland und der Ottomannischen Pforte durch Vermittelung und unter der Garantie des französischen Hofes abgeschlossen worden*, c. 1-2. Leipzig: Christian Gottlob Hilscher, 1769.

Lettre Historique et Politique, où l'on voit ce qui s'est passé de plus intéressant dans toutes les Cours pendant le mois de Septembre 1740. Avec des réflexions et des remarques politiques, critiques etc. Amsterdam: Herman Uytwerf, Eylül-Kasım 1740.

Mercurii Relation, oder wochentliche Ordinari=Zeitungen, nr. 34, Littera Ll (6 Ağustos 1740); nr. 35, Littera Nn (20 Ağustos 1740); nr. 36, Littera Oo (27 Ağustos 1740); nr. 38, Littera Qq (10 Eylül 1740); nr. 39, Littera Rr (17 Eylül 1740); nr. 40, Littera Ss (24 Eylül 1740); nr. 42, Littera Uu (8 Ekim 1740); nr. 44, Littera Yy (22 Ekim 1740); nr. 44, Littera Zz (29 Ekim 1740).

Münchnerische Ordinari Post-Zeitungen, nr. 33 (13 Ağustos 1740); nr. 34 (20 Ağustos 1740); nr. 35 (27 Ağustos 1740); nr. 41 (8 Ekim 1740); nr. 42 (15 Ekim 1740).

Ranft, Michael. *Genealogisch-historische Nachrichten von den allerneuesten Begebenheiten, welche sich an den europäischen Höfen zutragen, worinn zugleich vieler Standes-Personen und andere berühmte Leute Lebens-Beschreibungen vorkommen*, fasıl XXXIX. Leipzig: Johann Samuel Heinsius, 1742.

Rohr, Julius Bernhard von. *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft der großen Herren, die in vier besonderen Theilen die meisten Ceremoniel-Handlungen, so die Europäischen Puissancen überhaupt, und die Teustchen Landes-Fürsten insonderheit, so wohl in ihren Häusern, in Ansehung ihrer selbst, ihrer Familie und Bedienten, als auch gegen ihre Mit-Regenten, und gegen ihre Unterthanen bey Krieges- und Friedens-Zeiten zu beobachten pflegen, nebst den mancherley Areten der Divertissements vorträgt, so viel als möglich in allgemeine regeln und Lehr-Sätze einschlüßt, und hin und wieder mit einigen historischen Anmerkungen aus dem*

alten und neuen Geschichten erläutert. Berlin: Johann Andreas Rüdiger, 1733.

Samstätige Extra-Ordinari=Zeitungen aus Wienn/Paris/Neapoli und andern Orthen mehrers, 6 Ağustos 1740; 10 Eylül 1740; 24 Eylül 1740; 29 Ekim 1740.

Schönleben, Conrad. *Neu-eröffneter Historischer Bilder-Saal, Das ist: Kurtze, deutliche und unpartheyische Beschreibung der Historiae Universalis, Enthaltend Die Geschichten / welche sich unter Carolo VI und Carolo VII von dem Jar 1734 bis auf das Jahr 1743 vornemlich in Europa, auch sonst hin und wieder in der Welt und in der Kirche zugetragen*, c. 10/2. Nürnberg: Johann Leonard Buggel ve Johann Andreas Seiß, 1744.

Wienerisches Diarium, nr. 1642 (26.04.1719); nr. 1467 (21-24 Ağustos 1717); nr. 1563 (23-26 Temmuz 1718); nr. 67 (24 Ağustos 1740); nr. 34 (29 Nisan 1741); nr. 36 (6 Mayıs 1741).

ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

Afyoncu, Erhan. "Rûznâmçe". *DİA*, c. 35 (2008): 276-278.

Afyoncu, Erhan. "Subhî Mehmed Efendi". *DİA*, c. 37 (2009): 449-450.

Akbulut, Mehmet Yılmaz. *Hekimoğlu Ali Paşa: Paşalar Çağının Şeyhülvüzerası*. İstanbul: Timaş Akademi, 2022.

Aktepe, M. Münir. "Hekimoğlu Ali Paşa". *DİA*, c. 98 (1998): 166-168.

Aretin, Karl Otmar von. *Das Alte Reich 1648-1806*, c. 2: Kaisertradition und österreichische Großmachtpolitik (1684-1745). Stuttgart: Klett-Cotta, 1997.

Arneth, Alfred Ritter von. *Maria Theresia's erste Regierungsjahre*, c. I. Viyana: Wilhelm Braumüller, 1863.

Backerra, Charlotte. *Wien und London, 1727-1735: Internationale Beziehungen im frühen 18. Jahrhundert*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2018.

Beck, Marina. *Macht-Räume Maria Theresias: Funktion und Zeremoniell in ihren Residenzen, Jagd- und Lustschlössern*. Berlin, Münih: Deutscher Kunstverlag, 2017.

Berger, Albrecht. "Die Bosporomachia des Senior Momars", *Zwischen Polis, Provinz und Peripherie. Beiträge zur byzantinischen Geschichte und Kultur*, haz. Lars M. Hoffmann. (Wiesbaden: Harrassowitz, 2005): 749-776.

Bermann, Moriz. *Maria Theresia und Kaiser Josef II. in ihrem Leben und Wirken.* Viyana, Pest, Leipzig: Hartleben's, 1881.

Beydilli, Kemal. "Rusya". *DİA*, c. 35 (2008): 253-265.

Bilgin, Erdoğan. "1148-1152 / 1736-1739 Savaşı Tarihçesi (Subhi Mehmed'in Müzâkerât-ı Sulhiyye Tarihçesi Adlı Eseri)" Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2003.

Bostan, İdris. "Gemi". *DİA*, c. 14 (1996): 11-15.

Bozkurt, Nebi. "Kavuk". *DİA*, c. 25 (2022): 71-72.

Brummet, Palmira. "A Kiss is Just a Kiss: Rituals of Submission Along the East-West Divide" *Cultural encounters between East and West, 1453-1699*, ed. Matthew Birchwood ve Matthew Dimmock (Newcastle: Cambridge Scholars Press, 2005): 107-131.

Büyükaksoy, Ahmet. "İngiltere'nin İstanbul Elçisi Sir Everard Fawkener'in Kaleme Aldığı 1731-1738 Yılları Arasındaki Hadiseleri Anlatan Bir Rapor" *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü I. Uluslararası Türk Kültürü ve Tarihi Sempozyumu 19-20-21 Nisan 2018 Bildiri Kitabı*, ed. Ahmet Taşağıl vd. (İstanbul: 2018): 452-472.

Cassels, Lavender. *The Struggle for the Ottoman Empire, 1717-1740.* New York: Thomas Y. Crowell, 1967.

Cevrioğlu, Mahmut Halef. "Avusturya'da Osmanlı Diplomasisi: Büyükelçi Recep Ağa'nın Viyana Sefareti (1628-1629)" *OTAM*, sy 50 (Güz 2021): 81-111.

Çağatay, Ömer. "1736-1739 Osmanlı-Rus Savaşı ve Sefer Organizasyonu" Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2022.

Demirkent, Işın. "Kayser". *DİA*, c. 25 (2022): 94-96.

Dreyfürst, Stephanie. *Stimmen aus dem Jenseits: David Fassmanns historisch-politisches Journal "Gespräche in dem Reiche derer Todten" (1718-1740).* Berlin: De Gruyter, 2014.

Doğan, Sema. "Nişancı Mehmed Paşa Külliyesi". *DİA*, c. 33 (2007): 158-160.

Eder, Barbara. "Die Geschichte der Familie Tinti als Herren der Schallaburg von der Mitte des 19. bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts" Yüksek Lisans Tezi,

Viyana Üniversitesi, 2018.

Elmas, Sevgi. "Rahmî (Kırımlı, Mustafa) Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Dîvânının Tenkidli Metni" Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 1997.

Emecen, Feridun M. "Ahmed Paşa, Şehlâ". *DİA*, c. 2 (1989): 114.

Emecen, Feridun M. "Matruşka'nın Küçük Parçası: Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Dönemi ve "Lale Devri" Meselesi Üzerine Bir Değerlendirme", *Osmanlı Araştırmaları*, sy 52 (2018): 79-98.

Ercan, Hüseyin Onur. "Neşâdâbâd ve Çerâğan Sahilsaraylarında İki Özel Gün: Belgrad Antlaşması'nın Kalıcı Olarak Temdidi (Nisan-Mayıs 1747)" *Marmara Türkiyat Araştırmaları*, sy 8 (2021): 1-15.

Ercan, Hüseyin Onur. "Osmanlı-Habsburg Diplomasisi: Rudolf Schmid'in Nihaî Raporunun Türkçeye Çevirisi ve Otuz Yıl Savaşları ile İlişkisi (1629-1643)" Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2013.

Ercan, Hüseyin Onur. *Pasarofça Antlaşması, 1718: Diplomasi ve Barış*, Ankara: TTK, 2022.

Ercan, Hüseyin Onur. "Rıdvan Ağa'dan Süleyman Bey'e (1634-1774): Osmanlı Elçilik Heyetlerinin Avusturya Devlet Arşivindeki İzleri" *Osmanlı Araştırmaları*, sy 56 (2020): 49-96.

Fischer, Gerhard. *Antonio Vivaldis letzter Sommer*. Wien: Daedalus, 2012.

Mensi, Franz Baron von. *Die Finanzen Oesterreichs von 1701 Bis 1740. Nach archivalischen Quellen dargestellt*. Viyana: Manz'sche k. u. K. Hof-Verlags- und Universit.- Buchhandlung, 1890.

Gautier, Antoine ve Marie de Testa. *Drogmans, Diplomates et Ressortissants Européens Auprès de la Porte Ottomane*. İstanbul: İsis Press, 2013.

Gezer, Ömer. "Kayserin Emrinde Tercümanlar, Diplomatlar ve Şarkiyatçılar: Viyana Şark Dilleri Akademisi," *Toplumsal Tarih*, sy 247 (Temmuz 2014): 64-72.

Gotthardt, Elmar. *Die Kaiserwahl Karls VII. Ein Beitrag zur Reichsgeschichte während des Interregnums 1740-1742*. Frankfurt am Main, Bern, New York: Peter Lang, 1986.

Graf, Henriette. "Das kaiserliche Zeremoniell und das Repräsentationsappartement im Leopoldinischen Trakt der Wiener Hofburg um 1740" *Österreichische*

Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege, sy 51 (1997), Heft 3/4: 571-587.

Göncüoğlu, Süleyman Faruk. "Osmanlı Defterdar ve Defterdarlık Kurumu Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", *Osmanlı Devlet Teşkilatı'nın Kadim Bir Kurumu: Defterdarlık* (İstanbul Defterdarlığı, 2016): 284-322.

Halenko, Aleksander. "Towards Towards the Character of Ottoman Policy in the Northern Black Sea Region After the Treaty of Belgrade (1739)". *Oriente Moderno* (Nuova serie, *The Ottoman Empire in the Eighteenth Century*), sy 79/1 (1999): 101-112.

Hammer-Purgstall, Joseph von. *Geschichte des Osmanischen Reiches*, c. 7-9. Pest: Hartleben's, 1831-1833.

Hartkopf, Werner. *Die Berliner Akademie der Wissenschaften: Ihre Mitglieder und Preisträger 1700-1990*. Berlin: Akademie Verlag, 1992

Hochedlinger, Michael. *Austria's wars of emergence 1683-1795*. Londra ve New York: Routledge, 2003.

Hochedlinger, Michael. "Die französisch-türkischen Beziehungen 1525-1792 als Instrument antihabsburgischer Politik: von der "osmanischen Diversion" zur Rettung des "kranken Mannes am Bosporus" Yüksek Lisans Tezi, Viyana Üniversitesi, 1991.

İpşirli, Mehmet. "Bâbıâli". *DİA*, c. 4 (1991): 386-389.

Ilić, Tanasije Ž. "Der Sanitätskordon an der österreichischen Militärgrenze und seine Funktionen zur Zeit Maria Theresias" *Maria Theresia als Königin von Ungarn*, haz. Gerda Mraz (Eisenstadt, 1984): 339-353.

İşçimen, Tuba. "Cenâbî Mustafa'nın Dürr-i Meknûn'unda İlk Dönem İslâm Tarihi" Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2019.

Karagöz, Hakan. "1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi ve Belgrad'ın Geri Alınması". Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2008.

Kellenbenz, Hermann. "Harrach, Aloys Graf von". *Neue Deutsche Biographie*, c. 7 (1966): 697-698.

Kolçak, Özgür. "Habsburg Elçisi Walter Leslie'nin Osmanlı Ziyareti: Bir Tarihsel Anlatı İnşası (1665- 1666)." *Tarih Dergisi*, sy 79 (2023): 1-38.

Külbilge, İlker. "18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-İran Siyasi İlişkileri (1703-

1747)". Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, 2010.

Lohrmann, Klaus. *Das österreichische Judentum zur Zeit Maria Theresias und Josephs II.*, Studia Judaica Austriaca, c. 7, Eisenstadt: Edition Roetzer, 1980.

Oesterreichischer Erbfolgekrieg 1740-1748. Kriege unter der Regierung der Kaiserin Königin Maria Theresia, haz. Direction des k. u. k. Kriegs-Archivs, c. II. Viyana: L. W. Seidel & Sohn, 1896.

Ortaylı, İlber. *Ottoman Studies*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2010.

Özcan, Abdülkadir. "Dâvud Paşa Sahrası". *DİA*, c. 9 (1994): 44-45.

Özcan, Abdülkadir. "Karakullukçu". *DİA*, c. 24 (2001): 438-439.

Özcan, Abdülkadir. "Mahmud I". *DİA*, c. 27 (2003): 348-352.

Özcan, Azmi. "Nâdir Şah". *DİA*, c. 32 (2006): 276-277.

Paço, David Do. *L'Orient à Vienne au dix-huitième siècle*. Oxford: Voltaire Foundation, 2015.

Paço, David Do. "Vienne, place politique orientale de l'Europe du XVIII[e] siècle", *Austriaca: Cahiers universitaires d'information sur l'Autriche*, sy 74 (2013): 59-78.

Pakalın, Mehmet Zeki. *Maliye Teşkilâtı Tarihi (1442-1930)*, c. II. Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını, 1977.

Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri sözlüğü*, c. I-III. İstanbul: MEB Yayınları, 1971-1972.

Parvev, Ivan. *Land in Sicht: Südosteuropa in den deutschen politischen Zeitschriften des 18. Jahrhunderts*, haz. Heinz Duchhardt. Mainz: Philipp von Zabern, 2008.

Poten, Bernhard von. "Schmettau, Samuel Graf von", *Allgemeine Deutsche Biographie*, c. 31 (1890): 644-647.

Prokosch, Erich. *Molla und Diplomat: Der Bericht des Ebû Sehil Nu'mân Efendi über die österreichisch-osmanische Grenzziehung nach dem Belgrader Frieden 1740/41*. Graz: Styria, 1972.

Reindl-Kiel, Hedda. "Symbolik, Selbstbild und Beschwichtigungsstrategien: Diplomatische Geschenke der Osmanen für den Wiener Hof (17.-18. Jahrhundert)". *Frieden und Konfliktmanagement in interkulturellen Räumen: das Osmanische Reich und die Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit*, haz. Arno

Strohmeyer, Norbert Spannenberger, Robert Pech (Stuttgart: Franz Steiner, 2013): 265-282.

Rill, Bernd. *Karl VI. Habsburg als barocke Großmacht*. Graz, Viyana, Köln: Styria, 1992.

Roider, Karl A. "The Perils of Eighteenth-Century Peacemaking: Austria and the Treaty of Belgrade, 1739". *Central European History* 5, sy 3 (1972): 195-207.

Sandgruber, Roman. *Ökonomie und Politik: österreichische Wirtschaftsgeschichte vom Mittelalter bis zur Gegenwart*. Viyana: Ueberreuter, 1995.

Sarıcaoğlu, Fikret. "Hacı İvaz Paşa". *DİA*, c. 14 (1996): 487-488.

Scheutz, Martin. "Die obersten Hofämter als Wechselstube von sozialem, ökonomischem und symbolischem Kapital. Anforderungsprofile an hohen Amtsträger des Wiener Hofes im 18. Jahrhundert" *Herrschaft in Zeiten des Umbruchs: Fürstbischof Hieronymus Colloredo (1732–1812) im mitteleuropäischen Kontext*, haz. Gerhard Ammerer vd. (Salzburg: Anton Pustet, 2016): 214-254.

Scheutz, Martin. "Legalität und unterdrückte Religionsausübung. Niederleger, Reichshofräte, Gesandte und Legationsprediger. Protestantisches Leben in der Haupt- und Residenzstadt Wien im 17. und 18. Jahrhundert" *Geheimprotestantismus und evangelische Kirchen in der Habsburgermonarchie und im Erzstift Salzburg (17./18. Jahrhundert)*, haz. Rudolf Leeb, Martin Scheutz ve Dietmar Weikl (Viyana: Böhlau, 2009): 209-236.

Schlitter, Hanns. "Ulfeldt, Anton Corfiz Graf". *Allgemeine Deutsche Biographie*, c. 39 (1895): 184-185.

Schlöss, Erich. "Die Favorita auf der Wieden um 1700", *Wiener Geschichtsblätter*, sy 46 (1991): 162-170.

Schmidt-Brentano, Antonio. *Kaiserliche und k.k. Generale (1618-1815)*. Viyana: Österreichisches Staatsarchiv, 2006.

Seitschek, Stefan. Hutterer, Herbert. Theimer, Gerald (haz.), *300 Jahre Karl VI. (1711-1740). Spuren der Herrschaft des letzten Habsburgers*. Viyana: Begleitband zur Ausstellung des Österreichischen Staatsarchivs, 2011.

Sevinç, Tahir. *Emni Mehmed Paşa ve Canibi Ali Paşa'nın Rusya ve Avusturya'ya Sefaret Hazırlık ve Yolculukları (1739-1741) (Osmanlı Arşiv Kaynaklarına Göre)*.

Ankara: Gece Akademi, 2019.

Soydemir, Selman. "Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri (1730-1754) (İnceleme ve Çeviriyazı Metin)". Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2022.

Stangl, Waltraud. *Tod und Trauer bei den österreichischen Habsburgern 1740-1780. Dargestellt im Spiegel des Hofzeremoniells*. Saarbrücken: Südwestdeutscher Verlag für Hochschulschriften, 2009.

Steiner, Stephan. *Rückkehr Unerwünscht: Deportationen in der Habsburgermonarchie der Frühen Neuzeit und ihr europäischer Kontext*. Viyana: Böhlau, 2014.

Stenitzer, Peter. "Die Deutschordensprovinz Österreich unter der Führung des Komturs und Balleioberen Johann Joseph Philipp Graf Harrach (1678-1764): Studien zur grundherrschaftlichen, kirchlich-seelsorglichen und karitativen Aufgabenstellung des Deutschen Ordens in Nieder- und Oberösterreich, Kärnten, Steiermark und Krain 1712-1764" Doktora Tezi, Viyana Üniversitesi, 1992.

Strohmeyer, Arno. "Die Theatralität interkulturellen Friedens. Damian Hugo von Virmont als kaiserlicher Großbotschafter an der Hohen Pforte (1719/20)" *Frieden und Friedenssicherung in der Frühen Neuzeit. Das Heilige Römische Reich und Europa*, haz. Guido Braun, Arno Strohmeyer (Münster: Aschendorff, 2013): 413-438.

Şişman, Ayşin. "Osmanlı-Fransız İlişkileri 1740-1789 (Konsolos Arzlarına Göre)". Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2011.

Teply, Karl. "Türkische Gesandtschaften nach Wien (1488-1792)" *Österreich in Geschichte und Literatur*, sy XX (1976): 14-32.

Thieme, Ulrich. Becker, Felix (haz.). *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, c. 2 (Leipzig: E. A. Seemann, 1908): 337.

Tremel, Ferdinand. "Die Griechenkolonie in Wien im Zeitalter Maria Theresias. Ein Beitrag zur Geschichte der österreichisch-türkischen Handelsbeziehungen", *Vierteljahrschrift Für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*, sy 51/1 (1964): 108-115.

Uluskan, Murat. "Bir Osmanlı Elçisinin Yolculuk Hazırlığı: İbrahim Paşa'nın 1699 Avusturya Elçiliği", *Türklük Araştırmaları*, sy 20 (2008): 251-275.

Unat, Faik Reşit. *Osmanlı Sefirleri ve Sefâretnâmeleri*, nşr. Bekir Sıtkı Baykal. Ankara: TTK, 1968.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*. Ankara: TTK, 1988.

Veltzé, Alois. "Die Wiener Stadtguardia (1531-1741)", *Berichte und Mitteilungen des Altertums-Vereines zu Wien*, sy 36/37 (1902): 1-166.

Wibmer, Thomas. "Der anhero gesandte Gross=Botschafter..." Zur medialen Darstellung osmanischer Gesandter in Wien im 18. Jahrhundert" Yüksek Lisans Tezi, Viyana Üniversitesi, 2012.

Vocelka, Karl. Traninger, Anita (haz.), *Wien. Geschichte einer Stadt. Die frühneuzeitliche Residenz (16. bis 18. Jahrhundert)*, c. 2. Viyana-Köln-Weimar: Böhlau, 2003.

Wurzbach, Constantin von. "Wurmbrand-Stuppach, Casimir Heinrich" *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, c. 58 (Viyana: Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1889): 293.

Würflinger, Christoph. "Symbolische Kommunikation in den habsburgisch-osmanischen Beziehungen. Die Großbotschaft Graf Ulfelds nach Konstantinopel 1740/41", Yüksek Lisans Tezi, Salzburg-Paris-Lodron Üniversitesi, 2017.

DİZİN

Ali Paşa, Belgrad seraskeri 37, 68, 121, 136, 137, 138, 140, 141, 142, 144, 145, 146, 147, 253, 283, 312, 313, 315.
Anna İvanovna, çariçe 25, 30, 69
Auersperg, Prens Heinrich von, kayzerî çavuşbaşı 166, 167, 168, 175, 176, 181, 183, 184, 185, 190, 191, 197, 201, 207, 208, 211, 214, 216, 217, 219, 220

Bâbıâli 16, 18, 26, 28, 32, 34, 67, 73, 74, 75, 77, 78, 80, 91, 121, 131, 166, 178, 184, 185, 192, 193, 194, 195, 198, 201, 205, 206, 243, 245, 252, 253, 283, 286, 287, 288, 289, 292, 293, 308, 314, 315, 316, 318, 327, 330, 334, 346
barok 81, 82, 223, 259, 260, 299
Baumiller, Jacob, elçilik hakkında rapor tutan yüzbaşı 271, 272, 274, 278, 281, 312
Belgrad 7, 8, 15, 17, 18, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 55, 56, 65, 66, 67, 68, 76, 78, 82, 83, 84, 100, 102, 109, 110, 112, 119, 120, 121, 122, 130, 132, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 144, 145, 146, 147, 148, 151, 161, 162, 165, 166, 172, 178, 185, 196, 198, 201, 221, 223, 226, 247, 250, 252, 253, 283, 286, 287, 288, 289, 291, 292, 312, 313, 314, 315, 316, 323, 327, 329, 334, 335, 345, 346
Belgrad Antlaşması 17, 18, 26, 28, 29, 30, 36, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 56, 65, 83, 110, 132, 162, 178, 198, 247, 250, 286, 287, 288, 289, 292, 327, 334, 335, 345
Berlin 29, 41, 43, 49, 70, 82, 85, 122, 160, 293, 316, 343, 344, 346
Brady, Ferentiny de, kayzerî saha doktoru 148, 162, 165, 197
Bratislava (Preßburg) 67, 79, 80, 87, 137, 250, 315

Cagnoni, Baron Carlo de, Rusya adına murahhas 28, 29, 30
Capello, Pietro Andrea, Venedik elçisi 43, 44, 73, 74, 76, 77, 78, 283, 286, 339

çavuş 34, 114, 118, 130, 157, 289
Çerâğan Sahilsarayı 40, 56, 83

Deniz Nakliyat İdaresi 106, 107, 137, 223, 279, 311
Dietrichstein, Kont Johann von, Maliye Dairesi başkanı 113, 167, 176, 185

Ermeni 55, 247, 248
etek öpme 85, 88, 232

Favorita, Viyana'daki yazlık saray 10, 92,

168, 207, 217, 218, 223, 224, 225, 231, 232, 233, 234, 236, 237, 240, 241, 272, 348
Fawkener, Sir Everard, İngiltere elçisi 74, 344
Fleury, Kardinal André-Hercule de, Fransa'nın Birinci Bakanı 286, 287, 288
Fransa 25, 26, 29, 39, 62, 70, 71, 72, 74, 77, 198, 199, 204, 244, 245, 276, 283, 286, 287, 288, 293, 327
Franz, Stephan von Lothringen, Toskana Arşidükü, Maria Theresia'nın zevci 18, 30, 37, 40, 62, 68, 69, 70, 78, 79, 92, 113, 114, 136, 166, 186, 236, 286, 303, 305, 329, 342, 345, 348

gemi 53, 104, 107, 113, 134
Guadagni, Ascanio Marki de, mareşal 38, 315

Hammer, Joseph von, Avusturyalı tarihçi 28, 32, 42, 47, 83, 100, 109, 151, 152, 190, 237, 297, 330, 346
Harrach, Kont Joseph Philipp, Saray Harp Şûrâsı başkanı 67, 68, 76, 82, 99, 130, 135, 136, 167, 171, 173, 176, 178, 179, 181, 182, 184, 185, 192, 193, 196, 198, 199, 200, 201, 205, 206, 207, 215, 218, 219, 220, 226, 231, 232, 240, 242, 243, 253, 285, 289, 291, 292, 293, 295, 296, 307, 311, 328, 346, 349
Herdliczka, Johann Friedrich von, elçilik hakkında rapor tutan yüzbaşı 244, 245, 271, 274, 278, 279, 280
Hıristiyan 38, 110, 175, 178, 198, 199, 201, 230, 248, 258, 276, 277, 278, 279, 325
Hofburg, Viyana'daki imparatorluk / kışlık sarayı 10, 223, 225, 268, 297, 298, 299, 300, 301, 305, 308, 345
huzura kabul 11, 67, 76, 87, 88, 99, 137, 197, 199, 220, 223, 226, 229, 231, 236, 241, 242, 283, 285, 294, 297, 298, 303, 305

II. Friedrich, Prusya'da kral 70
I. Leopold, Kutsal Roma Alman İmparatoru / kayzer 81, 87, 88, 223, 258, 299
I. Mahmud, sultan 10, 23, 25, 31, 38, 40, 52, 55, 56, 67, 68, 82, 83, 119, 237, 243, 247, 288, 289, 290, 309, 310, 333, 334, 335

İbrahim Paşa, Viyana'ya gelen büyük elçisi (1700) 17, 26, 27, 83, 91, 107, 120, 132, 140, 143, 160, 168, 171, 172, 174, 190, 196, 205, 230, 295, 340, 345, 349
İngiltere 74, 344
İran 75, 76, 78, 346
İskerletzâde Aleksandr,

Divân-ı Hümâyûn tercümanı 33, 38
itimatnâme 25, 77, 137, 291, 294, 296
İvaz Mehmed Paşa, sadrazam 27, 31, 32, 34, 67

Kayser, S. V., elçilik hakkında rapor tutan yüzbaşı 235, 264, 266, 268, 271, 272, 273, 274, 277, 281, 282, 283

Laugier, MarcAntoine, Fransız tarihçi 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 39, 110, 342
Leopoldstadt, Viyana'nın kuzeyinde yer alan varoş / banliyö 9, 10, 114, 115, 183, 186, 189, 209, 218, 246, 262, 263, 264, 265, 267, 273, 276, 278, 281, 306, 323
Linderl, Johann, vekilharç 107, 108, 109, 114, 149, 150, 160, 171, 172, 175, 222, 239, 240
Londra 20, 43, 82, 276, 286, 346
Lux, Johannes, kayzerî garnizon doktoru 148, 162, 165

Macaristan 37, 42, 43, 44, 49, 70, 71, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 107, 172, 221, 222, 248, 249, 251, 296, 308, 311, 320, 322, 324
Maliye Dairesi (Hofkammer) 107, 109, 113, 149, 160, 167, 168, 172, 207, 222, 254, 261, 311, 312
Maria Theresia, Avusturya arşidüşesi ile Macaristan ve Bohemya kraliçesi 8, 9, 10, 11, 30, 39, 41, 42, 44, 50, 62, 64, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 76, 77, 78, 79, 80, 163, 164, 167, 169, 186, 212, 225, 243, 251, 257, 259, 267, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 299, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 309, 311, 329, 333, 343, 344, 346, 347
matem, Kayzer VI. Karl'ın vefatından dolayı 241, 259, 260, 294, 295, 297, 324
Maÿr, kayzerî garnizon doktoru 148, 165, 187, 244, 275
Mehmed Râgıb Efendi, reisülküttâb 38, 40, 293
mehter 118, 141, 142, 144, 160, 197, 212, 261
Mirepoix, Lévis Marki de, Fransa elçisi 77, 78, 199, 200, 201, 204, 244, 245
Momarz, Carl Ludwig, kayzerî tercüman 31, 32, 33, 35, 69, 109, 110, 111, 112, 142, 144, 148, 151, 173, 180, 181, 183, 194, 195, 226, 232, 235, 244, 272, 273, 297, 313, 315
Momarz, Caspar Ludwig (senior), kayzerî tercüman 31, 32, 33, 35, 69, 109, 110, 111, 112, 142, 144, 148, 151, 173, 180, 181, 183, 194, 195, 226, 232, 235, 244, 272, 273, 297, 313, 315

Mustafa Efendi, reisülküttâb 35, 38, 58
Mustafa Hattî Efendi, Viyana'ya gelen orta elçi (1748) 18, 36, 112, 132, 160, 164, 168, 317, 318, 340
Münih 41, 43, 234, 244, 319, 343

Neipperg, Kont Reinhard von, kayzerî murahhas 26, 27, 28, 29, 30, 32, 110

Öttingen konağı 323

Pallant, Albrecht Baron de, elçiliğin güvenliğinden sorumlu tuğgeneral 148, 151, 161, 165, 172, 185, 188, 215
Paris 20, 26, 28, 30, 41, 62, 102, 146, 218, 242, 264, 280, 281, 287, 288, 319, 341, 343, 350
Pasarofça Antlaşması 4, 17, 34, 41, 45, 62, 66, 109, 112, 132, 193, 236, 246, 345
Paşa kethüdası 105, 114, 126, 156, 217, 229, 289, 316
Pegorini, Ferdinand Joseph de, elçilik hakkında rapor tutan yüzbaşı 200, 223, 264, 266, 268, 269, 271, 275, 278, 289
Petrovaradin 33, 68, 136, 137, 314, 315
protokol 15, 37, 86, 143, 145, 167, 175, 177, 182, 194, 207, 220, 232, 294, 319, 320, 323
Prusya 4, 29, 40, 43, 62, 69, 70, 71, 72, 77, 122, 283, 288, 329

Rosenfeld, Ludwig Ruedolf von, elçilik hakkında rapor tutan yüzbaşı 222, 244, 270, 271, 275, 276, 281
Rum 55, 246, 247, 248, 250, 251
Rusya 19, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 35, 36, 41, 42, 47, 69, 70, 74, 91, 103, 287, 327, 344, 348

Sava Nehri 37, 120, 132, 134, 136, 166, 314, 334
Schmettau, Korgeneral Baron Samuel von, kayzerî sınır komiseri 122, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 144, 146, 148, 161, 164, 178, 194, 196, 221, 253, 283, 285, 315, 347
Schwachheim, Joseph Peter von, Şark Dilleri Dairesi kayzerî sekreteri ve tercüman 40, 99, 111, 112, 187, 188, 203, 205, 206, 219, 221, 226, 229, 232, 233, 234, 235, 237, 239, 257, 275, 297, 298, 303, 304, 305, 312, 313, 314, 315, 316, 320, 330
Schwechat, Viyana öncesi son menzil 7, 9, 66, 150, 167, 168, 172, 173, 174, 175, 177, 180, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 189, 194, 197, 199, 200, 205, 209, 217, 266, 270, 289, 316, 320, 321, 334
Silahdar İbrahim Paşa, Viyana'ya gelen büyük

elçi (1719) 17, 83, 140, 168, 170, 172, 190, 196
Silezya 43, 70, 71, 77, 122, 329
Sinzendorf, Kont Philipp von, imparatorluk sarayı birinci nâzırı 32, 167, 176, 181, 182, 184, 207, 250, 293
Sinzendorf, Kont Sigmund von, imparatorluk saray başâmiri 32, 167, 176, 181, 182, 184, 207, 250, 293
Starhemberg, Kont Anton von, kayzerî mirahur 167, 168, 176, 184, 185, 207, 293, 294
Starhemberg, Kont Gundacker von, Avusturya devlet ve meclis nâzırı 167, 168, 176, 184, 185, 207, 293, 294
Subhî Mehmed Efendi, vak'anüvis 27, 28, 29, 32, 33, 36, 38, 39, 53, 54, 55, 56, 57, 73, 103, 117, 118, 119, 147, 343
şehre giriş 9, 166, 167, 168, 172, 175, 176, 180, 181, 182, 183, 186, 189, 197, 198, 201, 202, 205, 206, 207, 209, 211, 215, 221, 262, 265, 270, 320, 321

Temeşvar 33, 37, 73, 122, 253
Temeşvar Banatı 37, 73, 253
Tersâne-i Âmire 34, 52, 53
teşrifat 10, 16, 19, 80, 81, 84, 85, 87, 88, 89, 108, 168, 170, 175, 178, 192, 193, 194, 197, 198, 203, 204, 209, 225, 226, 227, 228, 231, 234, 293, 296, 305, 306, 307, 310, 328
tombaz köprü, büyük elçiliklerin mübadele mahalli 131, 132, 133, 134, 138, 147, 335
Tuna Nehri 76, 104, 106, 134, 136, 137, 249, 250, 262, 266, 312, 314, 324

Ulfeld, Kont Anton Corfiz von, kayzerî büyük elçi 7, 9, 11, 15, 17, 18, 25, 26, 35, 38, 39, 40, 46, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 74, 80, 100, 102, 109, 110, 111, 112, 121, 131, 132, 134, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 170, 190, 192, 196, 197, 252, 253, 287, 288, 291, 292, 293, 294, 295, 307, 309, 313, 314, 315, 316, 331, 334, 335

Venedik 13, 20, 43, 44, 73, 76, 77, 78, 86, 122, 189, 191, 204, 212, 260, 275, 276, 283, 286, 319
Versay (Versailles) 62, 82, 286, 287, 288
VI. Karl, Kutsal Roma Alman İmparatoru / kayzer 8, 9, 19, 25, 26, 27, 30, 31, 38, 44, 62, 67, 68, 69, 70, 71, 78, 79, 81, 99, 110, 130, 136, 137, 162, 166, 169, 171, 176, 178, 179, 180, 182, 192, 196, 198, 203, 206, 207, 215, 218, 220, 223, 225, 231, 236,

237, 240, 242, 243, 257, 258, 260, 270, 283, 285, 287, 289, 291, 303, 324, 328, 329
Villeneuve, LouisSauveur Marki de, Fransa elçisi 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 77, 78, 110, 287, 288
Vivaldi, Antonio 260, 261

Winndeck, Johann, elçilik hakkında rapor tutan yüzbaşı 242, 244, 257, 266, 268, 271, 274, 275, 278
Wöber, Baron Thomas Augustin Jakob, Saray Harp Şûrâsı üyesi 168, 173, 175, 176, 177, 178, 185, 193, 196, 201, 205, 206, 207, 254, 274, 275, 294, 296, 320
Wurmbrand, Kont Casamir Heinrich von, mihmandar ve teşrifat komiseri 108, 183, 190, 214, 216, 217, 219, 220, 233, 234, 240, 241, 242, 244, 245, 257, 273, 294, 297, 298, 303, 305, 308, 350

Yahudi 55, 114, 230, 246, 247, 252
yeniçeri 34, 36, 115, 119, 123, 130, 233, 272, 277, 278, 279, 281, 312
Yusuf Ağa, elçilik tercümanı 69, 106, 130, 149, 150, 158, 176, 184, 216, 219, 220, 231, 233, 274, 316

Zemun (Semlin) 9, 11, 120, 122, 123, 124, 125, 126, 132, 137, 138, 145, 146, 147, 148, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 244, 251, 313, 314, 315, 316
Zeno, Alessandro, Venedik elçisi 76, 189, 190, 191, 204

...Ardından her ne kadar şehre girmeye ve kayzere efendisinin dostluk mesajını taşımaya istekli olsa da, teşrifat konusunda "olağandışı" isteklerini sıralamaktaydı. Ali Paşa, alayın ilerleyişi sırasında yanında herhangi birinin at sürmesini asla kabul edemeyeceğini, hele etrafında Prens Auersperg ve vekilharç Linderl gibi Hıristiyan zatların bulunmasına "Muhammedî dininin" müsaade vermediğini, çevresinde yalnızca Türklerin olması gerektiğini ve atının yanında da Türklerin yürüyeceğini ifade etmişti.

1739'da Osmanlılar 21 sene önce kaybettikleri Belgrad'ı Habsburgların elinden almayı başarmıştı. Bu önemli zaferin ardından iki imparatorluk arasında barış için karar kılındı. Müzakereler neticesinde kararlaştırılan barışın akdi için taraflar büyük elçilerini tayin etti. Elinizdeki kitap Habsburg Viyanası'na gönderilen büyük sıfatlı son elçimiz Cânibî Ali Paşa'nın macerasını ele alıyor. 1806 yılında Kutsal Roma Alman İmparatorluğu tarihe karışana kadar birkaç Osmanlı elçisi daha Viyana'ya gitmiş olsa da bunlar orta elçi ya da fevkalade elçi olarak gönderilmiş, Cânibî Ali Paşa gibi göz kamaştıran, şaşaalı, neredeyse bin kişilik bir maiyet sahibi olmamışlardı. Günümüze ulaşan bir sefaretnamesi olmasa da Cânibî Ali Paşa ve elçiliği hakkında çoğu ilk defa gün yüzüne çıkan Avusturya ve Osmanlı arşiv belgelerinden yapılmış bu çalışma, erken modern Osmanlı diplomasi tarihçiliğinde yeni bir ufuk açacak.

2022
THG
0130306
VLN

vbky
kitap özetlerine erişmek için **karekodu** okutunuz.
9 786256 647152

vb.
VAKIFBANK KÜLTÜR YAYINLARI
020